

Encycl.O.

52/57

STAMPFEL-FÉLE

UDOMÁNYOS ZSEB-KÖNYVTÁR.

— 70—72. —

MYTHOLOGIA.

IRTA:

Encycl. O.

52/57

Dr. LOSONCZI LAJOS,
FÖGYMN. TANÁR.

MAGY. AKADEMI
KÖNYVTÁRA

POZSONY. 1901. BUDAPEST

STAMPFEL KÁROLY KIADÁSA.

Ezen könyv a német Minckwitz-féle mythologia formájában, de jobb források alapján készült. Hogy ára túlságosan magas ne legyen, kénytelen voltam a művet már nyomtatása közben, mikor nagy terjedelméről meggyőződtem, sok helyen, különösen a cultusra vonatkozó részleteiben rövidíteni, kevésbbé fontosat teljesen elhagyni. Ennek következménye volt azután, hogy főleg a más czikkekre való utalásoknál a leggondosabb utánjárás mellett is néháyszor a mű eredeti kidolgozására vonatkozó utalások maradtak meg. Ezek kiigazítása a könyv végén olvasható.

Rövidítések.

- egy. = egyiptomi
ész. = északi (germán): német, dán, skandináv,
angol-szász, islandi.
ind. = indiai
L., l. = lásd
m. = magyar
p. = perzsa
r. = római
szl. = szláv

Azon czikkek, melyeknél a név után ily zárójelbe tett rövidítés nincsen, a görög mythológiába tartoznak.

Helyesírás. A görög szavakat eredeti helyesírásukban és nem latin átírásukban közlöm: ai=ae, ei=i, ritkán e; oi=oe: k=c. Csak oi és ai végű városneveknél irtam a szokottabb-i és -ae végzetet. — A hol azonban szükségesnek találtam, a neveket latin helyesírásukban is közlöm. — Az északi mythologiai neveknek lehetőleg minden szokottabb formáját jegyeztem fel.

Bevezetés.

A mythologia azon regék (mythosok) gyűjteménye, a melyek az ókori népek isteneiről, hőseiről és más hasonló lényeiről szólnak. Ezeken kívül tartalmazza mindazt, a mit ezen lényekről hittek, ismerteti e népek vallását és istentiszteletét (cultusát) is. A tudományos mythologia e vallás és mythosok eredetét, keletkezését is kutatja. — A mythologia legismeretesebb és legszebb része a görög mythologia. A mit a régi görögök isteneikről és hőseikről regéltek, azt ők igaznak, valónak tartották. Ma már senki sem hisz bennük, de mindannyian elismerjük, hogy a mythosok a világirodalom legszebb regéi közé tartoznak. Épen szépségük miatt szívesen olvassuk s a művészek: a szobrászok, festők és költők még ma is gyakran merítik tárgyukat a görög mythológiából.

A régi népek, különösen pedig a görögök valóságának és mythosainak keletkezésére vonatkozólag már az ókorban is háromféle nézet volt elterjedve. Az egyik szerint a régi bölcsék az embereknek javítása és kormányzása végett találták fel. A másik szerint a mythologia alkotói közölni akarták a néppel némely természeti tények ismeretét vagy a természetbölcsélet némely nézeteit s ezt a koruknak sajátos kifejezésekben tették; e szerint tehát a mythosok mindannyian allegoriák. A harmadik nézet szerint, mely a Nagy Sándor korában élt Euhemeros nevéhez fűződik (innen: euhemerismus), az istenek eredetileg az őskorban élt kiváló királyok és hősök voltak, a kiket a későbbi nemzedékek mindinkább nagyobb mérvben dicsőítettek és végre istenekként tiszteltek. — Ma a legtöbben azon nézetnek hódolnak, hogy a régiek vallása alapján természetvallás, isteneik a természet erőinek (a napnak, holdnak stb.) megszemélyesítései, a róluk szóló mythosok pedig ezen erőkre vonatkozó egyszerű mondásokból, elbeszélésekből eredtek, az elbeszéléseket pedig a költői képzelettel megáldott nép és még inkább a költők vál-

toztatták és alakították át úgy, a hogy mi ismerjük. — E nézet kiindul azon, ma már általános igazságnak tartott tételből, hogy az egész emberiség fejlődése, különösen értelmi és erkölcsi tekintetben olyan, mint ma az egyes emberé. A legrégebb emberek tehát egész életükben sok tekintetben hasonlítottak a mi kis gyermekeinkhez. E szerint az őskori embereket először saját énjük és azok érdekelték, a kik és a mik körülöttük voltak. Mindenekelőtt felkelthette figyelmüket a halál, mivel az élet rendes lefolyását megszakítja s kutatták ennek okát. Az őskorban, a mikor csak kevesen laktak együtt egy helyen, sokkal ritkább lehetett az az eset, hogy valaki természetes halállal halt meg, semhogy magától értetődőnek vették volna. Észrevették, hogy a halál beálltával megszűnik a lélekezés, a szív dobogása, hogy a holttest lassanként elpusztul, az erőszakos haláleseteknél (háborúban, gyilkosságnál) pedig azt, hogy a vér-folyás megszűntével ér véget az ember élete. Álmaikban, visióik alkalmával gyakran megjelentek előttük az elhaltak, a mit ők nem kápráztatnak, hanem valónak vettek. Ha hozzáveszszük még az emberrel veleszületett azon vágyat is, hogy a halál után is tovább kíván élni, feltehetjük, hogy könnyen juthattak azon következtetésre, hogy az élet alapja a lélekezés, a levegőhöz, az ember árnyékához hasonló lélek, a mely az ember utolsó leheletével láttatlanul távozik eddigi székhelyétől: a szívből — vagy a vérből. A vallás tehát a legrégebb időben a lelkek hitében, az animismusban nyilvánult. Hitük természetesen ellenmondásokba ütközött. Így pl. bizonyos, hogy nemcsak halottakról, hanem élő emberekéről is álmodtak, olyanokról is, a kik tőlük távol laktak; már pedig ezek lelke hitük szerint nem hagyhatta el testüket. Erre az egyiptomiak úgy feleltek, hogy az ember lelke több részből áll, és hogy az élő ember lelkének egy része jelenik meg az álmodó előtt; a görögök pedig — legalább abban a korban, mikor már istenekben is hittek — azt mondták, hogy egy istenség vette fel az illető ember alakját. — A lelkek vagy árnyak tartózkodó helyéről három különböző nézet terjedt el. Az egyik, a legrégebb nézet az volt, hogy bizonyos fokig mindig testükhöz vannak lánczolva; kóborolhatnak ugyan, de rendes lakóhelyük mégis a sír; e szerint tehát a lelkek az

egész világon vannak elterjedve. — A másik nézet szerint közös hazájuk van, a hol mindannyian együtt laknak. (L. Alvilág.) — A harmadik nézet szerint a lélek, miután a testet elhagyta, más lénybe: emberbe, állatba, növénybe vagy más tárgyba megy át (lélek-vándorlás). E nézetek közül egy népnél, egy időben gyakran kettő, sőt mind a három is el volt terjedve, bár mekkora ellenmondás is van köztük. — A lélek-vándorlás tanán alapszik a fetisek imádása, a fetiszizmus (l.) is. A fetiszizmus egy faja az állatok imádása is, amely különösen az egyipt. mythológiában (l.) játszik nagy szerepet. A görögök és rómaiak vallásában csak egy állat részesült mindvégig nagyobb tiszteletben: a kigyó (l. Genius); különben csak mint az istenek kedvencei szerepelnek. — A lelkekről azt hitték, hogy szükségleteik ugyanazok, mint a milyenek az embernek életében voltak. Az ásatások is kiderítették, hogy régente a halottak, illetőleg lelkeik táplálására egy üvegen át, a mely a halott szájához vezetett, kedvencz ételeiket és italaikat bocsátották a sírba. Később csak a halott sírjára vitték az ételeket és italokat, mint áldozatokat*) és ezt megtették akkor is, mikor már régen megszűnt az a hit, hogy a halott lelke a sírban van, épúgy mint mi sem hiszünk már a kísértetekben, de azért éjjel épúgy kerüljük a temetőt, mint ahogy a régiek kerülték.

A ki a lelkek szükségleteit kielégíti, jót tesz velük és arra bírja őket, hogy legalább ne ártsanak. Ha elhanyagolják őket, avval boszulják meg magukat, hogy betegségeket és halált küldenek. Azért nevezik őket a görögök Kereknek (vészesek), a rómaiak Larváknak v. Lemuroknak (ijesztő szellemek). Hogy tehát baj ne érje a lelkek részéről az élőket, áldozatot hoztak nekik. De gondoskodtak mulattatásukról is: halotti játékokat rendeztek. Ha látták, hogy mindez nem használ, hogy a halottak továbbra is megjelentek álmaikban, vagy kérésüket, a melyet ima alakjában terjesztettek hozzájuk, nem teljesítették, akkor bírvágyukat ingerelték. Ez a fogadalom alapja: ha nekem ezt adod, akkor én azt adom. — A fogadalmat meg kellett tartani,

*) Az emberáldozat a kannibalizmusból eredhetett.

különben a lelkek haragját idézték fel, de azért megcsalhatták őket.

De nem sokkal később felkelthette a gyermekkorát élő emberiség figyelmét a külső világ, a természet is. A kis gyermekhez hasonlóan az őskori ember is élőnek gondolt mindent, a miben valami erőt, fejlődést, mozgást, valami életet vett észre. Élőnek képzelte a napot, holdat és csillagokat, a növényeket, a forrásokat, folyókat stb. Nem sokkal később már úgy gondolkodhattak, hogy ezen természeti erők tevékenységét rejtve levő lények okozzák: nem a napot magát tartották élő lénynek, hanem megette képzeltek egy lényt, a mely a napot mint valami világító gömböt viszi. — A képzelet ilyformán a természetet, hegyeket, erdőket, ligeteket, forrásokat, folyókat stb. számtalan élőlényvel, u. n. daemonokkal népesítette be. A láthatatlan lelkeken kívül most már hasonlóképen láthatatlan daemonokban is hittek. Ha a természetben nyilatkozó tevékenység erősebb és tartósabb, semhogy közönséges embertől származhatnék, az azt okozó daemont is az embernél hatalmasabb és hosszabb életű lénynek képzeltek. A szerint, a mint működése barátságosnak vagy ellenségesnek, szelidnek vagy durvának tűnik fel, a daemonnak is barátságos vagy ellenséges érzületet, nő- vagy férfinemet tulajdonítottak. Ilyen daemonok a görögöknél a nymphák, kentaurok, nereidák, satyrok stb. — Az ókori népek, különösen a görögök az anthropomorphismus kényszere alatt állván, ezeket is emberalakuaknak képzeltek; de valami emlékeztet eredetükre. Minthogy pl. a fa ágait szarvakkal, kergét vagy a rajta levő mohot hajjal hasonlították össze, daemont is gyakran ábrázolták szarvakkal és zöld hajjal (L. Satyrok.)

A daemonok azonban a tulajdonképeni istenek-től még lényegesen különböznek. Daemon, pl. nymphea annyi van, a hány fa, forrás, folyó van. Istenekként a természet azon erőit imádták, a melyeknél nem lehet tudni, vajjon ugyanazon erő nyilatkozik-e újra, a melyik már nyilatkozott. Kérdés pl., hogy a szelet, a felhőket ugyanazon erő támasztja-e, a napot és holdat ugyanazon erő mozgatja-e, a mely előbb támasztotta vagy mozgatta. — Ilyformán benépesítették az egész mindenséget daemonokkal és istenségekkel: a mennyet, légkört, földet és az

alvilágot. Mindegyik daemonnak és istennek más a gondja a természet háztartásában. Egy részük fenn az égen igazgatja a napot, holdat, vagy zivatart támaszt, mások a levegőben a szelek urai, ismét mások a földön működnek, tüzet élesztenek vagy vízzel látják el az embereket, teremtik a fákat, gabonát, virágokat stb.. ismét mások a föld belsejében, az alvilágban, a halottak otthonában laknak. Alig volt hely, a hol daemon vagy isten nem lett volna. A legrégebb időben tehát az isteneket és daemonokat a természetet igazgató hatalmaknak tartották; a vallás tehát természetvallás (samanismus) volt. — Mikor azonban az emberek a miveltség terjedésével az ész és értelem műveit már jobban megbecsülték és a jót is a rossztól jobban meg tudták különböztetni, vagyis értelmesebbek és erkölcsösebbek lettek, az istenekről is azt hitték, hogy a természet kormányzásán kívül arra is van gondjuk, hogy az emberek értelmesebbek és jobbak legyenek, a jókat megjutalmazzák, a gonoszokat megbüntetik. Így aztán az istenek szellemi hatalmakká és az erkölcsiség őreivé és fejlesztőivé is lettek, sokszor annyira kizárólag ilyenekké, hogy helyüket a természet kormányzásában mások foglalták el. Így pl. Apollon eredetileg napisten volt, később az állami és erkölcsi rend istenévé lett, a nap kormányzását pedig Helios vette át. — Idők multával még mindig maradt emberi tevékenység, az emberi élet egyik-másik nyilvánulása, a melynek istene, külön istene nem volt. Ekkor személyesítettek meg tiszta fogalmakat is, pl. az igazságosságot, győzelmet, békét. Így okoskodhattak: ha minden egyes fának van daemona, a mely megvédi a pusztulástól, hogyan volna védő istensége annak, a ki igazságot keres. Egy istenség, egy daemon jelenléte okozza az emberek között az egyetértést, civódást, békét, háborút stb. — Hogy milyeneknek képzelték az isteneket, arra nézve l. Istenek cz. a. — Az isteneket kezdetben képek nélkül és nem templomokban imádták, hanem a szabad ég alatt: forrásoknál, ligetekben, hegyeken stb., — fa vagy szent kő jelképében, a melyről azt hitték, hogy az istenség benne lakik. Mint a lelkeknek, úgy a daemonoknak és isteneknek is mutattak be áldozatot kérés, ima kapcsolatában; alázatosan, tiszta ruhában és tiszta testtel fordultak ilyenkor

feléjük. (Ez a lustratio, tisztítás, később engesztelő áldozat alapja.) Fogadalmakkal is iparkodtak az isteneket megnyerni; akaratukat pedig különböző jelekből: a villámból és más égi jelekből s álmokból, állatok beleiből magyarázták meg. E jelek magyarázatával a jósek foglalkoztak. A jóslás eredetét az enthusiasmosban keresik. Az animismus minden betegséget úgy magyaráz, hogy idegen lélek szállta meg az embert. Így magyarázták a lelki betegséget is. Észrevették, hogy az örült gyakran csodálatos testi erőt fejt ki, mintha idegen erő segítené; hogy egészen más hangon beszél, mint azelőtt; gyakran ő maga is állítja, hogy magasabb lény. Ezt valamikor el is hitték és úgy képzelték, hogy valamely daemon szállta meg. Ezért az örültnek jósló tehetséget is tulajdonítottak és tiszteletben tartották. De úgy hitték, hogy mesterséges módon is juthatni ily extasisba. A jósek különbözőképen, pl. böjtöléssel, testük sanyargatásával törekedtek ugyanazon cél elérésére, épúgy mint a középkor askétái. Az ókorban azonban az istenek jeleit nem annyira isteni ihlet alapján magyarázták, hanem többnyire csak bizonyos szabályok szerint, a melyek elsajátítását tanulmány és gyakorlat tette lehetővé.

Hátra van még az a kérdés, honnan valók azok, a görögök és a többi népek előtt is nagy részben érthetetlen istennevek és az istenekről és a hősköri szülő regék. Az összehasonlító nyelvészet kiderítette, hogy e nevek nagy részét őshazájukból hozták magukkal. A görög Zeus, a r. Jupiter (Genitivus Jovis), a germán Ziu egyeredetűek az ind Dyausszal. Több isten neve pedig eredetileg egy másik istennek csak jelzője volt és csak később lett külön istenséggé. (L. Hekate.) — Arra is van akárhány adatunk, hogy ugyanazon istenséget egy állam különböző városaiban más-más név alatt tisztelték; idővel azonban az egész országban az istennek egy neve, még pedig azon városé terjedt el, a melyben az isten működése legáldásosabban nyilvánult; a többi városok ugyanazon istenei pedig herosokká lettek. Ilyenné lett pl. Herakles, ki eredetileg napisten volt. — A mythosok keletkezését hadd magyarázza a következő példa. A napot Phoibosnak (fénylőnek) is nevezték. Róla mondjuk mi is, hogy felkel és lenyugszik; régente azt is mondták, hogy levetkőzik

és ágyába tér pihenni. A helyett, hogy azt mondták volna, hogy Daphne, az eszhajnal, követi a nap nyugtát, azt beszélték, hogy a nap az előtte járó hajnal kedvese, vagy hogy üldözi és nyilaival, azaz ragyogó sugaraival meg akarja ölni. Később elfelejtették, hogy Phoibos a nap neve, Daphne a hajnalé: isteneket értettek alattuk és róluk mondták e regéket, a melyeken sokat módosítottak, míg véglegesen elfogadott tartalmukat nyerték. — Több mythos azonban máskép keletkezett. Akárhány csakis a képzelet alkotása; a képzelő tehetség működése egyáltalában minden mythosnál érvényesül. Néhány mythos alapja történeti tény; ezt mondják a troiai háború mythosáról is. A görög vallás és mythologia végleges alakulására mindenesetre nagy hatással voltak Homeros, Hesiodos és általában a görög költők.

A legtöbb és legszebb mythosok görög eredetűek. Ezeket a görögök sok istenével együtt átvették a rómaiak is. A görög és római mythológiát, mely úgy, mint ránk maradt, több ezer év alkotásának eredménye, oly forrásművekből ismerjük, melyeknek szerzői maguk is — az egész görög és római néppel együtt — hittek a régi vallásban. A mythosok részleteiben nem egyeznek meg: majdnem minden író máskép adja elő azokat: ők maguk is változtathattak azokon, de mindenesetre különbözőképen ismerték az egyes görög államok népei is. — A XIX. század óta ugyancsak eredeti forrásokból ismerjük az indiai mythológiát (1.) is, hasonlóképen az egyiptomi mythológiát (1.) — A többiekre nézve l. Perzsa —, északi —, finn —, magyar mythologia.

A régi vallásban való hitet már a Kr. e. IV. században megingatták Görögországban a sophisták; Rómában már maga az az egy tény, hogy az istenek száma végtelenül elszaporodott, sem lehetett alkalmas az istenekben való hit fentartására. Mindinkább terjedt a kereszténység, mely a Kr. u. X. század óta majdnem az összes európaiak vallása. Ázsia és Afrika lakosainak nagyobb része azonban még ma is pogány vallásu és hitük gyakran emlékeztet a régi népekére.

A rendszeres mythologia részei a következők: 1) a világ és istenek teremtése (kosmogonia és theogonia), 2) az istenekről és 3) a hősökről szóló mondák. Tartalma tehát látszólag csak kevés; de a

valóságban egy egész kor, az emberiség gyermek- és ifjúkorának világnézetét foglalja magában. Előadja mindannak teremtését, keletkezését, magyarázatát, a mi a régiek előtt ismeretes volt. Így pl. elmondja nemcsak az ember, hanem az állatok, növények és ásványok teremtését, illetőleg keletkezését; a természeti tünemények (eső, zivatar, szivárvány, szélfuvás földrengés, visszhang stb.) mythologiai magyarázatát, városok keletkezését, a tudományok és művészetek eredetét, stb.

A következőkben a mythologia szótári rendben van tárgyalva.

* * *

Abas 1) argosi király, Lynkeus és a danaida Hypermnestra fia. Az ő fia Akrisios, ennek leánya Danaë volt, Danaë fia pedig Perseus. 2) Egy Demeter által gyíkká változtatott fiú neve.

Abderos, Hermes fia, Herakles (l.) egyik kísérője, kit Diomedes lovai megettek.

Aborigines r.) Italia őslakói, kik Saturnus és Janus istenek és királyok idejében paradicsomi életet éltek. A görögök autochtonoknak hívták az őslakókat.

Absyrtos, **Apsyrtos**, Aietes kolchisi király fia, kit nővére, Medea, megölt.

Abudad (p.) ősbika, az első élő lény, a melytől a föld minden élő lény: ember és állat származott.

Abundantia (r.), a bőség istennője, kit Ubertas név alatt is tiszteltek. Virágokkal koszoruzva ábrázolták, baljában gabonakévével, melyet a földre szór, jobbában pedig virággal és gyümölcsessel telt, lefelé nyiló szarvval (cornu copiae).

Abydos, a Hellespontos ázsiai partján lévő város, Leander és Hero szomorú történetének helye.

Acca Larentia (r.) Romulus nevelő anyja, Faustulus pásztor neje, eredetileg talán a föld termékenységének istennője.

Achates (r.) Aineias (Aeneas) hű utitársa.

Acheloos, az Akarnania és Aitolia határán lévő folyó és a benne lakó isten neve. Heraklesszel Deianeira kezéért versenyzett; a győztes hosszú küzdelem után Herakles lett. E mythost tartalmazza Sophokles Trachisi nők cz. tragoediája. — Acheloos Helios és Gaia fia, mások szerint Okeanos és Tethys legifjabb fia.

Acheron (= jajgatás) alvilági folyó neve. Eredetileg Helios és Gaia fia volt, a ki az Olymposzt

támadó titánoknak szomjuk enyhítésére vizet adott; ezért Zeus folyóvá változtatta és az alvilágba sujtotta.

Acherusia, egy mocsár neve, mely a rajta keresztül folyó Acheronnal együtt az alvilágba került. Így neveztek egy barlangot is, a melyen keresztül Herakles lement az alvilágba.

Achilleus, Achilles. Peleus phthiai király és a nereida Thetis fia, a Troiát ostromló görög hadsereg legdicsőbb, leghősiesebb és legszebb vitéze. Születésekor anyja azt a jóslatot kapta, hogy fiára vagy hosszú, de dicstelen, vagy pedig rövid, de dicső élet vár. Thetis az utóbbit választotta, de hallhatatlanná is akarta tenni fiát. Ezért először tűzben égette testét; mikor azonban férje ebben megakadályozta, haragosan elhagyta és visszatért testvéreihez a tenger mélyébe. Később fiát a Styx vizébe mártotta s így legalább sebezhetlenné tette, kivéve sarkát, melynél fogva kezével tartotta. — Achilleus Cheiron és Phoinix kentaurosok nevelése mellett kitünő, bátor ifjúvá lett és jól játszott a lyrán is. Mikor a görögök megkezdték Troia ellen való hadi készülleteiket, Kalchas megjósolta, hogy A. nélkül Troiát nem fogják elfoglalni. Thetis erre fiát, kinek életét féltette, női öltözetben Lykomedes skyrosi király leányai közé rejtette. Odysseus csele azonban kicsalta rejtekéből: t. i. kereskedőnek öltözve megjelent a leányok között és különféle női szerek mellett egy kardot is mutatott nekik; mikor a távolban megfuvatta a harci tárogatót, A. rögtön a fegyverhez kapott. Évvel elárulta magát, de szívesen indult 50 hajójával a háborúba, Troia ellen, a hol híres barátságot kötött Patroklosszal. Szerepét a háborúban l. Troiai háború. — Páris ölte meg egy nyíllal, melyet egy későbbi monda szerint Apollon úgy irányított, hogy megsebezhető sarkába hatolt. — A haláláról szóló másik mondát l. Polyxena. — Troia mellett a Sygeon hegyen temették el. Félisten, heros gyanánt tisztelték egész Görögországban.

Admetos, Pheres thessaliali király fia, részt vett a kalydoni vadászon és az Argonauták vállalatában. Kedvencze volt Apollon istennek, ki nála tartózkodott, mikor az Olymposból egy évre száműzték. Admetos Alkestist, Pelias leányát kérte nőül. Pelias odaigérté neki azon feltétel alatt, ha egy oroszlántól és vadkantól vont kocsin jön hozzá. Apollon segített

neki e két állat szelidítésében, nővérét, Artemist is kiengesztelte, a ki, minthogy Admetos a nászéjjelen neki nem áldozott, haragjában sárkányokat küldött a fiatal házasok lakásába. — A sors határozata szerint azonban Admetos nem sokáig élhetett. Itt is Apollon segített. Arra hívta fel Admetos rokonait és barátait, hogy áldozza fel magát valamelyikük érte. Azonban csak neje, Alkestis volt erre hajlandó és meg is halt beteg férjéért. Admetos erre felgyógyult, de kétségbeesett, mikor neje haláláról értesült. Ekkor érkezett hozzá régi vendégbarátja, Herakles, ki lement az alvilágba, felhozta Alkestist és így újra boldoggá tette Admetost. Euripides Alkestis cz. traegediája tartalmazza e mythost.

Adonis (= úr), Thias assyriai királynak és saját leányának, Myrrhának (Smyrna) fia. Myrrha ugyanis oly szép volt, hogy Aphrodite haragját vonta magára; az istennő természetellenes szerelmet gyulasztott benne saját atyja iránt. Myrrha sokáig küzdött ezen szerelme ellen, de végre dajkája rábeszélésére engedett szive vágyának. Mikor azonban atyja észrevette, hogy saját leánya esedezik szerelméért, dühében fegyverrel üldözte az előle menekülő leányt. Az istenek a segítségükért könnyörgő Myrrhát örökké könnyező fává változtatták; e könnyekből eredt a myrrha-gyanta. — A monda szerint ezen fa héjából származott Myrrha csodaszép fia, Adonis is, a kit nymphák neveltek. Aphrodite, a mennyire gyűlölte anyját, úgy szerette Adonist. Folyton féltette a vadászni szerető ifjút a vadaktól; de hiába intette, hogy vigyázzon magára: egy vadkan halálra sebezte. Az istennő már csak haldokolva látta viszont kedvesét, életét nem adhatta vissza. Megkönnyezte: könnyeiből az anemone nevű virág, Adonis vércseppjeiből pedig rózsák fakadtak. Az istennő fájdalomának enyhítésére Zeus elrendelte, hogy Adonis csak az év egyik felében legyen az alvilágban, másik felében, nyáron, az Olymposban lakjék. — E szerelem emlékét az Adonis-ünnepen ünnepelték: ennek első napján különösen a nők gyászolták Adonis halálát, második napján pedig vigan ünnepelték az ő visszatérését. — Eredetileg a syriai Byblosban és Kypros szigetén tisztelték.

Adrastea. Nemesis egyik neve: Adrastos építette tiszteletére az első templomot.

Adrastos. L. Oidipus, Amphiaraus.

Ae . . . A görög neveket, melyeket latinosan Ae-vel is szoktak írni, l. Ai . . . alatt.

Aëdon (= fülemile), Polytechnos kolophon művész neje volt, kivel kezdetben oly boldog családi életet élt, hogy elbizakodottságában úgy nyilatkozott, hogy jobban szeretik egymást, mint Zeus és Hera. Az e miatt haragvó Hera megbizásából Eris istennő vizályt szított a házastársak között. — Polytechnos rab-zolganőt ígért nejének és maga indult érte, hogy nejének kedveskedjék vele. A valóságban azonban apósához, Pandereushoz utazott, kit arra kért, engedje meg, hogy másik leánya, Chelidonis (= fecske) meglátogathassa Aëdont. Pandareusnak nem volt ellenvetése. Utközben azonban Polytechnos megbecstelenítette a leányt, levágta haját, rabszolgaruhát öltött reája és halállal fenyegette, ha Aëdon előtt elárulja kilétét. Aëdon nem ismerte meg különben is rég látott nővérét és rabszolganőnek nézte. Chelidonis hallgatott; de Aëdon egy napon véletlenül meghallotta panaszait és megtudta, hogy nővére van előtte. Iszonyú boszúra határozta el magát. Meggyilkolta fiát, Ityst, és feltálatla Polytechnosnak. Az iszonyú lakoma után megmondta férjének, kinek husát ette meg, aztán nővérel együtt atyjához menekült. — Pandareus helyeselte leánya eljárását, a hozzájövő Polytechnost bilincsekbe verte, mézzel bekente és kivetette a mezőre, hogy a szúnyogok halálra kínozzák. Ekkor azonban Aëdonban feléledt férje iránt való régi szerelme, megmentésére sietett, miért atya meg akarta ölni. De közbeléptek az istenek és az egész családot madarakká változtatták át: Aëdont fülemilévé, ki folyton Itys nevét kiáltja, Polytechnost pelikánná, Chelidonist fecskévé, Pandareust sassá és nejét jegesmadárrá, fiukat pedig bankává. Azért panaszos mindig a fülemile és fecske hangja, azért üldözi őket a banka. Hasonló monda szól Proknéről. — Homeros szerint azonban Aëdon Zethos király neje, ki irigyli, hogy Amphionnak, férje testvérének, hat fia van; ezek egyike helyett tévedésből saját fiát Itylost ölte meg; bujában halálát óhajtva, fülemilévé változott és folyton hangoztatja az Itylos nevet.

Ageir, Ägir, Ögir (ész) a tenger jóságos istene, az ősananyag fia, a Levegő és a Tűz testvére. Neje

Ran, egy vad óriásnő. Aegir a nyugodt, Ran a háborgó tengert jelképezi. — Kilencz leányuk van: ezek a különböző nevek alatt szereplő habléányok. — Aegirről elmondja az Edda, hogy mikép vendégelték meg egyszer az istenek az Asgardban és hogy lepte meg viszont őket egy fényes lakomával a saját palotájában.

Aëlle, az egyik Harpyiának neve.

Aërope Katreus krétai király leánya, Pleisthenesnek, Atreus mykenaei király fiának, neje, Agamemnon és Menelaus anyja. Férje korai halála után apósa, Atreus, neje lett. Azért mondják Agamemnon és Menelaust Atreus fiainak.

Aesculapius (r.) l. Asklepios.

Agamedes, Erginos minyai király fia, híres építész, ki testvérel Trophoniosszal, a delphii templomot építette. Mikor ezért Apollontól jutalmat kértek, azt mondta nekik, hogy várjanak hét napig. A nyolczadik nap reggelén azonban holtan találták őket. Félistenekként imádták.

Agamemnon, Mykenae királya, Menelaus testvére, a troiai háborúban a görögök fővezére. Az elátkozott Tantalos-család tagja, anyja Aerope (l.), atyja Pleisthenes, Homeros szerint Atreus. Azért nevezik a két testvért Atreidáknak. Agamemnon neje Klytaimnestra, Tyndareus leánya, Helena mostoha nővére. Négy gyermekük volt: Iphigeneia, Elektra, Chrysothemis és Orestes. — Mikor Agamemnon a troiai háborúból visszatért, neje, ki e közben hűtlenné lett férjéhez és Aigisthosszal élt, kedvesével együtt orozva megölte. L. Orestes.

Agannippe, 1) a Helikon hegynek egy a muzsáknak szentelt forrása, melynek vize költői ihletet adott, 2) a forrásban lakó nympa neve 3) Danaë anyja, kit különben Eurydikének is neveznek.

Agae, Agave. Kadmos és Harmonia egyik leánya, Echion neje, megölte saját fiát, Pentheust, Thebae királyát. Pentheus ugyanis nem akarta elismerni Bakchost, Zeusnek és Semelenek, Agae nővéreinek, fiát, istennek; Agae még azt sem, hogy nővére Zeust látta volna. — Bakchost már mindenfelé imádták, csak Thebaeben nem, hol szemfényvesztőnek tartották; sőt Agae és Pentheus már arra gondoltak, hogy kíséreléssel, a bachansnőkkel együtt megölik. Ki is mentek a Kithairon hegyre, a

hol Bakchos tartózkodott, hogy rátámadjanak. Bakchos haragjában már nem kimélte rokonait: örültséget küldött rájuk és kíséretükre, mely most Pentheust vadkannak tartotta. Rárohantak valamennyien, édes anyja is azok között volt, a kik darabokra szakgatták Pentheust. Euripides Bacchansnök cz. drámájában dolgozta fel e mythost.

Agenor, Poseidon istennek és Lybiának, Epaphos leányának, fia, phoinikiai király, egy híres család alapítója. Nejétől, Telephassától született Kadmos, Thebae alapítója, Europa, kit Zeus megszőkített, Phoenix és Kilix. Agenor meghagyta fiainak, hogy nővérük keresésére induljanak és csak vele együtt térjenek vissza; de minthogy meg nem találták, mindegyik más országban telepedett le.

Aglaiia, a Charisok (Grat.ák) egyike, mások szerint a Charisok (l.) anyja és Hephaistos neje.

Aglauros l. **Agraulos**.

Aglibolos (syr.) a Palmyrában imádott napisten.

Agnaji (ind.), Agni neje, a megszemélyesített égő áldozat.

Agni (ind.), az indiaiak régi tűzistene. Hétnyelvűnek, hétkarunak és háromlábunak ábrázolják, haja fény sugarakból áll; gyakran ábrázolják kecskébakra ülve, kezében törrel. Tisztelete Siváéval szemben háttérbe szorult.

Agraulos, Aglauros, Kekrops atheni király leánya, önként feláldozta magát a hazáért, mert egy jóslat

szerint csak akkor lehetett megszabadulni egy iszonyú háborútól, ha valaki feláldozza életét a hazáért. A hálás nép ezért tiszteletére szentélyt alapított, melyben a 18 éves ifjak megesküdtek arra, hogy, ha kell, a hősnőhöz hasonlóan életüket is feláldozzák a hazáért. Ovidius szerint, ki másképp mondja el a mondát, Agraulos fekete kővé változott. Egy harmadik monda szeriut Athene, kit Agraulos és nővérei megsértettek, megőrjítette a nővéreket.

Ahriman (p.), a sötétség gonosz istene, ki Persia északi részében, Aherman hegyen trónol, honnan

Agni

gonosz szellemeit az egész világba küldi. Ormuzdnak örökös ellensége, a világ megrontására törekszik. Már a világ teremtésekor kezdte küzdelmét, megtámadta, bár siker nélkül, az eget, azután elpusztította a földet, két gonosz dev által megölette az Ormuzd által teremtett Abudad nevű ősbikát. A jó istenek és szellemek azonban, kik az égből vagy az Alboresi nevű őshegyről indultak ellene, legyőzték Ahrimant összes gonosz szellemeivel együtt és a föld alá temették. De Ahriman újra fellázadt és most az emberekkel vette fel a harcot, legyőzte Kajomorcz ősebert, utódait rosszra csábította, úgyhogy halandókká lettek. Még a jövőben is küzd majd, de teljesen soh'sem győz, sőt ellenkezőleg az ő pusztulásával végződik harcza, mikor majd az égen és a földön a jó lesz az uralkodó.

Ahuramazda (p.) = Ormuzd (l.)

Aia, a nap keleten lévő országa, a hová Phrixos az arany kos hátán került: a későbbi Kolchis.

Aiaia, Aiaie, talán a mai Otoni sziget, Korfu felett, hol Kirke lakott.

Aiakos, Aeacus, Zeus és Europa, mások szerint Aigina fia, Aigina szigetének bölcs királya. Neje Endeis, Cheiron kentaurus leánya volt. Két fia Peleus és Telamon, az első Achilleus, a másik Aias atyja. Harmadik fia, ktnek anyja Psamathe, Nereus leánya, volt, Phokos, kinek unokája, Epeios építette azon falovat, a melynek segítségével a görögök Troiát elfoglalták. — Halála után Minos és Rhadamanthys mellett Aiakos lett a halottak felett ítélő alvilági bíróság harmadik tagja.

Aias, Ajax, két híres homerosi hős neve, termete miatt az egyiket nagyobb, a másikat kisebb Aiasnak nevezték. Mindketten résztvettek és kitüntek Troia ostromában. — A kisebb Aias Oi eus lokrosi király fia. Troia bevétele után kegyetlenül bánt Kassandrával, miért e jósnő kérésére Poseidon a hazatérő Aiasra szélvészt küldött, minek következtében hajótörést szenvedett. Erre egy szirtre kapaszkodott és azt kiáltotta: Megmenekszem az istenek akarata ellenére is. Ezen vakmerő szavaiért Athene istennő mennykővel sujtotta agyon, mások szerint Poseidon háromágú szigonyával széthasította a szirtet, mire Aias a tengerbe fúlt. — 2) A nagyobbik Aias Telamon salimisi király fia. Herakles még

mint gyermeket a nemeai oroszlán bőrébe takarta, mire, melle egy részét kivéve, sérthetetlené lett. A troiai háborúban Hektorral egy egész napon át küzdött és a hősök egymás tisztelőiként váltak egymástól. Achilleus halála után annak fegyvereit követelte abban a hitben, hogy csak őt illetik meg. De Odysseusnak ítelték oda. E megaláztatás őrültté tette. Örjögésében a görög tábor nyájában szörnyű öldöklést vitt véghez, de abban a hitben volt, hogy Odysseust öli meg. Mikor magához tért, annyira szégyelte e tettét, hogy öngyilkossá lett. Véréből a jáczintvirág fakadt. Szomorú :orsáról Sophokles Aias cz. tragoediája szól.

Aides, Hades v. Pluton egyik neve.

Aietes, kolchisi király, Medea atyja, az Argonauták vállalatából ismeretes.

Aigaion l. Briareos.

Aigeus, **Aegeus**, Athen királya, Theseus (l.) atyja, Ujabb magyarázat szerint Aigeus (aiges = kecskék = habok) eredetileg Poseidon isten mellékneve volt.

Aigialeus, az epigonok egyike, Adrastos fia.

Aigina, **Aegina**, Asopos folyóisten leánya, kit Zeus sas alakjában Aigina szigetére vitt s ott tüzzé átalakulva ölelt. Viszonyuk gyümölcse Aiakos volt

Aigipan, a római Silvanus, Zeusnek és Aganak Pan nejének, fia. Némelykor magát Pant nevezik így. Más monda szerint Zeus orvosa volt, a ki megmentette, mikor Typhon átvágta idegeit.

Aigis, **Aegis**, az isteneknek, különösen Zeusnek és Athenének a Medusafővel ékesített paizsa. A kinek birtokában ilyen volt, mindenben győzött. Ma: valakinek aegise alatt = oltalma alatt. Eredeti jelentését l. Zeus.

Aigisthos, **Aegisthos**, Thyestes fia, Klytaimnestra második férje, Agamemnon gyilkosa.

Aigle, 1) Phaëton nővére 2) A Hesperidák egyike.

Aigyptos, **Aegyptos** l. Danaos.

Aineias, **Aeneas**, a troiai Anchises és Aphrodite istennő fia, kit erdei nymphák neveltek. A troiai háborúban Hektor után ő volt a troiaiak legnagyobb hőse, ki a várost az utolsó pillanatig védte. Mikor Priamos elesett és a város maga már a tűz mártaléka lett, atyját vállára vette, fiát, Askaniost, kezénél fogta és a tenger felé menekült velük. Nejét, Kreusát, ki követte, a zavarban elvesztette. — Vergilius Aeneisében olvasható csak Aineias további sorsa.

Sok hányattatás után Sicilia mellől egy vihar az akkor épülő Karthago felé vetette, hol Dido királyné szívesen fogadta és a szép idegen iránt szerelemre lobbant. Mikor Aineias isteni parancsra elhagyta, Dido öngyilkos lett. Aineias a vihar most Sicilia felé hajtotta, végre Italiába juthatott, melyet sok jósjel új hazájának jelzett. Cumae partján lépett a szárazföldre. Itt egy híres sibylla lakott, ki megjósolta jövőjét és az alvilágba vezető utat mutatta meg neki. Aztán a Tiber torkolatához hajózott, hol egy jóslat teljesüléséből megtudta, hogy célzott ért. Itt Latinus volt a király, ki szívesen fogadta a jövevényeket, Aineiasnak nőül adta leányát, Laviniát. A két nép egyesült. Előbb azonban Aineiasnak Turnusszal, Lavinia előbbi jegyesével, kemény küzdelmet kellett vívnia. — Fia Askanios azon család ősatyja lett, melyhez Julius Caesar is tartozott. Laviniától született fia, Aeneas Sylvius, Alba Longa királyainak őse lett.

Aiolos, Aeolus, 1) Hellen és egy nymphea fia, thessaliali király, a görögök aeol törzse tőle nyerte nevét. Neje Enarete, Deimachos leánya, kitől 7 fia és 5 leánya született. Fiai közül híresek Kretheus, Athamas és Salmoneus; utódaik közül pedig Phrixos Helle, Jason és Pelias. 2) Egy másik Aiolos egy Sicilia melletti sziget vagy a lipari szigetek királya. A költők szerint a szelek királya. Homeros szerint Odysseust egy hónapig vendégül látta és aztán kedvező széllel bocsátotta utnak. Hogy utjában biztosítsa a gonosz, viharos szeleket tömlőbe zárva átadta neki. Már Ithaka felé közeledtek, mikor Odysseus társai, kik a tömlőben kincset gyanítottak, felnyitották, mire borzasztó vihar támadt, mely visszavetette őket Aioloshoz, ki most már nem segített rajtuk. L. Odysseus. Vergilius szerint Aiolos a szeleket egy barlangba zárja.

Airoke = Aërope (1), Atreus (1.) neje.

Aisa = Moira, az elkerülhetetlen sors.

Aison, Pelias mostoha testvére, Jason atyja.

Aither (= a sugárzó fény) Erebus és Nyx fia; Gaia-val a titánokat nemzette. Később az istenek székhelyét, az eget hí ták így.

Aithiopok, a Helios védelme alatt álló, boldog életet élő szent nép, melynek hazáját messze keleten és nyugaton képelték.

Aithra, 2) Pittheus troizeni király leánya, Aigeus neje, Theseus anyja. 2) Atlas neje, Okeanos és Tethys leánya.

Akamas, Theseus fia, részt vett a troiai háborúban.

Akanthos, Pelops és Hippodamia fia, kit apja lovai szétszakgattak s az istenek Akanthis nevű nővérével együtt hasonló nevű virággá változtattak.

Akarnan, Alkmaion és Kallirrhoë fia, testvérével, Amphoterossal együtt még nagyon fiatal volt, mikor atyjukat Phegeus király fiai megölték. Ekkor anyjuk kérésére az istenek a testvéreket hirtelen erős férfiakká változtatták s így megölték atyjuk gyilkosait, aztán Epeirosba menekültek. Akarnania Akarnantól nyerte nevét

Akastos, Pelias fia, részt vett a kalydoni vadászon és az Argonauták vállalatában; Jasontól Jolkos uralmát vette át. Két leánya volt: Laodameia, Protesilaus neje, és Sterope v. Sthenele, Patroklos anyja.

Akersekomes (= nyiratlan haju) Apollon egyik jelzője.

Akis (l.) Galateia.

Akrisios, argosi király, Lynkeus unokája. Leánya Danaë.

Aktaion, Aristaiosnak és Autoonoënak, Kadmos leányának fia. A bölcs Cheiron kentauros nevelte, különösen vadászszá is. 50 vadászkutyája volt. Egyszer véletlenül fürdeni látta Artemist és a nymphákat. A szűzies istennő haragjában szarvassá változtatta Aktaiont, kit aztán saját kutyái téptek szét. Kiváló festmény ábrázolja e mythost a római Borghese palotában.

Albordis, az Ormuzdtól teremtett őshegy, mely mindinkább magasabbra nőtt, míg végre a csillagokig ért. A föld középpontja; belőle eredt maga a föld és a többi hegy; csucsán Ormuzd trónol.

Áldomás (m.) étel-, leginkább italáldozat. A magyar nem csupán ünnepeken, hanem szerződéseknél, adás-vevésnél és más hasonló esetekben is kezébe vette az áldomáspoharat. Ősi szokása a libatio: az ivás előtti kilocsantás is.

Áldozat. L. Tud. zsebkönyvtár: Görög és római régiségek cz. füzeteit.

Aiekto, az Erinysek (furiák) egyike. L. Erinyes.

Alektryon l. Ares.

Aletheia, a rómaiaknál **Veritas**, az igazság istennője. Kronos vagy Zeus leánya, anyja az Erénynek és Igazságosságnak. Fehér ruhával ábrázolták.

Alexandros, Paris másik neve. L. Paris.

Alfadur (= mindennek atyja), (ész). A mindenség atyja. Odin mellékneve.

Alfar (ész), l. Elfek. **Alfheim** (ész.) Freyr isten és neje, Gerdr, s az Elfek országa.

Alkeides. Herakles eredeti neve.

Alkeste, **Alceste** vagy **Alkestis**, Pelias és Anaxibia leánya, az ókor egyik női ideálja, híres atyja és férje iránt való szeretetéről. L. Admetos.

Alkinoos, a phaiakok (a mai Korfuban lakott nép?) királya Nausikaa atyja, ki a sokat szenvedett, Odysseust villámgyors hajóján hazájába küldte. Homeros Odysseiajának VI. és következő énekei szólnak róla.

Alkmaion, Amphiaraus jós és Eripyle fia. A delphii jóslóhely meghagyta neki, hogy anyján árulása miatt boszút álljon. Eripyle ugyanis férje halálának oka volt. L. Amphiaraus. — Alkmaion előbb részt vett az epigonokkal Thebae ostromában, azután hazament és megölte anyját. De alig, hogy véres tetteivel végzett, már üldözték az Erinysek. Harmoniának ékszereivel Arkadiába menekült, hol Phegeus király nemcsak szívesen fogadta, véres tettétől megtisztította, hanem leányát, Arsinoët is feleségül adta neki. De hiába; az Erinysek újra kínozták Alkmaiont és a gyilkos befogadása miatt az országot is különböző bajokkal sújtották. Alkmaion ezért ott hagyta Arkadiát, nejét is. Újra a jóslóhelyhez fordult. Ez úgy felelt neki, hogy keressen oly földet, a mely még nem volt meg akkor, mikor haldokló anyja átkot mondott, t. i. azon földre, mely a gyilkost magába fogadja. Alkmaion kétségbeesve bolyongott sokáig. Mikor egyszer az Acheloos partján járt, észrevett egy szigetet, mely csak legujabban támadt. Azon letelepedett, mire az Erinysek békében hagyták. Majd elvette Acheloos leányát, Kallirrhoët. kítől két fia született: Akarnan és Amphoteros. Mikor Kallirrhoë férjétől Harmonia nyakékéről hallott, birni akarta azt. Alkmaion elment első nejéhez és azon ürügy alatt, hogy a kincset a delphii Apollon oltárán kell feláldoznia, elvitte második nejének. Mikor azonban Phegeus megtudta,

hogy Alkmaion megcsalta leányát, megölte. Alkmaionért fiai boszút álltak. L. Akarnan.

Alkmene, Elektryon leánya, Amphitryon király szép felesége. Zeustól született Herakles fia.

Alkyone, a Pleiadák (l.) egyike.

Alkyoneus, egy szörnynek neve. Herakles megölte.

Aima, (r.) főleg Ceres (Demeter) jelzője, táplálót jelent.

Almos (m) a Csaba nemzetségéből való Előd és Emes asszony fia, ki nevét onnan kapta, mert születését álom jövendölte meg. L. Magyar történet.

Almweig (ész.) Halfdan király neje, 18 fia született; több híres nemzetség ősanja.

Aloeus Poseidon és Kanake fia, nőül vette Iphimedeiát, testvérének, Triopsnak leányát, ki azonban nem férjét, hanem annak atyját szerette; gyakran öntött öblébe tengervizet, minek következtében két fia: Otos és Ephialtes született, kiket férje után Aloidáknak neveztek. Már 9 éves korukban óriási nagyságuk volt és Arest is legyőzték, kit 13 hónapon keresztül fogva tartottak. De erejükben elbizakodva az összes istenek ellen is fel merték venni a harcot: a Pelion hegyet az Ossára akarták rakni, hogy így az Olymposba jussanak. Azonkívül Ephialtes Hera, Otos Artemis keze után vágyott. E miatt Apollon lelőtte őket nyilaival. Más monda szerint Artemis szarvas alakjában jelent meg előttük. Mindkét testvér lándzsával támadt a köztük lévő szarvasra; de a szarvas elugrott és a testvérek kölcsönösen önmagukat döfték át.

Alpheios, Alpheus, egy elisi folyó istene, Okeanos és Tethys fia. Megszerette a habjaiban fürdő Arethusa nymphát, a ki azonban előle menekült; végre kérésére Artemis forrássá változtatta és mintilyent Syrakusae mellett helyezte el. De Alpheios a tenger alatt is utat talált hozzá, mire Arethusa megengedte neki, hogy vizeik egyesüljenek.

Alphesiboia = Arsinoë. L. Alkmaion.

Alrúnak v. Alraunak (ész.) jövendölő asszonyok neve.

Althaia, Thestios és Eurythemis leánya, Oineus neje, Melcager (l.) anyja.

Aithemenes, Katreus kretai király fia. Elhagyta hazáját, mert egy jóslat szerint atyja gyilkosa lesz. Rhodosban telepedett le, hol nagy tiszteletben részesítették a sziget lakosai. Ezek egy éjjel össze-

vesztek egy a szigetre jött idegennel. Althemenes segítségükre ment és megölte — atyját, mert ő volt az idegen, ki azért jött, hogy fiát visszahívja Kretába. Mikor Althemenes az idegenben felismerte atyját, kétségbeesésében arra kérte az isteneket, vessenek véget az ő életének is. A föld megnyílt és elnyelte a szerencsétlent. A rhodosiak herosként tisztelték.

Alvilág. A régi népek alvilági, általában másvilági hitéről l. Hades, Elysion, Tartaros, Orcus, (r.) Walhalla, Niflheim és Helheim (ész.) Amenth(egy.) Jama (ind) Dujakh, Gorodman és Hamestan(persa.) Manala (finn).

Alzes (szl.) l. Holzy.

Amaltheia vagy azon kecske neve, mely Zeust Kreta szigetén táplálta, vagy azon nympháé, ki egy kecske tejével ápolta. Zeus hálából a csillagok közé helyezte. A kecske szarvából származott a bőség szarva (cornu copiae). Mikor ugyanis a kecske egyszer egy fatörzsbe ütődött, letört egyik szarva. Anympha mindenféle gyümölcsrel töltötte meg és Zeusnek adta, ki a bőség szarvává tette. Amaltheiánkívül Herakles és Acheloos birtokában is volt. Tychet (Fortuna) bal kezében a bőség szarvával szokták ábrázolni.

Amaravati (ind) Indra napisten fővárosa.

Amathos. kyprosi város, Aphrodite tiszteletének egyik főhelye: híres temploma is volt itt.

Amazon. Az amazonok harcias nők voltak, a kik Kisázsia északkeleti részében a fekete tenger mellékén laktak. Az amazon leány csak akkor mehetett férjhez, ha a csatában már legalább három embert megölt, de akkor is csak idegenhez. Ha e házasságból fiú született, vagy megölték, vagy kezénélében megcsonkították, hogy csak házi teendőket végezessen. A leánygyermeket már korán tanították fegyverforgatásra és lovaglásra. A troiai háború előtti időben hatalmasodtak el különösen és elfoglalták a Fekete-tenger egész déli és nyugati partvidékét. Megküzdöttek az Argonautákkal, Heraklesszel, Theseusszal stb. — Herakles legyőzte őket, királynéjukat, Hippolytát, elfogta és Theseusnak adta rabnőül; tőle született Hippolytos nevű fia. — A troiai háborúban is részt vettek Penthesileia királynőjük vezetése alatt s a troiaiakat sokáig támogatták a görögök ellenében, míg Achilleus nyila a királynőt le nem terítette. A művészet erőteljes, szép nőknek ábrázolja, némelykor a testhez tapadó

ráncznélküli hosszú ruhával, máskor rövid ruhával úgy, hogy egyik válluk és keblük fedetlen; gyakran kettős fejszével is.

Ambarvalia (r.), a Ceres tiszteletére tartott családi és állami tavaszi ünnep.

Ambrosia, az istenek étele, melynek élvezete örök ifjuságot és halhatatlanságot adott. Hogy milyenek képzeltek ez ételt, arról a források hallgatnak. Némelykor a nektárhoz hasonlóan üdítő itálnak is mondják, üdítő balzsamnak is, mely az isteneket szebbekké és ifjabbakká tette.

Amenth, Amenthes (egy.) a halál országa. Anubis vezeti oda a megholtak lelkeit, hol Osiris mond felettük ítéletet.

Amerdad (p.) a növények édő szelleme, kinek őrizetére Ormuzd az első fát, az élet fáját bízta. Ebből a fából eredt az egész növényvilág.

Amicitia (r) a barátság istennője. Fedetlen mellel és a Gratiáktól körülvéve ábrázolták.

Ammas l. Ma

Ammon (egy.), helyesebben: **Amun**, a nyájak és legelők istene, a legrégebb istenek egyike. Különösen az egyiptomi Thebe városban és környékén tisztelték. A görög gyarmatosak Zeusszel hasonlították össze és Zeus Ammon, a rómaiak pedig Jupiter Ammon név alatt tisztelték. Kecskeszarvakkal ábrázolták. Ammon thebei templomának romjai most is meg vannak. Legdíszesebb temploma azonban a libyai sivatag legnagyobb oázisán volt, melyet a rómaiak Ammoniumnak neveztek el; mai neve Sivah. E templom alapítójának Heraklest vagy Bacchost tartják, kiket utjuk ide is vezetett. Nagy Sándor is meglátogatta, kit ekkor mondtak Zeus Ammonfiának. — Tisztelete Görögországban és Rómában is elterjedt. — Ezen istenségnek elemei; Net, Nef, Szebak és Szechet, az egy. theologia szerint a négy világalakító őserő. Egyesülésükből eredt Ammon.

Amazón.

Net istennő az ősanyag istennője; főleg Sais városban tisztelték; nyíllal és íjjal felfegyverezve, fején pedig hajócskával ábrázolták. A görög Athénével hasonlították össze. Nef (Knepf) az ősanyagban élő és működő szellem, főleg Egyiptom felső részében és Aithiópiában tisztelték, a neki szentelt kos fejével ábrázolták. Szebakot, az örökkévalóság istenét, a neki szentelt krokodilus fejével ábrázolták és főleg Ombosban és Piomban tisztelték. Szehet (Past) istennőt, a végtelen tér istennőjét, mint minden keletkezőnek alapokát a görögök Bubastisnak nevezték, mert főleg Bubastis (Pasti) városban tisztelték. A neki szentelt macska fejével ábrázolták.

Amor (r.) I. Eros.

Amphiaraos híres argosi jós, Oikles és Hypernestra fia, mások szerint Apollon fia, ki jóstehetőséggel felruházta. Ifjú korában részt vett a kalydoni vadászatban és az Argonauták vállalatában. A Thebae elleni hadi vállalatban azonban nem akart részt venni, mert előre tudta, hogy a háborúnak szomorú vége lesz és hogy ő is elesik. Elrejtőzött, de neje, Eripyle (Deipyle) elárulta férje rejtekhelyét az ő apjának, Adrastosnak. Polyneikes ugyanis megvesztegette a nőt Harmonia arany nyakláncának odaigérésével. Amphiarao s kénytelen volt elmenni, de gondoskodott arról, hogy fia, Alkmaion, halálát megboszúlja. Amphiarao s tényleg elesett volna Thebae mellett, de Zeus parancsára széthasadt a föld és a jóst szekereztül, lovastül elnyelte. Thersandros, Polyneikes fia, Eripylet másodszor is megvesztegette: Harmonia köpenyét hozta neki, hogy most Alkmaiont birja rá a Thebae elleni második vállalatra (Epigonok). L. Alkmaion.

Amphiktyon, Deukalion és Pyrrha fia, nőül vette Kranaos attikai király egy leányát, majd maga is Attika királya lett. Az Amphiktyonok gyűlésének megalapítója. E gyűlésen görög szövetséges államok képviselői jöttek össze és a szövetségeseket általánosan kötelező határozatokat hoztak.

Amphinomos, Penelope legnemesebb kérője.

Amphion, Zeus és Antiope fia, Zethos ikertestvére, Niobe férje. Apollon isteni hanggal és lanttal ajándékozta meg. Mikor Zethossal együtt Thebae birtokába jutott és óriáserejű testvére a falépitéshez hatalmas sziklatömböket hordott össze, e sziklák

Amphion zenéjére önként sorakoztak rendbe. L. Antiope, Niobe. - Egy monda szerint az Argonauták vállalatában is résztvett.

Amphitrite, Poseidon neje, Nereus és Doris leánya. Poseidon elől, mielőtt neje lett, elrejtőzött. Az isten mindenfelé kerestette. Végre egy delphin meglátta Atlasnál és rábeszélte, hogy Poseidon ne-jévé legyen. Más monda szerint Poseidon Naxos szigetén rabolta el tánczó nővérei köréből. Mint tengeri istennő a tenger hullámaival rendelkezik; de különösen a csodaszép tengeri lények állnak védelme alatt. Rendesen ruha nélkül, kocsin állva, gyakran Poseidonnal együtt ábrázolták és kéklábúnak nevezték.

Amphitryon, Alkaios thebaei király fia, Alkmene férje. Az ő fia Iphikles volt, kit neje egy nappal előbb szült, mint Heraklest, kinek atyja Zeus volt.

Amra (ind.), csodaszép fa, melynek virágait Kamanak, a szerelem istenének szentelték, ki a fa ágaiból nyilait készítette.

Amrita, (ind.), a halhatatlanság itala (= a görög nektar) mely örökre ifjakká teszi az isteneket.

Amsaspandok, (p.), a hét legfőbb tiszta szellem, a kik közül az első Ormuzd, ki hat segédjét azért teremtette, hogy a világ berendezésében segítsék.

Amun (egy.) = Ammon (l.)

Amykleios, Apollon egyik mellékneve Amyklae lakedaimoni város után, hol egy ősrégi szobra volt.

Amykos, a Bosporosnál lakó bebrykek vad, óriási királya, ki a mai Skutari mellett lévő forrástól távol tartott mindenkit, a ki vele ökölvívásban meg nem akart mérközni. Az Argonauták közül Polydeukes legyőzte.

Amymone, Danaos 50 leányának (a Danaidák) egyike. Mikor Danaos Argosba jött, leányait vizért küldte. Amymone ez alkalommal nyilát egy szarvasra dobta, de nem ezt, hanem egy alvó satyrost talált el, a ki erre üldözte. Poseidon a leány segítségére jött, elűzte a satyrost; Amymone iránt pedig szerelemre lobbant. Szerelmük gyümölcse Nauplios. — Amymone kérésére Poseidon megnyitotta szigonyával a földet és forrást fakasztott belőle. E forrás neve is Amymone.

Anadyomene, l. Aphrodite.

Ananta (ind.), ötféjű óriási kigyó, mely testén a földet tartja.

Anapu (egy.) = Anubis (l.)

Anchises, Aineiás atyja, a troiai királyi család egyik tagja, Kapys fejedelem és Themis istennő fia. Az égő Troiából fia kivitte, de annak új hazáját már nem láthatta meg, mert utközben meghalt.

Androgeos, Minos fia. L. Theseus

Andromache, Hektornak, a troiai hős királyfinak híres neje. Férje halála és Troia elfoglalása után fiát, hogy rabbá ne legyen, letaszította egy toronyról; maga Pyrrhos rabnőjévé lett. Szabadonbocsátatása után Helenos, Hektor egyik testvérének neje lett, de ekkor is folyton gyászolta első férjét, kit elfelejteni nem tudott.

Andromeda, Kepheus aithiopsi király és a szép Kassiopeia leánya. Kassiopeia azt állította, hogy ő maga is, leánya is szebb, mint a Nereidák. A tengeri istennők e miatt megharagudtak és kérésükre Poseidon az országra embert-állatot pusztító szörnyet küldött. A király az istenek kiengesztelése végett egy jóshelyhez fordult. Azt a választ nyerte, hogy a szörnynek saját leányát, Andromedát, kell feláldoznia. A leányt egy kopár sziklához láncozták. A szörny már közeledett feléje, mikor az épen odajövő Perseus a Medusa-fővel kővé meresztette. Így megszabadította Andromedát, kit azután nőül vett.

Andvaranaut (ész.), Andvari (l.) gyűrűje.

Andvari (ész.) a Sigurdmonda egy törpéje, ki kincseket őriz és csukaalakjában halász.

Angerona (r.) talán a szerencsés évkezdést régi istennője, kit december 21-én ünnepeltek és bekötött vagy ujjal fedett szájjal (favete linguis!) ábrázoltak.

Angurboda (ész.) óriás nő, Loki neje.

Anilák (ind.) Marut l. v. Vaju szélisten 49 szolgájának neve.

Ankaios részt vett a kalydoni vadászatban.

Anna Perenna (r.) a bőségadó istenasszony; márczius 15-én ünnepelték. Ujabb költők egynek vették Annával, Dido nővérével.

Ansok (ész.) = Asok.

Antaios, Antaeus. Poseidon és Gaia óriás fia, ki Lybia egy barlangjában lakott és minden feléje közeledő idegent megölt. Őt meg Herakles ölte meg.

Anteia v. Stheneboia, Proitos neje. L. Belleophon.

Antenor, Priamos sógora, azon kevesek egyike, ki a troiaiak közül a város pusztulása után életben maradt; Patavium (Padua) alapítója.

Anteros, a vizsontszerelem istene. L. Eros.

Anthesteriák (= virágünnep) Bakchos tiszteletére Athenben tartott ünnep.

Antigone 1) Oidipus thebaei király és Jokaste legidősebb leánya, a görög hősnők egyik ideálja. Vak atyját, kinek Thebaeből menekülnie kellett, bolyongásában mindenfelé kísérte. Mikor Oidipus Kolonosban meghalt, visszatért hazájába és Kreon király tilalma ellenére, az isteni törvényt követve, eltemette testvérét, Polyneikest, ki hazáját megtámadta és a testvérével Eteoklesszel vívott párbajban elesett. Tudta, hogy Kreon ezért halálraítéli, bár fia, Haimon, Antigone jegyese volt. — Kreon tényleg elevenen befalaztatta. Sophokles két tragoediában szól róla: Antigoneben és Oidipus Kolonosban. 2. L. Peleus.

Antilochos, Nestor fia, ki atyjával együtt elment a troiai háborúba, hol Memnon kezétől elesett.

Antinoos, Penelope egyik legarczátlanabb kérője.

Antinous, (r) Hadrianus császár szép kedvence, ki a Nilusba fuladt. A császár az istenek közé vétette fel, templomot épített tiszteletére és a Nilus mellett várost is alapított emlékére.

Antiope, Nykteus thebaei király leánya. Titkos szerelmi viszonya volt a satyrmezbe öltözött Zeusszal. Mikor eztatyja észrevette, meg akarta ölni, de Antiope elmenekült. A Kithairon hegyen született két ikerfia, Amphion és Zethos, kiket egy pásztor gondjára bízott. De atyja továbbra is üldözte, sőt halálos ágyán Lykos testvérét megeskette, hogy ezután ő üldözze. Lykos Antiopet neje, Dirke, rabnőjévé tette. Mikor Dirke látta, hogy férjében Antiope iránt vonzalom támad, a féltékenység vett rajta erőt és Antiopet kegyetlenül kínozta. Antiope sokáig tűrt; de mikor már Dirke életére is tört, a Kithairon vidékére menekült, időközben felnőtt, de fel nem ismert fiainak elpanaszolta szenvedéseit és kérte, hogy védjék meg. Dirke egy Bakchosünnepre szintén eljött a Kithairon hegyre. Itt látta Antiopet. Mint az ország királynéja ráparancsolt a két ifjura, hogy Antiopet egy bikához kössék, hadd vonszolja addig, míg el nem pusztul. A fiuk már a parancs teljesítéséhez készültek, mikor nevelő atyjuktól megtudták szár-

mazásuk titkát. Erre Dirkére robantak és őt kötötték a bikához, mely halálra hurczolta. Ezt ábrázolja a most Nápolyban lévő farnesi-bika név alatt ismert, a Kr. e. 2-ik századból való márványcsoport, mely Apollonios és Tauriskos műve. — Dirke holtteste a monda szerint a hasonnevű forrásá változott.

Anubis, (egy.) Osiris (I.) és Nebthi (Nephthys) fia, az egyiptomiak egyik legfőbb istene. Anyja kitétette, Isis azonban kutyái által felkerestette és saját fia gyanánt felnevelte. A neki szentelt kutya fejével, némelykor teljesen kutyának ábrázolták.

Aonidák, a muzsák neve Aonia, Boiotia egy vidéke után, hol a Helikon hegyen laktak.

Apate, a csalódás megszemélyesített istennője.

Apeliotes, a keleti-felfrissítő-szél istenének neve. Szárnyasnak és repülve ábrázolták.

Aphrodite, a rómaiaknál Venus, a szépség és szerelem istennője. Eredetileg nem görög, hanem ázsiai istennő volt, Astarte egy változata. Homeros gyakran nevezi kyprosinak és Zeus és Dione leányának mondja; Hesiodos szerint pedig a tenger habjaiból emelkedett ki, innen *Anadyomene* (felmerülő) neve; a tenger hullámai először Kythera, majd Kypros szigetére vitték: innen Kythereia és Kypris nevei. Pontióknak is nevezték tengeri eredete miatt, a miért a hajózőkra, keeskedőkre áldást hozó istennőnek is tartották. Innen neve Euploia (=kedvező utat adó). — De főleg mint a szerelem istennőjét ünnepték. Képviseli a szerelem minden árnyalatát, a legmagasztosabbtól kezdve a legalsóbb érzéki vágyig. Ezek szerint is voltak különböző nevei: Urania (=égi), a tiszta eszményi szerelem; Pandemos, az érzéki szerelem istennője; mint a kéjvágy istennőjét a rómaiak Venus Vulgivagának, a tömeg Venusának nevezték. — A szerelmesek hozzáfordultak, mert ő támasztott a szívben hajlamot, vágyat, ő egyesítette is a szerelmes párt s azért a lakodalom és házasság istennőjének és termékenyítő Venusnak (Venus genitrix) is mondták, a ki nemcsak a nőket, hanem az egész természetet is virulóvá, termékenynyé teszi. Azt mondták, hogy az ő ápolásától virágoznak a növények, különösen a virágok, főleg a rózsa és a myrthus. Így lett a tavasz istennőjévé is. — Nemcsak maga volt szép, a legszebb istennő, hanem másokat is szépekké

tett. Hogy varázshatalmát megmagyarázzák, azt mondták, hogy egy szerelmi öv birtokában van, melyet néha halandóknak is odakölcsönöz. Működésében gyámolítja állandó kísérete: a fiának is mondott Eros (Amor), a megszemélyesített szerelmi sóvárgás, Peitho, a rábeszélés, és a Charisok (Gratiák), a báj istennői — Férjének többnyire Hephaistost Thebaeben azonban Arest mondták. Arestől szülte Harmoniát (összhangzat) és Erost. De szép halandók iránt is gyulladt szerelemre; így Anchises iránt, kitől Aineias (Aeneas) szülte; különösen híres azonban a szép Adonis (l.) iránt való szerelme.

A tiszteletére tartott ünnepek neve Aphrodisia volt. — Itáliában Venus (venustus? szép) eredetileg a tavasz istennője volt és szent hónapjának az áprilist tekintették, mikor a növények újra virágoznak, a mythos szerint: midőn Adonis visszatér a felvilágra. — Később azonosították Aphroditével s a hagyomány szerint maga Aineias hozta Itáliába anyja szobrát. — Az állatok

Aphrodite.

közül neki volt szentelve: a nyúl, bak, kos és a galamb (termékenységük miatt): a delphin, hattyu és a csiga (a tengerre utalnak, melyből az istennő született); a növények közül a fentemlített rózsza, myrthus és az alma is. — Eredetileg a többi istennőkhöz hasonlóan ruhával fedve ábrázolták; a Kr. e. IV. század óta azonban félig vagy teljesen meztelenül, fürdőzve vagy a tengerből kiemelkedve. A félig meztelen istennő szobrai közül legszebb a milói Venus (1820-ban találták Melos (Milo)

szigetén, ma a párisi Louvrebén van). Teljesen meztelenül Praxiteles ábrázolta a knidosi templom számára.

Apis, Hapi (egy.) egy egész Egyiptomban istenként tisztelt bika, tulajdonképen csak Osiris jelképe, melynek Memphisben egy külön számára épített temploma volt; ennek két kápolnája lakásául, nagy udvara szabad mozgására szolgált. Ellátása királyi volt. Számos pap és szolga volt élelmezésével megbizva, kik mindent elkövettek, hogy 25 évig éljen. Különféle jeleiből jósoltak: a szerint jót vagy rosszat, hogy melyik kápolnába lépett, evett-e vagy nem, stb. Tiszteletére minden évben egy hónapig tartó ünnepet ültek, melynek utolsó napján a bikát a legnagyobb pompával felöltöztették és a nép elé vezették. — A bikának, mely ily tiszteletben részesült, egészen feketének, homlokán pedig lefelé fordított háromszög alakú fehér foltnak és farkán kétféle szörnek kellett lennie.

Apollon Zeus és Leto (Latona) fia, Artemis fivére. Születéséről l. Leto. Themis istennő mindjárt születése után ambrósiával és nektárral táplálta, mitől hirtelen gyönyörű ifjúvá serdült, úgy hogy már ötödnapra születése után megölte Pitho sárkányt. E tette helyén, Delphiben, jósló szentélyt alapított, hol papnője Pythia háromlábu széken ülve osztotta jóslatait. Ezeknek homályossága és kétértelmősége miatt Loxiasnak, mint jósló istent pythiai Apollonnak nevezték. — Eredetileg a nap és általában a világosság istene volt; később azonban minden szép és jó dolog, főleg pedig az erkölcsiség és állami rend istenévé lett. Napisten voltára vonatkoznak: Lykios (= fénylő), Phoibos (= ragyogó), Chrysokomos (= aranyfürtű) és Eopsios (= néző) jelzői; az is, hogy minden ünnepe nyárra esett. — Minthogy a nap a növények fejlődését mozdítja elő, Karneios néven a nyájak oltalmazójává lett; azért ünnepelték Spartában tiszteletére a Karneiákat (bakkecske-ünnep); az aratási ünnepeket is az ő tiszteletére tartották: Delosban a Deliákat, Spartában a Hyakinthiákat, Athenben a Thargeliákat és Pyanopsiákat. Spartában a nap sugarai által megért és megölt növényeket Hyakinthossal, a megszemélyesített tavaszi virággal ábrázolták. L. Hyakinthos. — A nap sugarait rendszeren nyilaknak képzelték, miért Apollon fegyverek gyanánt nyilakat és ezüst íjjat hord, a melyekkel a távolból is talál és így a csatákban is segít. Zeus-

nek is segített a Titonok és Gigások elleni harczában. — Mivel azonban a nap hősege nyáron, különösen délen, különböző betegségeket, pestist is okoz, a pestis és a halál istenévé is lett. De áldozatokkal ki lehet engesztelni. A betegségeket nemcsak küldi, hanem azoktól meg is véd, miért bajtól megmentőnek (alexikakos), megváltónak (soter) és Paieon név alatt gyógyító istennek is tartották. Asklepiost, az (istenek) orvosát, fiának mondták. — Később Helios lett napistenné és Apollont szellemi istenséggé tették, a ki minden testi és lelki bajtól megment s így a tisztulás, kiengesztelés istenévé lett (l. Orestes); a babérág, melylyel a bűnöst megtisztították, és a farkas a menekülő gyilkos jelképe, Apollon ismertető jeleivé lettek. — Idővel, főképp a jóslás istenévé lett és Delphiben tisztelték leginkább; Delphi mellett tartották az ő tiszteletére a pythiai játékokat. — Minthogy a jóslatok versben nyertek kifejezést, a költészet, az ének és az ezt kísérő lyrajáték védő istenévé, a

Apollon.

muzsák vezetőjévé (Musagetes) lett. — Apollon védi a házak bejáratát, a kapukat is; a hajósok benne látták a tengeri utak és kikötők védő istenét. Innen Delphinios neve, mert a delphinnek főleg emberszeretetét és zenei hallását magasztalták. — A művészet Apollont erős, nyulánk szaká lttalan, hosszúhaju ifjunak ábrázolja: rendesen ruha nélkül, csak chlamys (köpeny) van vállán vagy bal karján; ismertető jelei: az íjj és a nyilak. Mint a muzsák vezetőjét azonban hosszú ruhával, kezében lyrával, fején babérkoszorúval ábrázolták. Ránk maradt

többek között az u. n. belvederi Apollon és Apollon Musagetes a Vatikánban. — Szentelt fája a babérfá; az állatok közül neki, mint erős vadásznak: a szarvas, a őz és a farkas, továbbá a hattyú és a delphin volt szentelve. — Rómában már igen régen befogadták Apollont; tiszteletére a ludi Apollinares nevű játékokat tartották és Augustus fényes templomot épített. — Apollon szerelméről Daphne iránt l. Daphne.

Apotheosis (r.), az elhúnyt római császároknak az állam istenei közé való ünnepélyes felvétele.

Apszaraszák (ind.), Indra paradicsomának nymphái.

Apsyrtos l. Absyrtos.

Arachne, Idmon kolophonon biborfestő leánya. Mint ügyes szövőnő elbizakodottságában Athene istennőt is versenyre hívta, bár az istennő öreg asszony képében megjelent előtte és a szomorú következményekre figyelmeztette. Tényleg oly kitűnő volt munkája, mely Zeus szerelmi viszonyait ábrázolta, mint az istennőé. Athene erre annyira megkínozta Arachnet, hogy ez felakasztotta magát; de az istennő újra életre keltette és pókká változtatta.

Aranygyapjas kos. A thrák Bisaltesnek, Helios és Gaia egyik fiának volt egy Theophana nevű szép leánya, kit Poseidon megszeretett és Krinissa szigetére vitt. A leány többi kéri az elrablott nyomait követve, végre a szigetre is értek. Poseidon erre a sziget valamennyi lakosát állattá változtatta, magát Theophaniát pedig kossá. Az ily alakban tőle szült lény is kos volt, neve Chrysomallos (=aranygyapjas); gyapja aranyszínű volt, repülni, úszni, még beszélni is tudott.

Areion, Arion, híres lesbosi költő és lantos, ki Periander korinthusi király udvarán élt. Egyszer Tarentumban kincsekkel megrakva hajóra szállt, hogy Korinthusba visszatérjen. A hajósok azonban kincsei miatt megtámadták és meg akarták ölni. Kérte őket, engedjék még egyszer énekelni, a mire majd maga keres a hullámokban sírt. Beleegyeztek. A. énekelt és azután a tengerbe ugrott; egy delphin vette határa és elvitte Korinthusig. Oda érkezett a hajó is. A király, kit A. értesített a történekről, maga elé hívatta a hajósokat és a költő után kérdezősködött. Azt mondták, még Tarentumban van.

Egyszerre belépett A., kinek csodálatos megmeneküléséről nem tudtak; rögtön bevallották gonosztettüket s Periander keresztre feszítette őket.

Areiopagos (= Ares halma), egy főben járó ügyekben ítélő atheni törvényszék, mely Arestől kapta nevét, mert az istenek őt egy gyilkossága miatt e helyen mentették fel.

Ares, a rómaiaknál **Mars**, a háború istene, a harczok vezetője, Zeus és Hera fia. Eredetileg a harczias thrákok istene; Thrakia, a téli viharok országa, volt hazája is. — Örül a vad csatazajnak,

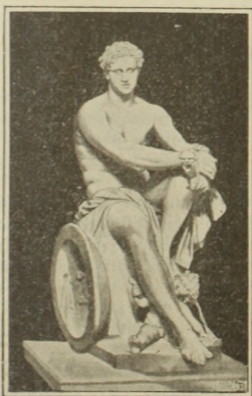
betegségeket, halált, gyászt okozott, miért Zeus nem szereti, anyja is kevésbbé, mint többi gyermekeit. — Szépnek képzelték; soknővel, magával Aphrodite istennővel is volt szerelmi viszonya.

De törvényes neje a görögök szerint nem volt; csak a thebaeek mondták Aphroditet az ő ne-jének és magát Arest mint pestist pusztító istent imádták. A rómaiak szerint neje Bellona volt. —

Állandó kíséretéhez tartozott: Eris (=viszály), Deimos a r. Metus (= féle-

lem), Phobos (= rémület) és a r. Pallor (= sápadtság). Phobos és Deimos, kiket fiainak is mondanak, felszerelték az ő kocsiját. — A troiai háborúban a troiaiak részén állott és a harczokban gyakran személyesen is részt vett. Diomedes Athene segítségével megsebesítette, mire visszatért az Olymposba 20.000 emberhez hasonlóan ordítva. — Más izben maga Athene egy súlyos követ zúdított nyakára, úgyhogy a földre bukott. — Tehát nem volt mindig szerencséje a harczban, de azért mégis a győ-

Dr. Losonczi: Mythologia.

Ares — Mars.

Dr. Losonczi: Mythologia.

zelem atyjának mondják. Görög mellékneve Enyalios, vad csatakiáltásaira vonatkozik. — Sokkal nagyobb tiszteletben állt a harczias rómaiaknál. Szerintük Mars (Mamers, Mavors, Mars pater) Róma alapítóinak, Romulusnak és Remusnak atyja. Több ünnepet ültek tiszteletére. Márcziusban az ő 12 papja, a palatinusi Saliusok (=ugrók) egy régi dal éneklése közben fegyvertánczot jártak; az Equirria nevű ünnepen, febr. 27-én és márcz. 14-én lovak mustrálása és kocsiversenyek voltak; a Quinquatrus ünnepen, márcz. 19 és 23-án a fegyvereket és hadi trombitákat tisztították; október 19-én újra tisztították a fegyvereket (armilustrium.) — Minden hadjárat elején áldozatot mutattak be neki s hitük szerint az isten láttatlanul haladt seregük előtt, innen neve: Gradivus. — Több temploma is volt Rómában és a Martius hónapot és a Mars mezőt neki szentelték. — Szentelt állatai: a vérszomjas farkas és a kakas. Az utóbbi azért, mert kakassá változtatta szolgáját Alektryont, ki aludt, a helyett, hogy őrködött volna, mikor ura látogatáson volt Aphroditénél s így meglephette őket a Helios által figyelmessé tett Hephaistos. — Erős, izmos nyaku, rövid, sűrű haju férfinak ábrázolták, széles mellel, fenyegető arczkifejezéssel; kezdetben szakállasan és teljes fegyverzettel, később csupasz arcczal és csak sisakkal és chlamysszal (köpenynyel) fedve. A hatalmas testü embert ma is martialisnak nevezik.

Arete, Alkinoos neje, a phaiakok királynéja.

Arethusa, egy nymphea és forrás neve Syrakusae mellett. Pásztorköltemények írására lelkesített. L. Alpheus.

Argentinus, Deus Argentinus (r.) az ezüstpénz megszemélyesített istene.

Arges, egy Küklops neve.

Argo, az Argonauták Argos által épített híres hajója. Athene egy dodonai tölgyből készült deszkát tett bele, minek következtében a hajó beszélni és jósolni is tudott.

Argonauták azon görög hősök, kik az Argo hajón elmentek a Fekete-tenger mellett fekvő Kolchisba az arany gyapjuért (l.), mely Aietes király birtokában volt. Körülbelül ötvenen voltak, köztük Jason, a vállalat kezdeményezője, a Dioskurok,

Herakles, Lynkeus, Amphion, Orpheus, Mopsos stb. – Jason Aisonnak, a thessaliali Jolkos királyának, fia volt. Aisont mostoha testvére, Pelias, elűzte és kegyetlenül üldözte családját. Jasont atyja barátjai megmentették és a bölcs Cheiron Kentauroshoz vitték, ki husz éves koráig nevelte. Ekkor egy jóslat biztatására hazatért és Peliastól atyja trónját követelte. De Pelias is kapott jóslatot, mely szerint, Aison atyjának, Aiolosnak, egy oly ivadéka, ki egy saruval jó hozzá, fogja majd trónjától megfosztani. Ez a jel Jasonra illet, mert utközben átvitte az öreg anyókének öltözött Hera istennőt az Enipeus folyón s eközben egyik saruját elvesztette. Pelias nem tagadhatta meg Jason kérelmét, de csak oly feltétel alatt ígerte oda trónját, ha Kolchisból elhozza az arany gyapjat. Jason erre késznek nyilatkozott és társaival Zeus kedvező előjeleire elhajózott az Argo hajón. Először Lemnos szigetére érkeztek, hol csak asszonyokat találtak, mert férjeiket megölték; a legszivesebben fogadták és új hősi nemzedék alapítói lettek. Aztán tovább folytatták utjukat; a viharokat Orpheus lantjával csitította el. Kyzikosnál a szép Hylast elragadták a nymphák; Herakles kedvence keresésére indult; az Argonauták végre nélkülök folytatták utjukat. Salmydessosban megmentették a vak Phineus (l.) királyt, Boreas egyik leányának férjét a Harpyiáktól (l.). Kalais és Zetes, Boreas szárnyas fiai addig üldözték e szörnyeket, míg elfáradtak és a tengerbe fultak. Ezért a jóstehetséggel megáldott király hálából elmondta nekik, mikép haladhatnak át baj nélkül a Symplegadokon (l.). Phineus tanácsára egy madarat küldtek maguk előtt a sziklákon keresztül, mely repülésével megmutatta nekik a biztos utat. A gyorsan utána haladó hajó hátsó része az összezsapó szirtektől megsérült ugyan, de mégis szerencsésen megmenekült. Majd az ércztollú, emberevő stymphalisi madarak támadták meg, melyeket erős fegyverzörejvel kellett elriasztaniok. Végre érkeztek Aiába, Kolchis fővárosába. Aietes király nem mert annyi hőssel nyiltan ellenkezni, hanem cselhez folyamodott. Azt kívánta Jasontól, hogy két tűzokádó, érczlábú bikáját gyémántekébe fogja, a felszántott földbe vesse el egy kigyó fogait és az ezekből támadó harcosokat ölje meg, aztán ölje meg az aranygyapjat őrző sárkányt.

Azt hitte, hogy Jason képtelen lesz e feladatok teljesítésére. De a hőst megszerette Medeia, a király varázserejű leánya: kenőcsöt adott Jasonnak, mely testét megóvta a bikák lánglehelletétől, bűvös követ, melyet a barázdákból kikelt fegyveresek közé dobott, kik erre egymást ölték meg; végre maga Medeia varázsszavakkal elaltatta a sárkányt. Ekkor Jason elragadta a berekből az arany gyapjat. Az Argonauták ekkor az arany gyapjuval és Medeiával együtt gyorsan hajójukra siettek; Aietes azonban csakhamar üldözőbe vette őket. Medeia most megölte magával vitt öcscsét, Absyrtost s feldarabolt testét szétszórta az uton; míg a kesergő apa összeszedte fia tagjait, a menekülők már elvitorlázhattak. — Hazájukba való visszatérésük is nagyon kalandos volt. Egy monda szerint ugyanazon az uton tértek vissza, a melyben jöttek; mások szerint csodás tetteket vittek véghez, mikor a Dunán felfelé vitorláztak. Voltak az adriai tengerben, a Tritontónál, Egyiptomban, Libyában, a vörös tengernél. Mikor Itália és Sicilia mellett elhajóztak, szerencsésen megmenekültek a Skyllától és Charibdistól, a Szirenek csábító éneke elől, kiket Orpheus a maga énekével elhallgattatott. Eljutottak Alkinoos királyhoz Scheria szigetére, hol Jason nőül vette Medeiát. — Végre Jolkosba értek. Itt Pelias, ki már abban bízott, hogy az Argonauták elvesztek, időközben megölte Jason szüleit, miért Medeia boszút állt rajta. Medeia t. i. rábeszélte Pelias leányait, hogy öljék meg ősz atyjukat; megígérte nekik, hogy újra megelevenítí s ifjává teszi. Egy kost megölt s azon mutatta, hogy erre képes. De Peliast már nem keltette életre. E miatt aztán Pelias fia, Akastos elől, Jasonnal Korinthosba menekült. Jason és Medeia továbbhi sorsát l. Medeia — E mythos Jolkos, Orchomenos boiotiai város és a messze kelettel már ősrégi idő óta kereskedést üző korinthosiak mondáit egyesíti; a mythos magvát már nem lehet megállapítani. — Az arany gyapju elvitele talán a naptól megaranyozott esőfelhőét, melyet gyakran szőrös bőrnek ábrázoltak, jelenti. — Eposban megírta Apollonios Rhodios Argonautika cím alatt.

Argos, Argus: 1) a tehénné átváltoztatott Jo százvagy ezerszemű őre. Szemeinek, a melyek egész testén voltak, csak fele volt nyitva, másik fele pihent.

Zeus parancsára Hermes megölte, (innen: Argosölő) száz szemét pedig Hera a pávának, az ő kedvenc madarának, tollára helyezte. 2) Phrixos fia, ki az Argo hajót építette. 3) Ódysseus kutyája.

Ariadne, eredetileg Aphroditével rokon jelentésű kretai istennő, a mythos szerint azonban Minos kretai király leánya. L. Theseus. Halála után férje, Bakchos isten, kértére Zeus csillaggá változtatta. Mások szerint Bakchos az Olymposba vitte.

Arimaspák, félszemű nép neve. A Kaukasus keleti oldalán, a káspi tenger mellett, laktak, hol aranyukat őrizték.

Arion, l. Areion.

Aristaios, (= legjebb), Apollon fia, a földművelés, nyáj- és méhtenyésztés istene.

Arkas, Kallisto nympha fia, ki medvévé változtatott anyját nyilával leterítette.

Armilustrum (r.) L. Ares.

Arsinoe
= Alphe-
siboia L.
Alkmaion.

Arsippe,
Minyas or-
chomeno-
si király
leánya, ki
nővérei-
velegyütt,
mert Bak-
chost nem

Ariadne.

tisztelték, denevérré változott.

Artemis, a r. **Diana**, Zeus és Leto (Latona) leánya, Apollon ikerestvére. Születéséről l. Leto. Eredetileg a hold istennője volt, később a vadászat istennőjeként imádták, talán azért, mert a hold gyors mozgása az u. n. állatkörön keresztül vadászatra emlékeztetett. Mint a vadászat istennője nymphei kíséretében bejárta az erdőket, de nemcsak ölte a vadakat, hanem fentartásukról is gondoskodott. — Minthogy a hold tiszta szelid fényével a tiszta, szelid szűziesség képzetét ébreszti fel, tiszta szűznek hitték és azt mondták róla, hogy atyjától kérte,

hogy örökké szűz maradjon. Nem is győzedelmeskedhetett rajta sohasem Eros (Amor) nyila. Ezért lett Artemis a szűzies szeméremnek, a jóhírnek istennője. Keményen megbüntette azokat, kik az erény útjáról letértek. Főleg a kiséretében lévő nymphák viselkedésére ügyelt. L. Kallisto. A legnagyobb kegyetlenséggel üldözte szemérmének és szűziességének megsértőit. L. Orion, Aktaion. De másrészt megjutalmazta a tisztaság erényét. L. Hippolytos. — Egészen más az ephesosi Artemis, kit sokemlőjű istenségnek ábrázoltak. Hihetőleg Ma

Artemis.

vagy Ammas egy változata és Kis-ázsiaiában azért foghatták fel úgy, mert mint az erdő állatainak védőjét az összes élő lények táplálójának is képzelhették. Ezen Artemis Ephesosban épült és Herostratestől felgyújtott templomát a világ hét csodái közé számították. — Borzasztó istenség volt a taurisi (krimi) Artemis, kinek emberáldozatot hoztak L. Orestes. — Hasonló emberáldozatot kapott hosszú ideig Spartában Artemis Orthia v. Orthosia is, kinek tiszteletét oda Orestes hozta Taurisból; más monda szerint az égből hullott le az istennő szobra a bokrok közé, hol két spartai találta; de mindkettőt őrült dühöngés szállotta meg, úgyhogy itt A. nem a virulás, hanem a pusztulás isteneként mutatkozott. Az emberáldozatot csak Lykurgos szüntette meg s helyette a fiúk vesszőzését honosította meg. — Artemist, mint Apollont, halálhozó istennőnek is mondták, mert nyilaival ölhetett. L. Niobe és Tityos. — A vajudó nők is segítségül hívták Eileithyia, a

thosia is, kinek tiszteletét oda Orestes hozta Taurisból; más monda szerint az égből hullott le az istennő szobra a bokrok közé, hol két spartai találta; de mindkettőt őrült dühöngés szállotta meg, úgyhogy itt A. nem a virulás, hanem a pusztulás isteneként mutatkozott. Az emberáldozatot csak Lykurgos szüntette meg s helyette a fiúk vesszőzését honosította meg. — Artemist, mint Apollont, halálhozó istennőnek is mondták, mert nyilaival ölhetett. L. Niobe és Tityos. — A vajudó nők is segítségül hívták Eileithyia, a

rómaiak Lucina név alatt. Alig hogy megszületett, már Apollon születésénél segítségére ment anyjának. — Több monda összetéveszti Selenevel (Lunával), a hold későbbi istennőjével. Athenben ünnepei az Artemisiák voltak. — Rómában Diana eredetileg a termékenység istennője volt és vízben gazdag ligetekben és erdőkben tisztelték; már Servius Tullius király templomot épített tiszteletére. — Csak később azonosították a görög Artemisszel. — Rendszeren rövid ruhájú, karcsu szűznek ábrázolják, vállán a tegezzel, kezében az ijjal, mellette kutyával vagy szentelt állatával, a szarvassal.

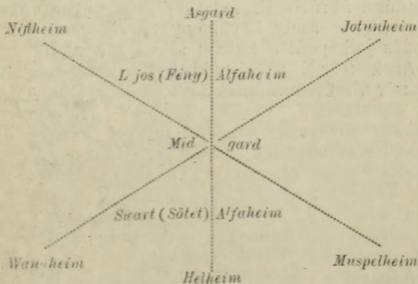
Aruna (ind.), Surya napisten kocsihajtója, a hajnali pir sánta istene.

Arvalis (= mezei), **testvérek**, **fratres aruales** (r.) egy Dea Dia név alatt tisztelt istennő tizenkét testvéri szövetségben élő papja. A monda szerint Acca Larentiának, Romulus nevelőanyjának, 12 fia volt, kik áldozatot hoztak a termésért. Mikor ezek egyike meghalt, helyét elfoglalta Romulus, ki a testvéri szövetséget szervezte és e nevet is adta neki. Fehér szalagot és kalászkoszorút viseltek.

Asaheim (ész.), a Keletnek egy mesés országa, a honnan az Asok eredtek és Skandináviába jöttek.

Ascanius (rt) L. Aineias.

Asgard (ész.) az északi népek isteneinek, az Asoknak székhelye, melynek örökké zöld berkeiben

lakomáik és fegyverjátékaik után üdültek. Asgard (= az Asok kertje), a világegyetem legmagasabb csúcsa; legmélyebb része pedig a Helheim. Az

emberek a középen, a Midgardban (= középső kert) laknak. Ezeken kívül és ezek között és mellett a későbbi mondák szerint még hat világ volt, úgyhogy a világegyetem az északi népek hite szerint 9 világból állott. Az Ygdrasil nevű világra mindezen világokba terjed és összetartja őket.

Asia, Okeanos és Tethis leánya, Japetos titán neje. Fiai: Prometheus, Atlas és más titánok. Ázsia tőle kapta nevét.

Asirok (ind.) fejnélküli szellemek.

Asklepios, a r. **Aesculapius**, az orvosi tudomány, a gyógyászat istene, Apollon és Koronis királyleány fia. Cheiron kentaurus nevelte, különösen a gyógytudományban is. Nemcsak számos embert gyógyított meg a legsúlyosabb betegségekből, hanem holtakat is felelevenített. Hades az alvilág népességének hanyatlása miatt bepanaszolta Zeus előtt, ki az istenek tiszteletét féltvén villámával agyonsujtotta. E villámot készítő kyklopsokat Apollon megölte; ezért az istenek országából száműzték, a miért egy ideig a földön kellett laknia. — Asklepios gyermekei Machaon és Podaleirios orvosok, Hygieia (az egészség), Jaso (a gyógyítás), Panakeia, a r. Panacea (mindent gyógyító szer) és Aigle (fényes). — Homeros és Pindaros csak kiváló orvosnak mondták Asklepiost, később már istenként tisztelték; Rómában 291-ben Kr. e. honosították meg tiszteletét. Zeushoz hasonlóan ábrázolták fedetlen felső testtel, kezében pálczával, a mely körül egy kígyó tekerődött. Az örökös jelképéül a kakast szentelték neki.

Asok (ész.), az északi népek isteneinek és — **Asak** név alatt istennőinek neve. Elükön Odin (Wodan) áll. Asaheimből vándoroltak be Skandináviába. Asaheim fővárosa Asgard, melyet később is az istenek székhelyének mondtak. Odin mellett főbb istenek: Thor (Donar), Tyr (Ziu), Baldr, Hodr, Ullr, Widar, Aegir, Loki; istennők: Frigg (Frija), Freya, Idun stb. — Az istenek alkonyakor (Götterdämmerung) mindannyian elvesznek, csak Alfadur ösistent tartották halhatatlannak.

Asopos, a hasonnevű folyó istene, Okeanos és Tethys fia. Egyik leánya Aigina volt.

Astaroth (phoinik.), **Astarte** (babyloni-chaldaei) a görög Aphroditehez hasonló istenség. Astartet főleg Tyrusban és Karthagóban imádták.

Asteria, a csillagos ég megszemélyesítése, kinek leánya Hekate.

Astraiia, *Astraea*, az igazságosság istennője, Zeus, mások szerint Apollon vagy *Astraios* titán leánya. Az emberek között élt és felettük uralkodott, a míg kegyesek voltak, az u. n. aranykorszakban; az ezüstkorszakban már csak ritkán mutatta magát. Végkép elhagyta a földet a vaskorszakban, a mikor az emberek már teljesen megromlottak. Ezóta az égen mint csillag foglal helyet. Hasonlót mondanak *Diké*-ről is.

Astraios, *Kreios* titán fia. Az ő és *Hemera* (=nap) leánya *Astraiia*. *Astraios* és *Eos* (*Aurora*) fiai a szélistenek: *Boreas*, *Notos* és *Zephyros* és a csillagok.

Asztyanax Hektor és *Andromache* fia.

Asztydameia, *Akastos* neje. *L. Peleus*.

Asurok v. **Daitják** (ind.), a Titánokhoz hasonló gonosz istenségek.

Atalante, hősi leány, *Jasos* arkádiai király és *Klymene* leánya. A király mindjárt születése után kitétette, mert haragudott, hogy leánya született. A leányt egy medve táplálta. Mikor felnőtt, a hegység vadászai közé került és szenvedélyes vadász nő lett. Oly szép volt, hogy *Rhoikos* és *Hylaios* kentaurosok el akarták ragadni, de *A.* megmenekült, aztán a kentaurokat agyonnyilazta. Részt vett a kalydoni vadászatban (l.) és a vadkant ő sebesítette meg először. *Meleager* nejevé lett, kitől *Parthenopaios* fia született. — Úgy látszik, egy másik *Atalante* volt *Schoineus* boiotiai v. argosi király leánya, ki szintén szép hősnő volt. Hires volt gyors futásáról. Kérőit futóversenyre szólította fel. A kit utólért, azt lándzsájával átszurta. Végre *Hippomenes*, *Megareus* fia, állt ki vele versenyre. Csellel élt. *Aphrodite* három aranyalmát adott neki; futás közben egymásután a földre hullatta. A leány a gyönyörű almák felszedésével annyi időt vesztett, hogy *Hippomenes*t már nem bírta utólérni. Így *A. Hippomenes* nejevé lett; de mivel a férj megfélekedezett arról, hogy egy áldozattal háláját nyilvánítsa az istennő iránt, ez egy *Kybele*nek szentelt liget megszenteltetésére bírta, miért *Kybele* mindkettőt oroszlánná változtatta és ezóta kocsijába fogta.

Ate, a vész, a kár istennője, ki bűnre csábít, aztán a bűnösöket megbünteti.

Ates a perzsáktól imádott szent tűz, melyet maga Ormuzd gyújtott meg.

Athamas, Aiolos boiotiai királynak egyik fia. L. Phrixos, Ino.

Athene, a r. **Minerva**, eredetileg talán a villám, később a bölcsesség istennője. Születése így történt: Mikor Zeus azon jóslatot nyerte, hogy a Metistől születendő gyermeke meg fogja fosztani trónjától, elnyelte nejét. Egy idő múlva heves főfájást érzett s mikor felszólítására Hephaistos bárdjával ketté hasította fejét, ebből teljes fegyverzetben, harci

Pallas Athene.

riadóval kiugrott Athene. A villám is a felhőket megszakítva ugrik elő. Mint a villám istensége kezében tartja atyja aigisét. Innen neve: Pallas (= a villámotlebegtető, szóró). Minthogy a villámot lándzsával is összehasonlították, a lándzsát tartó ezen istenség régi képeit *palladiumok*nak nevezték.*—Szármarzásának megfelelően mondták a bölcsesség, okosság istennőjének, a jólét oltalmazójának békében és háborúban. — Minthogy nem anyától született, nincs is benne semmiféle

gyengédség, látszólag nem is nőies: nem a szív, hanem az ész vezeti tetteiben. — Örökké hajadon maradt és egy isten hódolatát sem fogadta el. Inkább örvend a háborúnak, de csak a rendes, józan hadakozásnak; állandóan kíséri és oltalmazza az okos és nemes hősoket, mint Achilleust és Odysseust.

*) Egy másik monda szerint Poseidon és Tritonis nymphea leánya; innen neve Tritogeneia és Tritonia.

— Békében megajándékozta az embereket a tudománnyal, művészettel, feltalálta az ekét, szövőszéket, varrást és himzést. Innen Ergane (munkás) neve. De nőiessége mégis ki-kitör belőle többször. Legszebb akart lenni ő is, mikor Paris előtt megjelent Herával és Aphroditével és mivel Paris a szépség istennőjét mondta legszebbnek, hiúságában annyira megsértette, hogy a troiaiak kiengesztelhetetlen ellenségévé lett. Haragját érezték Teiresias, Arachne és Medusa is. — Mikor a sima viz tükrében meglátta, mennyire torzítja el arczát a fuvola — mely egy monda szerint szintén az ő találmánya, — eldobta e hangszer és átkot mondott arra, ki felemeli. Átká Marsyason (l.) teljesült. — Legkedvesebb földje Attika, melynek fővárosa, Athen, tőle nyerte nevét. Ezen ország birtokáért versenyre kelt Poseidonnal s az istenek annak ígérték, ki becsesebb ajándékot ad Attikának. Poseidon a lovat adta, Athene az olajfát és Kekrops attikai király neki ítélte oda a földet. Az atheni fellegvár csúcsán kivirult az istennő ajándéka, melyről azt hitték, hogy elpusztíthatatlan. Mikor a perzsák Athent felégették, újra, s még dúsabban kihajtott. — Attikában tisztelték is leginkább. Legfőbb ünnepe a Panathenaiak voltak, melyet minden negyedik évben augusztus havában több napon át nagy fényvel ülték meg. — Rómában, a hol Minerva eredetileg valószínűleg csak az emberben a gondolkodás által működő isteni erő volt és csak később történt Athenével való azonosítása, ünnepe a Quinquatrus, márczius közepén volt; temploma a Capitoliumon, egy fedél alatt Jupiterével. — Az olajfán kívül neki volt szentelve a bagoly mint az éberség, a kigyó az okosság, a kakas, a harciasság jelképe. Jelvényei: a sisak, dárda és paizs a Medusa-fővel. — Pheidiasztól alkotott két szobra az atheni fellegvárban állott; az egyik künn a szabad ég alatt, a másik a Parthenonban. — Komolynak és szigorúnak, hosszú ruhában és a fent említett jelvényekkel ábrázolták.

Athos egyike a gigásoknak, a kik az istenekkel harcoltak és az eget is megostromolták. Maga A. Trakia egyik hegyét vetette az istenek felé; Zeus azonban villámával a hegyet Makedoniába dobta. Ezóta viseli a hegy is Athos nevét.

Atlantidák, Atlas hét leánya. L. Pleiadák.

Atlantis. egy mesés sziget, mely egy egyiptomi monda szerint messze nyugaton van és nagyobb, mint Afrika és Ázsia együttvéve Sokáig boldog életet éltek lakosai; de mikor megromlottak, egy földrengés és a tenger 24 óra alatt nyomtalanul elsüllyesztette a szigetet.

Atlas, Japetos titán és az okeanida Klymene fia, Prometheus testvére, Afrika északnyugati részein az égboltozatot tartotta vállain. Evvel Zeus azért büntette, mert részt vett a Titánoknak az istenek ellen való harczában. Közelében voltak leányainak, a Hesperidáknak kertjei. Herakles is, Perseus is eljutott egyszer Atlashoz. Herakles egy ideig Atlas helyett tartotta az eget. Perseus vendégszeretetet kívánt tőle, de Atlas megtagadta, a miért a Medusa fejét mutatta neki, mire Atlas kövé, az Atlas hegygyé változott.

Atli (ész.), Attila neve az északi Nibelungenmondában.

Atreidák, Atreus fiai, Agamemnon és Menelaus, kik Mykenaeben és Spartában uralkodtak, a tróiai háborúban a görögök fővezérei voltak.

Atreus, Tantalos unokája, Pelops elisi király és Hippodameia fia. Testvérével, Thyestessel együtt Elisből menekülnie kellett, mert mostoha testvérüket megölték. Euristheus halála után Mykenae trónját nyerték el. Kezdetben békésen megfértek egymás mellett: Atreus Mykenae északi, Thyestes pedig déli részében uralkodott. De a Homeros utáni költők szerint Thyestes viszonyt kezdett Atreus nejével, Airopeval. Mikor Atreus ezt megtudta, Thyestes két fiát, Tantalost és Pleisthenest megölette, húsukat megsüttette és atyjuknak feltálaltatta. Az iszonyú lakoma után Atreus megmutatta Thyestesnek fiai fejét és lábát. Thyestes borzadva menekült, de még a nap is elsötétedett e rémes tett láttára. Aigisthos, Thyestesnek később született fia, e miatt nemcsak Atreust, hanem ennek fiát Agamemnont is megölte, miután előbb elcsábította nejét, Kytainnestrát. L. Tantalos, Pelops.

Atropos, a Moirák (l.) egyike, ki a nővérei által font életfonalat a sorstól rendelt időben elvágja. Gyakran ábrázolták öreg anyóknak, kezében ollóval.

Attis, Attes, Atys (kisázsiai) l. Kybele.

Audumbla, Audhumla (ész.) l. Ymir.

Auge, Aleus vagy Kepheus tegeai (arkádiai) király és Neaira leánya. Bár Athene papnője volt, mégis szerelmi viszonya volt Heraklesszel. Ennek gyümölcse Telephos volt, ki atyja kiváló tulajdonságait örökölte. Aleus a gyermeket kitétette, de egy ünőszarvas táplálta, míg rá nem találtak; anyját pedig rabszolganőnek adta el, de Teuthras, Mysia királya, feleségül vette. Később anyja és fiú egymást csodálatos módon megtalálták és Telephos mostoha atyja trónját örökölte.

Augeias, Augias, az elisi Epeios királya, Phorbas rhodosi hős, mások szerint Helios vagy Poseidon fia. Hires volt istállójáról, melyben 3000 szarvasmarha volt. Ezen istállót éveken keresztül nem tisztították. Herakles (l.) megtette ezt egy nap alatt.

Augurok (r.) papok, a kik a madarak reptülését és a villámot figyelték meg s ezek alapján jósoltak. Már Cicero idejében a gúny tárgyai voltak.

Aurora (r.) l. Eos —.

Auspicium (r.) az auguroknak a madarak reptüléséből, evéséből és hangjából vett jóslata.

Auster (r.), a déli szél és annak istene. A görögöknél Notos a neve.

Autochton l. Aborigines.

Autolykos, Hermes és Chione fia, kitünt atyjától örökölt ravaszsága által. A Parnassoson élt. Elrabolta Sisyphos nyájait, melyeket azonban ez hasonló ravaszsággal újra visszaszerzett. Azt mondják róla, hogy önmagát is, a lopott dolgokat is képes volt átváltoztatni. Herakles tőle tanulta a birkózást.

Autonoë, Kadmos (l.) leánya, Aktaion anyja.

Auxo (= gyarapító), Athenben az egyik Charisneve.

Avatara (ind.) = megtestesülés, egy istennek emberi vagy más alakban való megjelenése. Hiresek Visnu (l.) avatarái.

Avernus (r.) l. Hades.

Axieros, Axiokersa, Axiokersos és Kadmilos, a Kabeirok mystikus neve.

Baal (kisázsiai) = Úr; a phoenikiaiak, karthagoiak, babyloniak és syriaiak napistene. Emberáldozatokkal legtovább Karthagóban tisztelték. Bikafejű szörnyalakját ércből faragták. Áldozatkor a szobrot megtüzesítették, egy pap a szörny karjaiba tette az áldozatra szánt embert, többnyire gyermeket. A

gyermek a tüztől való féltében ide-oda mozgott, míg végre a bálvány belsejébe került. E közben vadúl énekeltek a papok, velük énekelt a gyermek anyja is abban a hitben, hogy gyermeke gyönyört érez Baallal való egyesülésekor. A görögök Belos név alatt ismerték és Zeus Belosnak is nevezték. — Mellette női istenség gyanánt Baaltist, az ég és a hold istennőjét tisztelték, némelyek szerint Astarte nővére, mások szerint vele azonos.

Bacchanaliak (r.), L. Bakchos.

Bakchos, Bacchus vagy **Dionysos**, általában a termékenység, különösen a bor istene. Zeus és Semele fia. Születéséről l. Semele és Jno. — Más nevei Jacchos. Bromios, Lyaios (= gondúzó). A nysai nymphák és Seilenos nevelték. Mikor felnőtt, feltalálta a szőlőt, melyet elültetett és levétől maga, nevelője és egész környezete megittasodott. Körülötte ugráló, tánczó satyrok, nymphák, bakchansok és bakchansnók társaságában hangos ujjongással hejártá az erdőket és hegyeket, majd az egész földet. Ő maga vagy oroszlánon vagy kocsin ült, melyet kentaurosok, tigrisek vagy párduczok vontak; kísérői fején szőlő- vagy borostyánfüzér, kezökben égő fáklya és a venyigével átfont thyrsos (szőlőkaró) volt, testükön pedig szarvasbőr; ujjongásukba és tánczukba a fuvolák, dobok és réztányérok zaja vegyült. — Bakchos eljutott egész Indiáig, mindenütt a bortermelésre tanított, városokat alapított és szelidebb erkölcsöket honosított meg. — Szigorúan megbüntette azokat, kik működésének ellenszegültek s megtagadták tőle az őt megillető tiszteletet. L. Agaue, Pentheus, Lykurgos. — Egyszer tengeri kalózok fogságába került. Ezek királyfinak nézték és nagy váltságdíjat követeltek érte. Alig kötötték az árboczfához, szőlőlomb vette körül, a lánczok maguktól feloldódtak és mindenünnen bor patakzott elő. A kalózok erre annyira megijedtek, hogy a tengerbe ugortak, hol delphinekké változtak. — Másrészt jutalommal és kegyével tüntette ki azokat, kik kedve szerint cselekedtek. L. Midas. — Naxos szigetén jártában a Theseustól ott hagyott Ariadnet nőül vette és halhatatlanná tette. Tőle három fia született: Oinopion (borivó), Euanthes (szépen virágzó) és Staphylos (szőlő). Aphroditétől való gyermekei: Hymen, a Charisok és Priapos. Gyer-

mekei voltak még nympháktól és földi nőktől is. — Mikor befejezte utját, küldetését, lement az alvilágba anyjáért, Semeleért és vele együtt helyet nyert az Olymposban. — Tisztelete, mely Thrakiában*) eredt, elterjedt egész Görögországban és általában mindenütt, hol bortermeléssel foglalkoztak. Attikában tiszteletére novemberben a kis Dionysiákat (szüreti ünnepeket), magában Athenben a nagy Dionysiákat, Lenaiákat és Anthesteriákat tartották tiszteletére. Ezekon dithyrambosokat énekeltek, melyekből az idők folyamán a tragoedia és komoedia keletkezett. Ezeket szintén az ő ünnepein adták elő Dionysos színházában. — Mint a tragoedia istene Bakchos a muzsákat is kapta kíséretül és a Parnassos egyik csúcsa neki volt szentelve. E csúcson tartották minden harmadik év legrövidebb napján a Thrakiából származott azon ünnepet is, melyen a nők bakchansnőknek öltözve, kezükben fáklyákkal szilaj tánczok között zajosan, vadúl, ittasan mulattak. Thrakiában orgiáknak nevezték az asszonyok hasonló ünnepét. — Ennek utánzása volt Rómában a bacchanaliák, melyeket erkölcstelen voltuk miatt 186-ban Kr. e. betiltottak. — Bakchost eleinte komoly, szakállas férfinak ábrázolták; később ifjúnak, majdnem nőies vonásokkal, hátán szarvasbőrrel, különben meztelenül; fején rendszeren szőlő- vagy borostyánfüzér van. Jelvényei: a thyrsos-bot, az ivópohár. Szentelt állatai: az oroszlán, tigris, párducz, bika, bak; nővényei: a szőlő, borostyán és repkény.

Baldr, Balder (ész.) Odin és Frigga fia, a jóság rendkívül szép istene. Feje úgy fénylett, mint a nap. A gonosz Loki orozva megölette Hodr (Hother) által. A gyászoló istenek eltemették nejével, Nannával együtt, ki férje temetése alkalmával elégette magát, hogy sorsában osztozkodjék. Az istenek azonban Hel, az alvilág királynéja, országából vissza kívánták hozni. Testvére, Hermodr, Odin egy másik fia, le is ment s Heltől az ígéretet nyerte, hogy B. visszamehet, ha igaz, hogy az egész világ kívánja visszatértét. Az istenek meggyőződtek arról, hogy tényleg az egész világ gyászol Baldr miatt, még a kövek is nedvesek könnyeiktől. De az istenek

*) A thrákok rokonai voltak a phrygiaiaknak, kik Sabazios név alatt Ma isten-anyja fiaként tisztelték.

utolsó követe azt jelentette, hogy egy félreeső barlangban talált egy óriás-nőt, ki éppen nem gyászol. Bár gyanították, hogy Loki vette fel e nő alakját, Baldrnak még is lenn kellett maradnia, míg a nagy istenalkony beáll, a mikor az alvilág kapui kinyílnak; akkor Baldr Nannával együtt újra feljön, a többi istennel együtt új Asgardot épít és örökké uralkodik.

Bánya-rém (m. ész.) Hihetőleg német bányászok hozták ma is vallott hitét hozzánk a bányavidékekre. Tőle várja a bányász szerencséjét, mindenét. Szakállas kis embernek képzelik, ki kezében bányamécset tart.

Basilisk (ész.) kakasalakú iszonyú szörnyeteg, a mely szeme pillantásával is ölhetett.

Battos, Thera szigetén élt. Dadogása miatt tanácsot kért a delphii jóslóhelytől. Ettől azt a választ nyerte, hogy Libyában gyarmatot alapítson. — Battos engedelmeskedett. Libya síkságán egy oroslántól annyira megijedt, hogy kíséreit minden áron érthetően segítségül hívta. Nyelve feloldódott, hangosan kiálthatott, mire a vad elfutott. Battos megmenekült bajától. Azután egy forrás mellett, melynek nymphája Kyrene volt, Kyrene városát alapította.

Baukis, Baucis, Philemon neje. L. Philemon.

Bel-bog (szl.) a nap, a fény istene.

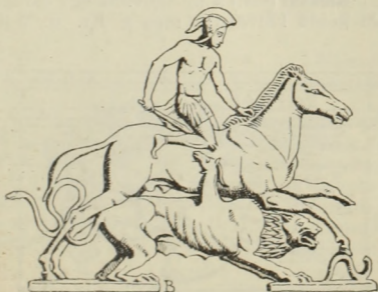
Bellerophon, Bellerophontes (= Belleros gyilkosa), Glaukos korinthosi király fia, Sisypnos unokája. Akarata ellenére megölvén testvérét, egy rokonához menekült, a ki a szokásos szertartások szerint a gyilkosságtól megtisztította és udvarában marasztalta. De szerencsétlenségére Proitos neje, Stheneboia v. Anteia, Jobates lykiai király leánya megszerette. Mivel B. nem akarta viszonzni a királyné szerelmét, Stheneboia avval rágalmazta, hogy megsértette női becsületében. Proitos hitt nejének, de vendégét ő maga nem akarta bántani, hanem elküldte Jobateshez egy levéllel, a mely szerint a levél átadóját mindjárt megérkezése után ki kell végezni. — Jobates azonban a hőskor szokása szerint csak akkor, mikor már kilencz napig látta vendégül Bellerophont, nyitotta fel a levelet. E közben annyira megszerette, hogy ő sem bírta megölni. E helyett avval bízta meg, hogy ölje meg a Chimaira nevű szörnyeteget, mely akkor Lykiában nagy pusztítá-

sokat tett. Azt hitte, hogy B. maga vész el. De ő az Athene által küldött istene paripa, a szárnyas Pegasos segítségével a levegőből leszúrta a szörnyet. A Pegasos segítségével legyőzte a harcias solymokat és amazonokat is, kik ellen szintén Jobates küldte.

Jobates látta, hogy B. az istenek kedvencze: leányát feleségül adta neki és utódjává tette. — Bellerophon azonban szerencsése elbizakodottá tette; Pegasosával az Olymposba akart repülni, de az istenek lelőtték a lóról és ezóta bénán és szomorúan bolyongott Kilikiában.

Belleros, korinthosi tekintélyes férfiú, kit Bellerophon megölt; az ismeretesebb monda szerint azonban testvérét, Deliadest, ölte meg.

Bellona (r.) a görög Enyo, a háború istennője, Mars neje vagy nővére és kísérője a háborúban. A rómaiak fényes templomot emeltek

Bellerophon és Chimaira.

tiszteletére, melyben a tanács gyakran gyűlésezett. Vergilius szerint ostor és égő fáklya van kezében.

Belos, Belus l. Baal.

Berchta (ész.) l. Perchta.

Berenike, Ptolemaios Philadelphos egyiptomi király hőslelkű leánya, ki atyja ellenségeit levette. E miatt saját testvére, Euergetes megszerette és minthogy az egyiptomi szokás megengedte, nőül is vette. De Euergetesnek harczba kellett mennie. Berenike az isteneknek megfogadta, hogy feláldozza nekik szép haját, ha férje szerencsésen visszatér. Berenike férje visszaérkeztekor be is váltotta fogadását. Másnap azonban haja a templomból már

eltűnt. Mindenfelé keresték. Végre Konon csillagász kijelentette, hogy a királyné haját az istenek a csillagokba vitték, ott látta ő maga vizsgálatai közben.

Bestla (ész.) l. Ymir.

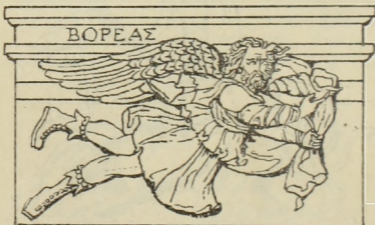
Bhavani (ind.) minden dolog ősanja, a boldogság adományozója, de egyszersmind boszuló, vészes istenség is. Eredetileg a három főistenség (Brahma, Visnu és Siva) anyja, későbbi nézet szerint Siva (l.) neje.

Bias, Amythaon fia, Melampos (l.) testvére.

Bifröst (ész.) a szivárvány, az Asgardot és Midgardot összekötő hidnak képzelték.

Bilskirnir (ész.) Thor isten palotájának a neve.

Biosuni (szl.) a moskoviták egy ősrégi, tehénfejű, női keblű bálványa: még a Kr. u. 9-ik században is imádták.

Boreas.

Bochuta (szl.) egy Sziléziában talált bálvány, talán a házasság istene.

Bogdo Lama (mongol), a mongoloknak fő-

papja, kit egy isten (Xa vagy Fo) megtestesülésének tartanak és isteni tiszteletben részesítenek.

Boiotos, L. Desmontes.

Boldog asszony (m.) másképp Nagyboldogasszony, a Kedd asszonya. Az áldott állapotban lévő nők pártfogója, a szülőanyák láthatatlan segítője, ki két angyalt küld az anya és az újszülött őrizésére. A kereszténység óta Máriát nevezik így.

Bona Dea (r.) (= jó istennő). Fauna istennőt így szólították meg.

Bör (ész.) l. Ymir.

Boreas, az északi szél istene, Astraios és Eos fia, ki Thrakiának (onnan fúj az északi szél) egy barlangjában lakik. Esőt, hűvös levegőt, gyakran zivatart és zord időt is hozott. — Erőszakkal vitte

Thrakiába Oreithyát, Erechtheus attikai király leányát (a széltől elragadt reggeli köd?); két fia született tőle: Zetes és Kalais, a szárnyas Boreadok, kik részt vettek az Argonauták vállalatában. — Boreas és Aëllopos harpyia sarjadékainak mondják Xanthos ménlovat és Podarke kanczát: mindkettőt Erechtheusnak ajándékozta, kártérítésképen elrablott leányáért.

Bőség szaruja, l. Amaltheia.

Boszorkány (m.) a büvöléshez és varázsláshoz értő gonosz szellemek neve, kik különféle alakokat ölthetnek magukra és másokat is képesek átváltoztatni. Igazi alakjukban csak később képzeltek utálatos külsejű, vén banyáknak, vasorru bábáknak, eredetileg fejtér-, szép-, czifra asszonyoknak gondolták. Hitük Perzsiából jött hozzánk a török földön át.

Bragi (ész.) Odin és Frigga fia, a költészet, bölcsesség és szónoklat istene; öreg embernek ábrázolták. Neje a bájos Idun (l.)

Brahm (ind.) a legfőbb isten, a kezdet- és végnélküli őslény, melytől az istenek, emberek és minden létező eredt. Először Maja, a szerelem istennője, a mindenség anyja eredt tőle. Összekeletésükből származott a három főistenység (Trimurti), kikben maga az ősiszten nyilvánul: Brahma, a teremtő, Visnu, a megtartó és Siva, a romboló és megsemmisítő isten.

Brahma (ind.), a teremtő isten. L. Brahm. Mindjárt születése után folytatta a Brahm által megkezdett teremtés művét: megteremtette az 5 főelemet: a földet, levegőt, szeleket, vizet és tüzet; továbbá a földet, a levegőt, a csillagos eget stb.; az alvilágokat: Atalam, Bitalam, Sutalam, Talatalam, Mahatalam, Rasatalam és Patalam; az istenek lakásául a magas Meru hegyet, az egész földet bekerítő Lokalokam hegységet, a melyen túl örökös sötétség van; végre az embert, különösen az indok négy kasztját: fejéből a brahmanokat (papokat), karjaiból a ksattriákat (harczosokat), csípőiből a vaisyákat (kereskedőket) és lábaiból a sudrákat (munkásokat). Mikor a teremtés művét befejezte, utnak indult, hogy Brahmhoz visszatérjen. Ehhez több billió évre volt szüksége. — Tiszteletét papjai, a brahminok, terjesztették, de népszerűvé sohasem lett a brahmaismus. — Egy Hansa (flamingo-híd) nevű madáron ülve öt vagy négy fejjel, négy

kézzel és pirosszínűnek ábrázolták, mellette nejét Sarasvatit. — Egy monda szerint Siva levágta ötödik fejét, minthogy nővérét üldözte. Negyedik fejét is leszakította egy óriás. Ezért van az eredetileg öt irányu időnek most csak három iránya: mult, jelen és jövő.

Brahmanok, Brahminok (ind.) Brahma (l.) papjai, ez isten megtestesüléseinek is tartották, kik egyedül ismerik teljesen a Vedát, az indok szent könyvét.

Briareos v. Aigaion, hekatoncheir (= százkezű óriás), Uranos és Gaia fia. Zeus reá és testvéreire, Kottosra és Gygesre (Gyes) bizta a Hadesbe vetett titánok őrizetét; de megbízatásuknak nem tehettek eleget, mert atyjuk, ki félt tőlük, bilincsekbe verte és barlangokba zárta. — Más monda szerint Zeus, mikor Hera, Poseidon és Athene lánczba akarták vetni és Thetis figyelmeztette a veszélyre, maga mellé állította Briareost, kitől annyira megijedtek az istenek, hogy tervükről lemondtak.

Brinsingamen (ész.) l. Freya.

Briseis, Achilleus kedvencz rabnője. L. Trójai háború.

Brontes, a kyklopsok egyike.

Brunhild, Brynhild (ész.) l. Nibelungenmonda.

Bubastis l. Sechet.

Buddha, buddhismus. — Buddha eredeti neve Sziddhartha, ki Szuddhodananak, a Himalaya alján lévő ország királyának fia volt és hihetőleg a Kr. e. VI. századbaa élt. Származásáról és életéről sokat regélnek, többek között Visnu kilenczedik megtestesülésének (avatara) is mondják. — Folyton a vallás és a lét kérdéseivel foglalkozott és végre mint a brahmaismus reformátora lépett fel, miért a kenyerüket féltő brahmanok üldözték. Tana, a buddhismus, azonban még ma is a legelterjedtebb vallások egyike. Maga a Buddha szó szanszkritúl fölébresztettet, fölvilágosodott áthihlettet jelent, azaz olyat, ki a tökéletes tudást (bodhi) elnyerte. Határtalan a már létrejött és még ezután születendő buddhák száma, de csak a vallásreformátor játszik nagyobb szerepet. — Buddha, kit követői isten gyanánt tisztelnek, háttérbe szorította az indiaiak régi isteneit. — A dogmákat illetőleg jót-rosszat átvett a régi vallásból, még a kaszt-rendszert sem szüntette meg teljesen.

Az ember végcélja szerinte szenvedélyektől, gondoktól és vágyaktól megszabadulva, még e földön elérni a nirvánát. Hogy mit értett alatta, még ma is vita tárgya. A szó szanszkritúl megsemmisülést, elhamvadást jelent. — Erkölcstana több tekintetben hasonlít a keresztényhez. — Tanai határozatlansága miatt minden országban más formát öltött a buddhaimus. Khinában Kongfutze erkölcstana az irányadó és a buddhaimus csak a bálványok számát szaporította egygyel, Buddháéval; Japánban is a régi nemzeti vallás az alap; a mongol népeknél szépen megfér a samanizmussal.

Buri, l. Ymir.

Busiris (egy., görög) (= Osiris lakása.) Egyiptom királya, Poseidon és Lysianassa fia, hirhedt volt kegyetlenségéről. Minden idegent, ki országába érkezett, lemészároltatott. Ennek oka egy éhinség volt. Thrasios kyprosi jós adta ez alkalommal a királynak azt a tanácsot, hogy az istenek kiengesztelésére minden évben fel kell áldozni egy idegent. Busiris először is feláldozta a jóst, ki szintén idegen volt. Később ugyanaz a sors kivétel nélkül minden Egyiptomba érkező idegent ért. Heraklesszel is így akartak cselekedni. Elvezettette magát a vesztőhelyre, megkötöztette magát, de azután letépte magáról a bilincseket, megfojtotta a papokat és végre a királyt és fiát, Iphidamost, is feláldozta az isteneknek. Ez volt Herakles parancsából az utolsó emberáldozat Egyiptomban.

C. . . . L. K betű alatt is.

Cacus (r.) Vulcanus óriásalaku és óriáserejű fia, Itália egyik legfélelmetesebb rablója. Tüzet okádott, kirabolt és megölt mindenkit, a ki barlangja mellett elment. Az aventini dombnak egyik barlangja volt a lakása. Ebben halmozta fel áldozatainak fejét és csontjait. Egyszer Heraklesnek is, ki Geryoneus marháit hajtotta el barlangja mellett, elrabolta néhány ökrét, úgyhogy farkuknál fogva vonszolta barlangjába. Herakles gyanította, hogy Cacus a rabló. Az egyik monda szerint Caca, Cacus nővére, mondta meg Heraklesnek, hogy hol vannak ökrei. A másik monda szerint az ökrök bőgése árulta el Cacus-t. — Erre rettenetes harcz kezdődött Cacus és Herakles között; végre Herakles agyonütötte Cacus-t. — Ezért áldoztak a környék lakosai az Arkádiából bevándó-

rott Euander kezdeményezésére Heraklesnek; Cacának is építettek Rómában templomot, melyben szűzleányok örökké égő tüzet ápoltak. — A név más alakjai Kakias és Caeculus.

Camenák (r.) a Muzsák latin neve.

Canens (r.) (= éneklő) nympa, Picus kedvese.

Carmenta (r.), Evander anyja, a szülés és jóslás védő istennője.

Ceres (r.) l. Demeter.

Cerealia (r.) Ceres áprilisben tartott főünnep.

Chalkeia (= kovácsünnep), a kézműveseknek Hephaistos és Athene tiszteletére tartott ünnepe.

Chalkiope, Aietes leánya Phrixos neje.

Chaos, L. Világteremtés.

Charisok, a r. **Grátiák**, a báj, a kellem istennői. Szép fiatal leányoknak képzelték. Homerosnál vagy csak egy Charisról van szó (neve Pasithea), vagy a Charisok egész nemzetségéről. Spartában kettőt ismertek: Kletát (hang) és Phaënnát (fény); Athenben is kettőt: Auxot (gyarapító) és Hegemonét (vezető); de rendszeren hármat említenek, nevük: Euphrosyne (a szív öröme), Thaleia (a viruló) és Aglaia (a csillogó). Többnyire Zeus és az okeanida Eurynome leányainak mondják. Nevük is mutatja, hogy nekik tulajdonítottak mindent, a mi az embereket örvendezteti, még az istenek sem lehetnek el nélkülok; különösen Aphrodite, Backhos, Apollon és a muzsák kíséretében vannak. Minden báj, kellem, mely az embereken vagy művészek remekein mutatkozik, tőlük ered. Nélkülok a vigság kicsapongássá, a szerelem közönségessé lesz; a szépség sem lehet el a Charisok adta kellem nélkül. — Minthogy a görögök a szépet együtt képzelték a jóval, az erkölcsössel, a Charisokat egy erény, a hála védő szellemeinek is mondták: az egymást kéznél fogó Charisok egyike jó tetteket gyakorol, a másik elfogadja, a harmadik köszönetet mond értök vagy viszonzozza. — Számos templomuk volt Görögországban. — A muzsákhoz hasonlóan hosszú ruhában, rózsakoszorúkkal, kezükben gyümölcsessel, egymás megett állva vagy, különösen a Kr. e. V. századtól kezdve, egymást kézen fogva, a III. századtól kezdve összeölelkezve, ruha nélkül ábrázolták.

Charon, az alvilág révésze, Hades komor, öreg szolgálja, ki a holtakat Hermestől átveszi és a Styx,

Kokytos és Acheron folyókon átszállítja, de csak akkor, ha 1—2 obolost talál a halott szájában. Élőket legfellebb az istenek engedélyével vihetett át, a minnek jele egy aranyág volt, melyet az élő embernek fel kellett mutatnia Ch. előtt. Herakles e nélkül ment át, miért Charont egy évre elcsukták.

Charybdis l. Skylla.

Cheiron, Chiron, a bölcseségéről híres kentauros. Kronos és az okeanida Philyra fia. A thessaliai Pelion hegyen lakott. Neje Chariklo, Apollon egy leánya volt; fia: Karystos és leányai: Okyrrhoë, Melanippe, Endeis stb. — Apollon és Artemis tanították zenére, gyógyászatra, jóslásra, vivásra stb. és ugyanezekre tanította azután ő maga az őskor leghíresebb hőseit.

Prometheust ő mentette meg kínjaitól. Zeus t. i. megesküdött, hogy Prometheus, kit a Kaukázushoz lánczolt, csak akkor szabadul meg, ha más isten megy helyette az alvilágba. Cheiron halhatatlan volt, de a Herakles és a Kentaurosok közti harcban, melynél mint békeszerző jelent meg, gyógyíthatatlan sebet ejtett rajta Herakles megmérgezett nyila. Ez oly fájdalmakat okozott neki, hogy Zeus Prometheus helyett, kérelmére őt küldte az alvilágba. Más mythos szerint Herakles mentette meg Prometheust (l.) kínjaitól.

Chimaira, egy Typhon és Echidna nemzette szörny, melyet Amisodaros lykiai király nevelt. Homeros szerint testének felső része oroszlánra, közepe kecskére, alsó része sárkányra emlékeztetett. Torkából lángot lehel. Hesiodos szerint háromfejű (oroszlán, kecske és sárkányfeje) volt. A Kragos hegység egy sziklaodujában lakott és Lykia földjét pusztította. Bellerophon (l.) megölte.

Chloris, a r. **Flora**, a virágok védő istensége, Zephyros kedvese, kitől az összes virágokat nász-

Chloris, Flóra.

ajándékul kapta. Különösen Romában tisztelték. Már Romulus idejében emeltek számára szentélyt; később a Floralia ünnepet ülték tiszteletére április 28-tól május elejéig, virágokkal felkoszoruzva, bohókás játékokkal.

Chriemhild (ész.) a Nibelungenlied (l.) leghiresebb nőalakja.

Chrysaor. L. Gorgok.

Chryseis. L. Troiai háború.

Chrysomallos, l. Aranygyapjas kos.

Chrysothemis, Elektra és Orestes nővére, Agamemnon leánya.

Clementia (r.) a szelídség istennője. Csészével és kormánypálczával ábrázolták.

Coelus (r.) L. Uranos.

Compitalia (r.) egy ünnep, melyen az utak mellett lévő Laroknak áldoztak és vígan mulattak.

Concordia (r.), az egyetértés istennője. Komoly matronának ábrázolták, bal kezében a bőség szarujával, jobbában csészével vagy olajággal, némelykoregymásba font karokkal. Romában több temploma volt; az egyiket, mely a forumon volt, Camillus dictator építette.

Consivia (r.) Ops istennő neve, mint a vetés istennőjéé.

Consus (r.) az aratás istene. A gabonát eredetileg földalatti helyiségben helyezték el, azért volt C. oltára is a Circus maximusban annak padlója alatt. Csak az augusztus 21. és december 15-én ünnepelt Consualiákön, melyeket versenyfutással ülték meg, ásták fel, a mikor Consusnak áldozatot is hoztak.

Copia (r.) a bővelkedés megszemélyesített istennője.

Cornu copiae (r.), a bőség szarúja. L. Amaltheia.

Cumaei Sibylla (r.) Cumae campaniai városban Apollon papnője és jósnő volt. Az ő tanácsára és vezetése mellett ment le Aeneas az Avernus taván keresztül az alvilágba. Mondják, hogy akkor már 700 éves volt és ezután még 300 évig élt. Neve állítólag Deïphobe, Demo vagy Demophile volt. Egy magányos templomban lakott, melyet Daidalos épített Apollon tiszteletére, mikor Italiába repült. Mondják azt is, hogy Tarquinius királynak felajánlotta a jóslatokat tartalmazó sibylla-könyveket. — Különben több Sibylláról (l.) is megemlékeznek.

Cupido (r.) a szerelmi vágy istene, a görög Pothos, gyakran Amor (Eros) helyett is mondják.

Cura (r.) a gondok istennője. Következő későbbi időből való mythos szól róla: Cura egy folyó partján ülve, ujjaival az előtte lévő agyagból minden szándék nélkül szilárd alakot formált. — A történetesen odajövő Jupitert arra kérte, adjon az alaknak életet. Jupiter teljesítette kérését, de a maga számára követelte az új lényt. Cura arra való hivatkozással, hogy ő alkotta, megtagadta ezt. Czivódásuk közben megjelent Tellus, a föld istennője, ki szintén a maga számára követelte a lényt, mert ő adta hozzá az anyagot. — Végre Saturnust kérték fel békebírónak, ki így döntött: Te, Jupiter, addál neki életet: vedd el halálakor testét; te, Cura, alkottad, a tied legyen éltében; te, Tellus, addad alkotásához az anyagot, a földet (humus), viselje anyagod nevét, legyen neve: homo (ember).

Czernebog vagy **Csernebog** (szl.) = a fekete isten. A szlávok (wendek, oroszok) gonosz istene.

Czifraasszony (m.) Gyönyörűen öltözött, szépen éneklő kísértet.

Daidalos, Eupalamos és Alkippe fia, Erechtheus atheni király rokona, Theseus kortársa. Kiváló szobrász és építőművész volt. Mikor tanítványát, Talost, (Kalost) a fűrész és más hasonló eszközök feltalálóját, művészi féltékenységből ledobta az Akropolisból és gyilkos tettén rajtakapták, Athenből menekülnie kellett. Fiával, Ikarossal együtt Kréta szigetére. Minos királyhoz menekült, ki szívesen fogadta. Itt a Minotauros lakásául a Labyrinthost építette. Mivel a Minotauros szörny megöletésében állítólag Ariadne és Theseus kezére járt, a király őt fiával együtt a Labyrinthosba zárta. Daidalos mostmadarak tollából és viaszból szárnyakat készített magának is, fiának is; ezek segítségével a levegőbe emelkedtek és elmenekültek. Fia, Ikaros, tilalma ellenére túlságosan magasra merészkedett; a nap elolvasztotta a viaszt, minek következtében beleesett a róla elnevezett ikariai tengerbe. Daidalos azonban szerencsésen elérkezett Italiába Cumae vidékére. L. Cumaei Sibylla. Innen Siciliába Kokalos királyhoz ment és itt lakott élte végéig.

Daimon, eredetileg általában az istenek, majd jó vagy rossz szellemek neve; a romaiaknál hasonló

jelentésű: Genius. — Később, különösen a kereszténység óta csak gonosz szellemet értettek alatta. L. Bevezetés.

Dairi (japáni), a három nagy Lama (főpap) egyike, a japánok istennek tartott főpapja, kit az embereknek nem volt szabad látniok.

Daitjok (ind) l. Asurok.

Daksa (ind) Brahma hüvelykéből származott isten, kinek 27 leánya volt.

Daktyli Idaii, Ida hegyén lakó daimonok, kik egy erdőégéskor vasbányára találtak. A kovácsmesterség feltalálói, miért isteni tiszteletben részesítették. Rokonaik a Kabeirok, Korybantok és Kuretok, kiktől nehéz megkülönböztetni.

Dalai Lama (tibeti) Tibetben Budhha követőinek főpapja, kit egy isten megtestesülésének tartanak.

Damastes (= legyőző, leterítő), Prokrustes (l.) másik neve.

Danaë, Akrisios argosi király és Eurydike szép leánya. Zeus megszerette és aranyeső alakjában szállt le hozzá. L. Perseus, Akrisios.

Danaidák és **Danaos**. Danaos Belos és Anchinoe fia, Libya királya, Aigypnos egyiptomi király iker-testvére. Danaosnak 50 leánya, a Danaidák, Aigypnosnak pedig 50 fia volt, kik szerelmükkel üldözték a Danaidákat. E miatt Danaos kénytelen volt leányaival együtt Argosba, ósanyja, Jo, hazájába menekülni. Itt Gelanor, Inachos egy utódja volt a király. Később maga Danaos lett Argos királya és népének jótevője. Ő ásatott ugyanis kutakat, melyek nyáron sem száradtak ki, sűrű csatornahálózattal pedig Argos egész földjét tette termékenynyé. — De testvérének fiai szintén átkeltek a tengeren és újra kérők gyanánt léptek fel. Danaos, ki gyűlölte az ifjakat, mert miattok ott kellett hagynia régi hazáját, nem tagadhatta meg többé kérésüket; de leányait megeskette, hogy férjeiket már a nászéjjelen öljék meg. Ezek atyjuk kegyetlen parancsát tényleg teljesítették, csak Hypermnestra nem engedelmeskedett neki, mert férjét, Lynkeust szerette. Danaos ezért törvény elé idézte, de a bírák felmentették s így Hypermnestra továbbra is Lynkeus neje maradt; tőle szülte Abast, Akrisios és Proitos atyját. Többi leányai másodsor is férjhez mentek. Danaos nagy versenyt rendezett leányai kezéért, melyekben

sok kiváló hős vett részt. — Egy Danaida, Amymone, még a férjgyilkosság előtt Poseidon neje lett és Naupliost szülte az istennek. A férjgyilkos leányok haláluk után az alvilágban bűnhődtek gonosztettükért: egy feneketlen hordóba mindörökké vizet kellett meríteniök. (Danaidák munkája = hiábavaló munka.)

Daphne, egy nympa, Peneus thessaliali folyó-isten bájos leánya. Apollon szerette, de viszonsszerelmre nem talált. Egyszer az isten üldözte. Mikor Daphne látta, hogy Apollon már utóléri, Zeushez könyörgött segítségért. Ez babérfává változtatta. Ezóta koszoruzza magát Apollon babérral s e fát neki is szentelték.

Daphnis, a siciliali pásztordal feltalálója, Hermes és egy nympa szép fia. — Echenais nympa volt a kedvese, de Chimaira királyleány is szerette. A nympa avval fenyegette, hogy megvakítja, ha hűtlenné lesz. Fenyegetését be is váltotta, mikor Daphnis borosállapotban a királyleányt boldogította. Theokritos költő szerint szerelmi búbánatban halt meg. Atyja csillaggá változtatta.

Dardanos, a troiai királyi család megalapítója, Zeus és a pleiada Elektra fia, a később Troiának nevezett Dardanos város alapítója. Minthogy Aineias is egyik utóda volt, a rómaiak is ősüknek tartották.

Dea Dia (r.), a földmivelés vagy föld egy istennőjének mellékneve. E név alatt tisztelték a fratres arvaes.

Dea Muta vagy **Tacita** vagy **Larunda** (r.), az alvilági sötétség istennője.

Deianeira, Oineus kalydoni király vagy Bakchos isten és Althaia leánya, Herakles neje, Sophokles Trachisi nők cz. művének főalakja. L. Herakles.

Deidameia 1) Lykomedes leánya, Achilleus (l.) kedvese és fiának, Pyrrhosnak (Neoptolemosnak) anyja, 2) = Hippodameia.

Deimos, a félelem istene, Ares kísérője.

Deino (= aggódás), a Graiak egyike.

Deiphobe l. Cumaei Sibylla.

Deiphobos Priamos és Hekabe (Hecuba) egyik fia.

Deliaades, testvére Bellerophonnak, ki akaratlanul megölte.

Delos sziget, Apollon és Artemis születéshelye
L. Leto.

Delphii jóslóhely. Delphi mellett a Parnassos tövében volt Themis, később Apollonnak híres jóslóhelye, a mely hosszú ideig majdnem korlátlan befolyást gyakorolt a görögök állami- és magánéletére. A jóshely egy kivájt barlang szájánál volt; egy szűk mélyedéséből kengőz szivárgott elő; ennek a belehelése ihletbe hozta a jósló Pythia papnőt, ki egy háromlábú széken önkivületében jósszavakat dadogott. Ezeket a szentély papjai versbe (hexameter) foglalták, még pedig úgy, hogy könnyen félreérthették. A jóslás eleinte évenként, később havonként csak egyszer történt, ekkor is csak azon esetben, ha a jóslást megelőző áldozatok kedvező előjellel kecsegtettek. — A görögök Delphit a föld középpontjának, a fentemlített barlangot a föld köldökének tartották.

Demeter, (= földanya), a r. Ceres, Kronos és Rheia leánya, a föld termékenységének, különösen a vetések istennője. Születéséről l. Kronos. — Zeustól Persephonét (Proserpinát) szülte, kit atyja, Demeter tudta nélkül, Hadesnek adott nőül. L. Persephone. — Demeter mindenfelé kereste, végre Heliostól megtudta, hogy hol van leánya. Keresése közben terméketlenséggel átkozta meg a földet. Egyszer öreg anyóka képében Eleusisbe ment, hol akkor Keleos király uralkodott. Egy pálmafa árnyékában kőkoloncra ült, éhezve és szomjazva. Véletlenül arra jöttek a király leányai, kik az idegen nőt atyjuk palotájába vezették. Itt szívesen fogadta Metaneira királyné; nála vidúlt fel először az istennő, de kilétét nem árulta el. E közben mindenfelé éhínség és betegségek terjedtek el. Az istenek mindenfelé keresték Demetert. Zeus végre megtudta, hogy hol van az istennő, és Irist küldte Eleusisbe. Demeter azonban csak akkor békült ki, mikor Zeus parancsára az év $\frac{2}{3}$ részére visszanyerte leányát. A földön újra minden felvirult. — Demeter azonban nem távozott Eleusisből a nélkül, hogy háláját lerótta volna. Triptolemost, a király fiát, megtanította az eke használatára, buzamagot és sárkányfogatot ajándékozott neki, hogy a földet bevesse; üldözte azokat, kik Triptolemost munkája végrehajtásában gátolták. Így tett Lynkeus skythiai királylyal, kit hiúzzá változtatott, mert a hozzáérkező Triptolemost meg akarta ölni. — Eleusisben alapította az eleusisi mysteriumokat (l.) is. Ekkor az asszonyok körmenetet tartottak és

fejükön vitték a hagyományozott törvénytáblákat. — A rómaiak, kikkél Ceres a termékenység és aratás istennője volt, tiszteletére tavasszal és ősszel a Cerealia nevű ünnepet ültek áldozatokkal, circusi játékokkal, énekkel és lakomákkal. Kr. e. 496-ban fogadták be az állam istenségei közé; papnői Rómában is csak görög nők lehettek. — L. Pandareus, Eri-sichthon, Mellissa, Plutos. — Alakja Heráéhoz hasonló, de arczkifejezése szelidebb és jóságosabb. Haját kalászkoszorú veszi körül. Gyakran leányával együtt ábrázolták. Jelképei: a kormánypálcza, a mákszemfejú kalászok kezében és koszorúba fonva feje körül, sárkányfogat, a mysteriumainál használt kosár és a leánya keresésénél használt fáklya. Áldozatul a vetéseknek ártó sertéseket, marhát, gyümölcsöt és mézet hoztak neki. Neki szentelték: a gyümölcsfákat, a fenyűt, szilfát, a jáczintot és mákot.

Demo és Demophyle (r.) l. Cumaei Sibylla.

Demophon l. Phyllis.

Desmontes, a Poseidontól szeretett Melanippe atyja; Melanippe viszonyából két fiú született: Boiotos és Aiolos. Desmontes haragjában megvakította és bebörtönöztette leányát, két fiát pedig kitétette. Egy tehén táplálta őket, míg egy pásztor elvitte Metapontos király nejéhez, a gyermektelen Theanohoz, ki saját gyermekeiként mutatta be férjének, hogy szerelmét megőrizze. De később Theanonak születtek gyermekei. Hogy megszabaduljon fogadott fiaitól, felszólította saját gyermekeit, hogy egy vadászat alkalmával öljék meg Boiotost és Aiolist. Poseidon segítségével azonban ezek győztek és megölték Theano fiait; az isten egyszersmind megmondta nekik, hol van igazi anyjuk. Erre a testvérek nagyatyjukat, Desmontest, megölték, anyjukat kiszabadították, aztán visszatértek Metapontoshoz. E közben Theano kétségbeesésében felakasztotta magát; a király megtudva a valót nemcsak megbocsátott a két ifjunak, hanem anyjukat, a ki Poseidontól visszanyerte szeme világát, nőül vette s a két ifjút fiává fogadta.

Deukalion, Promethens és Klymene fia, a thessaliali Phthia királya. Neje, Pyrrha, Epimetheus és Pandora leánya volt. Életük idejében az emberek igen romlottak voltak, úgyhogy Zeus elhatározta; hogy vizözönnel megsemmisíti őket. Csak a jámbor

Deukalion és Pyrrha képeztek kivételt. Zeus, mások szerint Prometheus figyelmeztetésére Deukalion bárkát épített és a vizözönkor nevével abba menekült. Kilencz napig tartott az áradás, miközben elpusztult minden ember. Deukalion ekkor párkájával a Parnassos hegyen volt. Az áradás elmúltával Zeusnek hálaáldozatot mutatott be. Hermes utasítására azután köveket dobtak maguk mögé: Deukalion köveiből férfiak, Pyrrháéből nők támadtak. Így lettek az emberi nem ujjáalkotói. Deukalion volt ez új emberek első királya; fia, Hellen, a görögök ősatyja lett.

Devák (ind), az ég istenei.

Devek (p.) gonosz szellemek, Ahriman születtjei, folyton küzdenek Ormuzd, a jó isten, szellemeivel, az Amsaspandokkal.

Diana (r.) l. Artemis.

Dido (r.) eredeti nevén Elissa, Karthago alapítója, Pygmalion tyrosi király nővére. Testvére elől, ki férjét, Sichaiost, megölte, Afrika északi részébe menekült. A benlakókat kérte, hogy csak annyi földet adjanak neki, a mennyit egy ökör bőrével be lehet vonni. Mikor kérését teljesítették, a bőrt oly finom részekre vágatta, hogy azon nagy város, az általa alapított Karthago, is elért. — Szomszédja, Hiarbas király, megkérte kezét; minthogy azonban Dido tagadólag válaszolt, haddal támadta meg az új államot. Dido, ki látta, hogy hiába küzd ellene, csak hogy hazáját megmentse, öngyilkossá lett. Vergilius Aineiasszal (l.) kapcsolja össze.

Didymaei jóslóhely, Apollonnak a delphii után leghiresebb jóslóhelye Miletos mellett Kariában (Kisázsziában), melyet Branchos, az isten kedvence, alapított.

Dike, az igazságosság istennője, Zeus és Themis leánya. Atyja trónja elé mint panaszos járult akkor, ha valamely bíró nem ítelt igazságosan. De maga is átszúrja a gonesztevőt az Aisa sorsistennőtől kovácsolt karddal; a jámbor embereket azonban megjutalmazza. Nővérei Eunomia és Eirene. L. Astraia.

Diomedes. Tydeus és Deipyle fia, a Troiánál küzdő görögök egyik legkiválóbb hőse, Athene kedvence, Odysseus barátja.

Dyktis, l. Perseus.

Dione, Okeanos egyik leánya, mások szerint egy titán leánya, némelyek szerint azonos Aphro-

ditével; Homeros szerint Zeus és Dione leánya Aphrodite.

Dionysos l. Bakchos.

Dioskurok, Zeusnek és Ledának, Tyndareus ne-jének, fiai; nevük: Kastor és Polydeukes (Pollux), kik barátságukról és hőstetteikről hiresek. Egy monda szerint mint ikrek születtek, egy másik szerint velük egyszerre született Helena is. L. Leda. — Leda férje után elnevezték őket Tyndaridáknak is. Tyndareus, más monda szerint Cheiron Kentauros nevelte őket hőökké és Kastor korán kitűnt a lovak fékezésében, Polydeukes pedig az ökölvívásban. Hera két kiváló harczyi ménnel ajándékozta meg őket. Első tettük az volt, hogy a Theseustól Athenbe szöktetett nővérüket Helenát, visszahozták; aztán részt vettek az Argonauták vállalatában, Herakles harczában az amazonok ellen és a kalydoni vadászatban. Közösen indultak el, hogy feleséget szerezzenek maguknak: elrabolták a messeniai Leukippos két leányát: Phoibet és Hilairát, kik már Aphareus messeniai király fiainak, Idasnak és Lynkeusnak arái voltak. E miatt a vőlegények megtámadták a Dioskurokat, kik közül Kastor elesett. Polydeukes azonban nyilával lelötte Lynkeust, Idast pedig Zeus suj-totta le villámával. De a testvére halála miatt érzett fájdalmát e boszú nem enyhítette. Hiába hívta fel Zeus Polydeukest az Olymposba is; gyászáról csak akkor mondott le, mikor Zeus megengedte neki, hogy saját halhatatlanságát megoszthatta testvérével. Így aztán együtt tölthettek egy napot az Olymposban, egy éjjelt az alvilágban; későbbi monda szerint azonban felváltva éltek, úgyhogy együtt sohasem lehettek. — Zeus az ikercsillagzatot szentelte neki: a görögök pedig mindig együtt ábrázolták őket, fejük felett csillaggal. — Már igen régen részesítették őket isteni tiszteletben. Azt hitték róluk, hogy tisztük a tengert bejárni, a hajótöréseket elhárítani és a hajót valami kikötőbe vinni. Ezért tisztelték leginkább a tengerparti városokban; a rómaiak Ostia kikötője mellett építettek tiszteletükre templomot s azt hitték róluk, hogy segítségükkel győzték le a latinokat, hogy gyors lovaikon ők vitték a győzelem hírét Rómába, sokkal gyorsabban, mint arra ember képes. — Jeleik a csillagon kívül fehér lovak, spártai kalap, kezükben hajító dárda; némelykor lóháton, máskor lovukat

tartva, vagy csak lándzsával ábrázolták őket. Testüket csak chlamis (köpeny) fedi. — Talán Lakonia, Messenia és Argolis régi napistenei voltak. kiknek tisztelete herosok alakjában azután egész Görögországban elterjedt.

Dirke l. Antiope.

Discordia (r.), a görög Eris, a viszály istennője.

Dispater (r.), a görög Hades vagy Pluton, az alvilág istene.

Disek, Diszek (ész.), védő női szellemek, kikhez különösen nehéz szülésnél, segítségért könyörögtek.

Dius Fidius vagy **Semo Sancus** (sabin, r.), az eskü, rend, vendégbarátság istene, kit a sabinok magukkal vittek Romába.

Djupati (ind.) = a r. Jupiter, az égboltozat ura, azonos Indrával.

Dodona, Epeiros egy városa, hol Zeusnek egy jóslóhelye volt, mely Delphi mellett a leghiresebb. A jóslás a szent tölgyfákból történt, melyekről azt mondták, hogy szólni tudnak.

Dolon, a troiaiak kéme; Odysseus és Diomedes megölték.

Domiduca (r.) = hazavezető, Juno mellékneve: ő vezeti a menyasszonyt vőlegénye házába.

Donar (ész.) l. Thor.

Doris (= az ajándékozó) Okeanos és Tethys leánya, Nereus neje, kinek 50 leányt szült: a Nereidákat.

Doros, Hellen fia. Aiolos testvére, a dórok ősatya.

Draupnir, (ész) csodás gyűrű, melyről minden kilenczedik éjjel nyolcz hasonló gyűrű csepegett le. Odin Baldernek adta.

Dryadák. L. Nymphák.

Dryops (= a faember), Spercheios folyóisten és a danaida Polydora fia; egy monda szerint leányának és Hermesnek fia Pan.

Dujakh (p.), a pokol neve, hol az emberek vétekéért megbűnhődnek.

Dula (m.). L. Hunor.

Duna királynéja (m.) a Dunában élő tündérek királynéja.

Echidna nympa, teste felső részében szép leányhoz hasonlított, alul azonban kigyóban végződött. Szülei némelyek szerint Tartaros és Gaia, mások

szerint Chrysaor, Poseidon fia, és Kallirrhoë, Okeanos leánya. Kilikia egy barlangjában lakott: a hajózókat odacsalta, megölte és felfalta. Férje, Typhon óriás volt. Házasságukból az őskor legszönyűbb alakjai származtak. Gyermekeiknek mondták: Chimairat, Gorgot, Skyllát és Sphinxet, Kerberost, Orthrost, a Prometheus máját tépő sast, a nemeai oroszlánt és a legszönyűbb sárkányokat. — Herodotos szerint Skythiában élt Echidna, hol Heraklesszel találkozott, kitől a skythiai királyok ősanja lett.

Echion, Agave férje, Pentheus anyja.

Echo, egy boiotiai hegyi nympa, ki eredetileg kitünően tudott társalogni, mulattatni. Zeus iránt való barátságából a féltékeny Herát addig tartotta szóval, míg a nymphák, kikkel Zeus tréfált, ismét elmentek. Így Hera mindig elkésett, mikor azt hitte, hogy férjét tetten éri. De végre észrevette a cselt és avval büntette meg Echot, hogy elvette beszélő képességét. Ezóta a nympa csak a kérdés utolsó szavait bírta ismételni. E miatt elrejtőzött az erdőben. Itt látta meg egyszer a szép Narkissost, megszerette, de viszontszerelemre nem talált. Bújában annyira elhervadt, hogy végre csak hangja maradt meg és az is visszavonult a hegyek csúcsáról a szakadékokba és erdőkbe, hol mint visszhang él tovább.

Edda (ész) = ősanja; L. Északi mythologia.

Eetion, Hektor nejének, Andromachenek atyja.

Egeria (r.), egy nympa, Numa Pompilius király jósláshoz értő neje; ő sugalmazta a király bölcs intézkedéseit. A király halála után annyira erőt vett rajta a bűbánat, hogy Diana szánalomból forrássá változtatta. Neve közmondásossá vált s a jelentőséges eszmevillanatok sugalmát jelöli.

Egyiptomi mythologia. Az egy. mythologia görög és római írók feljegyzései által, újabban azonban különösen a hieroglyphék megfejtése óta lett ismeretessé. Megértését azonban megnehezíti azon körülmény, hogy minden városban más főistenséget tiszteltek, a mely mellett még két más istenség is részesült tiszteletben. Magyarázatra szorúl még ma is, hogy miért részesítették az egyiptomiak az állatokat is isteni tiszteletben, miért ábrázolták isteneiket igen gyakran állatfejjel. Régebben az egyiptomiak

által vallott lélekvándorlás tanával magyarázták: e szerint az állatban egy ember lelke lakhatik és ezért kell tiszteletben részesíteni. Ujabbán e tünemény okát a képzőművészeteknek a képirással, a hieroglyph-fel való benső kapcsolatában keresik. E szerint úgy különböztették még az isteneket, hogy állatokat tettek jelképeikké, még pedig oly állatokat, a melyeknek névében ugyanazon mássalhangzók vagy legalább ugyanazon kezdőbetűk vannak, mint az istenség névében. Így lett Amun jelképévé a kígyó. Gyakran ábrázolták is az isteneket az illető állat fejével. — E szerint az állatok tisztelete Egyiptomban eredetileg nem volt fetiszizmus, de könnyen lehetett azzá a tudatlan népnél. — Az egy. vallás eredetileg szintén természetvallás volt; különösen a napot, holdat és a Nilus-folyót, a melynek mindenkiket köszönték, istenítették. Az eredeti valláson azonban sokat változtattak a papok. — Az istenek közül általánosabb tiszteletben részesült a legrégibb időben Ammon, (A m m u n); de sokkal népszerűbb lett már a Kr. e. 13-ik századtól kezdve Osiris és Isis tisztelete; a Kr. e. 3-ik századtól kezdve Osiris helyébe ikertestvére Sarapis (Serapis), Alexandria főistene lépett, kinek tisztelete Isisével együtt Romában is elterjedt. — A mióta az egyiptomiak a lélek halhatatlanságában hittek és úgy vélték, hogy az ember azon alakban támad fel, mélyben eltemették, mindent elkövettek holttestének fentartására. A halottakat tehát gondosan bebalzsamozták s mumiáikat a gúlákban, koporsókban és sírokban gondosan őrizték.

Eileithya, Ilithya, a szülés istennője, Zeus és Hera leánya. Hozzá fohászkoztak a vajudó nők, kiknek ő okozta a fájdalmat, a melytől azonban meg is szabadította őket. Artemishoz hasonlóan leány maradt. A romaiak Lucinának nevezték.

Eintheriek, Einheriar (ész.). L. Walhalla, Odin.

Eir (ész.), a női gyógytudomány istennője.

Eirene, Irene, a r. P. IX. a béke istennője, a legifjabb Hora. Kezében hegy nélküli dárdával, olaj vagy pálmafaággal és karján a gyermek Plutossal ábrázolták. Vespasianus Romában fényes templomot épített tiszteletére, mely azonban már Commodus császár idejében leégett.

Elektra 1) Orestes nővére, kit Aischylos (Choë-

phoroi) és Sophokles (Elektra cz. művében) megénekelt. L. Orestes. — 2) Egy másik Elektra a hét Pleiadák egyike és Zeus fia volt Dardanos, Troia alapítója. 3) Egy harmadik Elektra Okeanos leánya, ki Thaumás tengeri istennek Irist és a Harpyiákat szülte.

Elektryon, Perseus és Andromeda fia, Anaxo férje, Alkmene atyja. Alkmenét Amphitryo nyerte nőül, ki Elektryonnak segített a Pterelaus fiaitól elrablott marhák visszaszerzésében. Ugyanekkor azonban Amphitryo véletlenül meg is ölte Elektryont.

Eleusiniák v. eleusisi mysteriumok. L. Demeter; mysteriumok.

Eleutheros, (= szabadító.) Bakchos mellékneve;

Elfek (ész.) németül Elbek, északon Alfar, az angolszászoknál Älf a nevük. Részben isteni, részben emberi lények. Szép emberalakúaknak, de rendesen törpéknek képzelték őket. Nevük hihetőleg fehéret, fényeset jelent. Mondták is róluk, hogy fényesebbek mint a nap. Az Elfek egy másik csoportja a sötét, fekete Elfek. A fehér Elfek kedves teremtmények; szívesen vannak együtt istenekkel és emberekkel: legszívesebben holdfénykor mutatkoznak, mikor víg tánczot járnak. Láthatatlanokká egy könnyű sapka teszi; mihelyt ez leesik fejükről, láthatókká lesznek azon ember előtt, ki megtalálja és fejére teszi. — A fekete Elfek csak sötét éjjel jönnek ki alvilági palotáikból, melyeket villogó fémekkel és drágakövekkel világítanak meg. Palotáikat maguk építették; általában ügyes mesteremberek, különösen értik a kovácsmesterséget. Az embereknek azonban csak ártani tudnak: szerencsétlen, ki közelükbe jut, vagy ajándékot fogad el tőlük. — De még éjjel vissza kell térniök a föld belsejébe; az első napsugár kővé változtatná őket. — Az Elfek különféle alakokat is ölthettek. Itt-ott „Heimchen“-eknek is nevezték.

Elissa (r.) l. Dido.

Elysion, Elysium, a görögök és rómaiak földöntúli paradicsoma. Némelyek szerint az alvilág egy külön része, külön nappal és csillagokkal: köröskörül a Lethe, a feledés folyója határolja: a ki belőle ivott, elfelejtett minden őt a földi életben ért kint. — Mások az Elysiont csodás szigetnek képelték, melyet minden oldalról az Okeanos határol. Később több ily szigetről is beszéltek. Háromszor

ért meg rajta évenként a legédesebb gyümölcs, lakói hideget, vihart, esőt, havat nem ismernek; csak az enyhe nyugati szellő fujdogál rajta, hogy a boldog lakosok arczát hűsítse. — E birodalom ura Kronos, mellette van Rhadamanthys, Peleus, Kadmos és Achilleus. Lakosai csak az istenek kedveltjei, a bölcsek, kegyesek és erényesek lehetnek, kiket az alvilág birái e helyre érdemeseknek tartottak.

Ember-teremtés. Az ember teremtésére vonatkozólag sok mythos van. Általános azonban azon nézet, hogy istenek és emberek egyeredetűek: az anyaföldből származnak. Kisázsia sajátságos hite szerint az emberek fákból származtak. — Kezdetben az aranykorszakban, igen bizalmas viszony volt istenek és emberek között; de ennek következtében az emberek elbizakodottak, gőgösek és végre gonoszakká lettek; az istenek erre (a vaskorszakban) ott hagyták a földet és többé nem látták őket az emberek. L. Prometheus, Pandora, Brahma, Odin. Egy vogul monda szerint Elm-pi, a Levegő fia, hóból gyúrta az embert.

Embla (ész.), az első nő neve. L. Odin.

Empusa, nőalakú kísértet, ki a vampirféle Lamiákkal együtt éjjel az utcákon és a sírok körül ijesztgette az embereket.

Endymion, egy bájos ifjú, a kit megszeretett Selene (Luna), a hold istennője, mások szerint Artemis. — Némelyek szerint Zeus fia, ki a kariai Latmos hegyen élt és pásztor vagy vadász volt; mások szerint Aëthlios elisi király fia volt és az említett istennők egyike vezette a Latmos hegyre. Az istennő éjjelenként meglátogatta az alvó ifjút, a kit csak hű kutyái őriztek. De ezeket is elaltatta Eros, ki az istennőt égő fáklyával elkísérte éjjeli utjain. Selene, illetőleg Artemis gyönyörrel nézte az alvó ifjút, a nélkül, hogy felköltötte volna; búcsuzóul megcsókolta. Endymiont ezek a csókok annyira boldogították, hogy Zeust arra kérte, hogy örök álomban tölthesse életét. Zeus teljesítette kérését és örök ifjúsággal áldotta meg.

Enosichthon (= földrendítő), Poseidon mellékneve.

Enyalios, Ares mellékneve. L. Ares.

Enyo, a r. Bellona (l.)

Eos, a r. **Aurora**, a hajnali pir istennője,

Hyperion titán és Theia leánya. Az Okeanosból felkelő napistent megelőzőleg felmegy az égre a Lampos és Phaëthon lovai által húzott hintóján, felnyitja rózsás ujjával számára az ég kapuját és rózsát hint utjára. Este nyugaton, az égboltozat másik kapuján Heliosszal együtt eltűnik, azután mindketten egy csodás gyorsaságú hajón a föld keleti szélére eveznek. — Helios napistent, Selene holdistennőt, testvéreinek mondják, a szelek isteneit az ő és Astraios fiainak.

Epaphos, Zeus és Jo fia, ki Egyiptomban született. L. Jo.

Epeios, a troiai faló építője.

Epigonok (= a később szülöttek). L. Oidipus.

Epimenides, krétai pásztor, egyszer egy elveszett marhájának keresése közben elfáradt és mély álomba merült. Mikor felébredt, teljesen idegen helyen találta magát. Végre kitűnt, hogy 56 évig aludt. Eközben minden megváltozott körülötte. Ennek híre terjedvén, Apollon kedvenczének tartották és jósként tisztelték. Elhívták a bűntől megfertőzött Athenbe is, hogy megtisztítsa. 130, mások szerint 300 évet élt.

Epimetheus (= az utólag meggondoló), Prometheus testvére. Mint neve mondja, mindent csak utólag, későn gondolt meg. L. Pandora.

Epoptok, l. Mysteriumok.

Erato, az elégia muzsája. Baljában lyrával, jobbában a húrokat ütő pálczikával ábrázolták; gyakran Erosszal együtt, kitől nevét is kapta; sokszortánczó helyzetben is, mert a mimikus táncz feltalálójának is mondják.

Erebos, Chaosnak önmagától létrehozott fia, a sötétség istene. Nővérével, Nyx (Nox), az Éj istennőjével nemzette Thanatost (a halált), Hypnost (az álmot), Erist (a vizályt), a Nemesist, a Moirákat stb. Mindezekkel együtt az alvilágban lakott.

Erechtheus v. **Erichthonios**, Athen őskori királya. Kekropshoz hasonlóan félig embernek, félig kigyónak képzeltek. Az Erechtheionban Athene és Poseidon mellett, mint herost, őt is tisztelték.

Ergane l. Athene.

Ericus (ész.) dán heros, kit az istenek maguk közé fogadtak.

Eridanos, az alvilág egyik folyója, melyben Tantalos szenvedett meg földi bűneiért. Néme-

lyek szerint a mai Po folyó, melybe Phaëthon zuhant.

Erigone, Ikarios leánya, ki atyja halála miatti fájalmában felakasztotta magát.

Erimanthosi vadkan, L. Herakles.

Erinysek, Erinnysek (= haragvók), a r. **Furiák**, a Moirák nővérei, a bosszúállás istennői; eredetileg talán vészes viharfelhők megszemélyesítései. Tüzes szemük és lehelletük, valamint a fejük körül levő kígyók a cikázó villámot érzékitik; ugyanezt a fákiya és az ostor. Minthogy a felhők látszólag a földből szállnak fel, lakásukat az alvilágba, közel annak bejáratához, hol fekete palotájuk áll, helyezték. Azért mondják őket Gaia (a föld), mások a Nyx (éj) leányainak, kik Hades és Persephone szolgálataiban állanak. — A felhőknek az égen való végig rohanását üldözésnek vagy vadászatnak fogták fel, úgyhogy magukat a felhőket, illetőleg az Erinyseket kutyákkal is összehasonlították. — Mikor erkölcsi istenségekké lettek, a nagy gonosztevők, különösen a családi jog törvényei ellen vétkezők üldözőivé tették. L. Orestes. — Mihelyt valami gonosztettet megéreztek, mint a vadászkutyák mentek neki a gonosztevőnek, vérét szívták, üldözték és kínozták nemcsak életében, hanem alvilági palotájukban halála után is. — A villogó szemeikről lehulló mérges cseppek természetlenné tették a földet, melyre hullottak. — De nemcsak a gonoszak üldözőinek, hanem az erényes emberek, különösen pedig az idegenek, főleg pedig az eskü szentsége védőinek is tartották. Áldozatok és imák által ki lehet őket engesztelni. Különösen a tragikus költők hatásának tulajdonítható, hogy később inkább jóakaró istennőkként imádták, Sikyonban és Argosban Eumenidák (jóakarók), Athenben Semnai (tiszteletre méltók) név alatt. — Némelykor csak egy Erinystről emlékeznek meg, de rendszeren hármat, három nővért említenek: Alektot (a folyton üldöző), Megairját (a rosszakaró) és Tisiphonet (a bosszúlva gyilkolót). Aischylos és mások még többről szólnak. — Mint Erinyseket rendszeren fekete vadásznőknek ábrázolták, villogó, tüzes szemekkel, hajukban és derekukban kígyókkal, kezükben fáklával, kígyókkal vagy kígyókból font ostorral. Mint jóakaró istennőket komoly szép szüzeknek ábrázoltók rövid vadászruhában.

Eripyle, l. Amphiaraos, Alkmaion.

Eris, a r. **Discordia**, a vizzály istennője, Nyx (éj) leánya. L. Troiai háború.

Eros, a r. **Amor**, a szerelem istene. Homerosnál még nem szerepel mint istenség. Hesiodos a Chaosból származott nemző őserőnek tartja. Rendszeresen azonban Aphrodite fiának mondták. Szárnyas ifjúnak, sőt gyermeknek is ábrázolták tegezssel és fáklyákkal vagy nyilakkal, melyekkel megsebezte azokat, kikben szerelmet ébresztett. Később sok Erosban, az Erotákban (Amorettekben) hittek. Szép mythos szól róla és Psyche-ről. L. Psyche.

Erytheia sziget, a hármastestű Geryoneus óriás lakóhelye. Itt legelésztek Hades nyájai is Menoitios pásztor felügyelete alatt és Geryoneus nyájai is Eurytion és az Orthros nevű kétfejű kutya felügyelete alatt. Herakles elrabolta Geryoneus marháit. L. Cacus.

Esem (p.), a devek (daevak) nevű gonosz szellemek vezetője.

Északi mythologia alatt az észak-nyugati Európában lakó germán népek mythológiáját értjük; tartalmazza tehát nemcsak a tulajdonképeni németek, hanem a németalföldiek, dánok, skandinávok, brittek és Island mythosait is. Ezen mythologia forrásai a németre vonatkozólag: Caesar (de bello Gallico) és Tacitus (Germania) feljegyzésein kívül a régi német mondák. — Sokkal tisztább hagyományok találhatók azonban az északi népek régi isteneire vonatkozólag a régibb és újabb Edda-dalokban, a melyek az istenekről és hősookról szólnak; ezeket a XI. és XII. században Island szigetén jegyezték fel, de csak a XVII. század óta ismeretesek; továbbá Saxo Grammaticusnál, ki a XII. század végén Historia Danica cz. a. megírt művében a dán nép között elterjedt dalok alapján jegyezte fel az istenekről és hősookról szóló mondákat. Mindezek azonban már a kereszténység elterjedésének idejéből valók, a minek nyoma bennük gyakran megtalálható. A pogány korból származott régi népdalgyűjteményeket, melyeket Nagy Károly idejében összegyűjtöttek, az ő utódai alatt a papok kiméletlenül megsemmisítették. Pogány műemlék sem maradt reánk. E népek nem is tisztelték isteneiket pompás templomokban és díszes szobrokkal, mint a görögök és rómaiak, hanem erdőkben és ligetekben. Isteneiket képek és

szobrok helyett többek között fatörzsökön jelképezték. Ilyen volt pl. az Irminsul (Irmen-oszlop), melyet Nagy Károly döntetett le. — Az északi népek is ázsiai őshazájukból hozták vallásuk alapját. A természeti erőket megszemélyesítő istenekről szóló mythosok a föld és éghajlat hatása miatt azután más alakot öltöttek, mint a görögöknél.

Eteokles. L. Oidipus.

Etsel, Etele, Attila (ész) L. Nibeluugenlied.

Euandros, a r. **Evander,** Hermes és Carmenta nympa Arkádiában született fia, ki sok honfitársával Itáliába vándorolt és a későbbi Rómához tartozó Palatinus hegyen várost alapított, a melyben a görög tudományokat, művészeteket és a betűírást meghonosította. A rómaiak őt is, anyját is félistenként imádták.

Eulimene (= jó kikötőjü), a Nereidák egyike.

Eumaios, Odysseus (I.) hű kondása.

Eumenidák l. Erinysek.

Eumolpos, thrakiai király. Poseidon és Chione fia, híres Erechtheus attikai királylyal való háborújáról, még inkább arról, hogy az eleusisi mysteriumok alapításánál részt vett. Ezen ünnepek főpapjait utána Eumolpidáknak nevezték.

Eunike (= a győzelmekben gazdag), egy Nereida neve.

Eunomia L. Horák.

Euphemos, az Argonauták egyik kormányosa. Poseidon fia, Tainaros királya, Battosnak, a libyai Kyrene alapítójának, őse.

Euphrosyne l. Charisok.

Europa, Agenor, phoinikiai király és Telephassa leánya, Zeus kedvese. Zeus hófehér bika alakjában közeledett a barátnőivel a tenger partján játszó leány felé. A leányok a szelid bikával tréfáltak, Európa még hátára is mert ülni. Ekkor a bika Európával a tengerbe vetette magát; a leány, hogy le ne essék, a bika szarvát fogta. Így vitte Zeus egészen Kreta szigetéig. Mellettük haladtak kezükben égő fáklyákkal, nászdalt énekelve, a szerelem istenei, a delphineken ülő Nereidák, a körülöttük tánczó Tritonok; maga Poseidon is nejével, Amphitritével együtt felült a maga kocsijára, hogy testvére útját egyengesse; Aphrodite, ki a Tritonok által vitt kagylókon pihent, virágokat hintett a menyasszony előtt.

— Kretában Zeus újra felvette isteni alakját és a piruló leányt a diktaiai barlangba vitte. Egybekelésük-
ből három fiú született: Minos, Rhadamanthys és
Sarpedon. — Europa később Asterion, Kreta királyá-
nak, neje lett. Már életében is tisztelte mindenki;
halála után Kretában istenként imádták. Földrészünk
tőle nyerte nevét. L. Agenor, Kadmos.

Euros, a r. Vulturnus, a keleti vagy délkeleti
szél istene, kit vad, dühös istennek tartottak, mert
zivatarat és vihart hozott.

Euryale l. Gorgók.

Euryalos, Adrastos unokaöccse, az Epigonok
egyike.

Eurybie (= széleserejű), egy titánnő neve.

Eurydike, nympa, Orpheus lantos neje, L.
Orpheus.

**Eury-
kleia**,

Odysseus
(l.)dajkája

**Eurylo-
chos**,

Odysseus
egyik tár-
sa, kinek

vezetése
alatt egy

csapatot
küldött

Aiaia szi-
getére,

Kirke birtokára, kémlelés végett.

Eurymachos, Penelopének egyik legszemtelenebb
kérője.

Eurynome (= a messzire uralkodó), a Charisok
anyja.

Eurypilos, Telephos fia, kit Neoptolemos a troiai
háborúban megölt.

Eurytion, Geryoneus pásztora.

Eurytos, az euboiai Oichalia ura, Jole atyja, a
nyilvetés mestere. L. Herakles.

Euterpe, a lyrai költészet muzsája. Különösen
kedvelte a fuvolajátékot, azért ábrázolták egy vagy
két fuvolával. A görögök t. i. különösen a lyrai
költészetet nem bírták elképzelni zene nélkül.

Euros.

Evander (r.) l. Euandros.

Fama (r.) l. P h e m e.

Farbanti (ész.) más néven Fornjotr, Laufey férje, Loki atyja.

Farnesi bika. L. Antiope.

Fatum (r.) l. Moira.

Fauna (r.). Bona Deá-nak is mondják. A termékenység legfőbb istennője. Leghíresebb szentélye az Aventinus hegy alján volt; főünnepe, melyen csak asszonyok vehettek részt, december elején volt egy praetor vagy consul házában, titkos áldozattal. Teljesen felöltözve kezében a bőség szarujával ábrázolták.

Faunus (r.), a földmivelés és állattenyésztés védő istene, kit a görög Pannal azonosítottak. A mythos szerint Saturnus unokája, Picus fia és Latinus atyja. Mint Latium királya népét földmivelésre és törvénytiszteletre tanította. Halála után az erdőkben és mezőkön élő jósisten gyanánt imádták. Később mindazt mondták róla, a mit a görögök Panról. Minthogy a görögök a Panok egész nemzetségéről beszéltek, a rómaiak is megtették Faunust a Faunusok atyjává; nejévé pedig Faunát, kit nővérenek is, leányának is mondanak. Faunust és fiait úgy ábrázolták, mint a Panokat: szarvakkal ellátott, görbeorrú, hegyesfülű, kecskefarku és kecskelábú lényeknek. A satyrokhoz hasonlítottak; azért mondták Bacchus kísérőinek is; Bacchus utján a muzsák társaivá is lettek. Szerették a zenét, szerettek tánczolni, általában vígadni. Nemző természetisteneknek is tartották őket: védték és szaporították a nyájakat és maguk is szerették az érzéki élvezeteket. Azért kerülték őket a nymphák, a leányok is az erdőket, hogy egy Faunus el ne rabolja őket. — Faunus az embereket is megáldotta termékenységgel; ép azért buzgón fohászkodtak hozzá és december havában a Faunalia ünnepet rendezték tiszteletére. — Egy másik neve Lupercus (l.) volt.

Favonius (r.) l. Zephyros.

Fejér-asszony (szl.), a szlávoknál Béla, Vila, fejér tündér neve.

Fene. Eredetileg egy nőnek képzelt gonosz szellem, kiről azt hitték, hogy betegségeket úgy okoz, hogy az embert eszi, rágja. („A fene egye meg“).

Fenrir v. **Fenris** (ész.), egy a tengerben élő szörnyű farkas, a kitől, még az Asok (istenek) is félték. Hogy ne bánthassa őket, a fekete Elfektől

készített varázskötéllel lebilincselték. a mi csak úgy történhetett meg, hogy Tyr, az egyik As, feláldozta a kezét, melyet a farkas leharapott. Widar, Odin fia, megölte.

Feronia (r.) a dús aratást adó istennő, kit főleg az etrusiai Capena és Tarracena egy ligetjében ünnepeltek; Rómában pedig november közepén a Mars-mezőn. A rabszolgák szabadonbocsátása ezen istennő templomában történt.

Ferverek, (p.) az Ormuzd egében vagy a boldogok világában élő jó geniusok, kiknek folyton Ahriman ellen kell küzdeniök. Mintájukra készült minden a világon. Minden embernek, állatnak és általában természeti dolognak meg van a maga Ferverje, tehát ideális képe. Minél erényesebb valaki, annál inkább hasonlít hozzá. Védő szellemeiknek tartották őket, mint a romaiak az ő geniusaikat.

Fetiales (r.) papok társulata, kiknek teendője a háború ünnepélyes megüzenése, szerződéseknél pedig az áldozatok végzése volt. L. Tud. Zs. Róma; régiségek cz. füzetét

Fetis, fetisizmus. A fetis a természeti vallásokban azon tárgy, melyben a benne hívők szerint valamely istenség vagy szellem állandóan vagy ideiglenesen lakik. Fetisizmus a vallás azon alakja, mely szerint az anyagi világ bizonyos tárgyaiban istenségek élnek; ennél fogva ezen tárgyak imádatdók. A fetis-imádók hitének alapja az, hogy abban a tárgyban, mely nekik hasznukra vagy kárukra válik, valamely hatalmas szellemnek kell laknia. — Ha azután a fetis nem felel meg várakozásaiknak, sutba dobják és más hatalmasabb fetissel cserélik fel. Ennél fogva a fetisek száma tömérdek és akárhány vad embernek számtalan fetise van, melyeket ő és elődei összegyűjtöttek. Ezeket nyakukra íúzve éjjel nappal magukkal hordozták vagy kunyhójukban tartják. — A fetisek alakját illetőleg nem a tárgy nagysága vagy szépsége az irányadó: ellenkezőleg inkább visszatetsző külsejű és kicsiny tárgyakat választanak fetisül. Azon fetis számára, melynek kiváló nagy erőt tulajdonítanak, kunyhójukban külön kis asztalt és ágyat állítanak fel és mindennap ételt-italt áldoznak neki. A fetisizmussal rokon bizonyos állatok és növények imádása, melyekben egyes népek hite szerint szellemek és istenek lakoznak.

Fialar v. **Fjalar** és **Galar** (ész.), két törpe, kik Quasirt (l.) megölték.

Fides, (r.) a hűség istennője; gyümölcskosárral és kalászszal ábrázolták.

Finn mythologia. A finnek mythológiájának számos nyoma maradt népdalaikban, mesékben, de különösen a Kalevala-ban (l.). Vallásuk épúgy, mint a többi ugor népeké, természetvallás, a természet erőinek megszemélyesítése volt. Az egyes isteneknek részint jó, részint rossz sajátságokat és tetteket tulajdonítottak, de mythikus története kevésnek van. Az ég istenét Ukkonak (l.) hívták. Isteneik közül többen náluk is hősökké lettek és ezekről csodás tetteket beszéltek a nép énekesei.

Fjorgyn (ész.) = Frigga, Odin neje, Thor anyja.

Flamen (= fuvó) (r.), Jupiter főpapja; neje, Juno papnője (Flaminica) volt. Mars papját is flamennek (flamen Martialisnak) hívták. L. a Tud. Zs. Római régiségek cz. füzetét.

Flora, Floralia (r.) l. Chloris.

Fo (chin.) Buddha Chinában használatos neve.

Folkwangr (ész.) l. Freya.

Folyóisten annyi van, a hány folyó és mindegyiket a folyó neve után nevezték el. Ilyen volt Acheloos, Alpheus, a Nilus, kinek egy szép szobra is ránk maradt. — Különösen a nagyobb és ragadó folyók bögéshez hasonló zaja kelthette azt a gondolatot, hogy bennük hatalmas bika él. Ép azért régibb időben a folyóisteneket emberarcú bikáknak ábrázolták; de már Homeros szerint teljesen emberi alakjuk van. A későbbi művészet kis szarvakkal jelzi némelykor a régebbi felfogást. Ilyen folyóistenek, még pedig ragadozó hegyi patakok istenei lehettek eredetileg a kentaurosok is.

Fons, Fontus (r.), a forrás istene, Janus és Juturna fia.

Fornjotr v. **Farbauti** (ész.), Loki atyja.

Forseti (ész.), a béke és igazságosság istene, Baldr és Nanna fia. Aranyból való trónusa, a melyen mint a világ legigazságosabb bírója ül Glitnir nevű palotájában van. Különösen Helgolandban tisztelték.

Fortuna (r.) l. Tyche

Föld teremtése. A föld teremtésére vonatkozó mythosokat l. Világteremtés. — Hogy milyenek képzelték a földet, arra nézve l. Okeanost, Brahma, Ananta, Asgard.

Földindulás. L. Poseidon, Loki. Egy magyar monda szerint az egész világot három czethal tartja; ezek minden harmadik évben a másik oldalra fordulnak: akkor van földindulás.

Föld-anya (m. finn). A földet régen általában ösnyának tartották. A finnek szerint férje a dörgés istene. — A magyar népmese szerint mélyen a föld alatt egy fényes barlangban lakik; mogorva asszony, aki a hozzá tévedő vándort avval ijesztgeti, hogy baha többé nem lát napvilágot; de mikor jótévő ösnyának nevezi, szivélyesebb lesz és kőinget ad neki, hogy a tűz országának égető hőségét könnyebben kibírja.

Freya, Freyja, Freia (ész.) a szerelem istennője, Njordr és a szép Skadi leánya, Frigga után a legelső istennő. Testvére Freyr, a napisten; Freya eredetileg holdistennő lehetett; később azonban csakis a szerelem és a hűség istenőjeképp imádták. Gyönyörűnek és bölcsnek, a virágok és Elfek barátjának és a szerelmesek védőjének tartották. A Walhallában a Walkyrok vezetője és az istenek pohárnoka volt. Férje Odr (Odin?), két leánya: a csodaszép Hnos és a kedves Gersemi. — Mikor férje egy utjáról többé nem tért vissza, keresésére indult, de sehol sem akadt reá; e miatt keserű könnyeket hullatott; e könnyekből eredt a borostyánkő. — Búbánatát azok a gyönyörök sem oszlatták el, melyek Folkwangr nevű palotáját az erényes nők és az elesett nők felének legboldogabb otthonává tették. — Felső testét férfi-, alsó testét női ruha fedte: fején i. sisak, mellén páncél, kezében íj és kard volt.

Ha kikocsizott, kocsijába két macskát fogott; ha sietős volt az utja, sólyomszárnyakat vett magára. A „freien“ (nőül kérni) és a péntek neve (Freitag) az ő nevével függ össze.

Freyr, Frey, Freír (ész.) eredetileg napisten, később az eső és termékenység istene is. Njordr és a szép Skade fia, Freya testvére. — Általában megsegíti azt, a ki bajban van. Visszaadja a leálynak és asszonynak a háborúban elfogott jegyesét, illetőleg férjét. — Neje a szép Gerdr, Gerdur, Gymir óriásnak leánya, kinek szépsége oly ragyogó, hogy csillogó karjától a levegő és a víz is fényes lett. Alfheimrben laknak, hol a Ljosalfar nevű szellemek fellett uralkodnak. Főleg Islandban és Svédhonban tisztelték, az upsalai

pompás templom Thor és Odin mellett neki is volt szentelve.

Frigga, Frigg, Frija, Frige, Frea (ész.) Odinnak, az istenek királyának neje és a legkiválóbb istenségek anyja. Az istenek gyűlése alkalmával férje mellett ül a Hlidskjalf nevű trónuson. Az istennőket a Wingolf nevű palotában hívja össze tanácskozásra. Ő maga gyakran a Fensalir (= tengerterem) nevű palotában is lakik, mélyen a föld alatt. — Körülötte vannak az első Asak: a szép Fulla, ki úrnője ruháit és ékszereit*) gondozza, egyszersmind benső barátnéja, a németek szerint nővére is; a barátságos Hlin, ki Frigga parancsára a szerencsétlenek segítségére és vigasztalására siet; a hirtelen Gna, Frigga követe kit, istenekhez és emberekhez küld Hofwarpner nevű lován, a mely a szélnél is gyorsabban viszi, tüzön és vizen keresztül is sértetlenül. — Maga Frigga aranykocsin jár, melybe két macska, vagy hiúz van fogva. — Bölcsnek tartották, ki a jövőbe is látott, bár erről nem szólt; magát is, másokat is, különféle alakokba változtathatta át. — A gyermekekkel megáldott nők azt hitték, hogy ő áldotta meg őket; a gyermektelen nők hozzá fohászkodtak gyermekekért, épúgy a vajudók is. — Általában a családi boldogságnak istennője, miért fátyollal és orsóval ábrázolták.

Fulla (ész.) l. Frigga.

Furiák (r.) l. Erinysek.

Fylgjur (ész.) női védőszellemek, a melyek az embereket kísérik.

Gaia, Ge, Gaea, a r. Tellus, Terra mater, a tápláló föld istennője, Chaos leánya. Tőle született Uranos, az ég, a világ első kormányzója, Pontos, a tenger ősisistene. — Saját fiával, Uranossal kötött házasságából születtek a Hekatoncheirok (l.), a három Kyklops (l.) és a Titanok és Titannők (l.) — Gaia tehát a legrégebb istennők egyike s úgy képzeltek, hogy tulajdonképen mindennek a földön: embernek, állatnak és növényeknek tápláló anyja. Azért tisztelték Athenben kurotrophos (gyermekek

*) Egy értékes nyakéke: a Brinsingamen (tűzláncz). Loki ellopta tőle, de Heimdallr újra visszahozta neki. Négy törpe készítette, kiknek minden kívánságát teljesítette.

táplálója) név alatt. De minthogy mindent, a mi elhalt, ismét a maga ölébe fogad, halálistennőnek is tartották, ki ismeri az alvilág titkait. Ép azért jóisten-ségnek is tartották: ha kérdezték, a földre gödröt ástak. De azt is hitték róla, hogy magukat a halot-takat küldi fel ilyenkor. — Mint kurotrophost ülve, ölében gyermekkel, körülötte legelésző nyájjal ábrázolták. Rendszeren azonban óriás nőnek képzeltek, kinek csak felső teste, vagy épen csak feje látszik ki a földből, melyet egyik fia, Erichthonios vagy Erechtheus gondozására biz. — Később a földön fekvő, kezében a bőség szarujával ábrázolták.

Galar és Fialar (ész.) l. Quasir.

Galateia, Nereus legszebb leánya (Nereida), ki maga Amphitritet kísérte, az ő kíséretében pedig folyton Tritonok voltak. Polyphemos szenvedélyesen megszerette s kérte, hogy hagyja ott a tengert és ossza meg vele lakását a barlangban. Hiába kérte, mert Galateia a szép Akis pásztort szerette. Polyphemos haragjában egy sziklával agyon sújtotta vetélytársát, szíve búját pedig dalaival enyhítette.

Galene (= a csendes), a Nereidák egyike.

Gandharvak (ind), az ének muzsái, kik Jama birodalmában, az alvilágban énekelnek.

Ganesa (ind), Siva és Bhavani (Parvati) fia, az okosság istene, ki az embereket minden vállalko-zásukban megsegíti; a házasság védőistene is.

Ganga (ind), Siva neje, más néven Bhavani vagy Parvati. Mások szerint Sivának fejéből szár-mazott szép leánya. A Ganges folyó tőle kapta nevét és eredetét is neki köszöni. Egyszer t. i. tréfából eltakarta férjének szemét. Mikor ujjait újra levette róla, minden egyes ujjának veritékéből hatalmas folyamok eredtek. A három legfőbb isten, Brahma, Visnu és Siva, látva a veszélyt, mely a földet vízözönnel fenyegette, a különböző folyamokat felosztották országaik közé. Brahmának jutott a Ganges. Azért tisztelik vizét annyira. A ki csodás hatású vizéből iszik, életében megmenekül minden bajtól, halála után egyenesen Brahma paradicsomába jut. Ugyanoda jut az is, ki a Ganges folyóban leli sírját.

Ganymedes, Tros troiai király és Kallirrhoë fia, a legszebb ifjú, kit Zeus annyira megszeretett, hogy Ida hegyéről, hol juhokat legeltetett, sasa által fel-

vitette az Olymposba és az istenek pohárnokává tette; egy monda szerint azért is, mert Athene és Artemis istennők már látni sem akarták Hebet, az istenek eddigi pohárnokát, ki az Olympos márvány padlóján a szemérmes sértő módon elesett. — L. Laomedon. — Ganymedes elrablása régibb és újabb művészek kedvelt tárgya. Ismeretes a római Vatikánban lévő márványsoportozat és Rembrandt hollandiai festő realiztikus képe.

Garmr v. Managarm (ész.) = a holdkutya, egy harapós kutya, melyet Muspelheim fiai bilincsekre vertek. A nagy istenalkony (Ragnarokr) beálltával majd az Asok ellen uszítják. Tyr istent megöli, de ugyanakkor az isten levágja Garmrt is. L. Hel.

Garuda, Garuddha, Garutmat (ind) = szárnyas. A Véda szerint szép arany-szárnyu madár; máskor ragadozó madárcsőrű szárnyas embernek mondják. Varuna hírnöke. Eredetileg talán a napot megelőző fényes esőthozó felhőt jelentette.

Ge l. Gaia.

Gefion (ész.) = az adakozó: az ártatlanság istennője, egy szűzies Asa, ki az emberek sorsát ugyanolyan éleseszűséggel előre látja, mint Odin. Az ártatlan leányokat védi és haláluk esetére befogadja gyönyörű égi palotájába. Odin megbízásából elment Gylfi svéd királyhoz, hogy tőle egy darab földet kérjen. Búbajos énekével kieszközlte, hogy annyi földet ígért neki, a mennyit egy nap alatt ekével behatárolhat. Így Svédországnak egy nagy részét szakíthatta el, a melynek aztán Seeland nevet adott. — Neje lett Skiöldnek, Odin egyik fiának és általa a dán királyok ősanyja is.

Geirrod (ész.) egy az alvilágban lakó óriás, kinek két leánya van: Gialp és Greip. Thor isten önvédelemből mind a hármat megölte.

Genetrix (r.) L. Aphrodite.

Genius (r.) agörög daimon. Geniusoknak neveztek azon láthatatlan védőszellemeket, melyek az egyes emberekben laknak és bölcsőjüktől sirjukig kísérték. Megkülönböztettek jó és rossz geniusokat; a jóktól függött az emberek szerencséje, a rosszaktól szerencsétlenségük. Mások szerint azonban minden embernek csak egy geniusa van, ki jót is, rosszat is tesz a gondjára bizott emberrel a szerint, hogy hogyan viselkedik. Ha megharagította, kinozza, ha

kiengesztelte, újra jól bánik vele. A geniusok különfélék voltak. Voltak köztük erősek, bölcsek, de gyengék és esztelenek is. Ilyenek a gondjukra bizott emberek is. Nekik tulajdonították azt, hogy milyen az egyes ember. — Mindenki a maga születésnapján ünnepelte őket. A családfő a maga Geniusának képét a Lar vagy háziisten mellett állította fel, ételt, italt és tömjént áldozott neki és ilyenkor minden jelre ügyelt, a miből a genius akaratára következtethetett. Nem ábrázolták emberi alakban : jelképe a kigyó volt. Azért volt a rómaiak házában rendszeren valami ártalmatlan kigyó — Az egyes emberek geniusai mellett voltak egyes foglalkozásoknak, pdl. a földművelésnek, a vadászatnak, továbbá a családnak, városnak, államnak, sőt általában az emberiségnek is külön geniusai. Az emberiség geniusát könnyen öltöztött, virágokkal koszorúzott ifjunak ábrázolták vagy meztelenül, szárnyasan is. — Az asszonyok geniusait Juno után Junonesnek nevezték. — A geniusok hite különösen Rómában fejlődött ki. Nevükre esküdtek; az ifju az ő kedvese, a rabszolga ura geniusára, a rabszolganő urnője Junójára.

Gerd, Gerdr (ész.) l. Freyr.

Geryon, Geryoneus. L. Herakles és Erytheia.

Gigasok, Gigantes. A Kronos által megcsonkított Uranos vércseppjeiből keletkezett óriások. Iszonyú arczuaknak, hosszú hajuaknak, későbbi időben lábaik helyére sárkányokat is képzeltek. A legerősebb Gigasok: Alkyoneus és Porphyrión voltak. Nevezetesebbek még Enkelados, Rhoitos, Klytios, Ephialtes, Polybotes, Pallas, Athos. — A mondákban gyakran összetévesztik a Titánokkal, az istenekkel való harczuk is a Titánok harczának utánzása. Mondják, hogy hegyet hegyre rakva, sziklákkal és fatörzsekkel támadták meg az Olymposzt, de Zeus villámai és Herakles nyilai, más istenek segítségével is, megölték és a tűzhányók alá temették. — A harcz helyének eredetileg Phlegrát (tűzhely), később pedig Pallene félszigetét vagy a hasonlónevű attikai községet vagy Cumaet tartották. — A Gigasok harcza valószínűleg a zivatar megszemélyesítése.

Gimle (ész.) a legmagasabb ég neve, Alfadur ősiszten lakóhelye, mely megmarad az istenalkony után is. Odakerülnek akkor az újra feléledt Asok és a jámbor emberek.

Gioll, Gjoll (ész.) l. Hel.

Ginnunga gap (ész.) l. Ymir.

Gladshheim (ész.) = a fény hazája; az Asgard udvara a Walhallával, a körülötte levő erdő neve Glasir.

Glauke l. Medeia.

Glauko (= fénylő) és **Glaukonome** (= fényesen uralkodó) Neireidák nevei.

Glaukopis (= fényességű), Athene mellékneve.

Glaukos 1) a tengernek egy Proteushez hasonló jó s szelleme, ki képes volt magát mindenféle alakba átváltoztatni. Eredetileg szép halász volt és Anhedon boiotiai városban lakott. Tengeri daimonná akkor lett, mikor egy Kronostól elvetett varázsfüvet evett meg. A tengerészek szerint a szerencsétlenséget jelezte. Évenként egyszer bejárja a Földközi tengert. Félig emberhez, félig pikkelyes halhoz hasonlít. A korinthosiaiak szerint Sisyphos fia volt: az ő fia pedig Bellerophon. 2) Egy másik Glaukos Sarpedonnal együtt a tróiaiak segítségére siető lykiaiak vezére.

Gna (ész.) l. Frigga.

Gode (ész.) Holda (Hulda) v. Berchta neve Mecklenburgban.

Gokarnak (ind.) ökörfülű jó szellemek.

Gopik (ind.) kilencz szép leány, kik Krisnát kísérik. Művészi ölekezésükkel elefánt alakját képezik s így viszik az istent. Krisnát Apollonnal, a 9 leányt a muzsákkal hasonlítják össze.

Gordios Kybele istennő kedvence. Eredetileg földműves volt; de egy jóslat következtében a phrygiaiak királya lett. Gordion városát alapította. A Nagy Sándor által ketté vágott csomó tőle való.

Gorgok (= a dühösen nézők), Phorkys és Keto tengeri daimonok három iszonyú alaku leányának — Stheno (erős), Euryale (messzire bolyongó) és Medusa (vezérlő) — közös neve. Eredetileg szépek voltak, de hiúságuk miatt az istenek iszonyuan elcsúfították őket. Hajuk helyén kigyók voltak, szemük tüzes, foguk olyan kiálló, mint a vadkané, kezük érczből való, stb: kővé meredt, ki rájuk nézett. — Medusa, ki szépsége idejében Poseidon kedvese volt, halandó, a két nővére azonban halhatatlan volt. Az Okeanoson túl a Hesperidák kertje mellett laktak. Itt kereste fel őket Perseus, hogy Polydektés király utasítására Medusa fejét vigye el. l. Perseus. —

Mikor Perseus Athene és Hermes segítségével Medusa fejét levágta, törzséből Poseidon két sarjadéka ugrott ki: a hatalmas Chrysaor (= arany kard) és Pegasos, a muzsák szárnyas lova. Medusa fejét Perseus Athene istennőnek ajándékozta, ki azt vagy pajzsán vagy mellvértjén viselte (Gorgoneion). Később elijesztés céljából a Medusafő utánzatával elátták harczosok pajzsát, emlékszobrokat és más műveket is. — A Pegasos Bellerophon szolgálatába került. — A Gorgok a vészes zivatarfelhők megismerélyesítései.

Gorodman (persa) megfelel a görög Elysionnak; a Dujakh gedig a görög Tartarosnak. L. Hamestan.

Görög mythologia I. Bevezetés.

Gradivus (r.) L. Ares.

Graiak (= szürkék) a Gorgok nővérei. Phorkys és Keto leányai. Ők is hárman vannak, nevük: Pephredo, (fecsegés) Enyo (kiáltozás) és Deino (aggódás). Ép oly rútak, iszonyuak, mint a Gorgok. Együttesen csak egy foguk és egy szemük volt, úgyhogy felváltva viselték. A föld nyugati szélén laktak, a hová sem a nap sugara, sem a hold világa el nem ért. Őrei voltak azon utnak, mely a Gorgokhoz vezetett. L. Perseus. — Talán a zivatart megelőző szürke felhők képviselői.

Gratiák (r.) I. Charisok.

Grimhild v. **Krimhild** (ész.) I. Nibelungenlied.

Gudrun (ész.) I. Nibelungenlied.

Guhjakok (ind), jó szellemek neve.

Gunnlod (ész.) L. Quasir és Odin.

Guta (m.) egy szellem, mely halálos „ütést“, máskor csak simítást, lapítást, legyintést okoz. A Fene (l.) ellentéte, mert míg az tűzével sorvaszt, ez fagyos lehelletével dermeszt.

Gyges v. **Dyas** I. a Hekatoncheirokek egyike. 2. Egy másik Gyges lydiai pásztor volt, ki véietlenül egy oly gyűrűt talált, mely láthatatlanná tette. Ennek segítségével sok csodás tettet vitt véghez, végre Lydia királya lett.

Hableányok (m. ész.) I. Tündérek, Aegir, Ran.

Hadding (ész.) híres hős, az istenek kedvence. Odin lovat ajándékozott neki, a melylyel a tengeren is átlövagolhatott. Hogy a Walhallába felvegyék, öngyilkossá lett; hősi halált azért nem halhatott, mert már senki sem mert vele kiállni.

Hades, Aides, Aidoneus (= láthatatlan) v. **Pluton** (= gazdagító) az alvilág istene, Kronos és Rheia fia, Zeus és Poseidon festvére. Hades alatt azonban magát az alvilágot is értették. 1. Hades isten a világ felosztásakor az alvilágot kapta osztályrészül. Neje Persephone (Proserpina), — bár akarata ellenére lett azzá — hű maradt hozzá, sőt féltékenyen szerette; férjének egy kedvesét, Menthét, fodormentává változtatta. De gyermekeik nem voltak. — Hades nemcsak az alvilág ura, a halottak királya és főbirája volt: az ő gondozása alatt állt mindaz, a mi a föld felülete alatt volt, tehát a vetés is, míg a földben volt. Azért volt jelvénye a bőség szaruja is, azért hívták Plutonnak, Klymenosnak (fenséges) és Eubuleosnak (jóakaró), a rómaiak Dis paternek (gazdagok atyja). A földművesek Demeter mellett hozzá is fordultak imáikkal; ilyenkor, hogy Hades jobban hallja, kezükkel a földet verték. Mint a halál istenét főleg az elisi Pylosban (az alvilág kapujánál) ünnepelték. Fekete állatokat (bikákat és kecskéket) áldoztak neki, épúgy a halottaknak is. A sírokra ültetett cyprusfát és a gyorsan elhervadó nárcisz-virágot szentelték neki. — A rómaiak, kik ezen előttük eredetileg ismeretlen istenséget a görögöktől vették át, tiszteletére kezdetben minden századik évben, később rövidebb időközökben is a saeculáris ünnepet tartották. — Testvéreihez hasonlóan, de komorabb arczkifejezéssel és homlokára hulló hajfürtökkel ábrázolták. — 2. Hades, az alvilág, a halottak lelkeinek, árnyainak tartózkodó helye. — Homeros szerint a föld nyugati szélén van, az Okeanoson és a Kimmeriosok országán túl. — Később a föld mélyébe képzelték, oly mélyen a föld alatt, a mennyire ez van az égtől. Bejárataúl több helyet említének. Így különösen Lakoniában a Tainaros hegycsúcsot, Kichyros thesprotiai várost, hol az Acheron és Kokyros folyók bűzös kigőzöl-gésük miatt kelthették fel e hitet, és hasonló okból az avernusi tót is az alsó-italiai Cumae mellett. — Hermes vezette az eltemetett halottak lelkeit ezeken keresztül az alvilágba. Az el nem temetettek lelkei száz évig bujdosnak a földön, csak aztán vitte le Hermes. Innen Psychopompos (lélekvezető) neve. A gonoszak és azok, kik érdemekre nem tettek szert, a sötét Tartarosba kerültek, hol már

a legrégebb idő óta voltak a Hekatoncheirok, Kyklóp-sok és a Titánok. Az egész alvilágot ércfal vette körül. Ezen belül volt a Styx folyó, mely kilencz-szeresen vette körül az alvilágot. Ennek egy ága volt a Kokytos (panaszos) és az Acheron (jajgató) folyó. Ez utóbbi mellett várta Charon (l.) csónakos a holtakat. A folyó tulsó partján egy barlangban tartózkodott a Kerberos (Cerberus)nevű kutya. (L. Kerberos). Innen a halott egy széles térre és palotába jutott Minos bíró elé. A jámbor vagy kiváló embert jobb felé utasította az Elysi-onba, (l.), a gonoszokat pedig balra küldte, az igazi Tartarosba, mely hármassallal volt körülvéve. Itt Rhadamanthys bíró ítélte őket különböző büntetésekre. Hades isteni elnöklete alatt az alvilág bírái: Minos, Rhadamanthys és Aiakos gyakran együtt is tanácskoztak. — A Tartarost különbözőképen írják le. Azt mondják, hogy a Pyriphlegeton (= tüztől égő) nevű, víz helyett tűzzel telt folyó veszi körül. A Tartaros mélyében volt az Eridanos folyó, hol Tantalos (l.) kínlódott. A Tartarosban bűnhődtek még: Tityos, Sisyphos, Ixion és a Danaidák (l.) — A halottak kínzása végett itt tartózkodtak az Erinysek. — Itt voltak; Thanatos, a halál meg-személyesítése és testvére Hypnos (az álom). — Különbben magát a Tartarost is megszemélyesítették: Aither és Gaia vagy Chaos fiának tartották. — Élő ember csak az istenek engedélyével mehetett le az alvilágba. Így mehetett le: Orpheus, Herakles, Odysseus, Theseus Peirithoossal. — A halottakat hús- és csontnélküli árnyaknak képzelték, de különben megtartották földi alakjukat. Az alvilágban is folytatták földi foglalkozásukat, de nincsen többé tiszta öntudatuk, beszélni sem tudnak. Mindkettőt csak a vér élvezete adja meg nekik. — Szóval álom-életet éltek a holtak.

Haimon, Kreon fia, Antigone (l.) vőlegénye.

Hajnal (m.) a Nap legszebb, legkedvesebb leánya, ki egy népmese szerint egy aranykert közepén gyémántpalotában lakik.

Halirrhotos, Poseidon fia, kit Ares megölt.

Halkyone, Aiolos és Aigiale leánya, Keyx trachisi királynak neje, a női hűség egyik mintaképe. Boldog házasságuknak Hera irigysége, melyet fenhéjázásuk keltett fel, vetett véget. Keyx egy utján hajótörést

szenvedett és a vízbe fulladt. Neje, ki erről nem tudott, napról-napra áldozott és imádkozott férje visszatéréséért. Hades végre megengedte Keyx árnyának, hogy nejének álmában megjelenjen és halálát jelentse neki. Erre Halkyone elment a tengerpartra, a hol a víz épen szárazra vetette férje holttestét; ennek láttára a tengerbe ugrott. Az istenek jeges madarakká (halkyonokká) változtatták a szerencsétlen házaspárt.

Haloők, a mezei munkásoknak Demeter tiszteletére tartott aratási ünnepei.

Hamadryadák L. Nymphák.

Hamestan (p.) az ég és a föld között azon hely, hová azon holtak kerülnek, kikről Szerus, Mithra és Rasneraszt bírák mérlegének nyelve, mely a közepen áll meg, azt mutatja, hogy jó és rossz gondolataik és tetteik között meg van az egyensúly.

Hanuman (ind) l. Visnu.

Hapi (egy.) l. Apis.

Har (egy.) L. Osiris.

Haritok (ind), a nap fényes lovai. A görögök hasonló név alatt (Charisok) szép istennőket tiszteltek.

Harmonia, L. Kadmos.

Harpokrates, (egy.) eredetileg Har pi Kroti = Har, a gyermek. Isisnek Osiris halála után született fia. alsóbb rangú istenség, kit gyengének és sántának, többnyire gyermeknek képzeltek. Ujját száján tartja. E miatt sokáig a hallgatás istenének tartották. Most a gyermekkorát élő Har (Horüs) istent értik alatta.

Harpyiák (= a rablók). Homeros csak egyet említ: Podarget (gyorslábú); Hesiodos kettőt: Okypetet (gyorsanrepülő) és Aëllot (szélvész); későbbi írók még a következőket is: Aëllopot, Kelainot és Thyellát. — Nevük arra mutat hogy gyorsan járó felhők vagy szelek megszemélyesítései. Kezdetben szépfürtü, gyorslábú viharistennőknek tartották, kik Zephyros és Boreas szélisteneknek is tetszettek. Zephyros és Podarge sarjadékai: Xanthos és Balios isteni lovak, melyek Achilleus birtokába kerültek; Boreas és Aëllapos sarjadékai: Xanthos és Podarge lovak; Harpyiák sarjadékai voltak Phlogios és Harpagos, a Dioskurok lovai is. A Harpyiák, hogy e lovakat létrehozzák, kanczákká változtak át. — A későbbi mythosok épen nem tudnak szép alakjukról, hanem falánk, tisztátalan,

rabló madaraknak mondják őket, csak arczuk volt leányéhoz hasonló. Boszuló istennőknek tartották, kik a gonosz embereket megbüntetik, ételüket elrabolják vagy bepiszkítják. L. Phineus.

Hartgrip (ész) Hadding dán király bűvész neje, ki magát is, másokat is különféle alakokba változtathatott át.

Haruspex, haruspices (r.) Etruriából Rómába honosított papok, kik az áldozati állatok beleiből, de különösen szivéből, májából és tüdejéből jósoltak. Eleinte nagy tiszteletben tartották őket, de már az idősebb Cato mondta, hogy csodálkozik, ha a haruspex haruspexet látva el nem neveti magát. Intézményük még is fennmaradt a császári kor végéig.

Hathar (egy.) Ra leánya, Amenth (alvilág) úrnője. Tisztelete egész Egyiptomban volt elterjedve. Minden teremtmény megújulását a születés által neki tulajdonították; azért tartották a szerelem istennőjének is. Jelképe a tehén, ilyennek ábrázolták is, szarvai között gyakran a napkoronggal. Alakja az Osiris-mythos elterjedése következtében elhomályosult.

Hati (ész.) l. Sköll.

Hebe, a r. Juventas, az ifjúságnak és a vele járó élvezeteknek istennője, Zeus és Hera leánya, ünnepi alkalmakkor az istenek pohárnoka; de a nektárt, az istenek italát, még Zeusnek sem töltötte. — Herának lovait kocsija elé fogta, Apollon játékára és a Muzsák énekére tánczot lejtett; gyakran volt Aphrodite kíséretében is. — Az istenített Herakles nevévé lett; tőle két fia született: Alexiaries (harcvédő) és Aniketos (győzhetetlen). — Argolis Phlius nevű városa mellett volt temploma, mely a menekülők asylumául szolgált. — Rendszeren rózsakoszorús, félig meztelen ifju leánynak ábrázolták, kezében ivópohárral, mellette némelykor Zeus sasát is. L. Ganymedes.

Hecuba (r.) l. Hekabe.

Hegemone (= vezető) az egyik Charis neve Athenben.

Heidrun, Heidr (ész.) azon kecske neve, mely Walhalla fedelén legel; tőgyéből örökké folyik a Walhalla hőseinek itala.

Heimdallr, Heimdál (ész.) = a világnak örvendő. Fia Odinnak, kinek kilencz hableány szülte. Szeme oly éles volt, hogy száz mérföldre is ellátott, füle

oly finom, hogy a fű növést is hallotta. Azért bízták gondjaira az Asokhoz vezető hidat (Bifrost, szivárvány?). Ha ellenség közeledik, a hid mellett lévő hajlékából, a Himinbjorgból (= égi hegy) kirohan, Gulltoppr (= aranyfarku) lovára kap és a Giallar-szarvba fúj, melynek hangja elhat a világ végéig és az alvó isteneket is felkelti. — Anyáitól bölcseséget és testi szépséget örökölt: külseje fénylő fehér volt, arany-foga miatt Gullintani-nak (arany-fog) nevezték. — Egy Edda-dal szerint mint rigr (király) az emkerek között a királyok, nemesek, szabadok és jobbágyok rendjét alapította.

Hekabe, a r. Hecuba. Dymas phrygiai király leánya, Priamos troiai király második neje. Több leányon kívül 19 fia született, köztök a leghiresebbek Hektor és Paris. Megélte férje és majdnem valamennyi gyermeke halálát. Legtöbb fia és férje is Troia ostrománál, illetőleg bevételekor esett el; leányai közül Polyxenát és Kassandrát rabszolgánőknek hurczolták el, őt magát Odysseus vezette ki az égő városból. — Az nap, mikor Polyxenát Achilleus sírján feláldozták, megtudta, hogy legifjabb fiát, Polydorost, Polymnestor thrák király, kihez még a háború elején küldték, megölte, hogy kincsei birtokába jusson. Hekabe erre a királyt két fiával együtt magához édesgette; a két fiút megölte, a királynak pedig kivájta szemét. E miatt némelyek szerint a thrákok megkövezték; mások szerint a görögök tették ezt, kiket folytonos szidalmaival sértett. Az istenek azonban megmentették; helyette a kövek alatt egy kutya holttestét találták.

Hekaergos, Hekatos, Hekatebolos (= messzire találó), Apollon jelzői.

Hekate. (= messzire találó) eredetileg Artemis egyik mellékneve. A külön istennőnek tartott Hekatét Perses titán vagy Zeus és Asterja vagy Hera vagy Demeter leányának mondták. Ő volt az egyetlen titánleány, ki a gigások harczában Zeus pártjára állt. Különösen Kisázsia nyugati partvidékén és Görögország keleti részében, főleg Aiginában tisztelték. Régebben egyalakúnak és kezében két fáklyával ábrázolták; a Kr. e. V. század vége óta Alkamenesnek az atheni fellegvár kapujánál felállított Hekate-szobra mintájára mindenütt hármas alakban ábrá-

zolták, még pedig úgy, hogy a háttal egymásra tapadó alakok egyike a növekedő holdhoz hasonlóan jobbra, a másik a fogyó holdhoz hasonlóan balra, a köztük álló pedig előre néz és a teli holdhoz hasonlóan, teljes alakját mutatja. Hármass teste a Zeustól jutalmul nyert hármass hatalmát jelképezi: az égben holdistennő (Selene), a földön Artemis, az alvilágban Persephone tisztjét viseli. — Talán alakja miatt főleg a kapuknál és még inkább a hármass keresztutaknál (innen r. Trivia) tisztelték, a melyeken, úgy hitték, kísértetek járnak. Itt voltak képei és oltárai, a melyekre újholdkor áldozatokat vittek. A hármass keresztutakról elterjedt hit miatt, de különösen azért is, mert Hekate mint a hold istennője a kísérteties éjjelben működik és a hold alakját, mint valami bűvésznő megváltoztatja, a kísértetek és a bűvészet istennőjének tartották. Minthogy az éj és az alvilág szoros kapcsolatban vannak és a holdról azt hitték, hogy lementekor az alvilágba megy, az alvilág istennőjének is tartották. Általában áldást hozó, de borzalmas istennőnek is tartották. Homeros még nem emlékszik meg róla,

Hekatombe, tulajdonképen 100 ökörből álló áldozat, általában azonban nagyobb áldozat neve.

Hekatoncheirok, a r. **Centimanok**, Uranos és Gaia százkezü és 50 fejű óriás fiai. Nevük: Kottos, Briareos és Gyges (Gyges) Uranos megijedve tőlük, letaszította a Tartarosba. A leghiresebb közülök Briareos (1.)

Hektor, L. Troiai háború.

Hel (ész.) = rejtő, fedő; az alvilág, a halál istennője, Loki és Angerbode leánya. Részben piros, részben fekete, részben kék színű óriás-nőnek mondták, a ki az emberek velejéből él. Az Asok Niflheim-r-t (Ködvilág) vagy Helheim-ot, az alvilágot adták lakásául. Ez mélyen a föld alatt, hová napsugár nem ér, 9 részre osztott óriási tér volt. Harminezkét folyója van, melyek a Hwergelmir forrásból erednek; az egész alvilágot a Gjoll folyja körül. Ezen arany híd vezet keresztül, melyet Modgudr szűz őriz. A hídon túl van a vasrácsozáttal körülvett csarnok (Eljudnir), Hel igazi birodalma, benne iszonyú folyók, melyeken a gonosztevőknek át kell gázolniok. A csarnok közepén lévő palotát lángok veszik körül, két szűz is őrizi,

kik folyton zúgó székeken ülnek, ereikben vasvér folyik, mely a földre jutva az emberek között viszályt és háborút okoz. — A Niflheimben azonban csak azokat büntetik meg, kik tudva hamisan esküdtek és az orgyilkosokat, általában azokat, kiket földi életükben nem büntettek meg. A Niflheimben volt a Fenris-farkas és a Nidhoggr nevű sárkány is, mely a halottak vérét szívta ki.

Helena, Tyndareus és Leda leánya, a Dioskurok nővére, Kytaimnestra féltestvére, Menelaus spartai király világhírű szép neje. Szépsége miatt már zsenge leánykorában elrabolta Theseus, de testvérei, a Dioskurok, visszavitték. Még szebb lett ezután és annyi kérője akadt, hogy atyja a legnagyobb zavarba jutott. Odysseus tanácsára végre megeskette leánya összes kérőit, hogy Helena leendő férjét közösen védelmezik ellenségei ellen, neje birtokában is. Helena Menelaust választotta férjévé; e házasságból egy leány, Hermione született. — A házastársak boldogságát hosszú időre megzavarta Paris, ki Helenát elrabolta. Ez volt a troiai háború oka. Troia feldúlása után újra visszatért férjével, ki megbocsátott neki, Spartába. — De férje halála után mostoha fiai elűzték. Helena Rhodosba menekült egy Polyxo nevű régi barátnéjához; de vesztére, mert Polyxo, kinek férje Troiában elesett, férje elvesztésének okozóját látva benne, felakasztatta.

Helenos. L. Troiai háború.

Helheim (ész.) l. Hel.

Helikon, erdőkben és forrásokban gazdag hegy Boiotia déli részén, a muzsák székhelye. Leghíresebb muzsaforrásai voltak: Aganippe és Hippokrene: ezek mellett volt a muzsáknak szobrokkal díszített ligete.

Helikonidák, a Helikon hegyen lakó muzsák mellékneve.

Helios, a r. Sol, a napisten, Hyperion titán és Theia titánnő fia, Selene holdistennő és Eos (Aurora) testvére. Hivatása az volt, hogy a nap négy tüzes paripától vont kocsiját naponként végig vezesse az égen. Kolchis megett, a Kaukázusban volt a palotája. Innen indult el reggel; fejét fényes sugarak vették körül, testén a Zephyrostól lebegtetett csillogó ruha volt. Előtte haladt nővére, a rózsásujju Eos (hajnal), ki a keleti napkaput felnyitotta és rózsát hintett

fivére útjára. Este nyugaton, az Okeanos tulsó részén*) Helios leszállt, lovai felüdültek a tenger hús hullámaiban, ő maga ottani palotájában megpihent, ambrosiát élvezett, azután lovaival és kocsijával a Hephaistos készítette szárnyas csónakra szállt, mely éjjel hihetetlen gyorsasággal visszavitte kaukázusi palotájába; itt aludt reggelig, mikor újra folytatta működését. — Minthogy a nap a föld minden részét megvilágítja, mindenlátónak mondták; minthogy keleten és nyugaton legközelebb van a földhöz, azt hitték, hogy ez ott a legtermékenyebb. Nyugaton voltak a görögök hite szerint a Hesperidák aranyalmás kertjei; keleten a Heliostól származó bűvészcso család, melynek feje Aietes, leghíresebb tagja Medeia. — Helios neje Perses v. Perseis, Okeanos egy leánya volt; ettől való fia Aietes és két leánya: Kirke és Pasiphaë. Okeanos egy másik leányától, Klymenetől, született Phaëton (l.) nevű fia; egy nymphától való fia volt Augeias. Helios igazi neje azonban Rhode v. Rhodos, Poseidon és Amphitrite leánya, kitől 7 fia, a Heliadok, születtek, híres hajósok, kik atyjuktól Rhodos szigetét kapták ajándékul. E szigeten volt Helios óriási szobra is, a világ hét csodáinak egyike: a rhodosi koloszus. — Helios teheneiről is megemlékszik a mythos; ezek Thrinakia (Szicilia) szigetén legelnek; talán bárányszerűket kell alattuk érteni.

Helle l. Phrixos.

Hellen, Deukalion és Pyrrha fia, a hellenek ősatya, Orseis nymphától születtek Doros, Aiolos és Xuthos fiai; Xuthos fiai voltak: Achaios és Ion: a dór, aeol, achiv és ion törzsek alapítói.

Hemera, (= nap) Erebos (sötétség) és Nyx (éj) leánya, a nap megszemélyesítése.

Heomo v. **Hom**, a hegyeknek és vizeknek az Albordis hegy csucsán élő geniusa, ki Csemsid királyt választotta isteni kijelentéseinek közvetítésére

Heosphoros = Phosphoros (l.)

Hephaistos, a r. **Vulcanus**, a tűz istene, Zeus és Hera fia. Mikor megszületett, anyja rút alakja, különösen sántasága miatt az Olymposról a tengerbe dobta, melynek mélyében Eurynome és Thetys oke-

*) A földet régente az Okeanostól körülfolylt korongnak képzelték.

anidák kilencz évig ápolták; más monda szerint Lemnos szigetére esett, hol a sintiosok ápolták. Ismét más monda szerint csak később lett sántává, mikor Zeus ledobta az Olymposról, mert Herával való czivakodásakor anyja pártjára állott. Ujabb magyarázat szerint eredetileg a villám istene volt: a villám zivatarkor (Zeus viszályakor) czikázva lesújt (= a sánta Hephaistost ledobják). A tavaszi zivatar termékenyítő hatásánál fogva az Ilias szerint H. neje Charis tavaszistennő, az Odysseia szerint pedig Aphrodite, a szerelem és a termékenység istennője. — A mióta az érczet a tűz segítségével fel tudták dolgozni, a zivatar tüneményeit egy kovácsműhely munkájával hasonlították össze és így Hephaistos az istenek kovácsává lett, ki rövidmunkásöltönyében, kezében kalapáccsal, fogóval készítette az istenek és hősök fegyvereit, az olymposi palotákat is. — Mikor megismerkedtek Lemnos, Sicilia és a lipari szigetek tűzhányóival, H. műhelyét ezen hegyekbe képzelték, a Küklopsokat segédjeivé tették. — Azt is mondják róla, hogy anyja számára, ki ledobta az Olymposról, boszúból egy arany karszéket készített, melyben láthatatlan kötelekek voltak, és elküldte neki. Hera gyanútlanul beleült, de még Zeus segítségével sem birt onnan felkelni. Hívták Hephaistost; de csak Dionysos rábeszélésére szabadította meg Herát. — Hephaistost különösen tisztelték Lemnosban, Siciliában, Alsó-Italiában és Athenben. Mint a művészetek és mesterségek istenét gyakran Athene mellé állították és mindkettőt különösen a kovácsok ünnepelték az októberben tartott Chalkeia-ünnepen; épúgy az Apaturia-ünnepen is; a fáklya-verseny is leginkább Hephaistosnak szólt. — Romában Volcanus, később Vulcanus eredetileg az emberi kéztől eredt műveket pusztító isten volt, kitől féltek, miért temploma is a régi városon kívül, a Marsmezőn volt; augusztus 23-án, az aratás után, mikor a gabonával telt csűrök leginkább szorultak az ő védelmére, tartották főünnepét, a Volcanaliát. — Hogy a kitört tűzvészt enyhítse, hizelegve Mulcibernek, (= lágyító, érczolvasztó?) mitis- vagy quietusnak (szelíd, nyugodt) hívták. Később azonosították a görög Hephaistossal, a villámmal, mely tűzvészt is okozhat. — Idősebb, szakállas férfiúnak ábrázolták komoly, redős arcczal, könnyű ruhában; szobrain

sapkájáról is könnyen felismerhető, milyent Görögországban a kézművesek viseltek. Testi hibáját sohasem tüntették fel. Jelvényei a kalapács és az üllő.

Hera, a r. **Juno**, Kronos és Rheia leánya, Zeus neje*) és nővére, az istenek királynéja. Eredetileg a hold és az éj istennője volt, később a házasság alapítója és védője lett. — Szépsége „junói“, a büszke, uralkodói szépség kifejezése; a költők nagy szemét, parancsoló tekintetét, fehér karjait, büszke természetét, felséges járását dicsőítik; jellemzi magas homloka és az előrenyúló áll is, mint az erős akarat kifejezése. — Joggal tarthatta magát egyik legszebb istennőnek s megjelenhetett Paris előtt az isteni szépségversenyben. L. Troiai háború. Paris ítélete miatt Troia örök ellenségévé lett és mindent elkövetett, hogy megrontsa.

— Féltékeny és boszúálló természetétől sarkalva nemcsak a férje által szeretett nőket üldözte, hanem megkínozta azok ártatlan gyermekeit, mint pdl. Heraklest is.***) — A maga részéről az asszonyi hűség mintaképe; sohasem szegte meg hitvesi hűségét s Ixiont (l.) rögtön bevádolta férje előtt, mikor szerelme után törekedett. — Ép azért tartották követendő példának az ő házasságát és tették meg a házasságot védő istennőnek is. Eileithyát, a szülés védő istennőjét, leányának mondták, de róla is mondták,

Hera.

*) Zeusszel való házassága következőkép történt: Egyszer Hera Samos szigetén a Thornax hegyen járkált. Zeus, ki szerette, feje felett zivatart támasztott és kakuk alakjában repdesett körülötte. Hera a megázott madarat megfogta és keblén melengette; mire Zeus újra valódi alakját vette fel és Herával Kréta szigetén fényes lakodalmi ünnepet tartott. Ekkor ajándékozta meg Gaia Herát avval az aranyalmát termő fával, melyet a Hesperidák őriztek. — Házasságukból két leány: Hebe, Eileithyia, és két fiu: Ares és Hephaistos született.

**) Féltékenysége sokszor idézett elő viszályt családi életében s egy ízben Zeus haragjában Herát arany lánczra kötve lebocsátotta az Olymposról s így lógatta a levegőben; de a béke mindig helyre állott köztük.

hogy megsegíti a vajudó nőket. — Különösen Argosban tisztelték; ottani ünnepének neve Heraia volt. Argos és Mykenae között volt híres temploma is, benne Polykletostól (420 Kr. e.) készített szobra. — Különösen tisztelték Rómában is Juno név alatt. A Genius-hoz hasonló védő istenség volt eredetileg; születésnapján minden nő áldozatot hozott neki. — A Capitoliumon Jupiternek, Junónak és Minervának közös temploma volt, melynek középső részében Jupitert, bal oldalán Junót, jobb oldalán Minervát imádták. Juno papja, a flamen dialis neje, a flaminica volt. — Juno

Juno.

tisztelete általánosan el volt terjedve már a legrégebbi időben Italiában. Utána nevezték el a Junonius vagy Junius hónapot, melynek első napján volt a Juno Moneta (=pénzverő? intő?) ünnepe, talán esküvője emlékére. — Mint az égiek királynéját nevezték reginának is. Fia Mars márczius elsején született, a miért e napon az asszonyok a matronalia ünnepet tartották. — De általában minden hónap első napján (újholdkor) is ünnepezték; annak jele, hogy eredetileg a hold istennője volt. Azért nevezik Lucetiának vagy Lucinának (fénylő) is, bár a feltűnő az, hogy a vajudó nők e néven hívták segítségül. Mint házasságvédő istennőnek neve Juno Juga vagy Jugalis (házassági) vagy Pronuba (menyasszonyvezető). Általában védőnek mondja a Lanuviumban használt mellékneve: Sospita; mint ilyen pajzs és lándzsával volt felfegyverkezve és fején, vállán és hátán kecskebőrt viselt. A fent említett Polykletos szobra hosszú ruhában ábrázolta, fején koronával, jobb-
jában granátalmával, mely sok magja miatt a

tisztelete általánosan el volt terjedve már a legrégebbi időben Italiában. Utána nevezték el a Junonius vagy Junius hónapot, melynek első napján volt a Juno Moneta (=pénzverő? intő?) ünnepe, talán esküvője emlékére. — Mint az égiek királynéját nevezték reginának is. Fia Mars márczius elsején született, a miért e napon az asszonyok a matronalia ünnepet tartották. — De általában minden hónap első napján (újholdkor) is ünnepezték; annak jele,

ermékenység jelképe volt, baljában a királyi pálszával, melynek végén egy kakuk volt, mint a tavasz hirdetője. — Hasonló ehhez a Ludovisi-villában lévő mellszobra, mely a Kr. e. IV. századból lehet. — Szentelt állatai: a páva, kakuk és liba, a növények közül neki volt szentelve a granátalma. — Többnyire fiatal teheneket áldoztak fel neki.

Herakles, a r. Hercules, a legnagyobb görög nemzeti hős. Atyja Zeus volt, anyja Alkmene, Amphitryon thebai király neje, kit Zeus férje alakjában látogatott meg. Heraklesszel egy időben született ikertestvere, Iphiklész is. — Herakles születése napján Zeus megesküdött, hogy Perseus azon utóda, ki e napon megszületik, az egész törzs felett korlátlan hatalommal fog uralkodni. A féltékeny Hera az eskü hallatára Argosba sietett és a szintén Perseus törzséhez tartozó Sthenelos király nejét rögtöni szülésre kényszerítette, Alkmene szülését pedig Eileithyia által hét nappal elodáztatta. Így lett Euristheusz, Sthenelos fia, Zeus esküje szerint, a Perseus-törzs minden tagjának, tehát Heraklesnek is korlátlan ura. — Alkmene félve Hera üldözésétől, kitétette az ujszülött Heraklész. Athene tanácsára Hera, ki nem ismerte meg a kitétt fiút, kebléhez emelte. A gyermek abból oly erővel ivott, hogy Hera elrántotta; a kebléből kilövellő tej az égig hatott, hol a tejet képződött belőle. Herakles azonban Hera tejéből mégis annyit kapott, hogy isteni erejű és halhatatlan lett. — Mikor Hera megtudta, hogy kit ápolt, még inkább megharagudott a gyermekre. Alkmene pedig,

Herakles.

mínt hogy fia kitevése most már mit sem használt; haza vitette és bölcsőbe fektette. Hera két hatalmas kigyót küldött, hogy a csecsemőt megöljék. Herakles azonban megfojtotta a kigyókat és nevetve mutatta nevelő atyjának, ki Iphikles sirására sietett hozzájuk. Amphitryon látta, hogy a fiúban isteni erő lakik, azért a legkiválóbb mesterekkel taníttatta. Herakles szépen haladt, de nagyon hamar mutatkozott szenvedélyessége is, mely egyszer annyira elragadta, hogy zenetanítóját, Linost, ki szórakozottsága miatt megverte, a lanttal agyonütötte. E miatt Amphitryon

Herakles és a nemeai oroszlán.

egy időre a mezőre küldte, hogy nyáját őrizze. Itt állt eléje — egy későbbi (Prodikos sophistától származott) allegorikus mythos szerint — az Erény és a Bűn istennője; ez érzéki örömeket, amaz, bár fáradság után, dicsőséget ígért neki, ha őt követi. Herakles gyorsan határozott és az Erényt követte egész életén keresztül. — Első tette ezután az volt, hogy a Kithairon hegyen tanyázó s nyáját pusztító oroszlánt megölte: bőréből ruhát készített magának. Mikor Thebaebe visszatért, részt vett az Erginos orchomenosi király ellen indított hadjáratban; segítségével annyira megverték a királyt, hogy Thebaet nemcsak megszabadította az évi adótól, melynek fejében Erginosnak száz barmot kellett küldeni, hanem az eddigi adót kétszeresen is visszakövetelheték. A csatában azonban Amphitryon elesett. Kreon, az utolsó „Sparta“, lett most Thebae királya, ki Heraklesnek hálából nőül adta leányát, Megarát, kitől három gyermeke született. — Hera haragja azonban most is üldözte. Örültséget küldött lelkére és őrzőjében tűzbe dobta nejét és gyermekeit. — Magához térve, bánatában a delphii jóslóhelyhez

fordult tanácsért. Azt a választ nyerte, hogy bűnétől megtisztul, ha Eurystheus szolgálatába lép és parancsára munkákat végez. Herakles tehát Mykenaeba ment és Eurystheus parancsára: 1. megölte a nemeai oroszlánt, mely Mykenae és Nemea között pusztított. 2. A lernai hydra ellen indult. E hydra, mely az argólisi Lerna mellett tartózkodott, egy százfejű sárkánykigyó volt, melynek fejei újra kinőttek, ha levágták. Heraklest barátja és kocsivezetője, Iolaus, kísérte. A hős egymásután levágta a szörny fejeit, a fej gyökerét Iolaus kiégette s így a fejek már nem nőttek ki újra; utolsó fejét, mely halhatatlan volt, sziklával borította be; aztán a sárkány vérebe mártotta nyilait, melyek így mérgeessé és halálosakká váltak. — Eurystheus azonban nem ismerte el H. e munkáját, mert Iolaus segítségével hajtotta végre. — 3. Élve fogta el az arkadiai Erimanthos hegységben pusztító vadkant és elvitte Eurystheushoz, ki láttára annyira megijedt, hogy egy hordóba bújtt. — Mikor e munkája végrehajtására indult, utközben megszállt Pholos kentaurusnál, ki valamikor Bakhostól egy hordó bort kapott azon kikötéssel, hogy Herakles megérkezésekor nyissa fel. Az erős borszagra odacsődültek a többi kentaurusok is. Czivódás támadt és Herakles az ő nyilaival megölte majdnem valamennyiüket. Házigazdája, ki kíváncsiságból kihúzott az egyik kentaurus holttestéből egy nyilat, és a bölcs Cheiron is, ki társai lecsendesítésére ment oda, ugyan e miatt szintén meghaltak. — 4. Artemis aranyagancsú és érczlábú szarvasát, mely Arkadia és Achaia határán tanyászott, csak egy évi üldözés után fogta el és elevenen vitte Eurystheushez. Artemis istennőnek pedig, hogy kiengesztelje, bebizonyította, hogy csak parancsszóra vadászott az állatra. 5. Egy nap alatt kitisztította Augeias istállóját, melyben a trágya annyira felhalmozódott, hogy kitisztítása lehetetlennek látszott. Ezt hitte maga Augeias is, ki nyája tizedrészét ígérte Heraklesnek, ha a munkát végrehajtja. A hős az Alpheios és Peneus folyók egy részét bevezette az épületbe és a víz csakhamar elsodorta a trágyát. Augeias nem tartotta meg ígéretét, miért H. haddal támadt rá, megölte és fiát, Phyleust, ültette a trónra. Eurystheus azonban a hős e munkáját sem akarta elismerni, mert érte

díjat fogadott el. 6. Megölte az arkadiai Stymphalos mocsaras erdeiben tartózkodó ércztollú, emberevő madarakat. H. Athene tanácsára érczkereplőt forgatott, melynek zajára felrepültek a mocsárból, mire egyenként lelőtte őket nyilaival. 7. Megfogta a veszett krétai bikát. Ezt Poseidon küldte Minosnak, mikor áldozati állatért könyörgött hozzá. De a király a szép állatot nem áldozta fel, hanem nyája nemesítésére használta. Erre Poseidon megharagudott és dühöngővé tette a bikát, mely hosszú időn át egész Kretát pusztította. Herakles elfogta és Mykenae kapuja elé vitte. Itt Eurystheus parancsára eleresztette s a bika ezóta Görögországban pusztított, míg végre Theseus leterítette. 8. Elvitte Diomedes thrákiai király emberevő lovait. Diomedes idegenek husával etette. Herakles először magát a kegyetlen királyt adta oda a lovaknak táplálékul, aztán hajón vitte őket Eurystheus királyhoz, ki a hegyek közé hajtatta, hol vadak martalékvá lettek. — Ezen munkája közben a lovak Herakles egyik társát, Abderost is felfalták; emlékére Abdera városát alapította Thrakiában. 9. Elhozta a Fekete-tenger északi partjáról Eurystheus leánya számára Hippolyte amazon királynő övét, miután a királynőt egy heves ütközetben lenyilazta. — Ez utján eljutott Troiába is. L. Laomedon. 10. Elment Spanyolországba Geryoneus marháért. Először agyonverte Orthros kutyát, aztán Eurytion pásztort, végre magát a háromfejű Geryoneust. L. Cacus. -- 11. Elment a Hesperidák aranyalmáiért a föld nyugati szélére. Nereus tengeristentől megtudta az odavezető utat. Utközben eljutott Antaioshoz, Busiris (l.) egyiptomi királyhoz, végre Atlashoz, ki elhozta neki az almákat; e közben Herakles a maga vállán tartotta az eget. Más mythos szerint maga a hős hatolt be a Hesperidák kertjébe, megölte Ladon sárkányt, ezután leszedte az aranyalmákat a fáról. Ezen utjában elvetődött a Kaukasz hegy tájékára is, hol a sziklához lánczolt Prometheust megszabadította szenvedéseitől. — 12. Utolsó és legnehezebb feladata volt Kerberos felhozatala az alvilágból. Csak az istenek segítségével sikerült onnan élve feljutnia. Hades megengedte neki a Kerberos felvételét, de csak azon feltétel mellett, hogy fegyver nélkül fogja meg és sértetlenül vissza is viszi. — Az alvilágban találta Theseust

és Peirithoost (l.), kik egy sziklához voltak lánczolva. Theseust megszabadította, de Peirithoosnak az istenek akarata szerint tovább kellett szenvednie. A Kerberost is csak nagy nehezen vihette Eurystheushez. — Herakles munkái befejezése után végre megszabadult rabszolgaságából; de azért ezentúl is sok hőstettet vitt véghez. Többek között Iole birtokáért versenyzett. Iole kezét csak az nyerhette el, ki atyját, Eurystost, az euboiai Oichalia királyát, a nyíllövésben felülmulja. Herakles győzött, de a király mégis megtagadta tőle Iole kezét. A hősharagjában Iphitost, Eurytos egyik fiát letaszította a tyrinsi királyi palota tetejéről. E miatt újra megharagudtak reá — most már — az összes istenek, kik sokféleképen megkínózták. Herakles hosszas bolyongás után Delphibe ért; de a felbőszült Apollon kiutasította szentélyéből; mire Herakles is felgerjedt és a templomból kihurczolta azon háromlábú széket, melyen Pythia jósolt. — Zeus közbenjárására végre oly jóslatot kapott, mely szerint köteles volt magát három évre rabszolga gyanánt eladni. Beállt Omphale lydiai királyné szolgálatába s kénytelen volt asszonyruhában a szolgálókkal együtt fenni és az összes házi teendőkből segíteni. Azonban ezen idő alatt is jeles tettet végzett: legyőzte a törpe Kerkopokat, kik minden vándort kiraboltak. — A három év elmulta után részt vett az Argonauták vállalatában, Troia első elfoglalásában, stb. L. Kepheus, Auge, Telephos. — Egyszer eljutott az aitoliai Kalydonba is, hol nőül vette Deianeirát, Oineus király leányát; de előbb erősen meg kellett küzdenie érte Acheloos folyóistennel. Azonban bármily alakot is öltött magára az isten, Herakles mindig legyőzte. Sokáig boldogan élt H. nejével és Hyllos fiával. Egyszer a házastársaknak egy hegyi patakon kellett átmenniök. Herakles könnyen áthatolt a vizen, Deianeirát azonban Nessos kentauros, ki véletlenül odajött, vitte át. A kentaurost az asszony szépsége annyira elbűvölte, hogy magával akarta vinni. Deianeira kiáltására Herakles nyilával lelőtte a kentaurost; de Nessos borzasztó boszút állt: elhitette a nővel, hogy, ha felfogja vérért és avval bekeni ruháját, Heraklesben, ha hűtlenné is lesz, a régi szerelem újra felébred. Boszúja nem sokára teljesült. Heraklesnek eszébe jutott, hogy

boszút áll Eurytoson, a miért Iolét megtagadta tőle. Eurytost legyőzte és Iolét rabnőként magával vitte. Deianeira attól való féltében, hogy Iole elhódítja tőle férjét, elérkezettnek találta az időt, Nessos ajándékának felhasználására: elküldte férjének a Nessos vérébe áztatott ruhát. Alighogy Herakles magára öltötte, iszonyú fájdalmat érzett. A ruha testére ragadt s miker kínjában le akarta tépni, husából egész darabokat szakított le vele. Kínjai között megragadta a ruha átadóját, Lichast és egy sziklán összezúzta. Mikor Deianeira meghallotta féltékenysége gyászos következményeit, öngyilkossá lett. Herakles pedig felvitte magát Trachis mellé az Oita hegyére, máglyát rakatott, de senki sem akarta neki tüzre lobbantani. Végre Poias, Philoktetes atyja, megtette neki e szolgálatot, miért jutalmul a hős íjját és nyilait kapta. — De alighogy felcsaptak a máglya lángjai, mennydörgés között leereszkedett egy felhő, mely Heraklest az égbe ragadta, hol az istenek, köztük Hera is, örömmel fogadták és Hebe férjévé tették. — Mint herost főleg a thessaliaiak, boiotiaiak és dórok tisztelték; Athenben és Marathonban győzelmes és bajoktól védő félistenként imádták. Később, mikor főleg a bírkózás művészetének főképviselőjének és az olympiai játékok megalapítójának mondták, szobrait minden gymnasionban és a vele kapcsolatos fürdőkben is felállították. — A róla szóló mondák Görögország különböző vidékein keletkeztek. A mythosok egymásik része régi napistennek is tünteti fel; de általában a dór vitéz ideáljának tekinthető. — Jobbjában buzogánynyal, baljában oroszlánbőrt tartva meztelenül ábrázolják. A fáradtan pihenő H. példája a Nápolyban látható farnesi Herakles.

Hercules (r.) l. Herakles.

Hermaiak, az atheni gymnasionokban Hermes tiszteletére tartott versenyjátékok neve.

Hermák v. **Hermek**. L. Hermes.

Hermanubis (görög, egy.), a görög Hermes és az egyiptomi Anubis egyesítése; emberi alaku, de kutyafejű volt, kezében Hermes botjával, lába mellett a krokodillussal azon ország jelzésére, hol eredetileg tisztelték. Evvel a korcsképzéssel fejezték ki a két isten rokonságát, mely abban állt, hogy Anubis is, Hermes is a legfőbb isten hirnöke és mindkettő a holtak kísérője is volt.

Hermaphroditos, a buján termő természetető megszemélyesítése, Hermes és Aphrodite szép fia; de félig férfi, félig nő volt. A művészek inkább nőalakot adtak neki, de úgy, hogy a férfi szerveit is megtartotta. Ovidius szerint Salmacis nympha szerette, de viszonzásra nem talált, miért az isteneket arra kérte, hogy testeiket összeolvasszák. A nympaha azon forrása, melyben ezen átváttozás történt, a benne fürdőző embereket is hermaphroditokká változtatta.

Hermes, a r. **Mercurius**. Atyja Zeus, anyja pedig Maia nympaha, Atlas leánya, ki Arkadiában, a Kyllene hegység barlangjában lakott. Itt született Hermes, ki mindjárt születése után Apollon nyájából ellopott 50 ökröt és azokat hátrafelé hajtva, Pylos egy barlangjában rejtette el; kettőt mindjárt levágott és megevett; beleiket egy teknősbéka átlukasztott héjára vonta. Így lett a lant (lyra) feltalálójává. Apollon gyorsan megtudta, hogy ki a tolvaj, és bevádolta Zeusnál. Zeus az ökrök visszaadására kényszerítette a gyermekistent, bár még előtte is folyton tagadta a lopást. — Már Pylos felé indultak, mikor Apollon meglátta H. kezében a lantot, mely annyira megtetszett neki, hogy érte lemondott ökreiről. — Később Hermes a fuvolát is feltalálta. Apollon ezt is elkérte tőle, miért cserébe azt az arany varázspálczát adta, melyet ezóta H. folyton viselt. — Minthogy lantjáért nyáját kapott, szülőföldjén, Arkadiában a nyájak védőisteneként tisztelték. — Ujabb magyarázat szerint eredetileg vagy a szivárvány istene vagy szélisten. Így lett aztán képzettársulás következtében az istenek hírnöke, mert a szél a magasból fúj, a szivárvány pedig összeköti az eget a földdel. — Különösen Zeus hírnökének és hűséges kísérőjének mondják. Zeus megbizásából megölte az Iot-őrző Argos sárkányt. Innen neve Argosölő. De az alvilági istenek hírnöke is volt s ő vezette a holtak árnyait az Acheron folyóig. Innen neve Psychopompos (árnyvezető). — Minthogy a szél sokszor — látszólag ok nélkül is — megfordúl, a változó szerencse, az esetleg istenévé is lett. Minthogy az országban uralkodó szél szerint igazodott a vándor, az idegenek védőistenének tartották. Neki voltak szentelve az utak mellett felhalmozott homokhalmazok és a többnyire Hermes-

fővel díszített oszlopok (Hermák), melyek útmutatókúlszolgáltak. — Mivel a szél, a vihar sokat elragad magával, Hermest ökrök (= felhők) tolvajának mondták; azért lett a tolvajok és csalók védőistenévé is. — A szélnek régebben termékenyítő erőt is tulajdonítottak, azért lett pásztoristenné, a nyájpgazdaság és általában a gazdaság adományozójává, a mi ismét összefügg avval is, hogy a változó szerencse istenének tartották. Azért imádták a kereskedők, kik tiszteletét mindenfelé terjesztették, így Rómában is, hol Mercurius eredetileg csak mint az áruk (merx) istene állt tekintélyben. — Majdnem minden görög városban volt temploma; Rómában öt temploma volt s ünnepét az anyja után elnevezett május 15-én tartották. — A lanton és fuvolán kívül sok más találmányt is tulajdonítottak neki, így: a számvetést, betűírást, csillagászatot, álomfejtést, koczkajátékot, általában mindazt, mihez éles ész, ügyesség és furfang kell. Utána nevezték el a magyarázat tudományát Hermeneutikának. — Szakállatlan ifjú arczczal, rövid göndör hajjal, előre hajtott fejjel és vállára vetett könnyű ruhával vagy meztelenül ábrázolták: fején vagy saruin szárnyak vannak, melyek gyorsaságát jelentik, kezében kígyóval átfont botot tart, a Psychopompos jelképét. Némelykor karján tartott gyermekkel ábrázolják. E gyermek Bakchos, kit a nymphákhoz visz ápolás végett.

Hermione. L. Orestes, Helena,

Hermodr (ész.) = a seregben kiváló hős, Odin fia, az istenek követe.

Hero. L. Leander.

Heros. Heros (= hős) Homerosnál főleg a fedelmek és nemesek neve, kiket egyszersmind óriásalakuaknak és erejüeknek képzeltek. Hesiodos már félisteneket ért alattuk, kik haláluk után az Elysionban vagy magában az Olymposban élnek. A régibb herosok rendesen istenek és földi nők gyermekei. Ilyenek: Achilleus, Herakles, Helena. Sokról azt hitték, hogy eredetileg isten volt, kik emberi alakot öltöttek magukra. Sokról bizonyos az is, hogy szűkebb hazájukban eredetileg isteneknek tartották (pl. Ariadnet Krétában), csak később lett egész Hellasban ismeretes herosszá. — A görög hősmonda csoportosítása a következő: Thebai mondák (Kad-

mos, Antiope, Niobe), 2. Argosi (mykenaei-tirnysi):*) Io, Danaos, Perseus, Tantalos. 3. korinthosi:**) Sisyphos, Bellerophontes. 4. Lakoniai: Dioskurok, Helena. 5. Atheni: Theseus. Több város mondája szól Heraklesről (1.). — Mondakörök: 1. a kalydoni vadászat. 2. Argonauták. 3. a thebai mondakör: Laios, Oidipus és gyermekei; az epigonok. 4. a troiai háború. — Az északi herosok közül híresek: Baldr és Hodr (Hother) Ullr, Widar és Aegir.

Herse (= harmat), Pandrosos (= nedvesség) és Aglauros (= derült levegő), Kekrops leányai, kiknek Athene istennő egy zárt ládában a csecsemő Erechtheust, Hephaistos kigyólábú fiát átadta azon utasítással, hogy ki ne nyissák. De Herse és Aglauros kíváncsiságukban mégis felnyitották a ládát és a csodagyermek láttára annyira megijedtek, hogy leugortak a szikláról; mire Athene Erechtheust a maga templomába vitte. — Hermes és Herse fia Kephalos volt.

Hersilia (r.) Romulusnak Hora Quirina név alatt istennővé lett neje.

Hesione. L. Laomedon.

Hesperidák, Atlas és Hesperis leányai. Rendszeren hármat vagy négyet említenek, nevük: Aigle, Erytheia, Hestia és Arethusa; némelykor hetet is. Herának az Atlas közelében levő kertjében egy fa aranyalmáit őrizték. E fa eredetét l. Hera. A Hesperidákon kívül még a százfejű Ladon sárkány is őrizte, mely sohasem aludt, folyton bőgött és a fától még a Hesperidákat is visszariasztotta. Herakles megölte a szörnyet.

Hesperos, Hesperis atyja, Atlas apósa, az esti csillag megszemélyesítése; mint hajnali csillag Heosphoros (Lucifer) a neve.

Hestia, a r. **Vesta,** a tűz, különösen a házi tüzhely istennője; Kronos és Rheia leánya, Zeus testvére. Kérelmére Zeus megengedte, hogy örökké hajadon maradhasson. Ezért a szűziesség védőjének is tekintették. Tisztelete Görögországban mindenütt el volt terjedve, de külön templomot nem emeltek neki, mert minden házban a tüzhelyet tekintették

*) E városoknak Egyiptommal és Ázsiával való ősi érintkezését az ásatásokon kívül a mythosok is mutatják.

**) E város Phoinikiával állt élénk összeköttetésben.

Hestia oltárának, melyen folyton égett a tűz. Áldoztak neki a termés zsengéiből, olajat, bort és vizet, sőt egyéves teheneket is; általában része volt minden áldozatból, melynél tűz égett. Mint a házi tűzhely istensége egyszersmind a házi béke, a családi boldogság istennője is. — De oltára — tűzhely — volt a község házában is és így a közjónak és az állam üdvének védője is volt. A község oltarából vittek tüzet a gyarmatalapítók is. — Nagyobb szövetkezeteknek is volt közös oltáruk, Delphiben pedig az összes görögöknek. — Rómában már Numa Pompilius király épített a Forum déli oldalán Vesta tiszteletére kerek templomot, melynek közepén égett Vesta szent tüze. E tüzet, melynek sohasem volt szabad kialudnia, Vesta papnői, a hat Vestaszűz, (koruk tiz-negyven év között lehetett) ápolta, kik imákat is mondtak az állam boldogságáért. Nagy tekintélyük volt; de szigorúan büntették, a főpap megvesszőzte, ha a tüzet nem gondozták és élve eltemették, ha szűzi fogadalmukat meg nem tartották. — A Palladiumot (l.) is Vesta templomában őrizték. Június 9—15 ig voltak Vesta ünnepei, mikor csak az asszonyok léphettek a templomba, hol étel-áldozatot mutattak be. Ritkán ábrázolták. Ilyenkor hosszúruhás lefátyolozott leánynak tüntették fel, kezében csészével vagy kormánypálczával.

Heten Thebae ellen L. Oidipus.

Hiisi (finn), az erdők és hegyek gonosz szelleme, ki mindenkinek ártani iparkodik. A magyar Iz-zel egyenlő.

Himala (ind) hegyisten, kinek leánya Bhavani, Siva neje.

Himeros, a vágy istene, Aphrodite kísérője.

Hippodameia, L. Pelops.

Hippokentaurok L. Kentaurok.

Hippokrene (= lóforrás), a Helikonon lévő híres múzsaforrás, mely a Pegasos lábaütéséből fakadt ki a földből. A forrás vize lelkesítő erejű.

Hippolyte. L. Amazonok, Theseus.

Hippolytos, Theseus és Hippolyte fia, kit szenvedélyesen megszeretett mostohája, Phaidra (= fénylő, világító, holdistennő lehetett). Szerelmét azonban az ifjú nem akarta viszonzni, a miért Phaidra boszúból avval rágalmazta Theseus előtt, hogy női becsületében megsértette. Theseus ezért Poseidont arra

kérte, hogy fiát veszítse el. Az isten meghallgatta kérését: a tengerparton kocsizó Hippolytos elé iszonyú szörnyet küldött; az ettől megvadult lovak halálra hurczolták az ifjút. Phaidra ennek hírére öngyilkossá lett; Artemis pedig Theseus előtt bizonyította Hippolytos ártatlanságát, Asklepios által újra életre keltette és Egeria nymphához vitte Latiumba. — Régi napisten lehetett; herosként főleg Spartában és Troizenben tisztelték.

Hippomedon L. Oidipus.

Hippomenes, Atalante (l.) férje.

Hobal (arabs), az arabok napistene. Leghíresebb temploma Mekkában volt.

Hodr, Höder (ész.) Odin és Frigga erős, de vak fia. L. Balder.

Hold (m.) istenség, kitől egészség és betegség függ, miért a betegek hozzáfohászkoztak. Ezüst háza egy ezüst hegy ormán magas fák között van. Voltak holdfiúk és holdleányok is. A holdleányok leeresz-
kednek a földre is, de legszivesebben a szivárvány szélén, az ég piros fellegén ülnek, ott szövik az aranyvásznot, himezik az arany gyolcsot, melyeket földi leányoknak ajándékoznak.

Holda, Hulda, Frau Holle (ész.) Frigga neve a thüringiai és hesseni népmondában; a keresztyén-ség elterjedése óta lett csak kísértetté, gonosz szellemmé.

Hom (p.) l. Heomo.

Hönir, Hänir (ész.) egy nagyon szép, de épen nem szellemes As (isten), kit ezért az emberek sem tiszteltek. Mikor az Asok a Wanokkal békét kötöttek, az utóbbiaknak kezesül adták.

Honos (r.) a becsület istene. Virtusszal, a bátorság istennőjével együtt volt Rómában temploma. Fegyveresen ábrázolták mindkettőt.

Hopt (ész.) egyes skandináv költeményekben az istenek neve.

Horák, Zeus és Themis leányai, az évszakok istennői. Kezdetben csak kettő volt: Thallo, a virágzás és Karpo, a gyümölcs (aratás) istennője. Nemcsak a földet diszítik, hanem mindent, aminek kedvesnek kell lennie; a Charisok rokonai. — Később három Horát különböztettek meg. Nevük — Eunomia (törvényesség), Dike (igazságosság) és Eirene (béke) — mutatja, hogy erkölcsi istenségekké, a rend

istennőivé, az állam alapjává lettek. — Majd még inkább megsaporították számukat. A művészek az egyes évszakok termékeivel díszített bájos leányoknak ábrázolták.

Hora Quirini (r.) l. Hersilia.

Horus (egy.) l. Osiris.

Hostilina(r.) egy istennő, ki arról gondoskodik, hogy a gabona-kalászkok egyforma magasságuak legyenek.

Hrimthursok Hrymthussok, fagyos óriások, Ymir (l.) fiai, kik az Asokkal majd barátságos viszonyban, majd a legelkeseredettebb ellenségeskedésben élnek. Az istenalkonykor is ellenük küzdenek.

Hrungnir (ész.) óriás (thurs). Az Asok egyszer vendégül hívták Asgardba és a távollevő Thor helyére ültették. A szép Freya folyton töltött az óriás számára az isten hatalmas serlegébe sört. Hrungnir végre lerészegedett. Ily állapotban avval dicsekedett, hogy Walhallát hátán elviszi Jötunheimbe, Asgardot a mélységbe sülyeszti, az Asokat agyonüti, Freyat és Sifet pedig magával viszi. A felháborodott istenek Thorért küldtek, kinek láttára Hrungnir ijedtségében rögtön kijózanodott, de megfogadta, hogy kész vele párbajt vívni. A megállapított napon és helyen először Hrungnir jelent meg óriási köszörűkövel és kőpajzsával; a kevéssel később megjelent Thor kalapácsa széttörte az óriás pajzsát és azon keresztül hatolva Hrungnir homlokába furódott és halálát okozta.

Hunor és Magyar (m.) Ménrót (Nimrod) és neje, Eneth, fiai. Egyszer Persiában, a hol laktak, vadászat közben egy szarvas-ünőre bukkantak; a szarvast üzőbe vették és a Meotis-tó ingoványáig hajtották. Itt azonban szemök elől végkép eltűnt. Azonban a fűvel-fával és vaddal megáldott föld igen megtetszett nekik és atyjuk engedélyével, kíséretükkel együtt, a tó mellett letelepedtek. Egyszer mulató nőkre bukkantak. Az ifjak a nőket megrohanták, lovaikra felkapták s a Meotis igoványai közé vitték. Az elfogottak között volt Dula alán fejedelem két leánya is. Ezeknek egyikét Hunor, másikat Magyar vette feleségül. E két házasságból származott a hún és a magyar nemzet.

Hyadák, Atlasnak és Pleionénak az istenektől csillagokká változtatott leányai, a melyek feltűntekor esős idő következett.

Hyakinthos. Amyklas és Diomede szép fia, kit Apollon is, Zephyros is szeretett. Egyszer Apollonnal diskoszját játszott. A féltékeny Zephyros Apollon diskoskorongját Hyakinthos fejére hajtotta és így megölte. Hogy emlékezetét fentartsa, hyakinthos —, jáczintvirággá változtatta. Sirját az amyklaei Apollon oltára alatt mutatták; ott ülték nyáron a Hyakinthia ünnepet is, mely az első napon gyász —, a következőkön az örömnünnepe volt.

Hygieia, Hygea. a r. **Salus** az egészség istennője, Asklepios orvosisten leánya; atyjával, gyakran Apollonnal és Athenevel együtt is egy templombau imádták.

Hylas l. Argonauták.

Hyllos, Herakles fia.

Hymen, Hymenaios, a házasság és nász dal istene, Aphrodite kísérője. Egy mythos szerint halandó szülőkől származott. Nagyon szegény ifjú volt, de oly szép, hogy leánynak is tarthatták. Szerelmes volt egy bájos atheni leányba, de nem remélhette, hogy feleségül vehetné. Hogy mégis közelében lehessen, leányruhát öltött és a leányok Eleusisbe járó ünnepi menetéhez csatlakozott. Utközben azonban rablók törtek rájuk, hajóra cipelték és puszt szigetre vitték. Ott a rablók annyira lerészegedtek, hogy mély álomba merültek. Ekkor Hymen felszólítására a rablókat saját kardjukkal megölték. Ő maga aztán előre sietett Athenbe, hol a kétségbeesett szülőknek megígérte, hogy leányaikat sértetlenül visszahozza, ha azt a leányt, a kit ő szeret, neki nőül adják. Kivánsága szerint történt minden. Nejével oly boldogan élt, hogy házasságkötések alkalmával az ő boldogságára hivatkoztak, dalokkal dicsőítették s végre a házasság és házasság emberek boldogságának védő isteneként tisztelték. Lakodalmi ünnepeken virágokat és koszorúkat áldoztak neki és nász dalokat, hymenaeusokat énekeltek tiszteletére.

Hymir (ész.). Mikor az Asok Aegirnél voltak, a házigazda nem volt ellátva elegendő méhsörrel. Tyr elmondta, hogy apjának, Hymir óriásnak messze keleten van egy nagy serfőző kazánja. Thor Tyrrel együtt elment, hogy megszerezze. Az nap, mikor megérkeztek, Hymir csak későn este érkezett haza a vadászatról. Az istenek elbújtak a fagyos szakállú

vad óriás elől; de pillantásától szétrepedtek a ház deszkái és Hymir meglátta Thort; de nem bántotta, mert meglátta kalapácsát. Három ökröt süttetett vacsorára. Hymir másnap halászni ment. Thor csatlakozott hozzá és csalétket kért az óriástól. Ez azt mondta, keressen magának. Erre Thor leszakította Hymir egyik ökrének fejét. A csónak messze vitte őket be a tengerbe. Nemsokára megakadt valami Thor horogján: a Midgard-kigyó volt. Thor csak a csónak széléig birta húzni; kalapácsával rávágott csúf fejére. A föld megrendült. Hymir megborzadt és elvágta a horogzsinórt; a kigyó visszahullott a mélységbe. — Erre visszafelé csónakáztak. Hymir két czethalat fogott, a melyeket aztán Thor a csónakkal együtt Hymir lakásába vitt. Jutalmúl a serfőző kazánt kérte. Hymir azt mondta, hogy a kazánt csak az kapja, ki az ő ivópoharát el tudja törni. Thor egy oszlophoz vágta; az oszlop széttört, de a pohárnak nem történt baja. Végre Hymirnek koponyáján törte szét. Erre Thor fogta a kazánt és utnak indult vele. Hymir a thursokkal együtt üldözte, de Thor a maga kalapácsával agyonütötte őket és aztán baj nélkül elvihette a kazánt Aegir lakásába.

Hyperboreusok, északon lakó jámbor, boldog, aranykort élő nép neve. Náluk évenként csak egyszer kelt fel a nap, a mikor félévig világított, és egyszer nyugodott le félévre. A hyperboreusok reggel elvetették a magot, délben már arattak és a gabonát estére be is takarították. Egy delphii mythos szerint Apollon is elment hozzájuk egy féléves napra, akkor, mikor másutt tél volt. Az észak világos éjjeleinek homályos hire adhatott okot e mythosra. Már Homeros is hasonlót mond a laistrygonokról.

Hyperion titán, a fény magasan járó istene, Helios, Selene és Eos atyja. Gyakran Helios napistent is Hyperionnak nevezik.

Hypermnestra, Danaos (l.) leánya.

Hypnos, a. r. **Somnus**, az álom istene, Nyx (éj) fia és Thanatos (halál) ikertestvére. Az utóbbival együtt az alvilágban lakott anyjánál. Egyike a leg-hatalmasabb isteneknek; hatalma nemcsak az emberekre, hanem az istenekre is kiterjed. Hera parancsára kétszer zárta be Zeus szemét is. — Egy másik ikertestvérenek Lethet, a felejtés istennőjét mondják.

— Gyermekai közül különösen négyet említenek: Morpheust (altató), Ikelost, Phobetort és Phantasost, kik az emberekre vagy kellemes, vagy iszonyú álmokat küldenek, a szerint, a mint atyjuk palotájának vagy világos vagy sötét kapuinál léptek ki. A régiek Morpheust alvó gyermeknek vagy ifjúnak ábrázolták, szárnyakkal, mákkal koszorúzva, kezében szarvval, melyből kiöntötte az álmot. Gyakran együtt ábrázolták Thanatossal vagy Endymionnal is.

Hypsipyle, Thoas király leánya. Eredetileg atyjával együtt Lemnos szigetén lakott. Egyszer a lemnosi nők megölték a sziget összes férfiai, mert idegen nőket szerettek meg. Csak Hypsipyle mentette meg atyját, úgy hogy Taurisba küldte. E miatt a királyleánynak menekülnie kellett. Utközben tengeri rablók kezébe került, kik Lykurgos nemeai királynak rabszolganőül adták el. Ez Archemoros nevű kis fiát bizta gondozására. Mikor a Thebae ellen induló hét vezér Nemea mellett meglátta Hypsipylet, kérték, mutasson nekik forrást. A leány elvezette őket egy közeli forráshoz és, hogy vizet meríthessen nekik, a gyermeket a földre tette. A forrás őre, egy sárkány, felfalta a gyermeket. A hősök ugyan megölték a sárkányt és kérték a királyt, bocsásson meg a leánynak; de a király börtönbe vetette, hol három évig szenvedett. Az Archemoros tiszteletére rendezett halotti ünnepből később a nemeai játékok fejlődtek ki.

Jaga Baba v. Baba Jaga (szl.) hadistennő.

Jakchos, Jacchus, Bakchos egyik neve és megszólítása.

Jama, Dsama (ind) a halottak istene és igazságos bírója, ki Csandraguptának, az emberek jó és rossz tetteiről szóló könyve szerint ítél. Az elkárhozottak iszonyú kinokat állnak ki földalatti helyiségében: tűzben, tüzes esőben, szélben, izzó vízben, mérges kigyók harapásától. De a hívők imái és áldozatai végre megmentik ezen szenvedésektől. — Az erényes emberek ezen szenvedésektől meg vannak védve: oly helyre kerülnek, hol a Gandharva szüzek (az ének műzsái) dalolnak, az Apszarazok (elfek) tánczolnak, valóságos paradicsomba.

Iambe, azon szolgáló neve, ki egy mythos szerint Eleusisben a leányáért gyászoló Demetert felvidította.

Janus (r.) Italia ősisstensége, Jupiter előtt a rómaiak főistene. Tőle származtatták a legtöbb dolog eredetét, az év kezdetét, az évszakok és az emberi sors szabályos váltakozását, az emberi nem szaporodását és mivelődését. Bármihez fogtak, hozzá, mint minden kezdet istenéhez fordultak; utána nevezték el az év első hónapját, mely neki volt szentelve; újév napján tartották főünnepét, mikor ajándékokkal kedveskedtek egymásnak, az istennek pedig mézből és tejből készült kalácsot és sós darát áldoztak, szobrát megkoszorúzták. De Janusnak volt szentelve minden más hónap első napja, sőt minden nap hajnala is; mert ő az ég kapujának (ianua) őre, ő bocsátja ki reggel a napot, este ismét visszafogadja. Ezért volt Janusnak két arcza (J. bifrons); az egyik kelet, a másik nyugat felé nézett. Később két arcza a bölcsesség jelképévé lett: az egyikkel a jövőbe, a másikkal a múltba nézett. Némelykor négy arczczal ábrázolták és azokat vagy a négy évszakra, vagy a négy világtájra vonatkoztatták. — A népmonda szerint Janus Görögországból jött olasz földre és Uranos és Hekate, vagy Apollon és Kreusa fia volt; az aranykorszakban Latium királya volt; a Janiculus hegyen lakott; országában meghonosította az istenek tiszteletét; az Italiába jövő Saturnus (Kronos) istent, kit atyjának is mondanak, befogadta és vele királyi hatalmát megosztotta. Halála után nagy tiszteletben tartották emlékét, végre istenként tisztelték. Numa király az ő tiszteletére templomot épített, melynek két kapuja volt. Ezek béke idejében zárva, háború idejében nyitva voltak. (Csak Numa idejében volt zárva, utána hétszáz év alatt csak az I. pún háború után és Augustus császár uralkodása alatt.) Neki szentelték a kapukat, ajtókat és átjárásokat és ezekkel kapcsolatban a város főbb tereit és utcáit is; különösen neki volt szentelve a forum boltives bejárata; ezen volt az isten kettősarczú képe; de a magánházak kapuinak ivein és boltozatain, pénzeken is gyakran lehetett látni az ő képét. Mintha kapus (ianitor) volna, kezében kulccsal és vesszővel ábrázolták. Erre vonatkozó tevékenységét mutatják Patulcius (nyitó) és Clusivius v. Clusius (záró) nevei. Ha az év isteneként ábrázolták, egyik kezére a 300, másik kezére a 65-ös számot vésték.

Iapetos, titán, Prometheus atyja.

Jarnsaxa (ész.) Thor (I.) egyik neje.

Iasion v. **Iasios**, Zeus fia, kit atyja villámmal sújtott, mert viszonya volt Demeterrel, kitől Plutos fia született.

Iason I. Argonauták.

Javas, Javos (magyar), az ős magyar papságnak, a táltosoknak — hihetőleg — nem külön osztálya, hanem oly nevük, melylyel teendők egyik-másik nemét jelölték meg. Férfi- és nőjavasok voltak. A férfijavasok csak gyógyítással, a javas asszonyok rontással is foglalkoztak. Tették ezeket gyógyító fűvekkel, bűbajos keverékekkel és ígésző szavakkal.

Ibis (egy.) I. Thot

Ida mezeje (ész.) I. Istenek alkonya.

Idas, Aphareus király fia, Lynkeus hősie testvére. Apollonnal a szép Marpessa birtokáért versenyzett. L. Dioskurok.

Idomeneus krétai fejedelem, a Troia előtt küzdő görög hadsereg egyik kiváló hőse.

Idun, Iduna (ész.) az örök ifjuság és halhatatlanság istennője, a legkedvesebb Asa, ki egy monda szerint öröktől fogva van; szülei nem voltak; mások szerint a törpe Iwaldi leánya. Férje Bragi (I.) arany ládában őrizte az élet 11 almáját, a melyek élvezete az istenekben megtartja az ifjú erőt és szépséget. Egyszer Thjazi, Jotunheim egy óriása, kit Loki titokban segített, almáival együtt elfogta. Az istenek már gyengülni és öregedni kezdtek, mikor ugyan-csak Loki isten közbenjárására Idun újra visszatérhetett az Asgardba. Idun őrizte a költők italát is, melyet férje Odintól kapott.

Ikaros szívesen fogadta Attikában Bakchost, miért az isten a szőlőtermelésre tanította meg. Ikaros a borral megkinálta földieit, melytől azok lerészegedtek. Azt hitték, hogy mérget adott nekik, amiért azután megölték. Leánya Erigone (I.).

Ikaros, Daidalos (I.) fia.

Ikelos. I. Hypnós.

Iliithya I. Eileiithya.

Ilios, Tros királynak, Troia alapítójának fia, Laomedon atyja.

Inachos, folyóisten, Argos legrégebb királya, Io atyja.

Indiai mythologia. A szanszkrit (= ó-ind.) nyelv

112

és irodalom felfedezése óta az ind. mythologia is ismeretessé lett, egyszersmind kulcsul szolgál a többi mythológiák megértésére; az összehasonlító mythologia alapja. — Az indiaiak vallásában három fejlődési fokot különböztetünk meg: a legrégebb kor természetvallását, a Brahmaismust és Buddhaimust. A természeti vallás korában még nem voltak kasztok. A nép a természeti erőket más természeti dolgok képében tisztelte, de már emberi alakban is tisztelték valóságos isteni lényeket. A felhőket pdl. majd tehéneknek, majd magas hegyeknek, majd istennőknek mondták; a szeleket kutyáknak stb. Az egész természet telve van szellemekkel, a kikhez a megholtak lelkei csatlakoznak. — A jótékony szellemek mellett vannak gonosz, romboló daemonok is. Az ég istenségeinek neve *deva*, közülök nevezetesebbek: *Dyauspita* (r. *Diespiter*) és *Varuna* (a görög *Uranos*), *Mitra* és *Savitar* v. *Surya*; de főleg *Agnit*, a tűznek villámban született istenét és *Indrát*, magát a villámot, tisztelték. A brahmaismust és buddhaimust l. *Brahma* és *Buddha*.

Indigetek (r.) = a bensőleg cselekvők; szellemek, kik valami tevékenységet indítanak meg a személyekben vagy dolgokban. Minden ilyen szellemnek csak egyes meghatározott cselekvést, tevékenységet tulajdonítottak, miért arra kellett ügyelniök, hogy a megfelelő *Indigeshez* forduljanak. A pontifexek határozták meg ezt pontosan. De már K. e. 200 évvel hanyatlott a bennük való hit. Hogy milyen bonyodalmas volt, mutatja, hogy egy gyermeknek első kimenetelekor *Abeonát*, visszatérésekor *Adeonát*, mellette még *Domiducát* és *Iterducát* kellett fohászszal segítségül hívni.

Indra (ind). Eredetileg a legfőbb isten, különösen a villám istene volt; később háttérbe szorult és az égboltozat urává lett. Innen *Djupati* (ég ura) neve; a csillagok az ő szemei, a szivárvány az ő fegyvere. — A háború istenének is mondják, ki a gonosz szellemek ellen küzd. A *Meru* hegyen van palotája egy gyönyörű kert közepén.

Ino, *Kadmos* és *Harmonia* egyik leánya, második neje volt *Athamas* thessaliali királynak, kinek első, *Nephelevel* kötött házasságából származott gyermekeit: *Phrixost* és *Hellet*, el akarta pusztítani. Az egyik mythos szerint ez volt szomorú végének az

oka. Más monda szerint Hera haragját vonta magára, mert a csecsemő Bakchost, Zeusnek és nővérének, Semelenek fiát, szoptatta. Hera először is megőrjítette Athamast, ki fiát, Learchost, lenyilazta. Ino erre másik fiával, Melikertessel, hogy megmentse, dühöngő férje elől menekült. Athamas üldözte, miért Ino kétségbeesésében fiával együtt az Isthmos egy sziklájáról a tengerbe vetette magát. Poseidon Bakchos kérésére mindkettőt tengeri istenséggé változtatta: Melikertes Palaimon, Ino pedig Leukothea nevet nyert. Mindkettőt mint a hajósok pártfogóját tisztelték. Leukotheáról azt hitték, hogy a hajótörötteknek fátyolt vagy övet ad, melynek segítségével a partra uszhatnak. — Ino férje sokáig bolyongott, míg végre a tőle elnevezett Athamantia tartományban letelepedett és Themistot, Hyseus lapytha király leányát vette nőül, kitől négy fia született. A költők Ino mythosán sokat változtattak.

Io, Inachos folyóisten leánya. Zeusszel való szerelme tette boldogtalanná. Zeus vele együtt felhőbe burkolódzott, hogy a féltékeny Hera észre ne vegye. Hera azonban mégis rájuk talált, mire Zeus a leányt hamarosan tehénné változtatta. Hera a szép fehér állatot ajándéknál kérte és Zeus kénytelen volt kérését teljesíteni, hogy mindent el ne áruljon. Atyja és társai csak akkor tudták meg, hogy Io tehénné változott, mikor lábával a homokba írta nevét. — Hera őrzésével a százszemű Argost bízta meg, ki Mykenae egyik berkében egy olajfához kötötte és vele szemben leült. De Zeus Hermesszel, az „Argosölövel“, megölette a szörnyet. A haragos Hera most Io kínzására egy bögölyt küldött, mely a tehenet folytonos szurásaival annyira megvadította, hogy fájdalmában országról országra futott. Eljutott a thrák tengersizoroshoz, melyen át kellett usznia (innen a szoros Bosporos (tehen-ut) neve); a Kaukázusba is, hol a sziklához lánczolt Prometheustól megtudta, hogy csak Egyiptomban menekül meg szenvedéseitől, ha a Nilusnál Zeushez esedezik. Így is történt. Egyiptomban visszanyerte eredeti alakját és Epaphos nevű fiút szült. Iot halála után istenként tisztelték, az egyiptomiak Isisnek tartották; hozzá hasonlóan Iot is tehénszarvakkal ábrázolták.

Iobates l. Bellerophon.

Iocus (r.), a tréfa istene.

Iokaste, Oidipus (I.) neje.

Iolaus és **Iole**, I. Herakles.

Ion, Apollon és Kreusa fia, kit Apollon Hermes által Delphibe vitetett és Pythia papnő által neveltetett. Kreusa később Xuthushoz, Hellen egyik fiához ment nőül. Minthogy ez a házasság gyermektelen maradt, Xuthus a delphii jóslóhelyhez fordult, hol azt a választ nyerte, hogy már van fia, kivel mindjárt a szentélyből való kimenetelekor fog találkozni. Ionnal találkozott, kit Xuthus törvényes utódjává tett. Kreusa, ki a fiu élete ellen is tört, csak akkor hitte el, hogy Apollontól született fia még életben van, mikor Pythia megmutatta neki azt a ládikát, melyben Iont kitette. A görögök egyik törzse, az ion, őt vallotta ősatyjának. Euripides tragoediát írt Ion cím alatt.

Jörd (ész.) = Erde (föld), az Éj leánya, Odin első neje.

Jörmungandar (ész.) más néven Midgardkigyó, az az óriási kigyó, melyet Loki Angerbode óriásnővel nemzett. Az Asok a tengerbe dobták, hol oly nagyra nőtt, hogy testével körülfoghatta az egész földet. Az apályt és dagályt ő okozza, mikor vizet iszik és újra kiokádja. Az istenek alkonyakor (I.) ő is az Asok ellen küzd, a mikor Thor agyonütti.

Jotok (ész.) = falók. Óriások, kik Jotunheimban laknak. Az Asokkal örökös ellenségeskedésben élnek. — A vad hegyi patakokat fiaiknak, a szelid mezei patakokat pedig leányaiknak tartották.

Iphianassa, Agamemnon egyik leánya.

Iphigeneia, Agamemnon király és Klytaimnestra legidősebb leánya. Azon ürügy alatt, hogy Achilleus nejevé lesz, Aulisba csalták. A Troiába induló görög sereg már sokáig vesztegelt ott teljes szélcsendben, mert Agamemnon megsértette Artemist, kinek egy kedvencz szarvasát megölte. Kalchas megjósolta Agamemnonnak, hogy Artemis Iphigeneiát követeli engesztelő áldozatul. Agamemnonban sokáig küzdött az apai szeretet a fővezér kötelességével. Végre az utóbbi győzött és Odysseus tanácsára elhívta nejét és Iphigeneiát Aulisba, azon ürügy alatt, hogy leánya Achilleus nejevé lesz. A nők eljöttek. A leányt az oltárhoz vezették és épen fel akarták áldozni, mikor Artemis megszánta és — a nélkül, hogy valaki észrevette volna — szarvast

állított helyére, a leányt pedig felhőbe burkolta, Taurisba röpítette és ottani temploma papnőjévé tette. Övéi halottnak hitték. Iphigeneia Taurisban az ottani szokás szerint éveken keresztül áldozta fel az oda tévedt idegének Artemis oltárán. Ez a sors érte volna a Taurisba érkező Pyladest és saját testvérét, Orestest is, ha a véletlen – egy levél, melyet Pyladesszel Orestesnek akart küldeni – fel nem tárja, hogy testvérek. Orestes Iphigeneiával, Pyladesszel és Artemis istennő szobrával visszatért Görögországba. L. Orestes. Iphigeneia mythosát tárgyalja Euripides két tragoediában: I. Aulisban, és I. Taurisban. Ujabbban Racine és Goethe is; Gluck pedig két operát írt róla.

Iphimedeia l. Aloeus.

Iphitos, Eurytos fia, kit Herakles (l.) megölt.

Irene l. Eirene.

Iris, Thaumas tengeri isten és az okeanida Elektra leánya, a Harpyiák nővére, a szivárvány istennője, az istenek, különösen Hera arany szárnyu hirnöke. — Minthogy a szivárvány az esővel van összefüggésben, Zephyrost, az esőt hozó szél istenét férjének mondták.

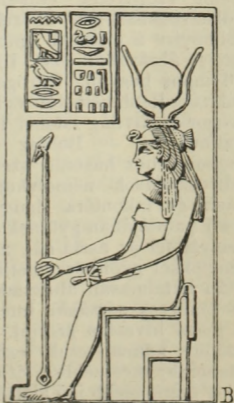
Irmín (ész.) a szászoknak Thorral vagy Tyrrel rokon istene. Fából való oszlopát

— Irmínsul, — Ósningban Detmold mellett Nagy Károly 772-ben megsemmisítette.

Iros, az Odysseiában említett gyáva koldus.

Ischys l. Koronis.

Isi v. **Isis** (egy.), a természet anyja, mindennek ápolója; Osiris kísérője, anyja, nővére, neje vagy leánya. A görögök Demeterrel hasonlították össze; de az alvilág, a hold, a szerelem, házasság és hajózás istennőjének is tartották. Osiristól két fia

Isi.

volt. Har (Horus) és Harpi Kroti (Harpokrates). Tehénfejjel ábrázolták. Memphisből, hol leginkább ünnepelték, elterjedt tisztelete mindenfelé. Rómában több temploma is volt. Azonban a szertartások, melyekkel mint a szerelem istennőjét ünnepelték, kicsapongásokra szolgáltatnak okot. — Egyiptomban Saisban volt temploma, benne az istennő óriási szobra, melyet ugyanazon kőből való fátyol takart.

Ismene, Oidipus leánya, Antigone félénk testvére.

Isten (m.) A szó eredete és jelentése még vita tárgya. L. Kandra Kabos: Magyar mythologia.

Istenek. Mig az egyiptomiak isteneiket állatalakuknak vagy legalább állatfejűeknek, a persák és indok pedig szörnyeteg emberalakuknak (sokfejűeknek sokkaruaknak stb.) képzeltek, a görögök és rómaiak többnyire a legszebb emberalakokkal ruházták fel és így is ábrázolták őket. Hitük szerint a legtöbben az Olympos hegyen, Görögország északkeleti határán laknak Hephaistostól épített palotáikban; csak a tenger és alvilág istenei laknak rendesen saját birodalmukban. — Boldog életet élnek, bár azt az emberekéhez hasonló szenvedélyek, czivódások és pártoskodások némelykor megzavarják. Tanácskozásra és lakomára Zeusnek az Olympos csucsán levő palotájában gyűlnek össze. Hebe és Ganymedes szolgál fel az asztalnál, a charisok és muzsák pedig énekükkel gyönyörködtetik az isteneket; a lakoma után hatalmasan alusznak. Többi idejüket a világ és emberek sorsának intézésére fordítják, mindegyik a maga hivatása szerint. — Az istenek nem mindentudók, hanem csak erősebb érzékűek, mint az emberek: messzebbre látnak és hallanak, nagy utat is a legrövidebb idő alatt képesek megtenni. Ismerik az emberek sorsát, de sok dolog előttük is rejtve van; még Zeust is meg lehet csalni. — Ép oly kevéssé mindenhatók, csak hatalmasabbak, mint az emberek. Bár szenteknek és igazságosoknak mondják, vannak hibáik is: irigyek, haragosak, sokszor kőszívűek, megkisértik, elcsábítják a gyenge embereket: jót is, rosszat is tesznek velük. — Az emberektől kiválóan abban különböznek, hogy halhatatlanok és örökké ifjak. Az ambrosia (isteni étel) és nektár (i. ital) élvezete teszi azokká. De azért nincsenek öröktől fogva: valamikor ők is születtek; az északi mythologia szerint egyszer majd el is pusztulnak. L. Istenek

alkonya. A görög Zeusnak is megjósolták, hogy atyjához hasonlóan ő is az alvilágba jut. — A görögök és rómaiak isteneik sorából tizenkettőt említenek főistenségek neve alatt. Ezek: Zeus (Jupiter), Hera (Juno), Poseidon (Neptunus), Demeter (Ceres), Hestia (Vesta), Apollon, Artemis (Diana), Hermes (Mercurius), Ares (Mars), Hephaistos (Vulcanus), Aphrodite (Venus) és Athene (Minerva). Azonban egyes vidékeken mások is részesültek sokszor még nagyobb tiszteletben. — Az északi népek, melyek isteneikről hasonlókat hittek, mint a görögök, szintén 12 főistent különböztettek meg, de már abban, hogy melyek azok, nem állapodtak meg; leginkább Odint, Thort Tyrt, és Friggát tisztelték.

Istenek alkonya. Götterdämmerung, Ragnarokk, (ész.). Az isteneknek folytonos gondja az ő jövőendő megsemmisülésük és az ezt megelőző nagy harcz, melyet ellenségeikkel kell megvívniok. Ez akkor történik, mikor az emberek már teljesen megromlottak és az istenek is elmerültek a bűnökben. Egy három évig tartó borzasztó hideg tél kiirt minden embert és állatot; a hulláiktól meghízott farkasok, Sköll és Hati, az égig érnek és felfalják a csillagokat. Borzasztó földrengés közben összeesnek a hegyek, minden kapocs és láncz meglazul, a Midgard-kigyóé (l.), a Fenrisfarkasé (l.) és a gonosz Loki (l.) istené is. Egyszerre három oldalról támadják meg az Asgardot, az istenek várát, az ő ellenségeik. Keletről a Naglar hajón a fagyos Hrimthursok (l.), délről Loki és Surtr vezetése alatt Muspelheim tüzes óriásai, északról pedig Hell (l.) jön az ő népével. Mikor Surtr övéivel a Bifrost-hidon megrohanja az Asgardot, a híd összeomlik, az egész égboltozat meghasad, a világfa (Ygdrasil) is megrendül. Ekkor Heimdallr kürtje csatára szólítja az összes Asokat és Einheriárokat. Odin bátran lép a Fenris-farkas elé, mely hosszas küzdelem után elnyeli a legfőbb istent; nem használt neki az Einheriárok segítsége sem. A Fenris-farkast Widar, Odin fia, öli meg; Loki és Heimdallr kölcsönösen ölik meg egymást. Thor a Midgard-kigyó ellen küzd, pörölyével szétzuzza fejét, de annak mérges gennyétől maga is elterül. — Surtr felgyújtja a földet; elpusztul minden: ég, föld, tenger, istenek és óriások. — Azonban a világ

mégsem pusztúl el teljesen. Egy új világ keletkezik, melyben újra a régi istenek uralkodnak; az Idamezőn, a régi Asgard helyén laknak majd. Ugyanakkor egy ujonnan alakult emberi nemzedék örök tisztaságban és zavartalan egyetértésben újabb aranykorszakot él.

Istentisztelet. Az istentisztelet főbb formái a régi népeknél: a tisztítás (lustratio), ima, áldozat, fogadalom és jóslás. L. Bevezetés és a Tud. Zsebk. Görög és római régiségek cz. füzeteit.

Itys. L. Prokne és Aëdon.

Jugok, Dsugok (ind.), a világ, különösen a föld fenállásának korszakai. A földnek 4 korszaka vagy Jugája van. Jelenleg az utosóban élünk. Ez kezdetét vette Kr. e. 3000-ben, de összesen 432000 évig tart. Utána a föld az egész világgal együtt elpusztúl.

Julus (r.) Ascanius másik neve, a Julius császári család megalapítója.

Juno (r.) l. Hera.

Jupiter (r.) l. Zeus.

Juturna (r.) a legkiválóbb forrás-nympha, Janus neje, mások szerint Jupiter kedvese. Nevét több forrás viselte. Tiszteletére mindazok, kiknek mesteriségükben a vizre volt szükségük, a Juturnalia ünnepet ülték.

Juventas (r.) l. Hebe.

Ixion, thessaliai lapitha király, hires azon büntetéséről, mely az alvilágban érte. — Apósát, Deioneust v. Hesioneust, ki a leányaért járó nászdíjat követelte tőle, orozva egy izzó szénnel telt gödörbe lökte. Egy halandó sem merte e büntől megtisztítani. Végre Zeus megkönyörült rajta és megtisztította a vérbüntől; sőt Ixiont annyira megkedvelte, hogy még az olymposi lakomákra is meghívta. Ez azonban e kitüntetésre nem volt méltó. Ixion Hera szerelme után vágyódott, a miért az istennő bevádolta férjénél. Zeus eleinte megbocsátott neki, sőt Herához hasonló alakot (Nephelet) teremtett számára. Egybekelésükből származtak a kentaurosok. Mikor azonban Ixion büszkélkedve hirdette, hogy Hera szerelmét élvezte, Zeus levetette az alvilágba. Ott teste kézzel-lábbal egy örökké forgó kerekhez van erősítve; az Erinysek még hozzá folyton ostorozzák.

lynx, Pan és Echo leánya. Io szolgálatában

állt és ő csalta Zeust a leányhoz. Ezért Hera madárrá változtatta, mely nyakát csodálatos módon tudja forgatni. Azért nevezik Lynx torquillának. A szerelem bűvös madarának tartották.

Iz l. (m.) Hiizi.

Izedek (p.) jó szellemek (geniusok), összesen 28-an, kik örök viszályban élnek Ahrimannal és rossz szellemeivel. Leghatalmasabb volt köztük Mithra (l.).

Kabeirok, Cabirok, titokzatos istenségek; rendeltetésük még nincsen kiderítve. Mystikus istentiszteletük Egyiptomból és Phoinikiából származott át Görögországba és különösen Lemnos és Samothrake szigetén terjedt el. Hét ilyen istenségben hittek; nyolczadiknak atyjukat, az egyiptomi Phthas istent mondták. Phthast a görögök Hephaistossal hasonlították össze; egy mythos szerint a Kabeirok Hephaistosnak és Kabeirának, Proteus tengeri isten leányának fiai voltak. Az atheniek Anaktes (uralkodók), a rómaiak dei magni és potes (potentes) néven is nevezték. Mystikus neveik: Axieros, Axiokersa, Axiokersos, Kadmilos.

Kadmilos név alatt: 1) Samothrake szigetén Hermes istent mint a mezők áldást hozó istenét tisztelték. 2) l. Kabeirok.

Kadmos, Agenor phoenikiai király és Telephassa fia. Atyja parancsára három testvérével együtt elhagyta hazáját, hogy Európát, a Zeustől megszöktetett nővérét keresse. De hiába keresték. Minthogy nővére nélkül nem volt szabad hazatérnie, Kadmos az őt kísérő anyjával együtt végre Thrákiában telepedett le. Anyja halála után Delphibe ment, hogy a jóshelynél tudakozódják nővére felől. Azt a választ kapta, hogy kövessen egy tehenet, a melylyel Delphiből való távozásakor találkozik és alapítson várost azon a helyen, a hol a tehén lefekszik. Kadmos engedelmeskedett. A tehenet egészen Boiótiáig követte. Itt az állatot fel akarta áldozni Athenének. Néhány társát vizért küldte. A közelben találtak ugyan egy forrást, de nem tudták, hogy az egy Aresnek szentelt berekben van, a melybe tilos volt a bemenet; Ares fia, egy iszonyú sárkány őrködött ott, ki Kadmos társait felfalta. Erre maga Kadmos is oda ment és Athene segítségével hosszas küzdelem után megölte a szörnyet; fogait az istennő tanácsára kitorpte és a földbe vetette. Az elvetés helyén hir-

telen fegyveres férfiak keltek ki, a kik dühös harcz után egymást kölcsönösen megölték: közülök csak öt maradt életben, kik egymással kibékültek, Kadmos vezérségét elfogadták és vele együtt Thebae fellegvárát, a Kadmeiát építették. Thebae legelölkelőbb családjai ezen „elvetettek“ (Sparták) utódainak mondták magukat. Ares, ki Kadmosra fia megöletése miatt eleinte haragudott, később kiengesztelődött, sőt leányát, Harmoniát, is nőül adta neki. A lakodalmon megjelentek az összes istenek. Hephaistos is megjelent, de haragudott, hogy az istenek épen Harmoniát tüntetik ki annyira, a ki neje, Aphrodite és Ares tiltott viszonyának gyümölcse volt. A nászajándékok közé művészies, de boldogtalanságot okozó nyakéket és női köpenyt csusztatott. Ezek azonban csak Harmonia utódait, különösen Amphiaraut (l.) tették boldogtalanná. Kadmos és Harmonia zavartalan boldogságban éltek. Házasságukból egy fiuk: Polydoros és négy leányuk: Autooë, Ino, Semele és Agave született. A leányok sorsa már szomorú volt. Autooë anyja volt Aktaionnak, kit saját kutyái téptek szét. Ino (l.) öngyilkossá lett. Semelet (l.) a villám sujtotta agyon. — Agave (l.) pedig saját fiát tépte szét. — Polydoros, ki atyja után Thebae királya lett, és fia Labdakos Thebae harmadik királya is zavartalan boldogságban élt, de későbbi utódjaikat, mint Laiost és Oidipust (l.) már sok csapás sujtotta. — Maga Kadmos öreg korában elhagyta Thebaet, hogy legidősebb leánya szomorú sorsa felett érzett fájdalomán máshol keressen enyhülést. Más monda szerint Bakchos űzte el, mert nem akarta elismerni isten voltát. Illyriába ment nejével együtt és ez ország királya lett; itt született Illyrios nevű fia is. Nejével egyidőben halt meg. Ovidius szerint testeik kigyókká alakultak át, Pindaros szerint egy sárkányfogat az Elysionba vitte, hol más kiváló hősökkel együtt az alvilág birájává lett. A görögök egyik legkiválóbb hősüket tisztelték benne. — A mythos szerint az embereket földmivelésre, a vas használatára és a betűírásra is tanította. — A Thebae (Kadmeia) alapítására vonatkozó mythos thebaei eredetű; egy későbbi, Delphiből kiinduló monda tette csak Kadmost phoinikiai származásúvá és Európa testvérévé.

Kaikias, Caecias, a hideget és havat hozó északi

szél istene. Komoly, hosszúhajú és hosszúszakállú öregnek ábrázolták, repülő ruhával, kezében jégesővel telt káddal.

Kalais, Boreas szélisten és Orithyia fia, Zetes testvére. A két testvér részt vett az Argonauták vállalatában; legismeretesebb tettük, hogy Phineus asztaláról elűzték a Harpyiákat. Kolchisból való hazatérésük után mindkettőt megölte Herakles, mert hite szerint az Argonauták miattuk hagyták Mysiában.

Kalchas, a Homerostól gyakran említett híres jós, Thestor fia. Az ő jóslatára áldozták fel Iphigeneiát Aulisban; megjósolta azt is, hogy a troiai háboru tíz évig tart stb. — Önmagáról előre tudta, hogy meg kell halnia, mihelyt nagyobb jóssal találkozik. A troiai háború után Kolophonban Mopsos jóssal, Teiresias unokájával, találkozott. Egy fügefafa alatt álltak. Kalchas szerint a fának, tizezer, Mopsos szerint egygyel több levele van. Megszámították és kitűnt, hogy Mopsosnak van igaza. E tévedése felett való bűjában Kalchas nemsokára meghalt.

Kalevala (finn), a finnek nemzeti eposa, melyet csak 1835-ben adtak ki nyomtatásban. Belőle ismerjük a finnek mythológiáját. Az elején a világ teremtéséről szól. Ezután született Väinämöinen (napisten), miután hétszáz évet töltött a vizanya méhében. Ő fejezte be a világ teremtését. Aztán anyja tanácsára sas hátán elmegy a hideg, sötét Pohjolába (éj?), hogy nőül vegye a csodaszép pohjolai szűzet, ki fényes öltözetben a szivárványon ül és arany szövetet sző arany orsójaival. De a szűznek nincs kedve férjhez menni. Väinämöinen távozni akar, de a vén, fogatlan Louhi asszony (sötétség), Pohjola urnője, csak úgy ereszti el, ha előbb öcscsével, Ilmarinen-nel, ki az eget kovácsolta, megcsináltatja a Sampot (sugár?); annak, a ki megcsinálja, igéri leányát is. Ilmarinen nagy művészettel elkészíti, egyik oldalára lisztőrlő malmot, a másikkra sóőrlőt, a harmadikkra pénzőrlőt készít. De a szűz most sem akar férjhez menni. Csak később lesz Ilmarinen nejévé. Ilmarinennek azonban előbb Louhi parancsára még kígyókkal és sárkányokkal telt mezőt kell felszárítania, az alvilági farkast felhoznia és az alvilág folyójából pusztá kézzel a hatalmas csukát is kihalásznia; a szűz segítségével megfelel Louhi minden feltételének. Azonban nejét csakhamar elvesztette, mert

Kullervo boszúja következtében vadállatok tépték szét. Ilmarinen újból elmegy Pohjolába és nőül kéri meghalt neje hugát. Ez csak erőszakkal lesz az övé. Útközben azonban felfedezi hűtlenségét, miért csüllővé változtatja. Hazaérve Väinämöinennek elmondja, hogy Pohjola milyen gazdag ország, mert a Sampo folyvást ennivalót, eladni és eltenni valót öröl. A testvérek a Sampot, minden áron meg akarják szerezni; el is mennek érte a harcias dévaj Lemminkäinen-nel együtt. Útközben hajójukat egy hatalmas csuka tartóztatja. Väinämöinen éles kardjával megöli és csontjaiból gyönyörű hangú lantot készít. Végre megérkeznek Pohjolába. Mikor Louhi nem adja oda jó szerivel a Sampo felét, Väinämöinen bővös énekével és lantjával elaltatja egész népével együtt és elviszi hajójára az egész Sampot. Harmadnap felébred Louhi és üldözi a már messze járó hajót. De Väinämöinen szétzuzza Louhi hajóját. Erre Louhi sassá változik és darabokra töri a Sampot, mely a tengerbe esik. Azóta van annyi kincse a tengernek. De a könnyebb darabokat a szél Szuomi (Finnország) partjára viszi; azóta boldog ez az ország, mert a Sampo darabjaitól a föld megtermékenyült, általuk süt a nap és világít a hold Szuomi földjére. Louhi hiába ármánykodik, meg van törve; a Samponak csak tetejét tudja elvinni; azért uralkodik szomorúság Pohjolában, nyomorúság Lappországban. Mikor hallja, hogy mily boldog Kalevala népe, előbb betegségeket, azután szörnyű medvét küld oda, de Väinämöinen meggyógyítja a népet és megöli a medvét. Ekkor Louhi a napot és a holdat egy hegy méhébe rejti, úgyhogy végtelen éj fedi Kalevala országát. Az ég istene sem találja meg az elveszett napot és holdat, a miért kardjával tüzet ver, hogy így új napot és holdat teremtsen. De a szikra a földre esik és elvész; Väinämöinen és Ilmarinen keresik és a lég tündéreitől megtudják, hogy egy csuka gyomrában van. A csukát megfogják, de nem tudják, hogy vegyék ki belőle a szikrát. Végre a nap fia a felhőkből leesett aranymarkulatu ezüst-élű késsel felboncolja a csukát, kiveszi a szikrát, de ez elszabadul és mindenfelé nagy pusztítást visz véghez. Väinämöinen végre megkeríti s visszaadja a tüzet Kalevala házainak. Ilmarinen pedig új napot és holdat kovácsol, de ezek nem

világítanak. Väinämöinen e közben megtudta, hogy hol van a nap és a hold; elindul Pohjolába, nagy harcban legyőzi Louhi népét, de nem tud behatolni a hegybe. Ilmarinennel tehát hatalmas szerszámokat kovácsoltat. Erre Louhi megijed és a napot és a holdat magától adja ki. — Kalevala és Pohjola harca eredetileg a világosság és sötétség harca.

Kali (ind) Siva (I.) isten nejének, Bhavaninak, a bűn boszuló, halálhozó istennőjének neve.

Kalliope (= széphanjú), a hősköltemény muzsája, Zeus és Mnemosyne leánya. A Iyrán kívül összegöngyölített pergamen csomóval vagy harci trombitával ábrázolják. — Gyermekai Orpheus, némelyek szerint Linos és a Seirének is.

Kallirboë, Acheloos folyóisten leánya. L. Alkmeion és Akarnan.

Kallisto, Lykaon arkadiai király szép leánya. Artemis barátnéja, vadászatain kísérője. Mikor egyszer az erdőben nyugodott, Artemis alakjában közeledett feléje Zeus, kinek Arkast, a híres vadászt szülte. Hera féltékenysége anyát és fiút tett szerencsétlenné: leszállt az Olymposról. Kallistot hajánál fogta, a földre dobta, aztán medvévé változtatta. Évek múlva fia már le akarta teríteni e medvét, mikor Zeus közbelépett és mindkettőt csillaggá, a nagy- és kis medvévé változtatta. Hera felhívására azonban Okeanos és Thetys megtiltották nekik, hogy elfáradt tagjaikat a tenger habjaiban üdítsék. Ezóta a csillagok mindig fenn vannak az égen.

Kalydoni vadászat. Oineus, Kalydon királya, egy áldozatnál megfélekedezett Artemis istennőről. Ez haragjában egy bikanagyságu, tüzet okádó vadkant küldött Kalydon vidékére, a mely elpusztította a vetéseket és az állatokat; az emberek is csak futásban találtak menekülést. Végre Meleager, Oineus királynak és nejének, Althaiának, fia, a szörny leterítése végett hajtóvadászatot rendezett. Hívására megjelentek a leghíresebb görög hősök: Plexippos és Toxeus, Althaiá fivérei, Tydeus, Meleager testvére, Kastor és Polydeukes, Jason, Theseus és Atalante, a híres vadász nő is. A vad már három hőst is halálra sebzett, mikor végre Atalante megsebesítette és Meleager megölte. Erre bőrét és fejét, mint a győzelem jelvényét, Atalanténak adta és a szép vadásznőt nőül vette. — Meleager két nagybátyja

azonban azt állította, hogy őket, mint legközelebbi rokonait, illetik meg a győzelmi jelvé yek. Meleager védte igazát és czivódás közben agyonütötte két nagybátyját. Althaiia, ki fiánál is jobban szerette testvéreit, megemlékezett arról, a mit fia születésekor a Moirák jósoltak: Meleager csak akkor hal meg, ha a születésekor a tüzhelyen égő fa elhamvadt. Haragjában elhamvasztotta a gondosan őrzött fatörzset. Meleager rögtön érezte, hogy saját élete is elalszik. A férjéért gyászoló Atalante a győzelmi jelvényeket Artemisnak áldozta fel. — Egy régibb monda szerint Althaiia arra kérte az alvilági isteneket, hogy büntessék meg gyilkos fiát. Meleager nem sokkal később el is esett egy csatában.

Kalypso, Atlas leánya. L. Odysseus.

Kama (ind), Maja fia; a görög Eroszhoz hasonlóan Kama is közreműködött a világ teremtésénél és az emberekben nyilaival szerelmet ébresztett.

Kapaneus, a Thebaet megtámadó hadvezérek egyike.

Karneios, **Karneia** l. Apollon.

Karpo, (= gyümölcs), az egyik Hora neve Athenben.

Kartikeja (ind), Siva és Bhavani fia, hadisten, az istenek vezetője a gonosz szellemek ellen indított harcokban. A Ramayana cz. epos szól róla.

Kassandra troiai jósnő, Priamos király legszebb leánya. Apollon megszerette és Cassandra megígérte neki, hogy szerelmét viszonzza, ha megáldja jóstehetséggel. Apollon teljesítette kérését, de Cassandra ígérését nem tartotta meg. Apollon erre avval állott boszút, hogy intézkedésére az emberek örültnék tartották és jóslataiban nem hittek. bár utólag látták, hogy mindenik teljesül. — Troia elfoglalása után Agamemnon rabnője lett, kit Argosba kísért, hol mindkettőt orozva megölte Klytaimnestra és Aigisthos. Cassandra ezt is megjósolta, azt a büntetést is, mely a gyilkosra várt.

Kassiopeia, l. Andromeda.

Kastalia, a Parnassos-hegyen lévő muzsaforrás, mely nevét és eredetét Kastaliának, Acheloos folyóisten leányának köszönte. Apollon szerelmével üldözte a leányt, a ki e forrásba menekült. Az isten a forrás vizének lelkesítő erőt adott; a ki belőle ivott, költői tehetséget nyert.

Kastor l. Dioskurok.

Kedd asszonya (m.) a Boldog-asszony, kinek a kedd ünnepe.

Kekrops, Attika, őrségi királya, Athen alapítója, kinek a mythos szerint felül férfi-, alul sárkány-, mások szerint női teste volt. L. Athene.

Keleos, eleusisi király. L. Demeter.

Kentaurok (= bika-szúrók), Thessalia erdeiben élő vad, szőrös óriások, későbbi felfogás szerint félig ember-, félig lóalakú szörnyek, miért Hippokentauroknak (ló-) is nevezik. Ősatyjuk, Kentauros, Ixion (l.) és Nephele fia. — Hirhedtek voltak nőrablásaik és részegesek miatt. Azért mondták Bakchos tisztelőinek is. De érzékiségük miatt kiirtották őket. Részben a tőlük megtámadt Herakles (l.), részben Theseus ölte meg őket Peirithoos esküvőjekor. Maradványaik a Seirenek szigetére kerültek, hol az utolsók is éhhalált szenvedtek. Eredetileg talán a sebes hegyi patakok megszemélyesítései.

Kephalos, Hermes és Herse attikai királyleány fia, ki Prokrist, Erechtheus attikai király leányát vette nőül, a kivel boldog családi életet élt. Azonban

egy kora reggel, mikor vadászatra ment, Eos hajnali istennő hálójába került. De Kephalos Eos karjai között is csak hőn szeretett Prokrisára gondolt, végre elbocsátotta, de figyelmeztette, hogy nejehez való visszatérése nem adja vissza előbbi boldogságát. Kephalos szívét ezóta tényleg az a kétely emésztette, hogy neje érdemes-e annyi szeretetre. Hogy megkísértse, idegen alakban közeledett hozzá s ellenállását pompás ajándékaival legyőzte. Ekkor újra igazi alakját öltötte magára, mire Prokris Minos krétai királyhoz menekült. A házastársak azonban később kibékültek. Kephalos ezentúl is hódolt

Kentauros.

vadász szenvedélyének. Egy ily alkalommal eltikkadva levegő után kapkodott és többször hangoztatta az „Aura“ (levegő) szót. Hamis barátjai félremagyarázták e felkiáltását, besugták nejének, hogy férje most is a Pos (Auróra) után vágyódik. Prokris a legközelebbi vadászat alkalmával féltékenységből férje után lopódzott, ki a bokrok megett elrejtőzött nőt vadnak nézvén leterítette. Mikor megtudta, hogy nejét ölte meg, kalandokban akarta buját felejtetni. Végre Amphitryon királytól, kinek egy vállalatában részt vett, Kephalaria szigetét nyerte jutalmul.

Kepheus, Belus egyiptomi király fia, Aigyptos és Danaos testvére, Aithiopia királya, Andromeda atyja.

Kephissos, folyóisten, Narkissos atyja.

Kerberos, **Cerberus**, az alvilág kutya, Typhon és Echidna sarjadéka. A Styx tulsó oldalán, a hová Charon a halottakat vitte, őrködött. A mythos szerint három feje és ezeken haj helyett 100 kigyó volt. Az alvilágba mindenkit beeresztett, de visszafelé senkit sem. Orpheus hangjával, Herakles erejével, mások Hermes bűvös pálczájával nyitottak maguknak utat a földre, hová Herakles Kerberost fel is vitte, hogy Euristheusnak megmutassa.

Ker, Nyx (éj) leánya, az erőszakos halál istennője. Rendesen több, sőt számtalan Kerről beszéltek.

Hesiodos szerint fekete alakuk, sötét szemük, erős karmuk és véres ruha fedi testüket; körülfogják az embert és vérét kiszívják. — A természetes halál istene Thanatos.

Keto, Pontos és Gaia egyik gyermeke, ki Phorkysszal együtt a szörnyekkel telt mélységet jelképezi.

Keyx, Hesperos és Philonis nymphea fia, Trachis királya, Herakles barátja, Halkyone (l.) férje.

Kilix, Agenor fia. L. Agenor.

Kinnarok (ind.) a zene szellemei.

Kinyras, Kypros sziget egy herosa, Aphrodite főpapja.

Kirke, **Circe**, Helios napisten és az okeanida Perse szép bűvészeleánya. Az Italia déli partján fekvő Aiaie szigeten lakott, hová atyja vitte a maga napkocsiján Kolchisból. Bűvészerével egész paradicsommá alakította át e szigetet, aranyból és különféle drágakövekből palotát épített magának, melyet szelid oroszlánok és farkasok őriztek. Ha

idegenek jöttek palotájába, vendégszeretően fogadta de ételeivel és bűvész-botjával különféle állatokká változtatta. Így tett Odysseus társaival is, kik sertésekké változtak át; maga Odysseus Hermes isten segítségével megmenekült e bajtól, sőt társainak is visszaadta emberi alakjukat.

Kisértet (általános hit). A kisértetek gonosz szellemek, kik állat — vagy emberalakban, különösen éjjel, megijeszítik azokat, kikkel találkoznak. Kisértet számba mennek a hazajáró lelkek is. — L. Lemurok és Bevezetés.

Kleio, Clio, a történet muzsája; kezében pergamén-tekercscsel ábrázolják.

Klotho, a Moirák (l.) legidősbike.

Klymene 1) Okeanos és Tethys leánya. Iapetos títán neje, Prometheus, Atlas és Epimetheus anyja. 2.) Merops neje, Heliosból Phaëton anyja. 3.) Egy rabnő, ki Helenát Troiába követte. 4.) Nauplios (l.) neje.

Klytaimnestra, Agamemnon (l.) neje és gyilkosa. L. Orestes.

Kneph, Cnuphis. Nef (egy.) l. Ammon.

Knidia, Aphrodite (l.) mellékneve a kariai Knidos után, hol Praxitelestől faragott szobra volt.

Kobold (ész.), a magyar Kópé, finn Kööpeli. Házi (a finneknél erdei) szellemek neve, a kik megijeszítik az embereket, de kárt nem okoznak nekik, ellenkezőleg gyakran megsegítik és megáldják a jókat. Törpéknek képzelték őket.

Kokytos. Cocytus (= panasz), l. Hades.

Komaithe l. Pterelaus.

Kópé (magyar) l. Kobold.

Kor, Korszak. Hesiodos és utána Ovidius a világ és az emberek négy korszakáról szól: az arany-, ezüst-, réz- és vaskorról. Kronos isten uralkodása idejében az emberek örök ifjúságban paradicsomi életet éltek; az istenekhez hasonlítottak, a kik szívesen érintkeztek velük. Ezen korszakot a legnemesebb ércz után arany korszaknak nevezik; hasonlóról megemlékszik majdneu minden nép mythológiája is, sőt, az ész. mythologia egy második aranykorszakot jósol, mely az istenalkony után következik be. — Az arany korszak letűntével, Zeus uralomra jutásakor, az emberek már nem voltak oly tökéletesek és jámborok. Az ezüst-

k o r s z a k emberei már nem fértek békében össze és az isteneket sem tisztelték már annyira. Ezért Zeus az alvilágba küldte őket és kőrisfából egy ércnemzedéket, az érczkorszak embereit teremtette. Óriási termetüket és rendkívüli erejüket ők is erőszakra, sőt háborúra is használták; ebben egymást irtották ki és utódok nélkül sülyedtek el. Hesiodos szerint most a herosok (l.) korszaka és csak utána következik az Ovidiusnál már negyediknek említett vaskorszak és ez tart még ma is. Az emberek most csak keserves munkával szerzik meg eledelüket; a régiebb nemzedékek egyetlenegy nemes tulajdonságát sem örökölték, hanem csak a czívódást és erőszakot. Az istenek már az ezüstkorszak óta ritkábban jöttek a földre, most már teljesen elhagyták; utolsónak hagyta el Astraia v. Dike, az igazságosság istennője. Az embereket gonoszságuk miatt kétszer is vízözönnel sújtották: az egyik volt az ogygiai, a másik az, a melyből csak Deukalion (l.) és Pyrrha menekült meg.

Kore (= leány), Persephone mellékneve.

Koronis, Phlegyas thessaliali király leánya, Ixion nővére, kit szépsége miatt Apollon isten is megszeretett. De mivel Koronis az arkadiai Ischys iránt érzett vonzalmat, Apollon, mások szerint Artemis, az ő nyilaival megölte, de a nő méhében lévő fiát, Asklepiost, megmentette.

Korybasok, Korybantok azon titokzatos istenségek, a kik a csecsemő Zeust lármás módon őrizték. Mások Kybele papjainak mondják, kik erős kiáltástól kísért fegyvertánczot jártak az istennő tiszteletére. Ismét mások Daktylosoknak nevezik Kybele papjait.

Korynetes (= bunkóvivő) a Theseustól megölt Periphetes rabló másik neve.

Krasopanj (szl.) = szép asszony; a morváknál a szerelem istennője.

Kreon, Oidipus fiai után Thebae királya; Menoikeus fia, Iokaste fivére. L. Oidipus, Antigone.

Kretheus, Aiolos király és Enarete fia, a thessaliali Iolkos város alapítója. Neje, Tyro, testvérének, Salmoneusnak, leánya volt. Három fia Aison, Amythaon és Pheres. — Aison fia Iason, az argonauták vezére.

Kreusa 1.) Priamos troiai király és Hekabe

leánya, Aineias (1.) neje, Ascanius anyja. 2.) Erechtheus attikai király szép leánya, Apollon kedvese, kitől Ion (1.) fia született. 3.) = Glauke. L. Medeia.

Krisna (ind.) Visnu (1.) neve nyolczadik megtestesülésében.

Kronos, a r. **Saturnus**, a világ második ura, fia Uranosnak és Gaianak, a világ első kormányzóinak. Kronos titán volt, szüleinek legifjabb és legravaszabb gyermeke. Előtte Gaia már három százkezü óriást (hekatoncheir), bárom kyklopsot, öt titánt és hat titánőt szült. A hekatoncheirokat és a kyklopsokat Uranos iszonyú alakjuk miatt a Tartarosba zárta. Gaia a titánokat kérte, hogy álljanak boszút elzárt testvéreikért. Azonban csak Kronos merte teljesíteni anyja kérelmét. Egy sarlóval orozva megcsönkította atyját, kit aztán megfosztott a világ uralmától. Helyét ő maga foglalta el; megszabadította a Tartarosba zárt testvéreit és nőül vette nővérét Rheiát. Hosszú időn át volt a világ ura. Atyja átka, mely neki az övéhez hasonló sorsot jósolt, arra bírta, hogy valamennyi gyermekét, Hadest, Poseidont, Hestiát, Demetert és Herát, mindjárt születésük után felfalta. De Rheia nem tűrte ezt sokáig. Mikor Zeus született, helyette pólyába takart követ nyújtott Kronosnak, Zeust pedig Kréta szigetére vitte. Mikor Zeus felnőtt, a Gaiától kapott hánytató szerrel kényszerítette atyját, hogy elnyelt testvéreit kiadja; aztán megcsönkította és maga vette kezébe a világ kormányzását. A görög mythos szerint Kronos a Tartarosba került; később Zeus megkegyelmezett neki és az Elysion urává tette. — A római monda szerint az égből elűzött Saturnus Itáliába menekült és Latiumban telepedett le. Itt Janus király uralkodott, ki Saturnust uralkodó társul fogadta. Janus a Janiculus, Saturnus a Saturnus (későbbi nevén Capitolinus) hegyet népesítette be embereivel. Uralkodásuk idejében volt az aranykorszak, mikor az emberek paradicsomi életet éltek. Ezen korszak emlékére ünnepelték Rómában december 17-étől kezdve 3, majd 5—7 napon keresztül a Saturnalia nevű víg ünnepet, a mikor szerencsekívánatokkal és ajándékokkal árasztották el egymást, úr és rabszolga között megszünt minden különbség, sőt szerepet is cseréltek egymással. — Később Kronost az idő jelképeként

tisztelték, mire a chronoshoz (= idő) hasonló neve utalt, miért kaszával, óraüveggel és szárnyakkal ábrázolták. — Saturnus eredetileg a vetés istene volt, csak később azonosították a görög Kronossal.

Kuretok, Zeus papjai Kréta szigetén, kik az isten tiszteletére lármás módon fegyvertánczot jártak, a mivel jelképiesen azt fejezték ki, hogy az újszülött Zeus siránkozását ne hallja meg Kronos, különben ezen gyermekét is elnyelné. — A Korybantokhoz hasonlítanak.

Kuvera (ind) a föld mélyében lévő kincsek 3 fejü, 3 lábú, 8 fogú és zöld szemű őre.

Kvaser (ész.) l. Quaser.

Kyani sziklák l. Symplegádok.

Kybele, phrygiai hegyi istennő, kit az istenek anyjának is neveznek. A görögök később Rheiával vették egyjelentésűnek, a rómaiak pedig Opsszal, Saturnus nejével. A pessinosi templomban felállított képe állítólag az égből esett le. Egy mythos szerint Maion phrygiai király és Dindyma leánya volt. Atyja haragudott, hogy nem fiúnak született és azért Kybelos hegyen tette ki; innen vette nevét is. Kezdetben párduczok és oroslánok, aztán pásztorok nejei ápolták. Később jótéteményei miatt annyira tisztelték, hogy jó hegyi anyának nevezték el; szép alakja miatt pedig szülei újra gyermeküknek fogadták el. Szomorú végű volt az ő szerelmi viszonya. Attist, Sangaros phrygiai folyóisten leányának, Nana-nak szép fiát szerette. De Kybele szülei ellenezték a viszonyt. E miatt Attis öngyilkossá lett, miután előbb megcsonkította magát. Véréből ibolyák fakadtak, ő maga fenyűvé lett. Kybelet kedvese halála örülésig határos fájdalomba merítette. Ez óta országról országra vándorolt az általa feltalált kézidob, czimbalom és fuvola lármás hangjai mellett és Marsyas szeilén kíséretében. A hegyeken kóborolva megszelídítette az oroslánokat is. — Mikor egyszer Phrygiában a dögvész pusztított, Apollon tanácsára ez ország lakosai isteni tiszteletben részesítették Kybelet és Attist is. Idővel az ország főistennőjének ismerték el. Orgiákkal ünnepelték: vad ordítások között nappal izgató zenével, éjjel fáklyafény mellett járták be papjai, a korybantok, és hívei a hegyeket, sokan Attist utánozva mámorukban megcsonkították magukat. — Görögországban, még pedig Attikában,

Kybele tisztelete csak Perikles idejében honosodott meg. Ekkor szép templomot építettek tiszteletére, ebben volt az istennőnek Pheidiasztól faragott szobra is, későbbi képeinek mintája. Rendesen lefátyolozva és négy oroszlántól vont kocsin ábrázolták. — Rómában is elterjedt tisztelete, a Megalesia ünnep neki volt szentelve. Kicsapongó jelleme miatt később római embernek tilos volt azon részt venni; helyettük phrygiaiak járták be ordítva a várost, kik alamizsnakérés között mindenféle varázslattal mulattatták a népet.

Kyklopsok, cyclopok (= kerek szeműek). Hesiodos szerint Uranos és Gaia óriási fiai, kiknek homlokuk közepén volt egyetlen szemük. Talán a viharos felhőknek megszemélyesítései, melyekből a villám röppen ki. Hárman voltak: Brontes, a menydörgés, Steropes, a villám és Arges, a villogó. Minthogy a zivatarok és a tűzhányó hegyek kitörései között hasonlóságot találtak, a kyklopsok lakóhelyét a tűzokádó hegyekbe, nevezetesen a siciliai Aetnába helyezték, hol a monda szerint Hephaistos legényei gyanánt villámok kovácsolásával foglalkoztak. — A mythos szerint ezen óriásoktól atyjuk, Uranos, is féltette uralmát; azért letaszította őket a Tartarosba, a honnan csak Zeus szabadította meg őket, mikor a titánok ellen való küzdelmében szüksége volt rájuk. — Ismeretesebbek azon kyklopsok, kiket Homeros említ Odysseiájában. Az egyiknek, Polyphemosnak, barlangjába eljutott Odysseus (1.) is. Homeros is egyszemű, továbbá emberevő és törvényekkel nem törődő óriásoknak mondja őket.

Kyknos: 1) Apollon és egy libyai nympha szép fia, ki barátja, Phylios, halálán annyira elkeseredett, hogy a Kanopos tóba ölte magát; példáját anyja is követte. Apollon mindkettőt hattyúvá változtatta; azért lett a hattyú az isten kedvencz madarává. 2) Poseidon és Kalyke fia, ki a troiai háborúban a troiaiak részén állott. Minthogy sebezhetetlen volt, Achilleus megfojtotta; Poseidon hattyúvá változtatta.

Kynthia Artemisnek, **Kynthios** Apollonnak mellékeve születésük helyéről, a Delos szigetén lévő Kynthos hegyről.

Kyparissos, Telephos fia, Apollon kedvencze, véletlenül agyonnyilazott egy az istentől kapott szarvast, miért öngyilkossá akart lenni; de Apollon cyprusfává változtatta.

Kypria, Cypris, Aphrodite (l.) mellékneve.

Kyrene, Apollonnak híres szépségű kedvese. kit Libyába vitt és halhatatlanná tett. Fia Aristaios volt. A Battostól alapított Kyrene város tőle vette nevét.

Kythera sziget, melynek közelében, a tenger habjaiban, Aphrodite született; innen Kytherea mellékneve.

Kyzikos, a dolionok királya, szívesen fogadta az argonautákat. Mikor azonban őket a szélvész egy éjjel szigetéhez visszaverte, fegyverrel ment ellenük, mert azt hitte, hogy rablók támadják meg. Ez alkalommal Iason megölte; mire neje, Kleite, magát felakasztotta és forrássá változott.

Labdakos l. Kadmos.

Labyrinthos, L. Minos.

Lachesis, L. Moirák.

Lactans (r.) a gabona nedvét (tejét) adományozó istennő.

Lada, Lado (szl.), a szerelem és szépség istennője, fia: Lel, a szerelem, Did, a viszonszerelem és Pol, a házasság istene.

Laërtes, Odysseus atyja.

Laios, Oidipus (l.) atyja.

Laistrygonok, emberevő óriások. L. Odysseus.

Laksmi (ind) Visnu neje, a szépség istennője, a ki Aphroditéhez hasonlóan a tenger habjaiban született. A bőség és boldogság istennőjének és a föld anyjának is mondják.

Lama (ind.), a főpap neve. Három nagy Lama van: a Dalai Lama (a papok tengere, legfőbb pap) Tibetben, a Bogdo Lama a mongol földön és a Dairi Lama Japánban.

Lamiák, vampirféle női kísértetek.

Lampetia, Aigle és Phaëthusa nymphák, Phaëton nővérei, Trinakria szigetén Helios teheneinek őrei.

Laodameia, Protesilaos (l.) neje.

Laokoon, L. Troiai háború.

Laomedon, Troia utolsó előtti királya, Priamos atyja. Szószegései miatt előbb leánya, majd egész Troia bünhődött. Zeus parancsára ugyanis Poseidon és Apollon istenek felépítették Troia falait. De mivel a király megvonta tőlük a kialakított díjat, Poseidon egy borzasztó tengeri szörnyet küldött, mely az embereket megölte és a vetéseket elpusztí-

totta. Az isten kiengesztelésére Hesionet, a király leányát tették ki martalékúl a szörnynek. Herakles épen jókor érkezett a leány megmentésére. Laomedon oda ígérte neki azon isteni lovakat, melyeket Zeus Trosnak, Troia első királyának adott Ganymedesért. De ígéretét most sem tartotta meg. Herakles ezért Troiát elpusztította. Laomedon és minden gyermeke, kivéve Priamost és Hesionet, elesett. Hesione Herakles egyik társának, Telamonnak neje lett, kitől Teukros (Teucer) nevű fia született.

Lapithák, Thessaliának a kentaurokhoz hasonló vad népe, mely Lapithestől, Apollon és Stilbe fiától származott. Folytonos háboruskodásban éltek a kentaurokkal. Peirithoos királyuk esküvőjekor volt az a harcz, a melyen a kentaurok elpusztultak.

Larok, Lares (r.) a rómaiaknál a földek, utak, ligetek, főleg pedig a családi élet védő szellemei. Kis képeik fából, kőből vagy érczből készültek és babérral koszoruzott, rövid ruhás, kezükben csészét vagy szarvast tartó ifjakat ábrázoltak; a tűzhelyen. hálótermekben vagy az atriumban állították fel. Ily védő isteneknek a meghalt rokonok szellemeit tartották. Nevezetesebb családi eseményeknél védő szárnyaik alá veszik a család tagjait, a kik különösen ilyenkor imádkoztak hozzájuk és áldozatokat is mutattak be nekik. A jóságos Larok hatása különösen áldásos volt a szántóföldön és szőlőkben; azért ajándékozták meg különösen virágkoszorúkkal. — A házi Larokon (Lares familiares) kívül voltak állami Larok is (L. publici v. Compitales); tiszteletüket Servius Tullius honosította meg. A város és vidékének több helyén voltak kis szentélyeik, hol a Saturnalia után nyomban a Compitalia ünnepét ülték, lakomákkal és egyéb mulatságokkal. — Caesart és Augustust mint Larokat részesítették isteni tiszteletben. Nevüket állítólag Lar (= úr; etruszk szótól) kapták. — Gyakran összetévesztik a hozzájuk hasonló Penatokkal.

Larunda (r.) l. Dea Muta.

Larvák, Larvae (r.) l. Lemurok.

Latinus (r.) Aineias apósa, Lavinia atyja.

Latona (r.) l. Leto.

Laverna (r.) az alvilági sötétség egy istennője.

Lavinia (r.) Aineias neje, Latinus leánya.

Leander, hires a Hero iránt való szerelméről, melynek történetét a Kr. u. IV. században élő

Musaios Grammatikos görög költő írta meg. Leander Abydosból éjjelenként átuszott a Hellespontoson, hogy Herot, a sestosi Aphrodite papnőjét, meglátogassa. Hero fáklyát gyújtott tornyában s az ifjú a világosság irányában uszott. Egy éjjel a vihar kioltotta a fáklyát és Leander a hullámokba veszett. — Mikor Hero reggel meglátta kedvese holttestét, szintén a vízbe ugrott.

Led, Leda (szl.), az oroszok hadistene.

Leda, Thestios aitoliai király és Leukippe leánya, Tyndareus spartai király neje, Klytaimnestra anyja. Híres volt szépségéről, miért Zeus is közeledett hozzá hattyú alakjában. E viszony gyümölcseként két tojást szült: az egyikben volt Helena és Polydeukes (Pollux), a másikban Kastor; a két utóbbi közös neve Dioskurok. Egy másik mythos szerint Nemesis szült tojást, melyet Ledának adott át gondozás végett; e tojásból csak Helena született; a Dioskurok pedig Tyndareus gyermekei voltak.

Lemurok v. **Larvák** (r.) a halottak szellemei, kik életükben elkövetett bűneik vagy szenvedett igazságtalanság miatt nem találnak nyugtot az alvilágban, mint kísértetek újra megjelennek a földön, felkeresik lakásaikat és megijesztik az élőket. A Lemuria-ünnepen (május 9, 11 és 13-án) Ovidius által leírt szertartások szerint kiűzik a házakból.

Lenaia, borsajtoló ünnep, decemberben; Bakchos tiszteletére tartották Athenben.

Lethe, l. Hades.

Leto, a r. **Latona**, Koios (Coeus) titán és Phoibe leánya, a sötétség szelid istennője. Zeus szerette és viszonyuk gyümölcse Apollon és Artemis volt. Hera féltékenysége miatt neki is sokat kellett szenvednie. Mihelyt megtudta, hogy Leto várandós állapotban van, megeskette Gaiat (a földet), hogy a földön sehol sem ad neki helyet, a hol nyugodtan lebetegedhetnék; Python sárkányt is küldte üldözésére. Leto sokáig bolyongott, míg végre Delos szigetén menedéket talált. E sziget előbb folyton hanyódott a tengeren; Leto rálépett a Gaia esküje által nem érintett sziklára, mely rögtön megállt, mert Poseidon a tenger fenekén négy oszloppal megerősítette. Az istennő a Kynthos hegy közelében egy pálmafa árnyékában először Artemist szülte, utána csak 9 napi vajudás után Apollont, mert Hera nem engedte

meg, hogy Eileithya segítségére menjen; végre a 9 napos Artemis segített Apollon születésénél.

Leukippe, Arsippe (l.) nővére.

Leukothea (= fényes istennő) l. Ino.

Liber (r.) = gondúzó; Bakchos mellékneve.

Libera (r.) Aphrodite és Persephone r. neve.

Liberalia (r.) a Liber és Libera tiszteletére szüretkor tartott ünnep, melyen Bakchosnak kecskebakot áldoztak; a férfikort elért ifjak ekkor öltötték fel először a toga virilist.

Libertas (r.) a szabadság istennője, Jupiter és Juno leánya. Rómában több pompás temploma volt. Gyakran ábrázolták pénzeken. Mintbogy a rabszoláknak fedetlen fővel kellett járniok, Libertast fején vagy kezében kalappal ábrázolták; baljában lándzsát vagy a bőség szaruját tartja.

Libitina (r.) a temetés istennője, kinek ligetében minden készen feküdt, a mi a temetésnél kellett. Eredetileg Venus mellékneve.

Libs (= csepegő), a r. **Africus**, a délkeleti szél esőt hozó istene. Athenben könnyű köpenynyel fedett ifjúnak ábrázolták, kezében hajódarabokkal. Azt mondják, hogy a salamisi ütközet után ő vetette Attika partjaira a perzsa hajók romjait.

Libya, Io unokája, Epaphos egyiptomi király leánya. Posëidontól Agenor és Belus nevű fiai születtek. Az afrikai Libya tőle nyerte nevét.

Lichas. L. Herakles.

Lidércz (m.) talán német vagy szláv eredetű. Majd bolygó tüzet, majd éjjel röpködő gonosz madárfélét értenek alatta. Gazdaggá teheti az embert, de ezért lelkét kívánta meg.

Linos, Thrakia ősrégi lantosa, Apollon és egy muzsa fia, Orpheus testvére. Saját atyjával is mert versenyezni, miért az agyonütötte. Mások szerint Herakles, ki tanítványa volt, ölte meg azért, mert, mikor tanítása nem fogott rajta, megverte. A szomorú dalt neve után nevezték el Linos dalának.

Lofn, Löffa (ész.) a házasság istennője, Frigga kísézője.

Loki (ész.) a gonoszság istene, Farbauti óriás és Laufey v. Nal fia. Neje Sigyn, kitől két fia: Vali és Narvi született. Augurboda óriásnővel a Fenris-farkast, a Midgárd-kigyót és Hel halálistennőt nemzette. — Loki folyton csak gonoszra, kártevésre

gondol, a miért az Asok, kiket gyakran szidalmaz, nem is akarják maguk közé fogadni; bár Odinnal vérrokonságban állott, nem volt neki még palotája sem az Asgardban Okos tanácsaival ugyan gyakran kiségi az isteneket bajaikból, de csak azért, hogy a kisebb bajból a nagyobbikba jussanak. L. Iduna, Thrymr. — Légrútabb bűnét akkor követte el, mikor a vak Hodr dárdáját úgy irányította, hogy az Baldrnak, az istenek kedvenczének, kioltotta életét. Az istenek elhatározták, hogy ártalmatlanná teszik. Bár folyton más és más alakot öltött, Odin mégis meglátta és Thor a lazaczczá alakú Lokit megfogta farkánál. (Ezóta hegyes a lazac hátsó teste). Fiát, Valit az istenek farkassá változtatták, a mely szétszakította másik fiát, Narvit. Ennek beleivel azután egy barlang éles sziklájához kötötték Lokit; Skadi pedig feje felett egy viperát erősített meg melynek mérges habja égő sebeket okozott rajta. Hú neje szerencsétlenségében sem hagyta el; egy csészében felfogta a lecsepegő mérget, de, valahányszor a csészét megtelte után kiürítette, rövid időre újra Lokira hullott a mérge, a ki ilyenkor fájdalmában úgy vergődött, hogy az egész föld megrendült (föld-rengést okozott). — Így kell szenvednie egészen az istenalkonyig; akkor megszabadul és gyermekei segítségével iszonyú boszút áll az Asokon. — A tűz istenének is mondták, talán azért, mert Logival, a tűz szellemével tévesztették össze.

Lotophagok, egy Libyában lakó nép, mely a lotosnövénynyel táplálkozott. Ha idegen evett belőle, megfedkezett hazájáról. L. Odysseus.

Loxias, Apollon (l.) mellékneve.

Lucetius, **Lucesius**, **Lucerius** (r.) Jupiternek, mint a fényes ég istenének mellékneve.

Lucifer (r.) l. Phosphoros. — **Lucina** (r.) l. Artemis.

Lucza (m.), a magyar ősvallás egyik istensége, talán a Nagy-asszony lehetett.

Luna (r.) l. Selene.

Lupercus (r.) Faunus másik neve. Lupercal név alatt a Romulust és Remust ápoló farkas barlangját értették. E szent helyet a Luperci nevű papok gondozták; februárban a Lupercalia nevű engesztelő ünnepet tartották ott kecske- és kutyaáldozattal. Ezen áldozat után a papok, a kiknek testét

csakis kecskebőr takarta, végig futottak az utczákon és a termékenyítés jelképéül ostorral az asszonyok kezére ütöttek.

Lyaios = gondúzó, Bakchos mellékeve.

Lykaon, Pelasgos és az okeanida Meliboia fia, arkadiai király, ki a romlott érczkorszakban élt. Maga is kegyetlen volt, de még kegyetlenebb volt 50 fia, kik mindenkit megöltek, a ki kezeikbe került. Egyszer Zeus is meglátogatta őket; de az ő életére is törtek. Mikor Zeus megismertette magát, nem akartak neki hinni, hanem próbára tették. Lykaon titokban lemészárolt egy ártatlan gyermeket és husát feltálalta Zeus előtt. De az isten rögtön kitalált mindent s Lykaont fiaival együtt ordító farkasokká változtatta.

Lykomedes. L. Theseus, Achilleus.

Lykos, Thebae királya, Dirke férje. L. Antiope.

Lykurgos, Dryas fia, a thrakiai edonok királya. Kezdetben barátja volt Bakchosnak; de mikor a bor rossz hatását tapasztalta, országában kiirtott minden szőlővenyigét, magát Bakchost is megtámadta, kísérőit megölte vagy elfogta; Bakchos a tengerbe volt kénytelen menekülni, hol a Nereidák szívesen fogadták. — De Lykurgos bűnhődése nem maradt el. Zeus megfosztotta szeme világától; más mythos szerint megőrült és sajátkezüleg megölte egyik fiát; országa terméketlenné lett. Mikor népe egy jóslat útján megtudta, hogy ez a terméketlenség Lykurgos haláláig tart, felvonszolták egy hegyre, hol vad lovak tépték szét testét.

Lynkeus, 1) a messeniai Aphareus fia, Idas testvére, híres volt éles szeméről, melylyel a föld mélyében lévő érczeket is észrevette és fatörzseken is keresztül látott. Ezért választották az Argonauták kermányosuknak. Részt vett a kalydoni vadászaton is. A két testvér haláláról l. Dioskurok. 2) L. Danaos.

Ma, Ammas, a világ ősanyja, isten-anya; Phrygiában megfelel neki Kybele; a rómaiaknál neve magna mater Idaea, kinek szent kövét Kr. e. 204-ben hozták Rómába.

Machaon, Asklepios fia, híres orvos, ki mint ilyen a troiai háborúban is kitünt. Halála után Messeniában isteni tiszteletben részesült.

Magyar mythologia. Ipolyi ily című munkája (1854) óta löbben foglalkoztak már a magyar mytho-

logiával, legujabban és legbehatóbban Kandra Kabos 1897-ben megjelent művében. Azonban a források, a melyekre ősvallásunk nyomozásánál, kiderítésénél, támaszkodhatunk, oly csekély számuak és oly kevéssé megbizhatók, hogy inkább csak sejtethjük, de be nem bizonyíthatjuk, hogy milyen volt eleink vallása. A régi krónikákat, melyek róla itt-ott megemlékeznek, már keresztény emberek, főleg papok irták; a néphagyományban fennmaradt mesék és mondák származhattak velünk együtt élő vagy valamikor érintkezésben volt nép vallásos hiedelmeiből is. Támaszkodhatunk még a rokon népek, különösen a finnek mythológiájára és a vogulok teremtmendájára is (L. Világteremtés). Ezek alapján mondhatjuk, hogy a magyarok ősvallása is természetvallás, a természet erőinek megszemélyesítése volt; isteneknek tartották a napot, a holdat, de különösen a tüzet is: a főisten (a magyarok istene) harcziás isteni lény alakjában jelenik meg, mely a felhők felett lakozva, hatalmas nyilzáport szór a zivatarban (isten nyila = villám). — Hittek szellemekben és tündérekben is, a miért lakóhelyüket, a hegyeket, erdőket, folyókat és forrásokat is tiszteletben tartották; tiszteletben tartották őseik szellemeit, lelkeit is. — Lehet, hogy ősvallásunk képzésére befolyással volt a zend (persa) népé is. A fehér ló áldozata meg volt náluk is, nálunk is. — Az isteneknek papjai az emberfeletti csudás hatalommal felruházott táltosok voltak.

Magusok (pers.) a perzsák tudós, hosszú időn keresztül nagytekintélyű papjai.

Maja, Madja (ind.), a Brahmában élő isteni akarat, örök szeretet, a melynek segítségével lehetett csak személylyé, érzéki lénynyé Brahma lelke, Brahm. Maja fia Kama, a szerelem istene. a buddhisták szerint Buddha is. — A költők vagy szép nőnek fogják fel, kinek ránczaiban minden teremtett lény képe látható, vagy fáradhatatlanul szövő és a világot összefűző póknak. — 2) A görögöknél Maia pleiada v. nympa és Zeustól Hermes (I.) anyja volt. A rómaiak Faunát, Faunus nejét, nevezték Maiának.

Mainadok, más néven bakchansnők, Thyiadák, Bakchos kísérői, kik dühöngőkhöz hasonlóan ujongtak.

Mamers (r.) Ares (Mars) neve az oszkoknál és szabinoknál.

Manala v. **Tuonela** (finn), az alvilág, hová a lelkeket a Halál egyik leánya csónakon szállítja.

Manes, Manok (r-) a halottak jó szellemei, kiket védő isteneknek tartottak és halotti áldozatokkal ünnepeltek. Oltárok helyett sirdombokat szenteltek nekik, melyekre virágokat és koszorúkat tettek vagy árnyékos fákat is ültettek.

Mania (r.) a Larok és Manok nagyanyja; idővel a vigjáték és gyermekek ijesztő réménévé lett.

Mannheim (ész.) = Midgard (l.).

Manó (m.). A manók ragadozók, fullasztók és emberélet után sóvárgók; rettenetes tekintetű emberalakúak. A vízben laknak; de vannak hegyi és erdei manók is.

Manu (ind.), az első ember vagy király, az indiaiak világi dolgokra vonatkozó törvénykönyvének alkotója.

Marmar (r.), Mars (Ares) egyik neve.

Mars (r.) l. Ares.

Marsyas phrygiai satyr, híres szomorú végéről. Marsyas ugyanis megtalálta a fuvolát, melyet Athene eldobott, mert arczát elcsúfította; a fuvola-játékban annyira tökéletessé lett, hogy Apollont is versenyre merete hívni. A muzsák voltak a versenybírák; kezdetben Marsyas részére hajlottak. De mikor Apollon a maga lírájának hangjait énekkel kísérte, Marsyas is beismerte, hogy vesztett. — Apollon iszonyú büntetéssel sújtotta: lehúzta Marsyas bőrét. Így teljesült az átok, melyet Athene arra mondott, ki a tőle eldobott fuvolát felemelni meri.

Marut, Marutok (ind.), a vihar és szelek okozói, kik őzektől húzott fényes kocsin dalolva járnak be a levegőt. Később urukként tisztelték Marutot v. Vajut, ki a hegység barlangjaiban lakik, honnan maga indul el légi útjára vagy szolgáit, a 7 Marutot és a 49 Anilát küldi el. Mondják, hogy megszerette egy király száz leányát és mikor kikosarozták, valamennyit púpossá tette.

Masi (egy.) az igazság istennője; jelképe a strucz toll.

Matronalia (r.) a Juno tiszteletére márczius 1-én Rómában tartott ünnep, melyen csak nők vehettek részt.

Matura (r.), a gabonát érlelő istennő.

Mavors (r.) Mars egyik neve. L. Ares.

Medeia, Medea, Aietes kolchisi király szép leánya, Kirke unokatestvére, Absyrtos nővére, a Helios napistentől származó kolchisi varázsló család egyik tagja. Nejevé lett Iasonnak, kit vállalatában megsegített, s aztán Görögországba követett: L. Argonauták és Pelias. — Iasonnal 10 éven át boldogan élt és tőle 3 fia született: Thessalos, Alkimenes és Tisander. Ekkor azonban Iason elhagyta nejét, hogy Glauket (v. Kreusat), Kreon korinthosi király leányát, vehesse feleségül. Hiába figyelmeztette M. férjét esküjére, tett szolgálataira. Már ki volt tűzve Iason és Glauke menyegzőjének napja. Medeiát, ki átkot mondott a jegyes párra, számkivetésre ítélték. Ekkor M. újra varázsszereihez fordult. Úgy tetette magát, mintha helyeselné férje elhatározását. Drága ruhát készített az ara részére. Alighogy Glauke az esküvő napján magára vette, a ruha lángra lobbant, mely elhamvasztotta a menyasszonyt, a segítségére siető Kreont is családjával és házával együtt. Iason megmenekült ugyan, de kétségbeesésében nem sokkal később öngyilkossá lett. Egy másik mythos szerint még sokáig bolyongott, míg végre az Argo hajó egy véletlenül leszakadt része, mely alatt pihent, agvsújtotta. — Medeia Korinthosból való távozása előtt sajátkezűleg megölte Iasontól származó fiait, aztán sárkányfogatan a levegőbe emelkedett és így hagyta el a várost. Hosszú ideig bolyongott még Görögországban. Egy ideig neje volt Aigeus attikai királynak is; de Athenből menekülnie kellett, mert rajtakapták, hogy Theseus életére tör. Medeia mintája a varázsló nőknek, kiket gyakran vádolnak gyermekgyilkossággal is. Eredetileg talán holdistennő lehetett.

Meditrina (r.) a rómaiak rézi gyógyító istennője, kinek helyét később Aesculapius (Asklepios) foglalta el.

Medon, Odysseus házának hirnöke, ki a kérők szolgálatában állott; a kérők meglakolásakor életben maradt.

Medusa, a Gorgok (l.) egyike. L. Perseus.

Megaira. L. Erinysek.

Megapenthes, Proitos fia. L. Perseus.

Megara, Kreon leánya, Herakles (l.) neje.

Melampus, hires pylosi jós és orvos; Amythaon

fia, Bias testvére. Egyszer álmában kigyók nyalták és tisztították ki fülét; ez és Apollonnal való beszélgetése jóssá és bölcsésé tette. Bölcsességét testvére javára használta fel. Testvére ugyanis nőül akarta venni Perot, Neleus csodaszép leányát. Neleus kívánságára azonban előbb Iphiklos marháit kellett megszereznie. Erre Melampus vállalkozott; de vállalkozása, mint megjósolta, fogságba juttatta; megjósolta azonban azt is, hogy egy év múlva a marhák birtokában lesz. Így is történt. Az év vége felé észrevette, hogy börtöne falait a férgek annyira megrágták, hogy beomlásától kell tartania. Jelentést tett erről Iphiklosnak és azt kívánta tőle, hogy más helyiségbe zárja. Alighogy ez megtörtént, a börtön beomlott. Iphiklos bámulatában Melampust nemcsak szabadon bocsátotta, hanem odaajándékozta neki a marhanyáját is.

Melanippe, l. Desmontes.

Meleagros, Ares és Althaia, Oineus király neje, fia, Deianeira testvére. L. Kalydoni vadászat.

Melikertes l. Ino.

Melkart (phoinik.) az ég hatalmas istene, kit Baal mellett leginkább tiszteltek. Oltárain embereket is feláldoztak.

Melpomene (= éneklő), a tragoedia muzsája. Fátyollal, baljában tragikus álarczczal, jobbával botra támaszkodva és kothurnosban (magas cipőben) ábrázolták.

Memnon, Tithonos és Eos szép fia, az aithiopok királya, a tróiaiak barátja. Részt vett a tróiai háborúban és Achilleus kezétől esett el. Isteni anyja elvitte holttestét Aithiopiába, a Memnon-madarakat teremtette, melyek sirján összegyűltek és panaszkodtak. A hajnal harmatcseppjei Eos könnyei, melyeket fiáért folyton hullat. — Mióta az egyiptomi Thebe közelében III. Amenhotep kolossusának rejtélyes hangjait hallották, azt mondták, hogy ez emlék Memnoné és hogy e hangokkal isteni anyját üdvözli minden reggel.

Menelaus spartai király, Agamemnon testvére, Helena férje, a tróiai háborúban a görögök egyik fővezére.

Menestheus l. Theseus.

Menoikeus: 1) Iokaste atyja 2) Kreon fia.

Menoitios, Iapetos titán egyik fia, a Tartarosba

került, mert a titánoknak az istenekkel való harczában Zeusszel mert szembe szállni.

Ment (egy.), más néven **Chem**, a görög Pannal rokon termékenyítő isten, kit Mendesben (Ment), Felső- egyiptomban tiszteltek. A neki szentelt kos fejével ábrázolták.

Mentor, Odysseus barátja, kit távollétére háza örévé tett. Homeros Odysseiája szerint Athene Mentor alakjában buzdította Telemachost atyja keresésére. Fenelon Telemachos utazásai cz. műve közmondásossá tette Mentor nevét; alatta ma bölcs tanácsadót és vezetőt értünk.

Mercurius l. Hermes.

Meriones, Idomeneus krétai fejedelem nnokaöcscse, a tróiai háborúban a görögök egyik kitünő hőse.

Merope, Oidipus nevelő anyja, Polybos neje.

Meru (ind) a világ középpontjának tartott végtelen magas őshegy, csúcsán Visnu paradicsomával, oldalain a többi istenek pompás palotáival. A Himalayát tarthatták ezen hegynek.

Mesia és **Mesiane** (p.) az első emberek neve.

Messia (r.) az aratók istennője.

Metaneira l. Demeter.

Metapontos l. Desmontes.

Metis (= bölcsesség) Okeanos leánya, Zeus első neje. L. Athene.

Midas, Phrygia királya, Gordios és Kybele ostobaságáról híres fia. Backhos tanítóját, Seilenost, ki a király kertjében lerészegedett, elfogta, de később visszavitte az istenhez, ki már azt hitte, hogy Seilenos örökre elveszett; ezért örömeben megígérte Midasnak, hogy bármely kívánságát teljesíti. A király vak kincsvágyában azt óhajtotta, hogy mindaz, a mihez ér, csillogó aranyvá változzék. De csakhamar megbánta esztelen kívánságát, mert az rá nézve a legiszonyúbb csapásnak bizonyult. Bakchos hosszas kérés után meggyógyította bajától: Midasnak meg kellett fürdenie a Paktolos folyóban s oly nagy volt a királynak aranyteremtő ereje, hogy még ma is találnak aranyat a folyó vizében. — Egy másik alkalommal is bebizonyult ostobasága. Mikor Apollon és Pan egymással versenyeztek, Midast választották bírónak. Midas Pan fuvolajátékát szebbnek találta Apollon játékánál. Apollon erre meghúzta füleit, úgyhogy valóságos szamárfüleket

kapott. Népe előtt sokáig rejthette el, de borbélya láthatta. Hogy titkától megszabaduljon, egy mocsaras helyen gödröt ásott és bekiáltotta, hogy Midasnak számárfüle van. A következő évben a földdel újra betöltött gödör helyén nád nőtt, mely a szél fuvalatára folyton hangoztatta a borbély szavait.

Midgard v. **Mannheim** (ész.), az emberek világa, a föld. L. Asgard.

Midgard-kigyó (ész.) L. Jörmungandar.

Mimer (ész.) az Asok egyike, Odin nagybátyja. Az ő őrizetére van bízva a Jotunheimban eredő bölcseségforrás, melyből minden reggel iszik és így tesz szert nagy bölcseségére. Az ital neve Odrerir. Odin is kívánt egyszer e forrásból inni, de ezért fel kellett áldoznia egyik szemét, melyet Mimer zálogul kívánt. Mimer vége szomorú. Mikor az Asok a Wanokkal békét kötöttek, az utóbbiaknak Hönir istent adták kezesül, Mimer pedig megbízták avval, hogy elkísérje és tanácssal ellássa. A Wanok azonban Mimer agyonütötték és fejét elküldték az Asoknak. Odin varázsszavakkal újra életre keltette, úgyhogy beszélhetett és jósolhatott. — Mimer eredetileg a tenger istene lehetett; a folyókat Mimer fiainak mondják.

Minerva (r.) l. Athene.

Minos, Zeus és Europa fia, Rhadamanthys és Sarpedon testvére. Kréta szigetén uralkodott, kezdetben testvéreivel együtt, később egyedül, mert testvérei elköltöztek Krétából: Rhadamanthys Boiótiába vándorolt, hol mint törvényhozó nagy tiszteletben élt, halála után pedig a halottak bírója lett az alvilágban; Sarpedon hatalmas birodalmat alapított Lykiában. Minos Kréta törvényhozója lett és e szigetet a műveltség magas fokára emelte. Oly sok és jelentékeny tetteről szól a mythos, hogy sokan két Minost különböztetnek meg, kik közül az egyik a másiknak unokája volt. Mondják róla, hogy kilencz évenként egy szent barlangba vonúlt, hogy itt Zeustől újabb törvényeket kapjon. — Főleg a hajózásra tanította népét, mely a kereskedelem által nagy gazdagságra tett szert. Minos maga is gyakran bejárta a tengert. Egyszer azonban nagyot vétett Poseidon ellen. Az isten ugyanis a király kérelmére egy tengeri bikát ajándékozott neki; a helyett azonban, hogy, mint ígérte, feláldozta volna, a szép állatot

gulyája nemesítésére használta. Poseidon őt ezen szőszegéséért úgy büntette, hogy neje, Pasiphaë, egy szörnyet, félig embert, félig bikát, a Minotaurrost szülte, miután előbb már négy fia: Androgeus, Deukalion, Katreus és Glaukos és négy leánya: Akalle, Xenodike, Ariadne és Phaidra született. — A Minotauros először pusztítva bejárta az egész szigetet. Végre Herakles elfogta és Minos udvarába vezette. A király ekkor a szörny számára Daidalos által egy nagy palotát építtetett sok földalatti kamarával, tekervényes utakkal és tornácokkal. Ez volt a híres Labyrinthos. A ki egyszer bement, nem találhatta meg többé a kijárást és zsákmánya lett Minotaurusnak, mely felfalta. Végre Theseus (l.) Ariadne segítségével megölte a szörnyet. — Minos halálát Daidalos idézte elő. Mikor Daidalos Krétából menekült, Minos üldözte. Siciliában utól érte. Daidalos izgatására a lakosok szinleg barátságosan fogadták, de azután egy forró fürdőben megölték. Testvéréhez hasonlóan ő is a halottak bírója volt.

Minotauros L. Minos és Theseus.

Minyas, a boiotiai Orchomenos királya; három leánya volt: Alkathoë, Leukippe és Arsippe. L. Arsippe.

Minyek, a Minyas leányaitól származott Argonauták.

Mitra (ind). **Mithras** (p.) a nap (világosság) ezerszemű és ezerfülü istene, kit később az egész római birodalomban is tiszteltek.

Mnemosyne, a Muzsák (l.) anyja.

Moirák, a r. **Parcák**, a sors, a végzet (fatum) istennői. Homeros csak egy Moiráról szól, Aisának is nevezi. Ő volt az észre és jogosságra alapított világrend képviselője, kinek istenek és emberek egyaránt alá voltak vetve. Némelykor az Aisa Zeus akaratnyilvánítását jelenti; az epos más helyein önállóan áll Zeus mellett, sőt felette is, és Zeus az ő határozatainak végrehajtója. Később három Moirában hittek, kik Nyx (éj) és Erebos (sötétség) vagy Zeus és Themis leányai. Nevük: Klotho (a fonó), Lachesis (a kirendelt sors) és Atropos (a meg nem változtatható). A rómaiaknál a Parcák eredetileg a születés istennői voltak, nevük Nona és Decuma. Hatalmas befolyásukat az ember életére születésétől fogva haláláig a fonás képében tüntették fel: míg az

ember élete tart, majd szorosabban, majd lazábban fonják a fonalat; mikor az életnek meg kell szünnie, elszakítják. — Működésük tehát főleg az emberi sorsra és a földi életre szorítkozik; már nem a legfőbb erkölcsi világrend képviselői, hanem alá van ak rendelve Zeusnek. — A művészek a Moirákat komolyarcú öreg asszonyoknak ábrázolták, mind a hármat egy csoportban; vagy fonóeszközt, vagy irattekercset és mérleget tartanak kezükben.

Moloch (biblia) egy minden tekintetben Baalhoz hasonló bálvány neve, melyet a zsidók az ammonitáknál tanultak megismerni és Mózes tilalma ellenére imádtak.

Momos, a gúny istene, Nyx fia, Hypnos és Thanatos testvére.

Moneta (r.), Junonak, mint a pénz és kincsek védőjének, neve.

Mopsos jós l. Kalchas.

Morana (szl.) a csehek halálistene.

Morpheus l. Hypnos.

Mors (r.) l. Thanatos.

Morta (r.); a halál istennője; később Mors lépett helyére.

Mulciber (r.) l. Hephaistos.

Mundus (r.) azon mély verem, melyet az alvilág bejáratának tekintettek. Minden új község alapításánál először ily mundust ástak meg, ezt kővel elzárták és felette oltárt építettek. Az évnek csak 3 napján volt nyitva: aug. 4., okt. 5. és nov. 8-án. Ekkor az alvilág árnyai feljöhettek és tetszésük szerint tehettek mindent; az élők azonban e napokat szerencsétleneknek tartották és semmiféle fontosabb munkába nem fogtak.

Munychia (= éjjel világító) Artemis mellékneve. Ily név alatt Athen mellett Munychia félszigeten Munychion (április) hónapban ünnepelték, a mikor egy áldozati kalácsot köröskörül kívülágítottak.

Muspelheim (ész.), a fényes tűzvilág, melyben az Asok örök ellenségei, Muspel fia i laknak. Királyuk, Surtr, a határon trónol és országát lángoló fegyverrel őrzi. Muspelheim a világ déli részén van (l. Asgard); hőségét csak azok bírják el, kik benne laknak. Gyakran kitörnek, hogy megtámadják az Asokat. De csak az isten-alkonykor (l.) jár vállalkozásuk sikerrel.

Mut (egy.), a sötétség istennője, kit főleg Butoban (Pteneto) tiszteltek. Szentelt állatja a cziczkány volt.

Muzsák, a szép művészetek istennői, Apollon kísérői, Zeus és Mnemosyne (Emlékezet) leányai. Dajkájuk Eupheme, Pan neje volt. Számra nézve kilenczen voltak. Közös nevük anyjuk után: Mnemonidák, a thrákiai Pieria után, hol születtek: Pieridák; a Helikon-hegy után, hol laktak, Helikonidák; Kastalia forrás után, a mely körül játszottak, Kastalidák; Aonia vidéke után, hol különös tiszteletben részesültek, Aonidák. — A Helikon mellett lakhelyük gyanánt említik a Parnassos hegyet Delphi mellett, a makedoniai Pimpla és Pindos hegyet és magát az Olympost is. — A muzsák maguk is foglalkoznak a szépművészetekkel, melyeknek pártfogói; de ápolásukra tanítják és lelkesítik az embereket is. Az istenek olymposi lakomáin a halhatatlanokat dalaikkal gyönyörködtetik. Vidám ünnepeken pl. Peleus és Thetis lakodalmán, valamint szomorú alkalmakkor, pl. Achilleus temetésén, is megjelennek; osztoznak az emberek örömeiben és bánatában. A költők és dalnokok Apollontól és a muzsáktól származnak vagy legalább művészetüket nyerik tőlük. Oltalmuk alatt állnak, az utánuk elnevezett muzeumok és a könyvtárak is. — Ámbár az emberek iránt általában jóindulattal viseltetnek, haragjukat még is éreztetik azokkal, a kik velük az ének és zene művészetében versenyezni merészelnék. Ez okból bűnhődtek Pieros leányai, kiket madarakká változtattak, Thamyris dalnok, kit szeme világától és hangjától fosztottak meg, és a szeirenek, kiknek szárnyait tépték ki. — A 9 muzsa neve: Kalliope (az eposz), Melpomene (tragoedia), Thaleia v. Thalia (komoedia), Euterpe (lyra és zene), Erato (szerelmi dal és mimos), Polyhymnia (zene és ünnepidal), Terpsichore (táncz), Kleio (történetírás) és Uránia (a csillagászat muzsája). L. ezen nevek alatt. — Némelyek csak hármat említenek: Melete (feltalálás), Mneme (emlékezet) és Aoide (ének) név alatt. — Fialat leányoknak képzelték és ruhával teljesen fedve ábrázolták.

Mylitta (assy.) az assyroknál a görög Aphroditevel rokon istennő.

Myrmidonok, Achilleus hős népe.

Myrtillos I. Pelops.

Mysteriumok, titokzatos isteni tiszteletek. Ilyenekkel ünnepelték Hekatét Aiginában, Mithrast Rómában, de különösen Demetert leányával és Bakchossal (Iakchos) Eleusisben. Az eleusisi mysterium főtartalmát Persephone elrablásának mythosa és Demeter fájdalma elveszett gyermekéért adta. A hagyomány szerint maga Demeter alapította ezen ünnepet és maga tanította Eumolpost a titkos szertartásokra, mikor bolyongása közben Eleusisben tartózkodott. Eumolpostól származott azon papi család, melynek az ünnepek vezetése kizárólagos jogát képezte. — A kevésbé jelentékeny kis mysteriumok mellett, melyeket februárban tartottak, voltak nagyok is, melyeket szeptemberben 10 napon át tartottak. Az első napon a beavatottak: a mystek (mintegy: ujonczok) és az epoptok (a régiek) összegyűltek Athenben a tarka csarnokban; a következő napokon körmenetben kivonultak a tengerhez, hol a vízben megtisztították testüket, aztán áldozatot hoztak. A hatodik napon myrtuskoszorúzott fővel, kezükben kalászzal vagy a földmivelés eszközeivel fáklyafény mellett és zenével vonultak Athenből Eleusisbe, hová elvitték Iakchos szobrát is. Utközben mindenféle képek és szobrok emlékeztettek Demeter szenvedéseire. A körmenet csak este felé érkezett meg Eleusisbe. Itt először az istennő temploma körül folytak le a részben szomorú, részben vig szertartások, melyeken nem beavatottak is részt vehettek. Magában a templomban hihetőleg fokozatosan leleplezték a beavatottak előtt az istennő ereklyéit és jelképeit, e mellett ének és ima kíséretében drámai módon előadták az istennő tetteit és szenvedéseit. Úgy látszik, hogy ezen ünnep idején nappal böjtöltek és csak este a szertartások befejezése után kaptak vízből és lisztből való kásaféle ételt. Végül vizet öntöttek ki és az ég felé nézve azt mondták: hye (adj esőt!), aztán a földre nézve: kye (fogadd el!) — A mysteriumokba csak feddhetetlen előéletű, szabad görög polgárokat avattak be. A felavatást hosszú előkészületek és gyakorlatok előzték meg, hogy az ünnepi szertartásokat, melyeket titokban kellett tartani, a résztvevők magasabb erkölcsi szempontból foghassák fel. — Hatásuk főtartalmuknál fogva az lehetett, hogy a hívő lelkére a földi lét fájdalmas voltát tárta fel,

de biztatta az a remény, hogy a másvilágon boldogság vár reá. — Csak a Kr. u. IV. században szüntek meg végkép, mikor a gót Alarich hordái az eleusisi szentélyt földig lerombolták.

Nagyasszony (m.) l. Boldogasszony.

Naiadok l. Nymphák.

Nanna (ész.) = bátor. L. Balder.

Narada v. **Nared** (ind.) = törvényhozó. Brahma fia, az istenek és emberek tanítója, a legjobb törvények alkotója, az istenek hírnöke, a tolvajok védője, a Vina nevű szélhárfa feltalálója. A görög Hermeshez hasonló isten; hat feje [van és páván lovagol.

Narkissos, Kephissos folyóisten és egy nympa kiváló szépségű, de mindenkivel szemben hideg fia. Különösen Echo (l.) nympa iránt annyira elutasítólag viselkedett, hogy Aphrodite haragját vonta magára. Az istennő Narkissosban oly hajlamot ébresztett, mely soha kielégítést nem találhatott: mikor egy vadászatról hazatért, egy forrás felé hajolt, hogy vizet merítsen. A víz tükrében a nélkül, hogy tudta volna, saját képét látta s abba szenvedélyes módon beleszeretett. Későn látta be tévedését. Bújában lassanként elhervadt és az istenek könnyөрületből a róla elnevezett nárciszvirággá változtatták.

Nauplios 1) Poseidon és a danaida Amydone (l.) fia. 2) Euboia királya, kinek Katreus, Minos egyik fia, két leányát azért adta át, hogy messze vidékre eladja. Katreusnak ugyanis azt jósták, hogy gyermekei kezétől vész él, a mi meg is történt. L. Althemenes. — Nauplios az egyik leányt, Aeropet, Pleisthenes v. Atreus mykenaei királynak adta. L. Atreus. A másik leányt, kinek neve Klymene volt, maga Nauplios vette nőül. Tőle többek között Palamedes nevű fia született, kit a troiai háborúban Odysseus hamis vádjára halálra ítélték. Hiába követelt Nauplios elégtételt. Ezért kegyetlen boszúra határozta el magát. Mindenfelé azt a hirt terjesztette, hogy a Troiában harczoló vezérek és fejedelmek nejeikről már tudni sem akarnak és más feleséget hoznak magukkal, továbbá, hogy több fejedelem már el is esett a háborúban. Ezen hírek következménye az volt, hogy több fejedelem neje hűtlenné lett férjéhez, többen újra férjhez mentek, hazatérő férjüket pedig megölték. Odysseus anyja, Antikleia

felakasztotta magát, neje, Penelope, a tengerbe ugrott, a honnan azonban kimentették. — De Nauplios evvel még nem fejezte be boszúművét. Mikor a fejedelmek Troia elfoglalása után haza hajóztak, Euboiá legveszélyesebb partjain világító tüzeket gyújtatott, a melyek sok hajót megtevesztettek, úgy, hogy hajótörést szenvedtek; akik a tengeren nem pusztultak el, azokat Nauplios emberei ölték meg.

Nausikaa, Alkinoosnak (l.) leánya.

Nebel- v. Tarnkappe (ész.) oly föveg, mely viselőjét láthatatlanná tette. Ilyennek birtokában voltak: Siegurd, a törpék és elfek; hasonló fövege volt Poseidonnak is.

Nebthi (egy.) = a ház urnője. Set neje, Osiris-től Anapu anyja, a házépítés feltalálója, a családi boldogság védője. Fején tornyos házzal ábrázolták.

Nef (egy.) l. Ammon.

Neith (egy.), Net. L. Ammon.

Nektar, az istenek balzsamos itala, mely kienécszer édesebb a méznél. Az ambrosziával együtt örök ifjúságot adott az isteneknek.

Neleus, Peleus ikertestvére, Poseidon és a szépfürtű Tyro fia. Testvére Iolkosból elűzte, mire Messeniába ment, hol Pylos városát alapította és Chlorist, Amphion leányát, nőül vette, kitől tizenkét fia és egy Pero nevű gyönyörű leánya született. Pero Bias neje lett; tizenegy fiát Herakles megölte egy háborúban, mely azért támadt, mert Neleus nem akarta a hőst Iphitos meggyilkolásáért megtisztítani; tizenkettedik fia, Nestor, csak azért került el a halált, mert véletlenül Gereniában volt. Azért nevezi Homeros gereniai Nestornak.

Nemeai játékok l. Zeus Hypsipyle.

Nemesis = az osztó, Erebos (sötétség), és Nyx (éj) vagy Okeanos és Dike leánya, az igazságosság istennője. Különösen boszuló istennőnek tartották, ki megbünteti az elbizakodottakat és általában a gonosztevéket, kiket előbb vagy utóbb, de utólr. Innen ma is: »utólérte a Nemesis.« — Fején Nike (győzelem) szárnyaival, kezében Hygieia (egészség) csészéjével és mellette Tyche (szerencse) kerekével ábrázolták, annak jeléül, hogy érdemes embereknek győzelmet, egészséget és szerencsét adományoz. Felfogták úgy is, hogy a helyes mérték, a mérték-tartás megőrzésére ügyel, a miért mérleggel és

hosszuságmérővel is ábrázolták. Annak jeléül, hogy fékben tartja az embereket, bal kezébe féket adtak. Leányos alakja tisztaságát jelzi. Egyik főbb temploma az attikai Rhamnosban volt; innen Rhamnusia neve. Athenben a Nemesia ünnepet ülték tiszteletére. — A ki valami meggondolatlan, elbizakodott nyilatkozatot tett, saját mellére köpött, hogy az önmegalázás ezen jelével védje magát az istennő boszúja ellen.

Neoptolemos l. Pyrrhos,

Nephele l. Phryxos.

Nephtys (egy.) máskép Nebthi (l).

Neptunus (r.) l. Poseidon.

Nereidák, Nereus és Doris ötven leánya, barnaszemű szép nymphák, kik atyjuk pompás palotájában, az aigei tenger fenekén laknak. Ha Poseidon bejárja a tengert, a tritonokkal és delphinekkal együtt kísérik, ugrádoznak, játszanak és tréfálnak körülötte. A leghíresebb Nereida Thetis, Achilleus anyja. — Anyjuk után Doridáknak is nevezik őket.

Nereus, Pontos és Gaia fia, barátságos ősz, tengeri isten, ki Proteushoz hasonlóan különböző alakokat ölthetett, látta a legrejtettebb dolgokat is és a jósláshoz is értett. Herakles hozzá fordult, mikor a Hesperidákhoz ment.

Nerio (r.) a föld termékenységének különösen a sabinok által tisztelt istennője, kit Minervával és Aphroditevel hasonlítottak össze.

Nerthus (ész.) Tacitus szerint a germánoknál a föld istennője. Hihetőleg rokontermészetű Freyával.

Nessos l. Herakles.

Nestor, Neleus és Chloris fia, Pylos királya. Bár már nagyon öreg volt, mégis részt vett a troiai háborúban és bölcs tanácsaival tünt ki. Beszédei is oly kitűnőek voltak, hogy Homeros szerint ajkáról a méznél édesebben folyt a szó. — Fiai közül Antilochost Memnon megölte, de maga Nestor szerencsésen hazakerült. Ma Nestor alatt egy testület, társaság legidősebb tagját értjük.

Nibelungen-monda (ész.) két változatban maradt ránk: az egyik a német Nibelungenlied-ből ismeretes (L. a Tud. Zsebk. Német irodalomtörténetét), a másik az északi, a mely az Edda dalaiban olvasható. Tartalma a következő: Odin, Loki és Hönir egyszer Andwari törpe vizeséséhez jöttek. A törpe

csuka alakjában halakra vadászott; Otur, Hreidmar fia, pedig vidra alakjában a parton lazacot evett. Loki egy kődobássat leterítette Oturt. Minthogy az istenek este véletlenül épen Hreidmarnál vettek szállást, ő a vidra bőrét látva megtudta fia szerencsétlen sorsát. Két másik fiával Fafnirral és Reginnal együtt váltságdíjúl azt kívánta az istenektől, hogy a bőrt arannyal töltsék meg és kívülről is arannyal fedjék. Loki erre elfogta Andwari törpét és kincseinek átadására kényszerítette. Mikor elvette tőle varázsgyűrűjét is, a melylyel a hegyek és folyók minden aranyát lehetett kicsalni, Andwari átkot mondott a gyűrű birtokosaira. Ez az átok nem sokára teljesedett a gyűrű első birtokosán, Hreidmaron, akinek Loki átadta, hogy teljesen befedhesse vele a vidra bőrét. Az istenek távozása után ugyanis fiai a kincsnek egy részét maguk számára követelték és minthogy atyjuk kívánságukat megtagadta, Fafnir őt álmában megölte; a kincset pedig maga tartotta meg és sárkány alakjában őrizte. — Regin nem mert testvére ellen fellépni, de boszút forralt. Elment Hjalprek dán királyhoz és Sigurdnak (a német: Sigfrid), a király rokonának, nevelője lett. Sigurd hősi (isteni) családból származott; atyja Sigmond, kit Hunding fiai megöltek, Wölsungnak. Odin egyik sarjának fia volt. Mikor Sigurd felnőtt és több tettével bebizonyította hősiességét, Regin elmondta neki, hogy a Gnitabeiden egy sárkány igen nagy kincset őriz és buzdította, hogy ölje meg. Sigurd kész volt erre. Hjalprek a Grani lovat, Sleipnir egy sarjadékát adta neki, Regin pedig Rigmond kardjának két darabjából a Gram nevű kardot kovácsolta számára, a melylyel a legerősebb vasat is szétvághatta. Sigurd ezek segélyével először könnyen végzett atyja gyilkosaival, aztán Reginnal együtt a Gnitabeiderek ment. A gyáva Regin elbűjt, mikor meglátta a sárkányt, a mely egy barlangban a kincsén feküdt. Sigurd azonban a szörny közelében gödröt ásott, befedte gallyakkal, a gallyak alá bujt ő maga is és várta a sárkányt. A sárkány mérget és tüzet lehelve, délben közeledett is a gödör felé; mikor felette haladt, Sigurd a Grammal átszúrta. Most már Regin is oda mert menni, elmondta a hősnek, hogy a sárkányban testvérét, Fafnirt ölte meg és meggyilkolásáért váltságdíjúl azt kívánta

tőle, hogy a sárkány szívét süsse meg. Sigurd teljesítette kívánságát. E közben azonban Regin azon okoskodott, hogy ölhetné meg a hőst, hogy a kincset ő kapja meg. Sigurd pedig ujjával érintette a sültet, a mely megégette, a miért szájába dugta ujját. Erre megértette a madarak nyelvét is; a madarak pedig éppen Regin tervéről csevegtek. Ekkor ő maga ölte meg Regint, aztán a kincset isteni lovára rakta és dél felé lovagolt rajta. — Egy hegyen magasan lobogó lángot vett észre. Mikor közelébe ért, látta, hogy egy tűztől körülsánczolt vár (Waberlohe) előtt van. A madarak tanácsára lován átment a tűzön. A vár belsejében csak egy pánczélos harczost talált álomba merülve. Levette sisakját. Ekkor látta, hogy a harczos szép nő. Mikor kardjával szétvágta pánczélját, a nő felébredt és Sigurdot mint megszabadítóját üdvözölte. A nő Brynhild volt, egy wal-kyrja (l.), ki egy csatában Odin akarata ellenére kedvesét juttatta győzelemre, ellenfelét pedig, kinek győznie kellett volna, a halálba küldte. Odin büntetésül férjhez akarta adni; Brynhild arra kérte, hogy olyan férjet választhasson, a ki semmitől sem fél. Ezért Odin megszúrta az álomtüskével, a mitől rögtön elaludt és ezért vette körül várát lánggal, mert ezen csak oly hős hatol keresztül, a ki igazán semmitől sem fél. — Sigurd és Brynhild megszerették egymást és hűséget is esküdtek egymásnak. A hős aztán azon ígérettel hagyta el menyasszonyát, hogy egy év leforgása előtt eljön érte. További útján a Rajna mellett lakó Gjukungokhoz v. Niflungokhoz (Nibelungen) ért, a kiknek királya Gjuki volt. Ennek nejétől, Grimhildtől 3 fia: Gunnar, Högni és Guthorm és egy leánya: Gudrun (a német: Kriemhilt) született. Szivesen fogadták Sigurdot, kinek kincseiről hallottak és különösen Grimhild annyira megkedvelte az ifjú hőst, hogy vejének választotta. Mikor Brynhilddel való eljegyzéséről hallott, egy lakoma alkalmával varázsitalt adott neki, mire megfélemedezett menyasszonyáról és Gudrunt vette nőül, ki egy fiúval, Sigmunddal, ajándékozta meg. E közben Sigurd a Niflungok társaságában több hőstettet vitt véghez. — Grimhild tanácsára Gunnar elhatározta, hogy Brynhildet nejévé teszi, a miben Sigurd, ki első menyasszonyáról teljesen megfélemedezett, készségesen támogatta. De Gunnar

nem birt áthatolni a lángokon. Sigurd felvette Gunnar alakját, isteni lova átvitte a tüzes bástyán és Gunnar neve alatt megkérte a walkyrját. Ez a kérőt nem utasította vissza, gyűrűt cserélt vele, átadván neki Andwari megátkozott gyűrűjét, melyet egy évvel előbb Sigurdtól kapott. Másnapra újra alakot cserélt a két hős és az igazi Gunnar kísérte Brynhildet új otthonába, hol fényes menyegzőt ültek. Rövid idő múlva már Gunnar volt a Niflungok királya; udvarán élt Sigurd hős is, mintha a király hűbérese volna. Kezdetben szép egyetértésben éltek, de vége szakadt ennek, mikor az asszonyok egyszer együtt fürödtek a Rajnában. Brynhild azt kívánta Gudruntól, hogy a Rajnán lefelé gázoljon, hygy ne érje őt, a királynét, a hűbéres nejének hajáról lecsepegó viz. Az egyik sértő szó a másikat követte; végre Gudrun elmondta a királynénak azt is, a mit neki Sigurd egyszer meggondolatlanul elárult, hogy t. i. Gunnar csak az ő segítségével nyerte nőül Brynhildet, megmutatta neki azt a gyűrűt is, a melyet Brynhild a Gunnar alakjában megjelent Sigurdnak adott. Brynhild bosszút lihegve haza sietett és férjétől Sigurd halálát követelte. De férje és ennek Högni testvére nem ölhatték meg Sigurdot, mert eskü alatt kötöttek vele barátságot; felbérelték azonban Guthorm testvérüket, kit ily eskü nem kötelezett, a hős meggyilkolására. Ez orozva meg is ölte Sigurdot, a kiben még annyi erő volt, hogy gyilkosára dobhatta kardját, mely szétszakította. Brynhild diadalában kinevette a kétségbeesett Gudrunt; de azután visszaemlékezett régi szerelmére és Sigurd kardjával megölte magát. Mindkettőt máglyára tették és elégették. Gunnar és Högni ezután magukévá tették Sigurd megátkozott kincsét, Gudrun pedig néhány év múlva Atli (Etele) neje lett és úgy tettette magát, mintha a bosszúállásról, melylyel férjéért annak gyilkosainak tartozott, lemondott volna; sőt második férjével vendégül is hívatta a gyilkosokat, az ő testvéreit. Ezek kíséretükkel együtt el is mentek Atlihoz, de előbb Sigurd kincsét a Rajnába sülyesztették. Atli várának kapuját azonban zárva találták. Ezért a kaput betörték és a király palotája elé lovagoltak. Az ellenségeskedés mindjárt megkezdődött. Atli Sigurd kincsét mint neje örökségét követelte tőlük. Mikor Gunnar

megtagadta, megkezdődött a harc. Hiába törekedett Gudrun kibékítésre; végre ő maga is fegyvert öltött és testvérei oldalán küzdött. Eleintén ezek győztek. Mikor azonban ellenségeik folyton ujakkal gyarapodtak, végre már csak Gunnar és Högni maradt életben. Mindkettőt elfogták és bilincsekre verték. Atli megígérte Gunnarnak, hogy bántódása nem lesz, ha a kincset átadja neki. Gunnar azt kívánta, hogy előbb hozzák el neki Högni szívét. Mikor kívánsága teljesült, azt mondta: most már csak egyedül tudom, hogy hol van a kincs, maradjon is ott, a hol van. Erre börtönbe vetették, a hol kigyók martaléka lett. Gudrun tehát férjéért bosszút állt már; most már testvéreiért, a kiknek halálát ő maga okozta, kellett bosszút állnia. Atlitól született fiait, Erpet és Eitilt megölte és feltálalta férjének, végre a lerészegített Atlit is megölte, aztán a tengerbe ugrott. — Így teljesült Andwari átka; a mai napig sem tudta meg senki, hogy a Rajna melyik helyén van eltemetve az ő kincse.

Nidhoggr, Nidhögur (ész.) l. Ygdrasil.

Nifheim (ész.) a köd hazája; a halál északon levő sötét, viharos, jéghideg birodalma, a kilencz világ egyike. Nevezik Helheimnek is. Közepén van a Hwergelmir kút, melyből 12 folyam eredt, a melyek vize azonban csak hamar jéggé meredt. L. Asgard.

Nijam (szl.) a lengyelek és szileziaiak halálistene, a halottak kísérője.

Nike, a r. **Victoria**, a győzelem istennője, Pallas titán és a Styx folyó istennőjének leánya, Kratos (erő), Bia (hatalom) és Zelos (buzgóság) nővére. Mosolygó arczeal, szárnyakkal és pálmaágakkal koszorúzva ábrázolták. Több istenséget (Zeust, Arest, Aphroditet és Athenet) kezükben Nikevel ábrázoltak; képe pénzekben is látható.

Nilus, Neilos (egy. görög), a Nilus folyó istene, kinek Egyiptom termékenységét köszöni. Hogy vize kiáradjon, 16 lábnyira kell emelkednie: ezért ábrázolták 16 geniusszal. Az egyiptomiak Osirist tartották a Nilus istenének is. A görögök Okeanos és Tethys fiának mondták; leányának pedig Memphist, Epaphos király nejét; ennek leánya Libya volt. — Nilusnak ránk maradt szép szobra a Vatikánban van.

Niobe, Tantalos phrygiai király és Dione vagy az atlantida Taygete szép leánya, Amphion thebaei

királynak és hires lantosnak neje. Tizennégy (vagy tizenkét) viruló gyermeknek lett anyja. Egyszer meggondolatlan elbizakodottságában kiválóbb asszonak mondta magát Letonál, kinek csak két gyermeke (Apollon és Artemis) volt. Apollon anyja sérelmén felbőszülve, Artemisszel együtt elhatározta, hogy bosszút áll a fenhéjázó asszonyon. Hiábavaló volt Niobe minden könnyörgése: Apollon nyilai összes gyermekeit leterítették. Amphion öngyilkossá lett; más mythos szerint Zethos testvérével együtt megtámadta Apollon delphii templomát, de az isten leterítette őt is, testvérét is. Niobe fájdalomában kővé meredt. A vihar átsodorta Kisázsiaiba, hol a Sibylus hegy ormán kőszobra még ma is önti az anyai fájdalom könnyeit. — Egy Niobét ábrázoló szobormű, mely Praxiteles vagy Skopas iskolájából való, Florenzben látható. — Niobe az anyai fájdalom jelképe.

Njörd, Njordr (ész.) a tengerészek és halászok védő szelleme, egy szép ifjú Wan (l.) kit társai kezesnek küldtek az Asokhoz, mikor velük kibékültek. Az Asok maguk közé felvették két gyermekét, Freyr istent és Freya istennőt is, kik Skadival, az óriás Thjazi leányával kötött házasságából születtek. Maga N. nagy tekintélynek örvendett az Asok között. Noatunban, a tenger partján lakott. Neje azonban nem érezte magát jól e helyen, mert a tengeri madarak lármája álmában zavarta és szívesebben tartózkodott Thrymheim hegyein, hol korcsolyázva vadászhatott. Oda azonban férje nem követte szívesen, mert nem bírta elviselni a farkasok üvöltését; csak a tengernél érezte magát jól, hol a hattyuk hangját hallhatta. Végre szétváltak és mindegyik a maga kedvencz helyén élt.

Nirvana (ind) L. Buddha.

Nisos, Pandion atheni, majd megarai király fia, Aigeus testvére. Mikor Minos Athen ellen indult,

Niobe.

utközben Megarát is megtámadta. A győzelem Nisosnak istenek ajándékozta biborhajától függött, mely halhatatlanná tette. Csak leánya, Skylla, tudott erről. Skylla megszerette Minost, kit a város falairól gyakran látott. Mikor Minos arany nyakéket küldött és házasságot ígért neki, a leány vak szerelmében megfeledkezve mindenről alvó atyja fejről levágta a haját és elküldte Minosnak. Nisos rögtön meghalt, Minos pedig elfoglalta Megarát és már mit sem akart tudni az apagyilkosról, sőt hajójához kötöztette és így hurczoltatta a vizen, hogy ott elveszzen. Az istenek a haldoklót tengeri madárrá változtatták; az a sas, mety folyvást üldözi, atyja volt.

Nixek (ész.) vízi szellemek, kik folyók, patakok és kutak vizében élnek. A női nixeket szép leányoknak képzeltek, kik gyakran kiülnek a partra, hogy a napon megfésüljék szép hajukat, vagy szárításra kitett ruhájukra ügyeljenek; de azt is mondták róluk, hogy testük alsó része a haléhoz hasonlít, ép azért csak testük felső részével tűnnek fel a víz fölszínén. — A férfi nixeket borzashaju vad fiuknak képzeltek, fejükön piros sapkával vagy öreg hosszuszakálú, komor férfiaknak zöld kalappal és zöld fogakkal. — Mindannyian szeretik a zenét, éneket és tánczot. Az embereket szép énekükkel lecsalják a vízbe: arról, a ki a vízbe fulladt, azt mondták, hogy egy szép nix (a görögök szerint egy nympa) hívta magához.

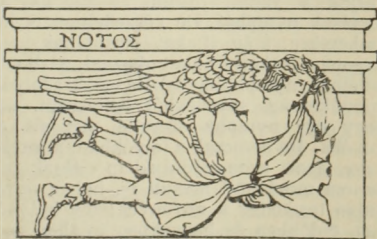
Nona és **Decuma** (r.) a Parcák nevei a római-aknál.

Nornagestr (ész.) egy dán hős, kinek sorsa Meleageréhez hasonlít. Bölcsője mellett a Nornák ülnek. Kettő már a lehető legjobbat kívánta neki, úgyhogy a harmadik már nem tudta, mit kívánjon; a betóduló néptömeg már a helyéről is elzavarta. Haragjában azt kívánta, hogy a gyermek csak addig éljen, míg a bölcső mellett lévő gyertya elégett. A másik két Norna rögtön eloltotta a gyertyát és a gyermek anyjának adta megőrzés végett. Mikor a gyermek felserdült, anyja átadta neki és elmondta a születése után történeteket. A két Norna minden kívánsága teljesült. Nornagestr háromszáz éven át bálványa volt az ifjú lovagoknak. Ekkor keresztény hitre térítették, egyszersmind arra bírták, hogy igazhitűsége jeléül gyújtsa meg a gyertyát, megmu-

tatva azt, hogy nem hisz benne. Azonban Nornagestr meghalt, mihelyt a gyertya elégett.

Nornák (ész.) a görög Moirákhoz (r. Parcák) hasonló három bölcs sorsistennő. kiknek nyilatkozatai meg nem másíthatók. Örökké ifjú leányoknak képzeltek. Az egyes ember sorsát épúgy irányítják, mint az egész mindenségét. Mindegyik ember megkapja tőle születésekor életének jelmondatát; bölcsője mellett runa-pálczákat vágnak és sorsot vetnek; az ember sorsát bölcsőjében helyezk el. — Nevük: Urdr (a múlt), Varanda v. Verdandi (a jelen) és Skuld (a jövő). Lakásuk az Ygdrasil világfa alatt van, melynek

örökkévalóságát fáradhatatlan ápolásuk biztosítja. Szomszédságában van ugyanis az Ur-dar-born, a multnak (Urdr)kútja, melynek tiszta

Notos.

vizéből maguk a Nornák is napról-napra új bölcseségre tesznek szert; vele a fa gyökereit is megnedvesítik, hogy el ne száradjanak; hogy maga a fa ne induljon rothadásnak, fehér agyaggal borítják.

Notos, a r. **Auster**, a meleg esőt hozó déli szél istene, Astraios és Eos fia. Könnyen öltözött ifjúnak ábrázolták. Ovidius szerint fekete arcú és szakálú, őszhajú, homlokát köd veszi körül, melle harmatos, szárnyairól, karjairól és általában egész testéről víz csepeg.

Nott (ész.) az éj istennője, Loki unokája, Hel halálistennő húga.

Novensides (r.) eredetileg idegen, ujonnan meghonosított istenek közös neve.

Nox (r.) I. **Nyx**.

Nutpe (egy.) az istenek anyja, Seb (l.) neje,

Osiris és Isis anyja. A görögök Rheiával hasonlították össze. Fején vízes edénnyel ábrázolták, gyakran sírok felett is úgy, hogy vizet önt a sírra.

Nykteus (= éjjeli) Thebae királya volt Pentheus halála és Kadmos menekülése idején. Thebetől, a város istennőjétől, született Antiope (l.) nevű leánya.

Nymphák, női félistenek, a víz élesztő, üdítő hatásának jelképei. Fiatal, könnyen öltözött leányoknak képzeltek, kik táncolni szeretnek vagy bíbor-színű ruhában hűvös barlangban ülnek vagy Artemis kíséretében bejárják a hegyeket. Az emberekkel szívesen érintkeznek, bajukban megsegítik, ápolják és nevelik a gyermekeket, a vadász számára felzavarják a vadat, jósolni is tudnak, különösen a források nymphái. De veszedelmet is hozhatnak az emberekre: szép ifjakat elrabolnak, pl. Hylast (l. Argonauták) korai halált okoznak, észbontó hatással is lehetnek (nympholeptos). Ha valaki a folyóba esett vagy öngyilkossági szándékból beleugrott, azt mondták, hogy egy nympaha szerette meg és csábította a folyóba. De nemcsak a folyókban, a források vizében vagy azok szomszédságában laktak a nymphák, hanem mindenütt másutt is, hol a vízbőség miatt buján termettek a növények; így különösen ligetekben, erdőkben és hegyekben minden fa mellett. Az erdőkben lakó nymphákat Oreadáknak, a hegynyilásokban élőket Napaiaknak, a források nympháit Naiadáknak, a fák nympháit Dryadáknak vagy Hamadryadáknak nevezték. — A nymphák nem éltek örökké, hanem csak addig, a meddig maga a fa, a forrás; meghaltak, mikor a fa elhervadt, a forrás kiapadt. A míg élnek, fiatalok, ambrosiával élnek, részt vesznek az istenek gyűlésében mint szolgálók és tánczosnók. Hesiodos szerint elének 9720 ember életével egyenlő ideig. Legrövidebb ideig élnek a források és fák nymphái. — Gyermekeik mindannyian halandók, még akkor is meghalnak, ha apjuk isten; legfellebb akkor lesznek halhatatlannokká, ha valami érdemük miatt az istenek azokká teszik. — Nympháknak mondják a 3000 Okeanidát és az 50 Nereidát is. — A nympháknak szentelték a forrásokat és termékeny földeket, később a szökőkutakat és víztartókat is; oltáraikon kecskéket, bányákat, tejet és olajat áldoztak nekik.

Nyx, a r. **Nox**, az éj istennője, Chaos leánya,

Erebos (sötétség) neje. Gyermekai: Thanatos, Hypnos Morpheus stb. kik mindannyian az alvilágban laktak. Nyx sohasem öregedett el, megfékezett, nyugalomra hajtott isteneket és embereket.

Odin, Woden, Wodan, Wuotan, (ész.) Az Asok feje, az ég és föld legfőbb ura, Zeushez hasonlóan az istenek és emberek atyjának is nevezték. Mindenható, bölcs isten, ki legjobban ért minden büvészethez, a háború mesterségéhez is. Nejével, Friggával, az Asgardban lakott. Gyermekai: Baldr, Braga, Hermodr, Thor és Tyr. Más istennőktől is volt sok gyermeke. Odin születéséről az Edda szól (L. Ymir). Mikor már a világ kormányzója volt, megteremtette az első emberpárt következőképen: Egyszer Wile és We istenekkel a tengerparton sétált. Két fatörzset látott. Jó kedvében életet és leheletet fujt a fába, Wile szellemmel és mozgékonyssággal látta el, We pedig vért, látó-, halló- és beszélőképességet adott nekik. Így keletkezett az első férfi, neve: Askr (kőrisfa) és az első nő, neve: Embla (égerfa) Az emberek mellett, a kik gyorsan elszaporodtak, a vízáradástól megmenekült Bergelmer óriás nemzetsége is meggyarapodott és többször is megtámadta az isteneket; a harcz azonban majd csak az istenalkonykor (l.) dől el, mikor az óriások Muspelheim fiaival és az Asok többi ellenségeivel egyesülnek. Addig azonban Odin uralkodik a világon. — Bölcsesé úgy lett, hogy elment Mimerhez, a Jotunheim bölcseségforrásának őréhez, hogy a forrás vizéből meríthessen. Mimer ezt csak oly feltétel mellett engedte meg neki, ha egyik szemét zálogul adja. Odin megtette; de Mimernek nem volt szabad visszaadni a zálogot, úgyhogy Odin ezóta félszemű volt. Odin megtudhatott mindent úgy is, hogy különböző állatok alakját öltve magára, bejárta a földet. Két holló is állt szolgálatára: Huginn (gondolat) és Muninn (emlékezet), melyek minden nap bejárták a világot és elmondták neki tapasztalataikat. Azért nevezik Odint Hrafnagud-nak (hallóisten) is. Általában igen sok mellékneve van. Nevezik Liodasmider-nek (dalművész) és Hagyrkurnak, mert mindig versben szólt. Ezt azért tehette, mert Fialar és Galar törpék a bölcs Quaser véréből költő-italt készítettek, melynek birtokába először Suttungr óriás jutott, ki Hnitbergben

őriztette Gunnlöd nevű leányával. Odin kigyóalakban becsuszott a Hnitbergbe, aztán igazi alakját öltötte magára és szeretetreméltóságával annyira elbűvölte a leányt, hogy engedélyével minden 24-ik órában egy kortyot ihatott az italból. Harmad napra azonban Odin már fenéig kiürítette az italt tartalmazó edényt, aztán sassá változott és ép akkor repült el, mikor az óriás hazatért. Mihelyt Suttungr észrevette, hogy mi történt, ő is sassá alakult és üldözte az istent, de nem bírta utólélni. Odin szerencsésen megérkezett az Asgardba, hol a többi Asok már egy ezüsttállal várták, melybe az italt kiadta. Ezt aztán szétosztották: Braga, a költők istene, kapta a legtöbbet, ki azon halandóknak adott belőle, a kiket költői tehetséggel akart megáldani. — Odin rendelkezésére az Asgard 3 palotája állott: Gladsheim, Walaskialf és Walhalla. A Gladsheimban tartották a tanácskozásokat; mások szerint a Walhallában (l.), hol Odin legmagasabb ülőhelye, a Hlidskialf is volt. — Vén félszemű emberalakunak képzeltek; hosszú szakállal, sötét köpenynyel, arczába húzott kalappal.

Odysseus, r. Ulysses, a homerosi eposok okos, leleményes és cselszövő hőse, Ithaka sziget királya, Laërtes és Antikleia fia. Egy monda szerint Sisypchos volt atyja, és Laërtes, miután Antikleiat nőül vette, fiául fogadta. Már ifju korában híres volt bölcseségéről és bátorságáról. Ő is Helena (l.) kérői közé tartozott. A leány atjánál, Tyndareusnál, kit tanácssal látott el, kikötötte maga számára, hogy, ha Helena nem őt választja férjéül, Penelopet, Tyndareus unokabugát, Ikarios és Periboia nymphea leányát kapja feleségül. Így is történt. Penelope férjét Ithakába kísérte, ott született fiuk, Telemachos. Ekkor történt, hogy Paris troiai királyfi elrabolta Helenát. Helenának összes kérőit figyelmeztették esküjökre és így Odysseusnek is el kellett mennie a Troia ellen indult hadsereggel. Egy monda szerint nem ment szívesen. Mondják, hogy örültséget színlelt, szamarat és bikát fogott egy igába és gabona helyett sót vetett el; Palamedes (l.) azonban észrevette a király cseltegetését és Telemachost fektette az eke elé. Ekkor apja felemelte vagy félretolta volna az ekét és így elárulta magát. Minderről egy szóval sem emlékszik meg Homeros. — Troia ostromlásánál a görögök

gyakran követték az ő tanácsát és végre az ő cselével, a falóval, el is foglalták a várost. — Homeros Odysseiájában olvasható Odysseus tíz éves bolyongása Troia elfoglalása után. — Troiából a maga embereivel elevezve, először a kikönokhoz ért, kik sok társát megölték. Innen a lotosevők országába jutott, hol társai a lotos gyümölcséből ettek, mire megfeledkeztek hazájukról, úgyhogy csak erőszakkal hurczolhatta a hajókra. Majd a félszemű kyklopsok szigetére ért és Polyphemos barlangjába tévedt, ki több társát felfalta, míg végre Odysseus leitatta és az alvó kyklops szemét kiégette. Így menekülhetett csak újra a tengerre. Polyphemos fia volt Poseidonnak, ki ezóta folyton haragudott Odysseusra. Ez aztán megmaradt társaival Aiolos szélistenhez jutott, ki annyira megkedvelte, hogy az összes szeleket elzárta egy tömlőbe és átadta neki. Baj nélkül hazaérkeztek volna mindannyian, ha Odysseus emberei kíváncsiságból fel nem nyitották volna a tömlőt. A szelek kirohanása következtében iszonyú vihar támadt; a laistrygonok, kiknek földje felé sodorta, szétzúzták a hős valamennyi hajóját, kivéve azt, melyen ő maga volt. Innen Kirke bűvésznőhez jutott, ki megmaradt embereinek nagyrészt sertésekké változtatta; Odysseusnak Hermes segítségével csak nagy nehezen sikerült emberi alakjukat visszaadni. Erre egy évig jól mulattak Kirkénél. Odysseus e közben Kirke tanácsára elment az alvilágba, hogy ott Teiresias jóstól megtudja hazatérésének módját. Visszatérése után Kirke szigetén először is eltemette Elpenort, szerencsétlenül járt kormányosát, aztán folytatta utját. A vihar elvitte a szeirének szigete mellett, kik énekükkel magukhoz csalták az utasokat, hogy aztán megöljék. Odysseus társainak fülét viaszszal tömte be, magát pedig az árbócfához köttette és így szerencsésen elvitorlázhatott a sziget mellett; elhajózott a Skylla és Charybdis (l.) mellett is; itt azonban újra hat embere veszett el. Azután Thrinakia (Sicilia) szigetére érkezett, hol társai az ő tilalma ellenére éhükben Helios teheneit leölték és megették. Alighogy újra hajóra szálltak, Zeus villámával szétzúzta Odysseus utolsó hajóját is, úgyhogy csak maga a király érkezhetett meg a hajó árbócfáján Kalypsohoz Ogygia szigetére. Kalypso nymphea megszerette és mindenképpen arra

törekedett, hogy magához lánczolja. Örök életet ígért neki, de hiába, mert Odysseus csak hazája és neje után vágyódott. Hét évig volt már Kalypsonál. Ekkor az istenek Poseidon távollétében Odysseus régi pártfogója, Athene, kérésére elhatározták, hogy végre hazaküldik a sokat szenvedett hőst. Zeus elküldte Hermest Kalypsohoz, hogy neki az istenek határozatát tudtára adja. Kalypso kénytelen volt engedni. Odysseus tutajt készített magának és elhajózott. Az aithiopoktól visszatérő Poseidon azonban észrevette, összezúzta tutaját, úgy hogy csak hosszú hanyattatás után és Ino-Leukothea (1.) segítségével juthatott el a phaiakokhoz, Scheria szigetre, hol elaléltan megpihent. Nausikaa, Alkinoos király leánya, ki barátnőivel a tengerparton játszott, észrevette a zajra felébredt Odysseust, ruhával látta el és atyja palotájába hívta. Alkinoos szívesen fogadta. Odysseus elmondta neki lakoma közben kalandjait; a király pedig több napi mulatozás után dús ajándékokkal megrakott gyors hajóján, elküldte Ithakába. Hogy ott rögtön fel ne ismerjék, Athene öreg koldussá változtatta. Volt is erre oka. Odysseus palotája telve volt özvegynek tartott neje kérőivel. Penelope nem tudta már, hogy segítsen magán kérőinek ostromlásával szemben. Végre cselhez folyamodott. Azt mondta, hogy apósa, Laërtes, számára, kinek halála minden nap várható, halotti köntöst kell szőnie; ha készen lesz, férjet választ. Csakhogy a mit reggel szőtt, azt éjjel újra felbontotta. — Odysseus Ithakába érkezte után először is felkereste kondását, Eumaiost; tőle hallotta, hogy garázdálkodnak a kérők az ő palotájában. Ugyanott találkozott fiával, Telemachossal, ki már keresésére indult és Athene sugallatára tért haza; elmondta neki, hogy kicsoda, és közölte vele tervét a kérőkkel szemben. Aztán még mindig koldus alakjában palotájába ment. Hű kutyája még megismerte, aztán kiadta páráját; egy sebhelyén megismerte öreg dajkája, Eurykleia, is. Penelope hirtelen sugallattól készletve kihirdette, hogy annak lesz nejévé, ki elhalt férje ijját 12 egymás megett felállított fejszén keresztül tudja röpíteni. De egy kérő sem volt erre képes. A koldusnak tartott Odysseusnek könyörületből szintén megengedték, hogy szerencsét próbáljon ő is. Könnyen teljesítette Penelope kívánságát. Athene most vissza-

adta eredeti alakját a hősnek, ki fiával és hű embe-
reivel, Eumaiossal és Philoitiosszal együtt egy-
másután lenyilazta a kérőket. Ekkor tudta meg csak
Penelope férje hazatérését. Odysseus kibékítette a ké-
rők megöletése miatt fellázadt ithakaiakat és aztán még
sokáig boldogan élt nejével együtt. Későbbi életéről
és haláláról sokfélét regélnek. Így pl. hogy Italiába
vándorolt és hogy Kirkétől való fia, Telegonos,
megölte.

Oegir (ész.) = Aegir (I.)

Ogyges. v. **Ogygos,** őskori attikai v. boitiai
király, kinek idejében egy nagy vizözön, az ogygiai
vizözön volt.

Ogygia sziget, melyen Kalypso nymphea lakott;
a Korfutól északra levő Othonousi szigetet tartják
Ogygiának.

Oidipus Laios thebaei királynak és Iokastének,
Menoikeus leányának, fia, kinek lábát mindjárt
születése után átszurták és azután Kithairon hegyen
kitették. Egy jóslat ugyanis azt jövendölte a sokáig
gyermektelen Laiosnak, hogy majd születik egy fia,
de az neki gyilkosa lesz s aztán saját anyját veszi
nőül. — A kitett gyermeket pásztorok megtalálták
és Polybos korinthusi királyhoz vitték, ki feleségével
együtt szivesen fogadta és felnevelte. Oidipus abban
a hitben volt, hogy ő Polybos fia. Egyszer játék
közben egyik társa azt mondta neki hogy nem fia
a királynak. Oidipus erre Polyboshoz fordult fel-
világosításért. Minthogy azonban kielégítő választ
nem kapott, elment Delphibe, hol azt a jóslatot
nyerte, hogy kerülje hazáját, mert különben atyjának
gyilkosa és édes anyjának férjévé lesz. Hogy a jóslat
ne teljesülhessen, Korinthost, melynek királyát
most is atyjának tekintette, kerülte. Bolyongása
közben egy keresztuton előtte ismeretlen igazi atyjával,
találkozott. Kisérétének egy tagjával véletlenül össze-
veszett; a czivódásba beleszóló Laiost pedig harag-
jában agyonütötte. Aztán tovább vándorolt és eljutott
Thebaebe. Itt abban az időben egy sphinx nevű
félíg asszony-, félíg oroszlánalakú szörnyeteg pusztította a vidéket; minden mellette elhaladó embernek
egy talányt adott fel s ha nem tudta megfejteni,
megölte. A talány az volt, hogy melyik az a lény,
mely reggel négy-, délben két- és este háromlábú.
Oidipus a talányt megfejtette: az a lény az ember

csecsemő-, felnőtt és öregkorában. Erre a sphinx levetette magát a szikláról és Thebae megszabadult a rémülettől. Oidipus megkapta a díjat, melyet a thebaiek a sphinx fejére kitűztek: nőül nyerte Iokastet, Laios özvegyét és Thebae királya lett. Így teljesült a jóslat, melyet Laios és Oidipus kaptak, a nélkül hogy tudták volna. Oidipus atyjának gyilkosa lett s nőül vette anyját, a kitől két fia: Eteokles és Polyneikes, és két leánya született: Antigone és Ismene. De az istenek haragját nem kerülhette ki, habár akarata ellenére követte el természetellenes tettét. Az országot nehéz csapások sújtották: éveken át semmit sem termett a föld, elhulltak az állatok, meghaltak az újszülöttek. A delphii jóslóhely és Teiresias jós szavaiból Oidipus lassanként megismerte végzetét. (Sophokles Oidipus királya szól erről.) Iokaste önkézüleg vetett véget életének, Oidipus pedig megfosztotta önmagát szeme világától és kivándorolt az országból, honnan alattvalóinak átka kíséerte. Csak leánya, Antigone, kíséerte hiven bolyongásában is. — Az istenek haragja azonban még nem szűnt meg. Eteokles és Polyneikes, Oidipus fiai, abban egyeztek meg, hogy évenként felváltva uralkodnak. De mikor Eteoklesnek éve lejárt, nemcsak hogy át nem adta az uralmat Polyneikesnek, hanem ki is kergette az országból. Polyneikes Adrastoshoz, Sikyon királyához ment, a kinél egy másik száműzött fejedelmet talált, az argosi Tydeust. A két ifjú barátságot kötött és esküt tett, hogy kölcsönösen segítik egymást a trón visszaszerzésében. Adrastos, ki leányait a két ifjúnak nőül adta, nagy sereget gyűjtött, hogy előbb Thebae, aztán Argos ellen vezessék. Görögország legnagyobb hősei vettek részt a Thebae ellen indított hadjáratban: Adrastos, Polyneikes és Tydeus mellett még Amphiaraios, Kapaneus, Hippomedon és Parthenopaios voltak a sereg vezérei. Összesen tehát heten; innen a vállalatnak Aischylos tragoediájából is megszokott neve: Heten Thebae ellen. — E közben Oidipus Attikába jutott, hol egy jóslat szerint véget kellett érnie szenvedéseinek. Antigone volt vele még mindig; fiai nem törődtek vele; de mikor azt a jóslatot kapták, hogy a háboruban az lesz a győztes, ki Oidipust a maga részére nyeri és visszahozza Thebaebe, Polyneikes felkereste és áldását

kérte hazája ellen vezetendő hadseregére; de Oidipus megátkozta bűnös vállalatát. Másik fia, Eteokles, nagybátyját, Kreont, küldte Attikába, hogy atyját akár erőszakkal is visszahozza Thebaebe. Kreon el is ment Attikába, de Theseus megvédte az erőszak ellen a vak Oidipust. Ez fiait újra megátkozta és megjósolta, hogy egymás kezétől fognak elesni. Nem sokkal később egy zivatar közepette meghalt és eltűnt, úgyhogy csak Theseus ismerte nyugvóhelyét. Antigone ekkor visszatért Thebaebe. (Oidipus életének végét tárgyalja Sophokles Oidipus Kolonosban cz. tragoediája.) — E közben a hét vezér is utnak indult Thebae ellen. Bár gonosz előjелеik voltak (l. Hypsipyle), mégis megszállották Thebaet. Először békésen akarták a dolgot elintézni. Tydeust beküldték a városba, hogy Polyneikes számára követelje az uralmat. Tydeust azonban agyonütötték volna, ha Eteoklesnek lesbe állított 50 emberét, egynek kivételével, le nem terítette volna. Megkezdődött az ostrom. Thebae hét kapuját a hét vezér egymás között felosztva ostromolta. Eteokles is hét részre osztotta fel seregét; testvére ellen maga támadt. Mindkét fél vitézül harczolt; de az istenek Thebae védőivel tartottak, kik avval nyerték meg kegyüket, hogy Teiresias jós szavára Menoikeus, Kreon fia, önként áldozta fel életét hazájáért. A döntő csata napján Amphiaraos jós, ki előre látta a háború kimenetelét, újra megjövendölte, hogy a támadó vezérek közül csak Adraستos menekül meg élve; a többiek tehát daczos bátorsággal rohantak a csatába; Kapaneus már a vár falain volt és avval dicsekedett, hogy az istenek akarata ellenére is elfoglalja a várost, mikor Zeus lesujtotta villámával. Erre a thebaeiek kitértek és az ellenséget megsemmisítették. A vezérek közül csak Adraستos menekült meg a szárnyas Areion hátán; a többiek elestek. Eteokles és Polyneikes egymás kezétől véreztek el; Amphiaraoست a villámütés által keletkezett földrés nyelte el. — Thebae trónját Kreon foglalta el és Antigone (l.) alatta jutott szomorú sorsra. — Harmincz évvel a hét vezér vállalata után utódaik egy másik boszuló hadjáratot indítottak Thebae ellen. Ez az u. n. epigonok, az utódok háborúja, melyet az istenek is pártfogoltak. Thebaet elfoglalták és elpusztították. Az epigonok nevei: Alkmaion,

Amphiaraos fia, Aigialeus, Adrastos fia, Promachos, Parthenopaios fia, Thersandros, Polyneikes fia, Diomedes, Tydeus fia, Sthenelos, Kapaneus fia. Euryalos, Adrastos unokaöcscse. — Az epos szerint azt, hogy Oidipus saját anyját vette nőül, Teiresias nem sokkal a házasság megkötése után megmondta; mire Epikaste (Iokaste régibb neve) öngyilkossá lett; Oidipusnak, ki megvakította magát, második nejétől, Eurygeneiától, született két fia és két leánya. A tragikusok nem szólnak Oidipus második házasságáról.

Oikles, Amphiaraos atyja, ki Heraklesszel Troiába ment és ott elesett.

Oileos, a lokrosi vagy kisebbik Aias atyja.

Oineus, Kalydon és Pleuron királya, Portheus v. Porthaon aitoliai király és Euryte fia, Acheloos folyóisten unokája. A kalydoni vadászatnak köszöni hírét. Híres fia Meleager, híres leánya Deianeira. Azt is mondják, hogy Meleager atyja Ares, Deianeirae pedig Dionysos volt, a ki Oineusnak a házában tapasztalt vendégbarátság jutalmául az első szőlővenyigéket ajándékozta; ezért nevezték el a görögök a bort az ő neve után oinosnak. Oineus első neje Althaia, második neje pedig Periboia volt, kitől Tydeus nevű fia született.

Oinomaos L. Pelops.

Oinone, nympa, Paris (l.) neje.

Okeanos, Oceanus, Uranos és Gaia fia, Kronos legidősebb testvére, a legöregebb titán. Neje az ő nővére Tethys volt, kitől mint gyermekei, minden forrás, patak, folyó, folyam és tó istene és istennője születtek. Okeanos vize mint valami élő gyűrű körülfolyta a földet, melyet korongnak képzeltek. Magát az Okeanost pedig az ég iveri vették körül függélyes irányban, úgyhogy a világot deszkakerítéshez hasonlóan zárták el. Megette örök sötétség uralkodik; Helios csakis a földkorong és az Okeanos vize felett jár. Nyugaton, a hol vize ered, van Okeanos lakása; itt kezdődik a sötétség; az alvilág bejárata is itt van. — Tethysnek férjétől még 3000 leánya született, az Okeanidák. Ezek a tengerben élő bájos leányok, kik szerelmükkel isteneket és embereket boldogítottak. A nympháktól abban különböznek, hogy testük alsó része a haléhoz hasonlít.

Olympiai játékok I. Zeus.

Olympos, Thessalia egy magas hegye, a legmagasabb hegy, a melyet a görögök ismertek, azért tették a korongnak képzelt föld középpontjává, az istenek székhelyévé. Az istenek palotái a hegység különböző csucsain voltak; Zeus palotája a legmagasabb csucson; közvetlenül felette volt az égboltozat, a melynek itt volt nyílása, úgyhogy át lehetett azon menni az égre. Keleten és nyugaton is volt még egy az égbe vezető bejárat, különösen Helios számára, a ki a keleti kapun ment fel az égre és a nyugatin leszállt az Okeanosba. — Később, mikor az Olympos hegyet már jobban ismerték, az eget tartották az istenek lakóhelyének. — Zeus arany palotájának nagy termében tartották az istenek tanácskozásait; a tizenkét főisten (l. Istenek) képezte a tanácsot; a többieket csak akkor hívták meg, ha nagy (nép-) gyűlést kellett tartani. Hermes, Iris és Themis voltak ilyenkor Zeus hírnökei. A gyűlésen Zeus elnökölt; ő fogadta az isteneket, kik a levegőn át részben nagy léptekkel gyalog, részben szélgyorsasággal kocsin érkeztek. A Hephaistos készítette talp vitte őket, kocsijaikba fogott lovaikat pedig az ugyan-csak Hephaistostól készített aranypatkók vitték oly gyorsan az Olymposba. — Az istenek gyűléséről a költők úgy szólnak, mintha emberek gyűlését írják le: az istenek is szenvedélyesek voltak ilyenkor, sokszor összevesztek; de voltak vig és kedélyes gyűléseik is. A gyűlés után lakomáztak, ambrosziát és nektárt élveztek, lakoma közben a charisok és múzsák mulattatták őket énekükkel és tánczukkal. — Lakóhelyükről olymposiaknak is nevezték az isteneket.

Om (ind) azon három jelből álló szótag, melylyel a trimurtit (l.) jelképezték. Minden ind könyv elején látható. A trimurtit még egy háromszöggel körülvevett körrel is jelezték.

Omphale l. Herakles.

Ops (r.) l. Rheia.

Orcus (r.) l. Hades. A rómaiaknál a halottak országára nézve nem fejlődött ki egységes hit. Eredetileg magának a halálnak beálltát tulajdonították Orcusnak. Mellette a halottak anyai gondozójaként Tellust vagy Terra matert említették, a ki tulajdonképen maga a föld, a mennyiben magához fogadja a halottakat. Nevezik Maniának v. Larának, La-

rundának és Avia Larvarum, a kísértetek nagyanyjának is. A halottak némasága miatt Dea muta- vagy tacitának is.

Ördög (magyar) az ősvallás gonosz szelleme, ki a régibb Tering helyére került.

Oreadok L. Nymphák.

Oreithyia l. Boreas és Kalais.

Orestes. Tantalos házának sarja, Agamemnon és Klytaimnestra fia, Iphigeneia, Elektra és Chrysothemis testvére. Még gyermek volt, mikor atyját Troiából való hazatérése után Klytaimnestra és kedvese, Aigisthos, megölték. Ugyanekkor Orestes csak nénje, Elektra gondoskodása folytán menekült meg a haláltól. Elektra ugyanis egy hű szolga kíséretében titokban elküldte Orestest Phokisba, Strophios királyhoz, ki Anaxibiát, Agamemnon nővérét, kirta feleségül. Hét évig maradt nagybátyjánál, kinek fiával, Pyladesszel, ekkor kötötte hires barátságát. Mikor aztán Orestes felserdült, Elektra unszolására a vérboszú kiviteléhez fogott. De előbb Apollon jóshelyébe, Delphibe, ment, hol azt az utasítást nyerte, hogy cselled ölje meg atyja gyilkosait. Pylades és hű szolgája kíséretében tért vissza hazájába. Először is barátja, mások, pld. Sophokles Elektrája szerint, szolgája által saját halálának hamis hírét jelentette anyjának. Így könnyen ölhette meg anyját és Aigisthost, kik a hír hiteles voltában bízva, teljes biztonságban érezték magukat. — Bár Apollon tanácsára hajtotta végre Orestes a vérboszút, anyagyilkossága miatt nem kerülhette ki büntetését. Alighogy megtörtént a gyilkosság, az Erinysek Orestesre rohantak és országból országba üzték. Így jutott el Delphibe is, hol elpanaszolta szenvedéseit Apollonnak. Ez azt a kétértelmű tanácsot adta neki, hogy hozza el Taurisból nővérét; akkor majd megszabadul kínjaitól. Orestes úgy értette, hogy Artemis szobrát kell onnan hazájába hoznia; ezért ment Pylades kíséretében Taurisba, a Krim félszigetre. Itt azt követelte az országos törvény, hogy minden idegent fel kell áldozni az istennőnek. Orestest és Pyladest elfogták a parton és már átadták Artemis papnőjének, hogy feláldozza. E papnő azonban Iphigeneia, Orestesnek Aulisban feláldozott, halottnak hitt nővére volt. Egy véletlen folytán felismerték egymást. Iphigeneia

ugyanis Pylades által, kit nem szánt a feláldozásra, levelet akart küldeni testvérének, Orestesnek, melyben tudtára adja, hogy nem halt meg Aulisban, és kéri, hogy jöjjön érte. A váratlan viszontlátás örömeit élvezték egy ideig Orestes és Iphigeneia; majd arról tanácskoztak, hogy menekülhetnek meg ez idegen országból. Orestes elmondta nővérének Apollon parancsát; Iphigeneia csellel segített mindkettőjük helyzetén. Thoasnak, Tauris királyának, ugyanis azt mondta, hogy a két ifjut, kik anyagyilkosok, csak akkor áldozhatja fel, ha előbb a tenger vizével megtisztítja őket is. Artemis szobrát is, melyet gyilkosságtól beszennyezett kezükkel megérintettek. Thoas a papnőben bízott; de szolgálai, kik Iphigeneiát és az ifjakat elkisérték, nem sokára jelentették, hogy a görögök szökni akarnak. Thoas már üldözni akarta őket, mikor Pallas Athene megjelent és kinyilatkoztatta előtte, hogy Orestes az istenek határozatából viszi nővérét és Artemis szobrát Attikába. Erre a király a történetbe belenyugodott; Orestes pedig az Erinysektől megszabadulva érkezett vissza hazájába. Így olvasható a mythos Euripides Iphigeneia Taurisban cz. tragédiájában. — Aischylos Eumenides cz. tragoediája szerint azonban az Erinysek még mindig üldözték Orestest. Apollon most Athenbe utasította, hogy szent törvényszék mondjon felette ítéletet. Orestes odament és Athene segítségéért könyörgött. Az Erinysek az Areiopagos törvényszéke előtt vádlói gyanánt léptek fel, Apollon pedig elvállalta védelmét. Az ítélelehozatalkor a szavazatok egyenlően oszoltak meg. Ekkor Athene maga dobott egy felmentő fehér követ az urnába. Így mentette meg Athene az Erinysek üldözésétől Orestest. Ezóta volt szokás Athenben, hogy egyenlő szavazatok esetében felmentették a vádlottat, a mennyiben Athene istennő nevében egy fehér követ, Athene követ (calculus Minervae), dobtak az urnába. — A vérbűnétől megtisztult Orestes átvette Mykenaeen atyja uralmát, nőül vette rokonát, Hermionét, Menelaus és Helena leányát, és apósa halála után Sparta királya is lett. Iphigeneia az attikai Halaebe vagy Brauronba vitte Artemis szobrát és az istennő papnője maradt élte végéig.

Orion óriás erejű és óriás alakú vadász, Homeros

szerint a legszebb férfiú. Poseidon és Euryale fia volt. Más monda szerint születése csodálatos módon történt. Poseidon egy fiának, Hyrieusnek, a boiotiai Tanagra királyának, házassága gyermektelen maradt. Egyszer meglátogatták Zeus, Hermes és Poseidon. A király gyermeket kért az istenektől. Az istenek erre egy tehén bőréből készült tömlőbe valami nedvet tettek, aztán összevarrták és a királynak meghagyták, hogy a földre ássa. Mikor 9 hónap múlva újra kiásta és a tömlőt felnyitotta, gyönyörű csecsemőt talált benne, kit fiaként nevelt fel és Orionnak nevezett el. Mikor felnőtt, nőül vett egy Sida nevű szép leányt, a kit azonban Hera nem sokára a Hadesbe küldött, mert nálánál is szebbnek tartotta magát. Ekkor Merope (v. Aëro) keze után vágyott, a ki Oinopion chiosi királynak, Backhos és Ariadne fiának, leánya volt. Oinopion nem merte az ifjút elutasítani, de a házasság megkötését folyton húzta-halasztotta. Végre erőszakkal vette el Meropet. Oinopion erre az ifjút lerészegítette, álmában megvakította és a sziget partjára tétette ki. O. innen Poseidon segítségével úgy ment át a tengeren Lemnos szigetére, mintha szárazon ment volna. Lemnosban Hephaistos isten azt ajánlotta neki, hogy menjen el Helios napistenhez és kérje, hogy adja vissza szeme világát; egyuttal Kedalion szolgáját vezetőül adta neki. O. a szolgát vállára kapta, elment keletre, hol Heliost palotájában találta s tőle tényleg visszanyerte szemevilágát. Erre visszafordult, hogy Oinopion királyon boszút álljon. Ez azonban el volt készülve O. boszujára: egy földalatti lakást építtetett; oda rejtőzött, mikor O. közeledtéről hallott. O. nem bírta találni és így boszujáról le kellett mondania. — Egyszer Eos meglátta a szép ifjút, megszerette, karjaiba zárta és elvitte Delosba. — Haláláról is többféleképen szólnak. Különösen elterjedt az a monda, hogy Artemis agyonnyilazta, mert O. el akarta csábitani Upis nymphát. Egy másik monda szerint Artemis és Apollon egy nyilversenyben ölték meg; ismét más monda szerint Gaia haragudott meg reá, mert elbizakodottságában úgy nyilatkozott, hogy lelövi a föld összes vadjait; ezért az istennő egy skorpióval ölette meg. Halála után csillaggá lett.

Ormuzd, (p.) a fény, a világosság istene, a jó isten, a ki a fénylő őslényből, a mindenható Zer-

vane Akerenéből lett. A végtelen magas Albordsi hegyen trónol. Minden jónak teremtője és védője. Ellentéte a gonosz Ahriman isten, kivel folyton kell küzdenie; 12 ezer évig tartó küzdelem után végre Ahriman győz. de csak rövid időre. A világ megtisztulva újra Ormuzd kormánya alá kerül.

Orpheus, a görögök legrégebbi dalnoka, Apollon isten és Kalliope muzsa fia. Lantját utólérhetetlen tökéletességgel kezelte és oly gyönyörűen énekelt, hogy állatok, sőt fák és sziklák is követték lépteit. Dalait nejehez, Eurydike nymphához intézte. Neje azonban egy kigyómarás következtében még fiatal korában elhunyt. Orpheus bánata a kétségbeesésig fokozódott; panaszával megtelt a föld, a levegő és az ég. A nymphákat könnyekre fakasztotta; végre az isteneket is annyira meghatotta bús dalaival, hogy megengedték neki, hogy nejét visszahozza az alvilágból. Orpheus leszállt a Hadesbe és lantjával rábirta Plutont és Persephonét neje visszaadására; de kikötötték, hogy addig vissza ne nézzen nejeire, míg az alvilágot el nem hagyta. E feltételnek azonban nem bírt megfelelni a dalnok. Nem állhatta meg, hogy vissza ne tekintsen nejeire, mielőtt az alvilágot elhagyta volna; meglátta ugyan, de elvesztette örökre. Eurydikének vissza kellett térnie a halottak országába. Orpheus ezóta sokat bolyongott mindenfelé; végre az Argonautákhoz csatlakozott és dalaival nagy szolgálásokat tett a hősöknek: elaltatott sárkányokat, elhallgattatta a szeireneket stb. Szomorú véget ért: vad bakckansnők tépték szét Thrakiában. Szétdarabolt holttestét a muzsák temették el, lantja pedig az égre jutott a csillagok közé. — Hires volt jósló tehetségénél fogva is. Az istenek tiszteletére vonatkozó, neki tulajdonított tanok és jóslatai, melyek sok hívőre találtak, titkos szertartásokkal voltak összekapcsolva, melyeket csak a beavatottak ismerhettek meg. Ezek az u. n. orphikus mysteriumok.

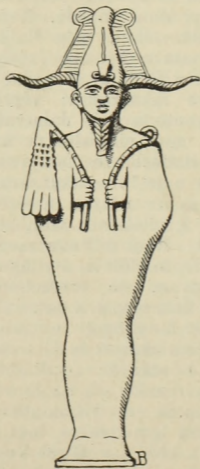
Orthia I. Artemis.

Orthros, Typhon és Echidna fia, Kerberos alvilági kutya testvére, Geryoneus nyájának őre. Kétféjű kutyának képzelték.

Oschophoria, a Bakchos és Athene tiszteletére a szőlők érésekor tartott ünnep.

Osiris (egy.) a földet termékenyítő isten, ki a

régibb Ammon helyett az egyiptomiak legfőbb istenévé lett. A nap és a Nilus folyó istene gyanánt is imádták. Úgy képzelték, hogy a napnak mindent élesztő melege a Nilus folyó útján jutott a földre érintkezésbe. Minthogy neje, Isis a föld istennője volt, a földmivelés istenének is tartották, továbbá városok és államok alapítójának. — Egyik jelképe a napot jelentő szem, a másik az uralkodást jelző kormánypálcza. Osiris és Isis meghaltak ugyan, de

Osiris.

azóta az alvilágban uralkodnak mint a holtak birái, istenei. Osirist ugyanis megölte testvére Set (Typhon), a rombolás istene, azon lakomán, melyet az ő tiszteletére akkor adott, mikor Ázsiából, hol a mivelődést terjesztette, visszatért: holttestét egy koporsóba zárta és a Nilusba dobta. Sokáig uszott így a vizen Osiris holtteste; végre byblosnában megakadt (mi félreértés következtében azon hitre szolgáltatott okot, hogy Osiris holtteste eljutott a phoenikiai Byblosig). Isis hosszas kutatás után végre megtalálta férje holttestét, bebalzsamoztatta és eltemettette. E közben Set vette át a kormányt; Osiris hulláját 14 részre szakította és mindenfelé elszórta. Isis újra kereste férje maradványait. (Isis éjjeli útjaira és keresésére vonatkozik a Saisban tartott lámpaünnep). Anubis (Anapu) fia segítségével meg is találta; a maradványok mindegyikét viaszból férfialakká egészítettte ki és papokkal mindegyiket más városba temettette; ugyanazokat esküvel kötelezte arra is, hogy a temetés helyeit el nem árulják. Ennyi hűség láttára Osiris feljött az alvilágból és Har (Horos) fiát a hadi művészetre tanította. Ez aztán Set istent legyőzte és büntetés végett átadta

anyjának. Isis azonban nemeslelkűen megbocsátott férje gyilkosának. Hart anyja eljárása annyira felbőszítette, hogy fejéről letépte koronáját, melynek helyére Thuti (Hermes) tehénkoponyát tett. Ezóta tehénfejjel ábrázolták Isist. Thuti és Har hétszer is harczoltak Set ellen; végre elfogták és Memphis templomában megölték. Ezóta volt Isis ismét Egyiptom egyedüli királynéja, míg végre ő is az alvilágba került. — Osirist a szent Hapi (Apis) képében imádták. L. Apis.

Ostara (ész.) a tavasz istennője, a husvét német nevét (Ostern) tőle nyerte; a husvétii tojás, mint a fejlődő élet jelképe is reá emlékeztet.

Otos l. Aloëus.

Oxylos, Haimon aitoliai király fia, kinek egy gyilkosság miatt el kellett hagynia hazáját. Elisbe menekült. Félszemét egy nyillövés következtében véletlenül elvesztette. Mikor egy év múlva hazájába visszatért, utközben a Peloponnesosba törő Heraklidákkal találkozott, kik egy jóslat parancsára háromszemű vezért kerestek, mert csak az ő segítségével győzhetnek. Oxylos lovon tette meg az utat. Ugy hitték, hogy megtalálták azt, a kit kerestek, mert a lónak és Oxilosnak együtt három szeme volt. Tényleg győztek és Oxylos jutalmúl Elis tartományt kapta.

Pagodák (ind.) az ind istenek templomainak neve.

Päivä (finn) a nap istene; a „tarkakörmű“ Päivätär a nap leánya, a hajnal, piros felhőn, vagy a szivárványon vagy sötét erdő szélén ül. Päivälä (finn) a nap háza.

Palaimon l. Ino.

Palamedes, Nauplios euboiai király és Klymene fia, részt vett a tróiai háboruban. Mondják róla azt is, hogy feltalálta a kockajátékot, a mértéket és súlyokat, hogy költő volt és hogy Kadmos alpha-betumát 4 betűvel gyarapította. Szomorú halála Odysseus boszuállásának következménye. Palamedes volt ugyanis az, ki Odysseus (l.) cselét, a melylyel a tróiai háboru előtt élt, felfedezte. Odysseus megharagudott reá azért is, mert, mikor egy alkalommal Troia vidékéről zsákmány nélkül tért haza, kigúnyolta. Ezek miatt Palamedes sátrában titokban aranyat ásatott el és egy phrygiai szolgálival mindenfelé azt a hírt terjesztette, hogy Priamostól

levelet hozott Palamedesnek. Ezt a levelet, melyet Odysseus hamisított, felfogták, a mitsem sejtő Palamedest hadi bíróság elé állították, árulással vádolták és megkövezték, bár Palamedes mindvégig hangoztatta ártatlanságát. Atyja bosszujáról l. Nauplios.

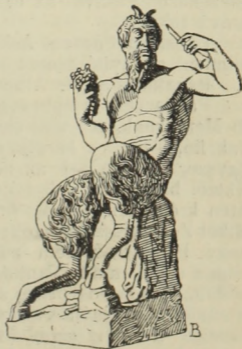
Pales (r.) a legelők és nyájak védő istene. Rómában a valószínűleg utána elnevezett Palatiumon volt székhelye. Április 20-án ünnepelték tiszteletére a Pariliát v. Paliliát, mikor a juhokat és istállókat vízzel és vérnélküli áldozatokkal megtisztították.

Palladion, a r. **Palladium**, Troia legnevezetesebb szentsége, egy fából készült istenszobor, mely a mythos szerint az égből esett le. Szűzet ábrázolt, a ki jobbában hajító dárdát, baljában a béke jelképét, szövőszéket és fonalat, tartott. Némelyek szerint Pallas Athene maga faragta, mások szerint nem az istennő, hanem egy társnője, Pallas, Triton tengeri isten leánya után nevezték el, kinek képét akkor faragta meg Athene, mikor egyszer vivás közben szenvedélyétől elragadtatva a leányt leszúrta. A szobrot Zeus trónja mellé állította. Egyszer a Pleiada Elektra, ki természetellenes módon atyjába volt szerelmes, az Olymposba menekült és átkarolta a szobrot. A nem tiszta leány érintése Athene hite szerint beszennyezte a szobrot; haragjában ledobta a földre. A szobor Ilos király sátra elé esett, ki épen Zeushoz könyörgött, kedvező előjelet kérve egy város alapításához. A szobrot annak vette; megalapította Iliont v. Troiát, melynek egyik templomában helyezte el az ég ajándékát, melyről azt hitték, hogy Troia mindaddig el nem foglalható, míg a Palladion birtokában van. A Troia elfoglalására megjelent görögök az elfogott Helenától hallották meg, miért nem vehetik be a várost. Ekkor Diomedes és Odysseus egy földalatti uton titokban belopódtak a városba és ellopták a szentséget; mások szerint megvesztegetett troiaiak adták ki. Troia elfoglalása után több város, (különösen Argos és Athen) dicsekedett avval, hogy a Palladion birtokában van. Egy monda szerint azonban Diomedes később önként visszaadta Aineiasnak, ki Italiába menekült vele. Így végre Rómába került, hol Vesta templomában őrizték, még pedig oly szigoruan, hogy még a pontifex maximusnak sem

volt szabad megérinteni. Innen Heliogabalus az általa épített Naptemplomba vitte. Ezóta hallgat róla a monda. — Palladium alatt ma is védőeszközt értünk.

Pallas: 1) Athene egyik neve, 2) az általa megölt leány neve (l. Palladion), 3) egy gigas neve, kit szintén Athene ölt meg a gigasok elleni harczban, 4) egy titán neve, Krios és Eurybia fia, kinek neje az Okeanida Styx volt; négy gyermekük: Nike (győzelem), Zelos (buzgalom), Krates (erő) és Bia (hatalom).

Pan, a pásztorok istene, Hermes isten és Dryope nympha fia. Csuf alakjától anyja úgy megijedt, hogy látni sem akarta. Pan homlokán ugyanis szarvak voltak, orra görbe, füle hegyes, arca szakállas, szőrös teste kecskefarkban és kecskelábakban végződött. Atyja elvitte az Olymposra, hol az istenek, különösen Bakchos, szívesen és nevetve fogadták. — Pan kedvencz tartózkodási helye Arkadia volt, különösen a Lykaios és Mainalos hegy. Itt vadászott reggel, délben pedig felkereste a hűvös barlangokat, hogy ott megpihenjen. Gyakran

Pan.

megjelent a nymphák között is, kiket, bár kevés szerencsével, szerelmével ostromolt. Echo és Pitys szöktek előle. Syrinx naiada is ezt tette; de Pan utólérte. Ekkor Syrinxet nővérei, kikhez segítségért könyörgött, náddá változtatták. Pan a nádból néhány szálát leszakított és megcsókolta. Csókjával kellemes hangot csalt ki a nádból. Így lett Pan a nympha után syrinxnek nevezett pásztorsíp feltalálójává. E síppal eléggé ügyesen tudott bánni; ő maga művészetével annyira meg volt elégedve, hogy még Apollonnal is versenyezni merészelt. (L. Midas). — Pan elkísérte

Bakchost Indiába. Ünnepi tánczoknál ő volt a karvezető és általában Bakchos hadának és a nympháknak parancsolója. A nympháktól sok gyermeke született, kiket Panoknak, Paniskoknak (kis Panoknak) neveznek. — Nevét még ma is használják a nagy félelem („páni félelem“) kifejezésére. T. i. vad hangjával gyakran megijesztette az erdőkben legelő nyájakat; Bakchost pedig ugyanigy egyszer nagy veszélytől mentette meg. — Mondják róla azt is, hogy Selene holdistennőt szerette. (A hold világa t. i. harmatos legelőt ad a nyájaknak). — A bölcsészek nevének más értelmezésével (pan = minden) és a kecskealaku Mendes egyiptomi istennel való összehasonlításával az egész természet mindenható urává tették.

Panakeia, Panacea Asklepios orvosisten leánya, a mindent gyógyító szerek istennője.

Panathenaiak, l. Athene.

Pandareos: 1) ephesosi művész, Aëdon (l.) atyja. 2) Meropsnak, a Kréta szigetén levő Miletos királyának fia, Tantalos barátja és gonosztetteiben segédje. Egyszer ellopta azt az aranyebet, mely először a diktaei barlangot, a hol Zeus született, aztán ezen isten krétai templomát őrizte, és Tantalosnak adta. Mikor Zeus visszakövetelte, Tantalos esküvel fogadta, hogy Pandareos nem adta neki az aranyebet. E hamis eskü miatt Tantalos (l.) az alvilágban bűnhődött, Pandareos pedig kővé változott. Leányait az istennők megsajnálták s mindegyik saját adományával ruházta fel. Mig azonban Aphrodite az Olymposba ment, hogy Zeustól számukra férjeket kérjen, a Harpyiák elragadták és az Erinysek szolgálatába adták. 3) Egy Pandareos Demetertől azon tehetséget nyerte, hogy annyit tudott enni, a mennyit akart, a nélkül, hogy megártott volna neki.

Pandaros l. Troiai háboru.

Pandemos. L. Aphrodite.

Pandion, két attikai király neve. Az egyiknek neje Zeuxippe volt, leányai a híres Prokne és Philomele. A másikat elűzték Athenből, mire Megara királya lett. Négy fia volt, köztük Aigeus, ki visszafoglalta Athen trónját, és Nisos, ki Megara királya lett.

Pandora (= a mindennel megajándékozott). Hephaistostól agyagból és vízből alkotott csudaszép

nő, kit az istenek mindegyike megajándékozott a maga adományával. Így Aphrodite bájít lehelt arczára, Athene megtanította a női ügyességekre, a Horák és Charisok oly kecsesen öltöztették fel, hogy isten és ember egyaránt gyönyörködött benne. Zeus, kinek célja a Prometheustól teremtett ember megrontása volt, egy oly szelenczével ajándékozta meg, melybe minden baj el volt zárva. Aztán meghagyta Hermesnek, hogy Pandorát Prometheusnak feleségül ajánlja. Az okos Prometheus azonban nemcsak maga nem fogadta el, hanem testvérét, Epimetheust is figyelmeztette, hogy ne fogadja el Zeus ajánlatát. De hiába. Epimetheus Pandorát nejévé tette. Mikor meglátta a szelenczét, kíváncsi volt annak tartalmára. Pandora felnyitotta és a szelenczéből mindenféle baj, csapás és betegség tódult ki a világba s azóta gyötrik is az emberi nemet; csak a remény, mely e bajok elviselését enyhíti, maradt meg a szelenczében, mert mielőtt elhagyhatta volna, Pandora Zeus parancsára újra elzárta. — Epimetheus és Pandora leányai: Prophasis (az ürügy), Metameleia (a bűnbánat) és Pyrrha, ki Deukalion felesége lett.

Pandrosos (= nedvesség) L. Herse.

Pandu (ind) India egy királya, ki otthagya méltóságát és a magányba vonulva, pusztán a szemlélődésnek élt. Oda követte két szép neje, Kunti és Madri, is. — Pandu fiai és Kuru nemzetsége között nagy háború tört ki. Durjodhana, a Kuruk feje, t. i. a vele rokon Pandukkal, kik között leginkább Judhisthira és Ardsuna tűntek ki, megosztotta a birodalmat. De Judhisthira egy koczkajáték alkalmával el esztette Durjodhanával szemben a maga részét és összes kincseit, mire a Panduk száműzetésbe mentek; aztán haddal támadták meg a Kurukat. Hosszas küzdelem után a Panduk győztek Krisna, a megtestesült Visnu (I.), segítségével.

Panionia, a Mykalében Poseidon tiszteletére tartott ünnep, melyet a kisázsiai ion gyarmatok közösen ültek meg.

Paphia (= paphosi), Aphrodite mellékneve a Kypros szigetén levő Paphosról.

Parcák, Parcae (r.) I. Moirák.

Pariak (ind), India legalsóbb néposztálya, kik nem tartoztak a négy kaszthoz; az indok hite szerint őket nem teremtette Brahma. Erdőkben és pusztán

laknak, a kasztokhoz tartozó indok előtt még mutatkozniok sem szabad.

Parilia L. Pales.

Paris, Priamos troiai király és Hekabe egyik fia. Alexandrosnak is hívják. Mythosa még születése előtt kezdődik. Áldott állapotban levő anyja ugyanis azt álmodta, hogy majd égő fáklyát szül, a melytől az egész város hamuvá ég. Az álmot úgy magyarázták, hogy a születendő fiú hazáját romba dönti. E miatt mindjárt születése után kitették. Egy ideig egy medve ápolta; később egy szolga, ki az erdőben meglátta, magához vette és fiának fogadta. A legszebb ifjává serdült és saját atyja nyáját őrizte hosszú ideig. Egy napon három istennő avval a kéréssel fordult hozzá, mondja meg, melyik közülök a legszebb. Eris aranyalmájáért, mely a legszebbnek szólt, versenyeztek. L. Troiai háboru. A három istennő, ki számot tartott az aranyalmára és Paris előtt megjelent, volt: Hera, ki Parisnak hatalmat, Athene, ki hősi bátorságot, és Aphrodite, ki a legszebb földi asszonyt, Helena spártai királynét, ígérte neki. Paris Aphroditének ítélte oda az almát; a két másik istennőt azonban ez ítéletével nemcsak a maga, hanem családjá és hazája elkeseredett ellenségeivé tette. Parisnak már volt ugyan neje. Oinone nymphea, Kebren phrygiai folyóisten leánya, kitől már Korythos nevű fia is született; de ő ott hagyta családját és Aphrodite utasítására először is Troiába ment. Ugyanebben az időben Priamos elhatározta, hogy kitett és holtnak hitt fia tiszteletére halotti játékokat rendez; a játékoknál versenydíjúl bikát tűztek ki. A király emberei épen Páris kedvencz bikáját választották. Hogy a feláldozástól megmentse, részt vett minden versenynél. Minden társát legyőzte. Hektor ezen annyira megharagudott, hogy fegyvert emelt ellene. A haláltól Cassandra, Priamos jóslékü leánya, mentette meg, ki Hektornak oda kiáltotta, hogy testvére ellen támad. Priamos szívesen fogadta elveszettnek hitt fiát, annyival inkább, minthogy a jóslat szerint a gyermek születése után harmincz évvel már semmi baj sem éri Troiát; ez idő pedig már elmúlt. Paris nem sokkal később mint Priamos követe Spartába hajózott. Menelaus szívesen fogadta, sőt, mikor Kretába kellett utaznia, egyedül hagyta nejével. Ekkor Paris rábeszélte Helenát, hogy vele

Troiába szökjék. E nőrablás következménye volt a troiai háború. Paris csak ritkán vett részt a harcokban s akkor sem mutatkozott hősnak; Homeros szerint élvhajhászó, elpuhult ember volt. Hektor eleste után már gyakrabban jelent meg a harczmezőn. Ő ölte meg Achilleust is; de nem sokkal később elesett ő maga is. Philoktetes megsebesítette Herakles ijjával és a lernai hydra mérgébe áztatott nyílaival. Ekkor eszébe jutott első neje jóslata, hogy t. i. csak az ő kezétől gyógyulhat meg. Ida hegyére vitette magát, de hiába, mert Oinone nem tudta neki megbocsátani hűtlenségét. Alighogy Troiába visszakerült, meghalt. Ekkor Oinone már megbánta szívtelenségét, Troiába sietett, de már csak a máglyán látta férje holt testét, mire öngyilkossá lett.

Parnassos, egy Apollonnak, Bakchosnak és a muzsáknak szentelt hegy Delphi szomszédságában.

Parvati (ind.), Himala hegyisten leánya, Siva neje.

Pasiphaë, Minos (l.) neje.

Pasithea 1) a Homeros említette Charis, kit Hera Hypnosnak feleségül ígért, ha Zeust elaltatja. 2) egy Nereida neve.

Past (egy.) l. Ammon.

Patellana (r.) azon istennő, ki a kalászt a napvilágra hozza.

Patroklos, a Homeros Iliásából ismeretes hős, Achilleus hű barátja, Menoitios és Sthenele fia. L. Troiai háború.

Pax (r.) l. Eirene.

Pegasos, a muzsa-ló; szülei Poseidon és Medusa. Mikor Perseus levágta Medusa fejét, törzséből Chrysaor óriáson kívül kiugrott a Pegasos is. Szép szárnyas ló volt, mely birtokosával szélsébséggel repült. Patája egy ütésével a Hippokrene (l.) forrást teremtette. Az Olymposra is felment és Zeus palotájában lakott. Az isten kocsijába fogta és a villámot vitette vele. Zeus később Eosnak ajándékozta, hogy könnyebben járhasa be az égboltozatot. Majd Bellephophon (l.) szolgálatába lépett, végre csillaggá lett. — Ma is mondják, hogy felkapott a Pegasosra (= költővé lett).

Peirithoos, Pirithoos, (= nagyon gyors), Ixion fia, a thessaljai lapithák fejedelme. Theseus (l.) barátja.

Peitho, a r. **Suada**, a rábeszélés, a szónoklat

istennője, kísérője Aphroditének, kinek atheni templomában volt Praxiteles által készített szobra is; de voltak neki külön templomai is. Különösen a szónokok tisztelték.

Peleus, Achilleus atyja, Aiakosnak és Endeisnek, Cheiron kentauros leányának fia, Telamon testvére. Aiginában született. A két testvér mostoha testvérét, Phokost, Peleus és Psamathe nereida fiát, koczkajáték közben véletlenül megölte. Ezért menekülniök kellett. Részt vettek az Argonauták vállalatában. Peleus aztán Phthiába ment Eurythion királyhoz, ki a vérbűntől megtisztította, leányát, Antigonet, neki nőül adta, hozzá még országa harmadrészét is. E házasságából Polydora nevű leánya született. Részt vett aztán a kalydoni vadászaton is, hol véletlenül apósa gyilkosává lett. Újra menekülnie kellett. Iolkosba ment, hol Akastos király újra megtisztította a vérbűntől. A király neje, Astydameia heves szerelemre lobbant Peleus iránt, de ő hű maradt nejéhez, Antigonehez, és a királynét nem hallgatta meg. Astydameia ezért Antigonet okolta és haragjában azt a hírt küldte neki, hogy Peleus Steropet, Akastos leányát, készül nőül venni. E hírre Antigone öngyilkossá lett. — Astydameiának azonban ebből nem volt haszna; Peleus ezentúl is hideg maradt vele szemben. A királyné most rágalmazta férje előtt, hogy szerelmi vallomásaival üldözi. Akastos elhitte, de nem akarta vendégét bántani és más úton-módon készült őt megsemmisíteni. Vadászatra hívta és addig fárasztotta, míg kimerült és elaludt. Ekkor elvette minden fegyverét és őt otthagya a vadonban. Azt hitte, hogy a vidéken lakó kentaurok majd megölik. Azonban a bölcs Cheiron kentaur Peleust megvédte társai ellen és ellátta fegyverekkel is. Az istenek pedig az Astydameia csábításaival szemben tanúsított állhatatossága miatt avval jutalmazták, hogy a nereida Thetist adták neki feleségül. Thetis ugyan nem akart egy halandó felesége lenni és jegyese elől többször elrejtőzött vagy rút alakot öltött magára; de Cheiron most is megsegítette Peleust. Arra tanította, hogy ölthet magára ő is mindenféle alakot; végre hallowmában meg is fogta a leányt Phthiában. Erre megtörtént az esküvő, melyen részt vettek az összes istenek. (L. Troiai háború). Nem sokkal később már

boszút állt az Iolkosban őt ért sértésért. A Dioskurokkal együtt megtámadta a várost, elűzte a királyt, Astydameia testét pedig darabokra szakította. — Házassága sokáig boldog volt; e boldogság azonban véget ért, mikor fia Achilleus (l.) született. — Akastos később ismét elűzte Peleust országából; de Pyrrhos v. Neoptolemos, Achilleus fia, Troia elfoglalása után, újra visszaszerezte nagyatyja számára a trónt. Peleus még sem fejezhette be életét békében. Pyrrhos ugyanis összeveszett Orestesszel, ki megölte és Phthiát is elfoglalta. Peleus ezóta bolyongott; halála után Pindaros szerint az alvilágban a halottak bírója lett. Euripides szerint Thetis kibékült férjével, magához hívta atyja, Nereus, palotájába, a hol ő is istenné lett és örök életet él.

Pelias, Poseidon és a széphaju Tyro fia, Neleus ikertestvére, Anaxibia férje, kitől Akastos nevű fia és négy leánya, köztük a híres Alkestis született. l. Argonauták.

Pelops, Tantalos lydiai v. phrygiai király fia; anyja Euryanassa, Paktolos leánya vagy Dione, Atlas leánya volt; testvére a szerencsétlen Niobe. Maga is híres volt; de még híresebbek lettek utódai, kiket Tantalos (l.) és Pelops bűnei miatt a legszörnyűbb szenvedések sujtottak. — Az istenek maguk nevelték Pelopsot az Olymposon, azután a földre küldték. Az ifjú hosszú kóborlás után végre eljutott a róla elnevezett Peloponnesosba (Pelops szigetére); Elis tartományban telepedett le s a népnek, melynek királya lett, bölcs törvényei és intézkedései által nagy jótevője lett. Mikor Pelops Elisbe érkezett, az országnak Ares egyik fia, Oinomaos volt a király, kinek egyetlen leánya, a szép Hippodameia volt. A király azt a jóslatot nyerte, hogy leendő veje majd meggyilkolja; ezért leánya férjhez menetelét mindenképen megakadályozta. Minden kérőnek azt tűzte ki feltételül, hogy csak akkor nyeri el leánya kezét, ha őt a kocsiversenyben legyőzi. Oinomaos csalfogásai következtében eddig egy kérő sem győzhetett; a király valamennyit orozva leszúrta. De Pelops, mint Poseidon kedvence, kitől egy aranyos kocsit és szélesebb lovakat kapott, bízott győzelmében. A mythos szerint Myrtilost, a király kocsisát, a verseny előtt megvesztegette s ez kiszedte a kocsitengely vasszögeit és viaszszal pótolta,

úgyhogy a szekér szétesett és a megvadult lovak halálra hurczolták Oinomaost. Myrtillos ezen tettéért jutalmat követelt, de Pelops a meredek partról a tengerbe taszította a kocsist, ki fuldoklása közben átkokat szórt gyilkosára és családjára. — Így lett Hippodameia Pelops nejevé; sokáig boldog családi életet éltek. A házasságból hat fiú, köztük Atreus és Thyestes és két leány született; az egyik leány, Nikippe, Sthenelos mykenaei királynak, Perseus fiának neje lett. De éppen e házasság megkötése idejében teljesült Myrtilos átka. Pelops ugyanis megszerette Axioche nymphát, kitől Chrysippos nevű fia született. Hippodameia irigykedve látta e fiú szépségét és féltékenységből is arra bírta Atreust és Thyestest, hogy Chrysippost megölték. A fiú holttestét egy kútba dobták. Mikor Pelops e büntettet felfedezte, gyilkos fiainak és velük anyjuknak is menekülniök kellett. Mindannyian Stheneloshoz mentek, kinek e közben Nikippétől a Herakles-mythosból ismeretes Eurystheus fia született. — Hippodameia, ki férje után bánkódott, nemsokára meghalt; Atreus és Thyestes sem látták többé hazájukat, Eurystheus megöletése után azonban Mykenae királyai lettek. L. Atreus, Agamemnon és Orestes alatt a család átkos történetének további lefolyását. — Maga Pelops Pisában halt meg. Olympiában, hol a játékokat újra felelevenítette, templomot (Pelopeion) építettek tiszteletére.

Penates, Penátok (r.) = a bensők, a ház bensejében lakó szellemek, a házi feleség, készlet védői, a családot védő tulajdonképeni házi istenek. Hajító dárdával felfegyverkezett ifjú-párnak ábrázolták, ülő helyzetben. De voltak városokat, államokat védő Penátok is. Rómáé voltak a legtekintélyesebbek. Mondják, hogy Aineias hozta magával Hestiával (Vesta) és örök tüzével együtt Italiába, Laviniumba, a honnan később Rómába telepítették. Vesta temploma mellett volt szentélyük, mely Nero idejében Róma nagy részével együtt szintén leégett. Hozzájuk hasonló szellemek a Larok, kiktől abban különböznek, hogy csak a házat vagy államot védik.

Penelope, Odysseus (l.) ithakai király neje, a hű feleség ideálja, ki Homeros Odysseiája utján lett világhírűvé.

Peneios, Peneus, egy thessaliali folyó istene.

Férje volt Kreusa naiadának, kitől Hypseus és Stilbe nevű gyermekei születtek; némelyek szerint Daphne és Kyrene is az ő leányai.

Penthesileia, az amazonok (l.) egyik királynéja.

Pentheus, Echion és Agave (l.) fia, Kadmos után Thebae királya.

Pepredo, az egyik Graia (l.) neve.

Perchtha (ész.) = a világos; neve Berchtába, később Berthába változott. Holdához hasonlóan eredetileg jószágos-, később, a kereszténység elterjedése óta, gonosz szellemnek tartották. Hóféhér ruhában, kulcsokkal csörömpölve jelen meg a házakban, hogy egy nemsokára beálló halálesetet jelezzen.

Peri (p.), a gonosz szellemek egy osztálya, kiknek ura Ahriman. De nem ártanak: inkább csak bukott szellemek, kik meg akarnak tisztulni; azonban még csak annyira tisztultak meg, hogy a mennyei paradicsom kapujáig mehetnek.

Periklymenos, thebaei híres vezér, ki a hét vezér támadása ellen megvédte Thebaet.

Periphetes, egy Theseus által megölt sánta rabló, Hephaistos és Antikleia fia, ki vasbunkójával ijesztette meg az embereket. Nevezték Korynetesnek is.

Perkunos (szl.) a mennydörgés istene, egyszersmind az istenek feje.

Pero, Neleus (l.) és Chloris csodaszép leánya, kit Bias Melampus (l.) testvére segítségével feleségül nyert.

Perseis, l. Helios.

Persephone v. **Persephassa**, a r. **Proserpina**, Demeter leánya, ki következőképen lett Hades ne-jévé: Egyszer Siciliának egy ligetében játszott társnőivel. Hirtelen megnyilt a föld és Hades lépett ki abból négy fekete lótól vont kocsiján, megragadta az istennőt, kit Zeus neki Demeter tudta nélkül nőül ígért. és birodalmába vitte. A föld újra bezáródott; Persephone társnői észre se vették, oly gyorsan történt az istennő elrablása. Demeter mindenfelé kereste leányát; midőn végre megtudta hollétét, csak akkor nyugodott meg, mikor Zeus úgy döntött, hogy Persephone csak az év egy harmadrészét töltsse az alvilágban, különben a földön vagy az Olymposban tartózkodhatik. E mythos a mag fejlődésének képe. Ugyanis a legrégibb időben tavasszal

vetették el a gabonát, úgyhogy 4 hónapig volt a földben; az aratáskor elhagyja a földet 8 hónapra. — Persephonet nevezték egyszerűen Kore-nek (= leány) is.

Perseus, Perseus és Andromeda fia, a perzsák ősatyja.

Perseus, Zeus és Danaë fia, Herakles és Theseus mellett a görög mythosok legnagyobb hőse. Születéséről a monda így szól: Danaéről azt a jóslatot kapta atyja Akrisios, hogy oly fiút fog szülni, ki nagyatyja életét önkezével fogja kioltani. Hogy e jóslat ne teljesülhessen, Danaët egy földalatti helyiségbe zárta. De Zeus aranyeső alakjában hatolt be hozzá. Így lett Danaë Perseus anyjává. Mikor Akrisios megtudta, hogy leányának fia született, mindkettőt egy faládba zárta és a tengerbe dobta. De Zeus nem engedte fiát elveszni. A ládát a habok Seriphos szigete felé hajtották, hol Diktys, a király testvére, hálójával a partra húzta. Különös zsákmányát elvitte Polydekteshez, Seriphos királyához. Ez Perseust felneveltette, Danaët pedig nőül akarta venni; de kérését a nő állhatatosan visszautasította. Ekkor Danaët rabszolgaságra vetette, csakhogy engedékenységre bírja. Mikor így sem ért czélt, az időközben felserdült Perseust elküldte a Gorgokhoz azon meghagyással, hogy vágja le a Medusa fejét és hozza el magával. Azt hitte, hogy Danaë inkább neje lesz, mintsem hogy fiát a biztos halálba engedné küldeni; ha pedig így sem lesz nejevé, legalább nem kell félnie Perseus boszújától. Azonban Perseus istenek segítségével teljesítette a király kívánságát. Hades odakölcsönözte neki láthatatlanná tevő sisakját és szárnyas czipőit. Hermes és Athene pedig vezetőivé lettek. Így jutott el előbb a Graiakhoz, a Gorgok nénejihez. Ezeket megfosztotta egyetlen szemüktől s csak akkor adta vissza, mikor a Gorgokhoz vezető útat megmutatták. Fényes pajzsa tükrében meglátta az alvó Medusát; háttal közeledett hozzá és úgy vágta le fejét, melyet zsákba tett, azután gyorsan elmenekült; de csak Hades sisakja mentette meg az őt üldöző Gorgoktól. Medusa fejével sok országot bejárt és sok csodás tettet vitt véghez. Eljutott Atlashoz is, ki azonban nem fogadta szívesen, a miért Medusa fejének előmutatásával sziklává változtatta. Aithiópiában is járt,

megszabadította s aztán feleségül is vette Andromedát (1.). — Végre Seriphos szigetére tért vissza. Először is megszabadította anyját rabszolgaságából: Polydektes királyt, ki épen nagy lakomát adott, a Medusafővel összes vendégeivel együtt kővé változtatta. Aztán a Medusafőt Athenének ajándékozta, ki azóta pajzsán vagy páncélján viseli. — Seriphosból anyjával és nejével visszatért hazájába, Argosba. Itt Proitos háborút kezdett testvére, Akrisios ellen, hogy az egész ország királya legyen. Perseus segítségével azonban Akrisios legyőzte támadó testvérét. De nem sokkal később teljesült a régi jóslat. Perseus oly szerencsétlenül dobta el egyszer korongját, hogy Akrisios halálosan megsebezte. Nagyatya trónját átengedte Proitos fiának, Megapenthesnek; cserébe Tiryns birtokát kapta, hol új fővárosául Mykenaet alapította. Halála után különösen Argosban isten gyanánt tisztelték. Andromedától született fiai közül híresekké lettek Elektryon és Alkaios; az utóbbinak fia volt Amphitryon, kinek neje, Alkmene, Zeustől Heraklest szülte.

Perun (szl.), a mennydörgés istene. Nevezik Perkunosnak is.

Perzsa mythologia. Az áriáknak Irán és Kabulistan fennsíkján tetelepedett része, melynek neve szent nyelve után zend nép, őshazája természetvallását, úgy látszik, sokáig megőrizte. Az eget, a napot, a hajnalt, a tüzet, a szelet személyesen létező istenségeknek hitték. Földjük egyhangúsága oka annak, hogy isten-világuk nem mutat fel oly gazdagságot, mint az indiaiaké vagy a görögöké. De a természetnek ellentétekben való nyilvánulása mindjárt kezdetben okozhatta a jótékony fényistenek és ellenséges sötétségistenek hitét. A monda szerint a perzsa vallás először Csemsid király alatt, kit Hom, a hegyek és vizek istene választott kijelentéseinek tolmácsolására, ment át jótékony átalakuláson. Az ő kora a perzsák aranykora. A perzsa vallás igazi reformatora azonban Zoroaster (Zarathustra) volt, ki Ormuzd fényisten természetvallását szellemivé és erkölcsivé tette. Életidejét Kr. e. 700-ra lehet tenni. A papok (magusok) a csillagokban olvasták, hogy kárakra válik és vesztére törtek. De Zoroaster az ő csodás tetteivel megnyerte Gustasp király kegyét, ki tanát fegyverrel is terjesztette. — Zoroaster tanát

a Zendavesta szent könyv foglalja magában. Zoroaster a természetben nyilatkozó küzdelemhez az erkölcsitően észrevehető küzdelmet fűzte, a mennyiben az emberben a jó és a rossz szintén küzdenek egymással. Így tehát az egész világot, az anyagítás a szellemit, két birodalomra osztotta, a fény és a sötétség birodalmára; az elsőbe tartozik minden jó; istene Ormuzd; a másikkban, melynek ura Ahriman, van minden rossz és istentelen. Vallása tehát dualismus. Ezen két istenség oka, alapja: Zervane Akerene (l.). Ormuzd akaratából keletkeztek az Amsaspandok (l.); alattuk állnak az Izedek; közülök a leghatalmasabb Mithra (l.), a Ferverek (l.) vezére. — Mindezeknek folyton kell küzdeniök Ahrimannal és a vele tartó kigyókkal és ragadozó állatokkal, különösen pedig a Dev (l.) nevü daemonokkal, kiknek élén Esem áll. — A mohamedanismus elterjedése következtében Zoroaster hívei nagyon megfogytak; alig nyolcvezren vannak.

Phaëthon (= a csillogó), Helios napisten és az Okeanida Klymene fia, híres a nap kocsijáról való lebukásáról. Egyszer t. i. összeveszett Epaphosszal, a ki Heliostól való származását nem akarta elismerni. Erre felkereste atyját a keleten levő palotájában és kérte, hogy ha igazán atyja, teljesítse egy kérését. Helios megesküdött a Styxre, hogy teljesíteni fogja kívánságát. Phaëthon arra kérte, hogy engedje át neki egy napra a nap kocsijának hajtását. Helios megrémült e kívánságtól és kérte fiát, hogy meggondolatlan kérelmétől álljon el; de hiába. Helios kénytelen volt fia kérését teljesíteni és megismertette a kocsij hajtásának művészetével. — Azonban alighogy felkerült az égre, a tüzes lovak elragadták; ereje ellankadt s végre elvesztette eszméletét. A lovak, melyeket most senki sem fékezett, kitértek rendes utjukból és az izzó napot oly közel hozták a földhez, hogy minden termést leperzselt, a források kiszáradtak, a folyók és tengerek vize felforrt, az emberek feketére sültek; szinte égni kezdett az egész föld. Ekkor vált sivataggá Libya. — Borzadva látta Zeus a földet fenyegető veszélyt; hogy a pusztulásnak utját állja, Phaëthonra sujtotta villámát, ki élettelenül esett le kocsijáról az Eridanos folyóba. Zeus a fiáért gyászoló Heliost csak nagynehezen bírhatta arra, hogy a mindenfelé száguldozó lovakat ismét elfogassa és újra befogja. — Phaëthont három

nővére, a Heliadák: Phaetusa, Aigle és Lampeteia eltemették, de még sokáig siratták. Végre nyárfákká változtak, melyek az Eridanosba vetették árnyékukat, ugyanoda hullatták folyton ömlő könnyeiket is. Helios leányainak könnyeit elektronná, borostyánná változtatta, melyet a görögök úgy becsültek, mint az aranyat. — Phaëthon anyja fájdalmában megőrült; egy Kyknos (hattyu) nevű barátja bujában meghalt; Apollon a haldoklót hattyuvá változtatta.

Phaëtusa, l. Phaëthon.

Phaidra, Minos és Pasiphaë leánya, Ariadne nővére volt. L. Hippolytos.

Phantasos, l. Hypnos.

Phegeus l. Alkmaion.

PHEME, a r. Fama, a hír istennője. A görögök Ossanak is hívták. Szép asszonynak ábrázolták, szárnyakkal, szájában hatalmas kürttel, melynek hangja elhat égre-földre. Athenben temploma is volt. — Az ő műve, hogy a hír oly gyorsan terjed. — Ovidius szerint egy a föld és az ég között lebegő palotában lakik, a honnan mindent lát és mindent hall; igazat és hamisat terjeszt; kezdetben kicsinek látszik, később nagynak tűnik fel. Vergilius kiemeli gyorsaságát és mindinkább növekvő erejét; az eredetileg kicsi istennő végre oly óriássá lesz, hogy lába a földön, feje az égben van; álmatlannak, fáradhatatlan kémnek is mondja, kinek sok szeme, éber füle és ékesszóló ajka van.

PHEMIOS dalnok, Odysseus palotájában élt.

PHERES, Kretheus és Tyro fia, Admetos (l.) atyja.

PHILAMMON, a táncz feltalálója, Apollon és Chione fia; híres lantos is volt.

PHILEMON és neje **BAUCIS**, egy Phrygiában élő agg házaspár; szegények, de boldogok voltak. Zeus Hermes kíséretében ellátogatott egyszer Phrygiába is. A koldusoknak nézett isteneket mindenünnen elkergették, mert gonoszak és romlottak voltak az összes emberek. Csak Philemon és Baucis fogadták őket szívesen. — Zeus elhatározta, hogy mindent vízárral borít el, csak a kegyes öreg pár hajlékát kiméli meg; alacsony házukat ragyogó templommá varázsolta, melyben Philemont papjává, Baucist papnőjévé tette. Meghallgatta kérelmüket is; azt kívánták t. i., hogy egyidőben haljanak meg. Mikor haláluk órája elkövetkezett, Philemon tölgyfává,

Baucis pedig hársfává változott, a melyek egymás szomszédságában sokáig virultak. Ovidius „Átváltozásai“-ból ismeretes monda.

Philoitios, Odysseus (I.) pásztora és hű embere.

Philoktetes Poias és Demonassa fia, a thessaliali Meliboia királya, híres íjász. Iját és nyilait barátjától, Heraklestől, örökölte, mikor ez az Oita hegyén a máglyán tűzhalált halt. Hellas többi hőisével együtt ő is a Troia elleni háboruba indult. További sorsát I. Troiai háború. Troia elfoglalása után visszatért hazájába, de nem sokáig volt ott maradása. Lehet, hogy zendülés, lehet, hogy hajótörés Alsó-Italiába hajtotta, új hazájában Herakles fegyvereit Apollonnak áldozta fel. Végre egy a régi lakosok és a gyarmatosok között kitört háboruban esett. — Sophokles Philoktetes cz. a. tragoediát írt róla.

Philomela (= fülemile). L. Prokne és Aëdon.

Philyra, Okeanos leánya, Cheiron kentauros anyja.

Phineus, a thrák Salmydessos királya, Agenor phoinikiai király fia, Kleopatrának, Boreas leányának férje, a tengert jól ismerő jós. Nagy vétket követett el nejével és gyermekeivel szemben, miért az istenek nemcsak vaksággal büntették meg, hanem a Harpyiákat is elküldték hozzá; ezek minden ételét elrabolták vagy bepiszkították. Kalais és Zetes szabadították meg tőlük. L. Argonauták.

Phlegeton, L. Hades.

Phlegyas thessaliali király, Ixion atyja, ki Apollon templomát gyújtotta fel, mert az isten az ő leányát, Koronist, elcsábította. Ezért az alvilág egy szikláján örökké aggodalmak között kellett élnie.

Phobeter, az ijesztő álmog megszemélyesítése; az alvilágban lakik.

Phobos, a félelem megszemélyesítése; Ares szolgája.

Phoibos (= fénylő), Apollon mellékneve.

Phoinix. Phoenix: 1) (egy.) csodás madár, az örökkévalóság jelképe. Sasalakunak képzelték aranyos vagy piros szárnyakkal. Időről-időre egy maga készítette máglyán elégeti magát, hogy újra fiatal legyen. A hamvából t. i. egy féreg keletkezik, belőle a napsugarak hatása folytán új Phoinix. Hazája Arabia v. India, honnan csak minden 500-ik évben jön Egyiptomba. 2) Agenor phoinikiai király fia, kit

atyja testvéreivel együtt Europa keresésére küldött. Afrikában telepedett le és a punok tőle nyerték nevüket. 3) Peleus barátja, kinek fiát, Achilleust Troiába kísérte.

Phokos, Phocus Aiakos fia, Epeios (l.) nagyatyja.

Phorkydák, a Graiak (l.) neve, atyjuk után.

Phorkys, Phorcus, tengeri szellem, a Graiak és Gorgok atyja, Pontos és Gaia fia. Neje és nővére Keto.

Phoroneus, Inachos folyóisten és az Okeanida Melia fia, Ino testvére, bölcs törvényeivel jótékony hatással volt a Peloponnesos lakosaira. – Neje Laodike nympha volt, fia Apis és leánya Niobe.

Phos-

phoros, a

r. **Lucifer**

(= fény-

hozó), a

hajnali

csillag is-

tene, As-

traios és

Eos (Au-

rora) fia.

Igy hívták

reggel,

este pedig

Hesperos

nak (r.

Vesper).

A költők a

Nap, ille-

tőleg az

Ej állandó

hirdetőjének

mondják.

Különösen

mint Hesperost

a szerelem

csillagának

is tartották.

Phrixos, Athamas

boiotiai királynak

és első

nejének,

Nephelenek,

fia. Hirét azon

aranygyapjas

kosznak (l.)

köszöni, a

melyen Helle

Helle és Phryxos.

nejevel együtt a levegőben a tengeren átmenekült.

Phrixos, Athamas boiotiai királynak és első nejének, Nephelenek, fia. Hirét azon aranygyapjas kosznak (l.) köszöni, a melyen Helle nővérevel együtt Kolchisba menekült. Mikor t. i. Nephele meghalt, Athamas Inot, Kadmos leányát vette nőül. Ino gyűlölte mostoha gyermekeit, sőt életükre is tört. Erre Nephele árnya megjelent Phrixosnak és egy aranygyapjas kost hozott neki, a melyen anyja tanácsára nővérevel együtt a levegőben a tengeren átmenekült.

Phrixos szerencsésen érkezett Kolchisba, nővére azonban a róla Hellespontosnak (Helle tengere) nevezett tengerbe fulladt. Phrixos hálául szerencsés megmeneküléséért feláldozta a kost, aranygyapját pedig Ares szent berkében függesztette fel; nem sokkal később nőül vette Chalkiopot, Aietes király leányát; apósa halála után ő maga lett Kolchis királya.

Phthas v. Ptah (egy.) egy különösen Memphisben tisztelt ősrégi isten, ki a Kneph nevű világtojásból született. A görögök és rómaiak nem épen találóan Hephaistossal (Vulcanus) hasonlították össze; Ptah ugyanis a bölcsesség, királyság és papság védő istene volt. Osiris tisztelete háttérbe szorította az ővét. Kezében görbe botot tartó, csónakon ülő törpének ábrázolták, némelykor bogár- vagy sasfejjel. Ezen állatok neki voltak szentelve.

Phyllis, Sithon thrák király leánya, megszerette a hős Demophoont, Theseus egyik fiát, kivel Troiából való visszatértekor atyja udvarán ismerkedett meg. Demophoon viszonzta szerelmét, de esküvőjük előtt Athenbe kellett még utaznia, hogy trónját biztosítsa. Az ifju azonban sokáig nem mutatkozott Thrakiában. Phyllis azt hitte, hogy hűtlenül elhagyta és végre búja megölte; mások szerint öngyilkossá lett. Az istenek mandolafává változtatták, melynek törzsét szomorúan ölelte a későn érkezett Demophoon.

Picumnus (r.) a föld trágyázásának feltalálója; tulajdonképen Mars egyik neve.

Picus (r.) eredetileg Mars szent keselyűje; egy monda szerint szép és erős harcos, kit az összes nymphák megszerettek; de ő csak Canens (éneklő) nymphát szerette. — Kirke is megszerette, de, mert viszonzásra nem talált, keselyűvé változtatta.

Pieros, Emathia királya, egy monda szerint a Pierisek atyja, kik versenyre keltek a muzsákkal; de ezek legyőzték és madarakká változtatták őket.

Pieridák, a Muzsák (l.) egyik neve.

Pietas (r.) a szülők iránti szeretet, kegyelet istennője.

Pilumnus (r.) a gabonaörlés feltalálója, Picumnus testvére. Mindkettőt, mint áldást hozó isteneket, a gyermekágyas nők is imádták.

Pleiadák, Atlas és az Okeanida Pleione hét leánya. Anyjuk után kapták közös nevüket; atyjuk

után Atlantidáknak is nevezték. A hét leány neve: Elektra, Kelaino, Taygete, Halkyone, Maia, Merope és Sterope. Merope Sisyphos neje, a többiek istenek kedvesei lettek. De Orion is szerette őket. Az óriás 7 éven át üldözte, mire Zeus megkönyörült rajtuk és az égre vitte csillagoknak. A rómaiak Vergiliaenek nevezik, mert tavasszal tűnnek fel az égen. Görög nevük egy magyarázat szerint hajókázókat jelent, mert a hajózás májusban kezdődött és novemberben, mikor a Pleiadák eltűntek, megszűnt. — Merope csillagát csak éles szemmel lehet meglátni, mert szégyenében, hogy halandó neje volt, elbúj. — Pleione gyermekei voltak a Hyadák is, melyek szintén csillagokká lettek.

Pluto, a gazdagság istennője, Tantalos anyja.

Pluton, l. Hades.

Plutos, a gazdagság vak istene, Demeter és földmivelő barátjának, Iasionnak, fia, kit vagy ifjúnak ábrázoltak, a ki kezében a bőség szarvát tartja, vagy gyermeknek, a kit Tyche istennő tart karján. A munkás Athene kísérőjévé is tették. A mythos szerint Zeus vakította meg, mert, míg látott, csak a jó embereket tette gazdagokká.

Pluvius (r.) az esőt hozó isten. L. Zeus.

Podaleirios, Asklepios és Epione egyik fia, ki Machaon testvérével együtt a tróiai háborúban megsebesült hőseket gyógyította.

Podarge (= gyorslábu), a Homerostól említett Harpyia neve.

Podarkes L. Laomedon és Priamos.

Poias, Philoktetes atyja, Aiolos fia, a thessaliali Meliboia királya.

Pollear (ind.) Ganesa (l.) isten másik neve.

Pollux = Polydeukes. L. Dioskurok.

Polydegmon (= sokat befogadó) Hades mellékneve.

Polydoros 1) Kadmos és Harmonia fia, atyja halála után Thebae királya. 2) L. Hekabe.

Polyhymnia, **Polymnia** (= sokdalú), a zenét kísérő ének muzsája (l.); de a szónoklat és mimika védő szellemének is tartották. Ruhával teljesen fedett, komoly leánynak ábrázolták, ki mutató ujját ajkára teszi vagy papirostekercset tart kezében.

Polypemon (sokatártó) Damastes vagy Prokrustes másik neve.

Polyphemos, egy kyklops, kit Odysseus (I.) megvakított. L. Galateia.

Polytechnos l. Aëdon.

Polyxena, Priamos troiai király és Hekabe legifjabb leánya, kit rendkívüli szépsége miatt Achilleus megszeretett és nőül kért akkor, mikor a Hektor holttestét kérő Priamost az ő sátorába kísérte. Atyja azért vitte magával, hogy meglágyítsa Achilleus szívét. Polyxena látszólag szívesen beleegyezett abba, hogy a hős neje legyen. Mondják hogy Achilleus ezért megígérte volna, hogy kieszközli a békét. — Priamos elcsalta a mit sem sejtő fegyvertelen hőst Apollon templomába azon ürügy alatt, hogy ott megtartsák az esküvőt. Deiphobos mint jövődő sógorát ölelte Achilleust, mikor Paris fegyveresekkel berontott és nyilaival Achilleust sarkán megsebesítette; e sebébe bele is halt. A mythos egyik változata szerint Polyxena is megszerette a hőst és sírja felett öngyilkossá is lett; de rendszeren úgy mondják, hogy Achilleus szelleme megjelent fia, Neoptolemos (Pyrrhos) előtt és azt kívánta tőle, hogy a foglyúl ejtett Polyxenát sírja felett kiengesztelésül feláldozza s hogy e kívánságát fia teljesítette.

Pomona, (r.) l. Vertumnus.

Pontos, a víz, a tenger megszemélyesítése, és ősi istene, Gaia fia. Pontos és nejévé lett anyja fiai: Phorkys, Thaumás és Nereus, leányai: Eurybia és Keto.

Portunus (r.) a kikötőnek Janushoz hasonló istene.

Poseidon, a r. **Neptunus**. Kronos és Rheia fia, Zeus és Hades testvére, ki Zeus uralomra jutásakor a tenger kormányzását nyerte osztályrészül. Hatalmának jelképe a háromágu szigony (tridens), a melylyel sziklákat is hasíthat, a hullámokat is felzavarhatja, le is csillapíthatja. — Okeanos a földet körül folyó, Poseidon a földrészek között levő tenger, folyók és források ura. Az utóbbiakról azt hitték, hogy a tengerrel földalatti összeköttetésben vannak, ennél fogva a földrengést is ezen földalatti vizek mozgása következményének tartották, miért Poseidont földrengítőnek is nevezték. Minthogy ilyformán a forrásokból és folyókból származó termékenyítő nedvességet adja, a növények védő istenének is

tartották és Demeterrel hozták kapcsolatba. — De büntető, boszúálló istennek is tartották, mert az embereket, kik megsértik, iszonyúan sujtja, tengeri szörnyeket küld rájuk. Így tett Laomedonnal (l.), így Odysseusszal is, ki fiát, Polyphemost, megvakította. Gyakran czivakodott istenekkel is. Leghíresebb küzdelme volt Athenével (l.) Athen birtokáért. — Jelképe és áldozati állata a ló, a hullámzó hab képe; fekete, érczpatájú, aransörényű gyors lovaktól vont kocsin megy végig a tengeren, mikor a haboknak és szeleknek parancsol; körülötte usznak a tenger istenei, nymphái s a tengeri szörnyekcsapatai. —

Fényes palotája a tenger fenekén van Aigae közelében; ott lakik nejével, Amphitritével, kitől csak egy fia, Triton, született; de kivüle másokkal is voltak kalandjai, így Amymonével, kitől Nauplios, Thoosa nymphával, kitől Polyphemos fia született; Medusával, kivel a Pegasos nevű szárnyas lovat nemzette; Demeterrel pedig Arion lovat. Mint a ló teremőjének, ol-

Poseidon.

talma alatt állnak a versenyjátékok s minden pályatéren volt felállítva egy oltára, melyen a verseny kezdetén áldozatot mutattak be neki. — A ló mellett neki van szentelve a hullám vad erejét jelképező bika és vele ellentétben a delphin is, a mely a nyugodt tengerben mutatkozik. — Tisztelete leginkább a tengert járó görög városokban volt elterjedve és legtöbb temploma és szobra a kikötő városokban volt. Az ő tiszteletére tartották a korinthosi földszoroson az isthmosi játékokat, melyek a görögök nemzeti ünnepeivé lettek. — A művészet

Zeushez hasonlóan ábrázolta, de kevésbé nyugodt arckifejezéssel; a régibb időben ruhával teljesen fedve, később mezítelen felső testtel. — Itália földmivelő- és pásztor lakossága eredetileg nem ismert tengeri istent. A r. Neptunus kezdetben általában a víznek istene volt; csak később azonosították a görög Poseidonnal és csak Kr. e. 31-ben emeltek neki a Marsmezőn templomot. Neje Itáliában Salacia, a sós víz istennője volt: július 23-án tartották a Neptunalia-ünnepet, talán azért, hogy vizért, esőért fohászkodjanak hozzá.

Pothos és Himeros, a vágy megszemélyesítései, Aphrodite kísérői.

Potnia (= hatalmas asszony), Hera jelzője.

Pradsapatik (ind) = **Risik** (l.).

Priamos, eredeti neve Podarkes, Troia utolsó királya, Hekabe férje, Homeros Iliása által lett híressé. Fia volt Laomedonnak és Strymonak, Skamander folyóisten leányának, mások szerint Plakiának. Atyja uralkodása idejében Herakles elfoglalta Troiát, Laomedon fiaival együtt elesett, csak a szép Hesione és Priamos maradtak életben, de ők is fogságba kerültek. Hesione Telamon neje lett, testvérét egy tetszésszerinti árért kiválthatta és ő fátyolát (főkötőjét) adta érte; innen kapta Podarkes a Priamos („megvásárolt“) nevet. Mikor Herakles távozott, akadály nélkül elfoglalhatta ősei trónját. Első neje Arisbe, Merops leánya volt, kitől Aisakos nevű fia született; második neje, Hekabe, 19 fiúval és 4 leánnyal ajándékozta meg. Ismeretesebb fiai: Hektor, Helenos, Deiphobos, Paris és Polydoros; leányainak nevei: Cassandra, Kreusa, Laodike és Polyxena. De más nőktől is sok — a mythos szerint összesen 50 — fia volt. A troiai háború folyamán valamennyit elvesztette. — A város bevételekor nejével Zeus oltárához menekült. Onnan látta, hogy öli meg Pyrrhos egyik fiát. Haragjában nyilat ragadott és fia gyilkosára dobta, mire Pyrrhos a király felé rohant és megölte. Fejét levágták, testét a kutyák martalékául az utcára dobták.

Priapos, Bakchos és Aphrodite fia, a mezők, kertek és nyájak védő szelleme, és általában a termékenység, a nemzés istene. Ő mozdítja elő az állat- és növényvilág buja szaporaságát. Áldozatul a mezei termés zsengeit, bort és mézet, de különösen

a neki szentelt szamarat. Egy mythos szerint a szamarak kiállítására többször hiúsította meg szerelmi kalandjait. Rendesen öreg embernek ábrázolták, kezében kerti késsel, kötőjében gyümölcsessel. Különösen a Hellespontos melletti Lampsakosban tisztelték.

Proitos, Abas fia, Tiryns és Argos egy részének ura. L. Bellerophon.

Prokne mythusa Aëdonéhoz hasonló. Rövid tartalma: Tereus, Daulia királya, kinek neje Prokne volt, szerelemre gyuladt nejének testvére, Philomele iránt s erőszakot tevén rajta kivágta nyelvét. Prokne ezeket megtudván bosszúból megölte fiát, Ityst, és feltálalta Fereusnak. Ez megismerve fia tagjait bosszút akart állani a testvéreken: utánuk rohant; de Zeus Proknet fülemilévé változtatta, mely azóta mindig Itys nevét kiáltja. Philomelet fecskévé, Tereust pedig bankává, mely folyton azt kiáltja: pú, pú (= hol?).

Prokris, Erechtheus attikai király leánya, Kephalos (l.) neje.

Prokrustes v. **Damastes** egy kegyetlen ember, ki a hozzá betérő vándorokat egy ágyba fektette; s a ki hosszabb volt a fekvőhelynél, annak lábát lenyeste egy bárdal; a ki pedig kisebb termetű volt, azt erőszakkal kinyújtotta, míg az ágyba beleillett. Theseus megölte.

Prometheus (= előre megfontoló), Iapetos titán és az Okeanida Klymene v. Asia fia, egy mélyelméjű titán, miért Themist, a jóslás ősrégi istennőjét is anyjának mondják. A mythos szerint ő az ember teremtője. Az istenekhez hasonlóknak s agyagból és vízből alkotta meg. Hogy életre keltse, tüzet lopott az égből és bele lehelte az emberbe. Mások szerint Athene keltette életre a testet, úgyhogy egy pillangót — a lélekjelképét — helyezett el a fején. A mythos egy harmadik változata szerint Athene az égből hozott nektárral öntött életet az emberbe; a nektár néhány cseppje a földre hullott; ezeket a méh és a pók szívták fel, innen ezen állatok műösztoene. — Zeus azonban rossz szemmel nézte Prometheus teremtését, mert előre látta megromlását; de különösen a tűzlopás miatt haragudott az általa eddig kedvelt titánra. Keményen megbüntette: Hephaistosnak megparancsolta, hogy láncolja a Kaukasos hegyhez;

egy éhes saskeselyűvel aztán naponként marczangoltatta a titánnak mindig újra növő máját. Herakles megszánta a szenvedőt, a keselyűt lelőtte és Prometheust megszabadította lánczaitól. Ekkor már Zeus is megbocsátott a titánnak, de meghagyta neki, hogy egy a Kaukaso- kövéből való gyűrűt viseljen ezentúl is annak jeléül, hogy a Kaukasoshoz volt lánczolva. Más mythos szerint Prometheus az embernek nem megteremtője, hanem csak meleg barátja; megtanította mindenféle mesterségre, földmivelésre, tudományra, az istenek tiszteletére.

Proteus, egy öregnek képzelt tengeri isten, ki jóstehetséggel volt megáldva és a legkülönbélebb alakokat ölthette magára. Nem önként jóstolt, hanem kezén-lábán meg kellett kötözni, ami nagyon nehéz volt, mert folyton változtatta alakját. Egyiptom mellett a tengerben élt, ott legeltette urának, Poseidonnak fókáit. Egyiptom egy mesés szigetének, Pharosnak homokos partján sütkérezett ilyenkor és délben a fókák között aludt is. A Troiából hazatérő Menelaus ide tévedt. Eidothea (= istenalaku) v. Theonoe (= isteni eszű), Proteus egyik leánya, meglátta a szomorkodó hőst és elmondta neki, hogy keritheti hatalmába ravasz atyját, hogy jóslásra bírja. Proteus gyors egymásutánban oroszlánná, vadkanná, párduczvá, sárkánynyá változott, csakhogy jóslásra ne kényszerítse. De Menelaus nem ijedt meg, végre megkötözte és ekkor kénytelen volt kérdéseire felelni. — Neje a Nereida Psamathe volt, kitől három fia: Theoklymenos, Polygonos és Telegonos született; Herakles megölte egy birokversenyben mindnyájokat. Leányának Eidotheán kivül Kabeirát mondják, ki Hephaistosnak a Kabeirokat szülte. — Proteus a változó tenger, mely a viharok hatása alatt számtalan alakot ölt, végre megnyugszik és mintegy lelánczolva biztos utat nyújt a hajózóknak.

Prove (szl.) az igazságosság élesszemű, szigorú istene, kit emberáldozatokkal is tiszteltek.

Psyche = a lélek, melynek képe a pillangó, Eros kedvese és neje. A róluk szóló szép monda így szól: Élt egyszer Kréta szigetén egy király, kinek legifjabb leánya oly szép volt, hogy a nép második Aphroditének mondta. E miatt az istennő, de két nénje is, megharagudott Psychére, Aphrodite

elküldte fiát, Erost, hogy Psychében szenvedélyes szerelmet ébreszsen valami utálatos ember iránt; így akarta büntetni Psychét. De Eros maga szerette meg a szép Psychét, a kinek kezét épen szépsége miatt eddig még senki sem merte megkérni. A leánya jövőjéért aggódó apa jóshoz fordult, kitől azt a feleletet nyerte, hogy vezesse leányát a székvárosa mellett lévő sziklára, mert a végzet szerint egy undok sárkány nejévé kell lennie. Az egész ország gyásza kísérte ez útjára Psychét. A szikla csúcsán a jóslat szavai szerint egyedül kellett hagyni. Alighogy egyedül volt, ködfátyol vette körül és Zephyros levitte egy tündéri várba. Itt találkozott vele Eros, de csak az éji homályban, úgy hogy Psyche nem láthatta; férje óva intette, hogy ne is akarja őt meglátni, mert veszedelmes rá nézve megtudni, hogy ki a férje. Engedélyével magához hozatta nénjeit, a kik megirigyelték sok kincsét és, hogy megrontsák, arra birták, hogy férjét egy éjjel meglepje. Psyche elfelejtette férje intelmeit és egy éjjel lámpájával az alvó Eroshoz lopódzott. Mikor benne Aphrodite fiát ismerte fel, meglepetésében egy csepp forró olajat öntött Eros vállára. Az isten felébredt, keserű

szemrehányásokat tett nejének kíváncsiságáért, aztán kirepült az ablakon. Psyche megragadta lábánál, hogy visszatartsa, de őt is magával ragadta Eros. Végre elgyengült és egy folyóba esett. Onnan a folyó istene mentette ki, a ki vigasztalta és biztatta, hogy csak keresse továbbra is férjét. Utjában elérkezett az Olymposba, Aphrodite palotájába is, a ki nagyon kegyetlenül bánt el vele és a legnehezebb munkákat végeztette vele; de Psyche férjének titkos támogatásával valamennyit végrehajtott. Végre Aphrodite leküldte az alvilágba, hogy számára Persephonétól szépítő szert hozzon. Ezt a feladatot is teljesítette Eros és más istenek

Eros és Psyche.

segítségével; már elhagyta az alvilágot, mikor a szépítő szert tartalmazó szelenczét egy gonosz szellem rábeszélésére felnyitotta, hogy önmagát szépítse. Hiába tette. A szelenczéből eltűnt minden, a mi benne volt. Kétségbe volt esve, a szelencze kábító gőze következtében ájulva összeroskadt. Ekkor azonban Eros már mellette termett, karjaiba fogta és visszavitte palotájába, a hol újra magához tért. Most már Aphrodite haragja is elmúlt s Psyche az istenek jelenlétében nagy ünnepek között ment nőül Eroshoz. — A mythos értelme, hogy az ember lelke csak szenvedések és megpróbáltatások árán tisztul meg és lesz képes tiszta örömek élvezetére.

Psychopompos l. Hermes.

Ptah (egy.) l. Phthas.

Pterelaus, Taphios király fia, Poseidon unokája. Ezen isten adományából arany haja volt, mely halhatatlanná és legyőzhetetlenné tette. Hat fia megtámadta a velük rokon Elektryon mykenaei király országát, kilencz fiát megölték és nyáját elrabolták. Ebből háború lett. Elektryon unokaöccse Amphitryo hadsereg élén állva visszakövetelte a nyáját. A harcz sokáig eldöntetlen volt. Pterelaus leánya, Komaitho, beleszeretett a hadvezérbe és maga vágta le atyja fejről az arany haját, mire rögtön meghalt, fiai is — egynek kivételével — elesetek a háborúban. Amphitryo most már visszaterehelte a nyáját, de az apagyilkos leányt előbb megölette.

Pudicitia (r.), a szemérem istennője, kinek Rómában két temploma volt. Az egyikbe patricius, a másikba plebeius nők jártak. Lefátyolozva ábrázolták.

Pyanepsiak (= babünnep) Apollonnak, mint a gabonát érlelő istennek tiszteletére Athenben tartott ünnep.

Pygmaioiok (= öklösök), ökölnagyságú, alaktalan törpék népe; fejük testük harmadrészét képezte. A Nilus forrásai körül volt hazájuk. A darvak voltak legnagyobb ellenségeik, kikkel folytonos harczban éltek.

Pygmalion, kyprosi király és híres szobrász. Országá asszonyai annyira nem tetszettek neki, hogy nem akart nősülni és teljesen a művészetnek szentelte életét. A női szépség egy eszméje azonban folyton szeme előtt lebegett s azt meg akarta tesztíteni. Fehér elefántcsontból szobrot faragott, melyet

szenvedélyesen megszeretett. Őelte, csókolta az élettelen nőt abban a hitben, hogy végre viszonzza szerelmét. Aphrodite meghallgatta fohászatát: a szobor tényleg megéledt. Pygmalion nőül vette és Paphos fia született e házasságából. — Egy másik Pygmalion Tyros királya volt. L. Dido.

Pyhlades, Orestes (l.) hű barátja.

Pyramos és Thisbe, egy babyloni szerelmes pár; de ellenséges viszonyban élő szüleik egyesülésükről nem akartak tudni. A szerelmesek így csak titokban láthatták egymást két szomszédos ház kerítésén keresztül; de evvel nem elégedtek meg s azért elhátározták, hogy Ninos sirján találkoznak egy éjjel. Thisbe jelent meg először; azonban egy oroszlán, mely épen zsákmányát ette, a leányt annyira megijesztette, hogy futásnak eredt; e közben fejéről leesett a fátyol, melyet a vad szétmarczangolt és a zsákmánya véréből beszennyezett a földön hagyott. Az oroszlán távozta után megjelent Pyramos és a véres fátyolt meglátva — abban a hitben, hogy kedvesét megölte egy vad — öngyilkossá lett. — A leány később újra visszatért a találka helyére, ott találta a holt kedvesét, mire ő is öngyilkossá lett.

Pyriphlegeton. L. Hades.

Pyrrha, Deukalion (l.) neje.

Pyrrhos v. Neoptolemos, Achilleusnek és Deidameiának, Lykomedes skyrosi király leányának, fia. Skyrosban született és nevelkedett, hol Achilleus (l.) Pyrrha név alatt női ruhában élt. Innen van fiának Pyrrhos neve. Neoptolemosnak (ifjú harcos) csak akkor nevezték el, mikor ő is Troiába került. Ő is a falóban elrejtőzött vitézek között volt. — Szépnek, de vadnak és kegyetlennek is mondják. Zeus oltára mellett megölte Priamost és leányát, Polyxenát is. — Troia elfoglalása után zsákmányul nyerte Andromachet, Hektor özvegyét, és Helenos jóst. Velük elment egy időre Epeirosba (Epirus). Életét Orestes kezétől akkor vesztette el, mikor a szép Hesione miatt vele czivódásba eredt.

Pythiak, az Apollon tiszteletére Delphi mellett tartott nemzeti játékok.

Pythias v. Pythia, a delphii jóslóhely (l.) papnője.

Python, Gaia sárkányalakú fia, ki anyjának delphii jóslóhelyét őrizte. Hera unszolására hosszú ideig üldözte Letot, amiért Apollon megölte. Tőle

kapta Apollon Pythios vagy Pythonölő, a jóslóhely pythiai, a papnő Pythia nevét, a Delphi mellett tartott játékok pythiai nevüket

Quaser v. Kvaser, Kwasir, (ész.) = a szónok. Quaser Mimer istennél is bölcsőbb férfiú. Mondják, hogy az Asok és Wanok kibékülésük alkalmával nyált köptek egy edénybe és hogy ezen keverékből állt elő Quaser. — Bejárta az egész földet és a tudományokra tanította az embereket. Eljutott Fjalara és Galara törpékhez is, kik megölték, vérét felfogták, mézzel keverték és erjedni engedték. Így egy folyadékot (Quaserved) nyertek, a mely mindenkit, a ki belőle ivott, költővé és bölcsesé tett. De a törpék nem sokáig élvezték gonosztettük gyümölcsét. Mikor t. i. Gilling óriást és nejét megölték, ezek fia, Suttungr (= a zugva rohanó) boszút állva szülei haláláért, elfogta a törpéket, egy a tenger közepén lévő szirthez vitte, hogy ott éhen haljanak. Hogy legalább életüket megmentse, érte cserébe felajánlották a költői italt. Suttungr elfogadta az ajánlatot, az italt Hnitbergben (a czivódás v. visszhang hegyén) helyezte el (innen az ital neve: Hnitbergital) és leánya, Gunlod felügyeletére bízta. Az ital később Odin (I.) birtokába jutott.

Quirinus (r.) eredetileg a sabinok hadistene, később az istenített Romulust nevezték így, kinek temploma a Quirinalis dombon volt. A tiszteletére tartott ünnep a Quirinalia, a curiák ünnepe volt.

Ra (egy.) a nap istene. Karvalyfejjel ábrázolták. A karvalyon kívül jelképe az oroszlán is. Alsó-Egyiptomnak, a bibliában On-nak, a görögöktől Heliopolisnak nevezett városában tisztelték. Az egy. királyok Ra fiainak v. Ra-knak is mondták magukat, a mi a névelővel együtt Phra-nak hangzik. Ebből lett a pharao szó.

Radegast v. Rosvodiz (szl.) a vendek főbálványa, a becsület, erő és háború istene, kinek feláldozták a foglyokat.

Raga-k (ind), a dallamok és hangok megszemélyesített istennői.

Ragnarökr (ész.) az istenek alkonya. (I.)

Rakhazok (ind) gonosz óriásaiaku szellemek, kik az istenekkel folyton háboruszkodnak, az embereket megkínözzák és vérüket iszszák.

Rama (ind) L. Visnu.

Ran (ész.) Aegir (l.) neje, ki 9 habléányt szült. E leányok folyton anyjuk körül usznak, felmerülnek a mélységből, hogy a hajótörötteket megmentésük, a vízbe fulladtakat pedig levigyék a tenger fenekére.

Ratis v. Reva, (ind) Kama szerelemisten neje, a gyönyör megszemélyesítése.

Remus (r.) l. Romulus.

Rhadamanthys. L. Europa, Minos, Elysion.

Rheia, Rhea. Uranos és Gaia leánya, Kronos nővére és neje. Később Kybelével tévesztették össze.

Rhea Silvia v. Ilia (r.) l. Romulus.

Rhesos, Thrakia királya, Homeros szerint Eioneus, mások szerint Strymon folyóisten és egyik múzsa fia. A troiai háboruban Priamos részén állott. Már segítségére indult. A görögök tudták, hogy Troiát el nem foglalhatják, ha Rhesos lovai már Troia fűvéből ettek. Azért Odysseus és Diomedes még a város határa előtt megölték Rhesost, lovait pedig elvették. E mythosról szól az Euripidesnek tulajdonított Rhesos cz. tragoedia.

Rhodopis: 1) egy csodás szépségű leány. Mikor egy rabnőjével a Nilusban fürdött, egy sas elvitte a parton hagyott czipőjét, aztán a birói széken ülő Mykerinos király ölébe ejtette. A király mindenféle kerestette a czipő tulajdonosát, kit, mikor rátaláltak, nejévé tett. Hosszú boldog házasság után először Rhodopis halt meg, mire a király diszes pyramist emeltetett emlékére, melynek neve Rhodope. 2) Pontos és Thalassa leánya, ki Haimos thrakiai királyhoz ment nőül. Zeusnál és Heránál is boldogabbaknak mondták magukat, miért az istenségek hegyekké változtatták.

Rhodos v. Rhode, Helios neje, Poseidon és Amphitrite leánya, a Heliadák anyja.

Ribhuk (ind) szélistenek, kik művésziesen fel tudták dolgozni az érczet is; télen 12 napig aludtak a napisten házában; ébredésük után új életre keltették a természetet is. Eredetileg talán a nap sugarait jelentették.

Risik = bölcsék (ind.) Egy vizözön alkalmával Brahma parancsára Manuval egy bárkába menekültek és vele maradtak, míg a Naubandhana (= hajóki-kötő) hegy csucsán kiköthettek.

Robigus (r.) azon isten, a ki a gabonát a ragyától (robigo) védi meg.

Roma (r.) Róma városa megszemélyesített istennője; Mars (Ares) leányának mondták. Fején sisakkal, balját kardra támasztva, hosszú ruhával, de jobb mellét meztelenül ábrázolták; alatta Róma hét dombja terül el, mellette áll a nőstényfarkas, mely Romulust és Remust táplálta, előtte pedig a Tiberis folyó istene.

Római mythologia. A rómaiak szegények eredeti mythosokban. A vallás terén fődolognak tartották a szertartások pontos teljesítését. A kétfejű Januson kívül sajátos istenképük sem volt. Kezdetben jelképekkel tisztelték az isteneket: Marst dárdával, Jupitert kövel stb. De már nagyon korán, még a királyság korában (Kr. e. 510 előtt) kezdtek megismerkedni az etruskok és az alsó-italiai görög gyarmatosok útján a görög istenségekkel és a rájuk vonatkozó mythosokkal. Ha saját isteneik és a görögökéi között rokonságot vettek észre, saját isteneikre alkalmazták a görög mythost; de átvettek oly istent is (pl. Apollont), kinek mása épen nem volt náluk. A római istenek száma a hódítások következtében több ezerre szaporodott, mert azon elvből indultak ki, hogy a nép meghódítása csak isteneiknek Rómába való telepítése által lesz teljessé. A hódítás előtt ellenségeik isteneihez fohászkodtak és nagyobb áldozatok és tisztelet fogadalmával csábították arra, hogy népüket elhagyják.

Romulus és Remus (r.), Róma alapítói, Mars isten és Rhea Silvia iker fiai. Rhea Silvia Aeneas egyik utódának, Numitor alba-longai királynak egyetlen leánya volt. Numitort azonban elűzte az ő öccse, Amulius, és maga lett Alba Longa királya, Rhea Silviat pedig a Vestaszüzek közé soroztatta. Azonban Mars isten mégis utat talált a templomba zárt leányhoz, kitől Romulus és Remus fiai születtek. Amulius kitétette a csecsemőket a Tiberis ingoványai közé. Fgy nőstény farkas szoptatta őket, míg rájuk nem akadt Faustulus pásztor. Ez a pásztor és neje, Acca Larentia, nevelte fel őket. Mikor az ifjak felserdültek és megtudták származásukat, elűzték Amulius-t és Numitort emelték a trónra. Numitor hálából a Palatinus-domb alján, a Tiberisből való megmenekülésük helyén, földet adott nekik, hogy ott várost alapítsanak. A város elnevezését auspiciumra (madárjósítás) bízták. Remusnak, ki az Aventinus-

hegyre ment, 6 sas, Romulusnak pedig, ki a Palatinus hegyen volt, nem sokkal utóbb 12 sas jelent meg. Mindegyik a maga részére vitatta a jóslatot. A czivódás tettelegességgé fajult el és Romulus Remust megölte; a várost a maga nevéből Rómának nevezte el. — Mások szerint Romulus azért ölte meg Remust, mert alacsony falait gunyolta ki és azokon keresztül ugrált. Romulus az új várost menedék-helylyé tette a földönfutók, száműzöttek és gonosz-tevők számára. Így csakhamar megnépesedett Róma, de nők még nem voltak a városban. Ezért egy ünnepen a vendégségbe hívott sabinok feleségeit és leányait elrabolták. E miatt már-már kitört a háború, mikor a nők közbenjárására a rómaiak és a sabinok kibékültek azon feltétel alatt, hogy Titus Tatius sabin király Rómának Romulusszal egyenlő hatalmu királya legyen. — Romulus halála egy csapatszemle alkalmával történt, a mikor villámlás és mennydörgés között maga Mars isten ragadta őt magához az égbe. A nép ezóta Quirinus néven isten gyanánt tisztelte.

Runák (ész.) Az Odrerir nevű bölcseséggel élvezete által szerzett bölcsesség runa-ismeretben és varázsdalokban állott. A rûna szó eredeti jelentése: titok; de később a rûna ismeret fogalmának köre bővült. Egyes Edda-dalok szerint alatta az istenek és szellemek életét, a titkok egész világát, különösen a mythologia ismeretét is értették. Odin a runa-ismeret mestere: ismeri minden isteni palota, a walkyrják, a hősök, állatok, folyók stb. nevét, meg tud oldani minden talányt, ért a bûvészethez és a gyógyításhoz. Mimer (l.) tanította erre. — Kiváló emberek, hősök, mint Sigurd, egy walkyrjától nyertek a runák tudományában oktatást.

Runcina (r.) azon istennő, ki a mezőn a gaz kiirtásánál segít.

Russalkák (szl.) bájos vizi nymphák, kik gyakran mutatkoznak az emberek előtt; de a ki látta, szerencsétlenné lesz; földi nőt már nem bir szeretni.

Rusztém (p.) a görög Herakleshez hasonló hős.

Sabazios. Bakchos neve a phrygiaiaknál, kiknél Ma istenanya fia. Phrygiában és Thrakiában ily név alatt Zeust is tisztelték.

Saecularis ünnep (r.), a főbb istenek tiszteletére

minden 100—100 évben három napon és éjjelen át tartott ünnep.

Saga (ész.), valószínűleg a monda és történet istennője. Az Asgardon levő palotájában Odin naponként meglátogatja és vele együtt arany serlegből iszik.

Salacia (r.) l. Poseidon.

Saliusok (r.) Mars papjai, kik márczius hónapban fegyvertánczot jártak.

Salmoneus, Aiolos és Enarete fia. Első nejétől, Alkidikétől született Tyro nevű szép leánya. Ezt második neje, Sidero, kegyetlenül megkinozta, mikor Poseidontól ikrei: Neleus és Pelias születtek. — Maga Salmoneus oly nagyravágyó volt, hogy Elisben magát Zeusként imádtatta, utánozta ennek villámát és mennydörgését, embereket megöletett, csak azért, hogy azt hirdethesse róluk, hogy villámával sujtotta le. Zeus végre megunt a dolgot és magát Salmoneust ölte meg egy villámcsapással, Siderot pedig mostoha fiai Hera oltáránál verték agyon.

Salus (r.) a megmentés, üdv megszemélyesített istennője. Később Hygieiával tévesztették össze és az egészség istennőjeként imádták. Képe Tycheéhez hasonlít.

Samanismus l. Bevezetés.

Sarasvati v. **Brahmi** (ind) Brahma neje, mások szerint leánya vagy nővére, a művészet és tudomány istennője, innen neve Vidja (= tudás, bölcsesség) is. Férjéhez hasonlóan gamingo-lud által vont kocsin jár. Fehérszínűnek, négy-négy fejjel, karral és lábbal ábrázolták.

Sárkány (általános) mesés óriás nagyságu szörny, melynek több feje, krokodilustorka, oroszlánlába, saskarma és szárnyai vannak, bőre pánczélforma. Tüzet okád, levágott fejei újra kinőnek. A görög mythos öt híres sárkánya: a lernaei (l. Herakles) a szászfejű hesperiai, mely a Hesperidák kertjének aranyalmáit őrizte: Herakles megölte; a Parnassoson Themis jóshelyét őrző kastaliai, melyet Apollon ölt meg; a kolchisi, mely az aranygyapjút őrizte; Iason ölte meg; az Ares egy berkében lakó sárkány, melyet Kadmos (l.) ölt meg. — Gyakran szerepel az északi mythológiában is Lindwurm néven. A magyar mesék sárkányai között legnevezetesebb az, melyet a krónikák szerint Vid, Salamon király tanácsosa ölt meg.

Sarpedon: 1) Zeus és Europa (l.) fia, Lykia királya. 2) Zeus és Laodameia fia, szintén Lykia királya. A troiai háboruban vitézül harczolt a görögök ellen, míg végre Patroklos megölte. Testét Apollon Lykiába szállította.

Sati (egy.) Ra leánya, az ég urnője, Herodotos szerint Herához hasonló istennő.

Saturnus, Saturnalia. l. Kronos.

Satyrok, Bakchos pajkos társai, a föld termékenységének szellemei. Emberi alakjukat kecskefülük és farkuk torzítja el.

Savitar v. Surya (ind) = aranykezű; a nap istene, ki egy áldozatnál levágta kezét; azóta arany keze van. Neje Surja, kitől a két Asvin, az istenek orvosai, születtek.

Saxnot (ész.) = a kard ura; Tyrnek, mint hadistennek neve.

Sebak és Sechet (egy.) l. Ammon.

Seb (egy.) az istenek atyja; a görögök Kronossal hasonlították össze.

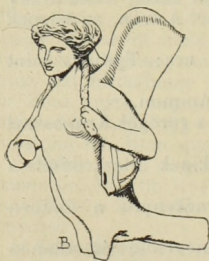
Segesta (r.) azon istennő kinek intézkedésére a gabona kikel a földből.

Seia (r.) istennő, megtermékenyíti a földben levő gabona-magot.

Seilenos, Silenus, Bakchos nevelője és állandó társa, Hermes v. Pan és egy nymphea fia. Különösen Lydiában és Phrygiában tisztelték mint a termékenyítő források és folyók, a nedves rétek és buja kertek szellemét. Panhoz hasonlóan a nádsip, syrinx, azonkívül a kettős fuvola feltalálójának is mondják. Görögországban a Satyrok vezetőjének tartották, a Satyrok általában Seilenoknak is nevezték.—Különböző mesterségekhez értett; kitűnően értett a borsajtóláshoz is. A bort nagyon szerette, de nagyon hamar meg is ártott neki, azért tartják a Satyrok, ha szamarán ült; de ha részeg is volt, még is bölcs és szeretetre méltó maradt. Szobron gyakran Bakchos nevelőjeként ábrázolják, máskor részegnek, két Satyrosra támaszkodva; általában kis termetű, potrohos, kopaszfejű öregnek, kinek arcza elárulja ivó szenvedélyét.

Seirenek, Szirenek, Phorkys és Geto tengeri istenek, mások szerint Acheloos folyóisten és egy muzsa (Terpsychore, Melpomene v. Sterope) leányai; atyjuk után nevezik Acheloidáknak is. Eredetileg

szép nymphák és Persephone barátnői voltak, kivel Sicilia ligeteiben játszottak. Deminthogy Persephonére nem vigyáztak, mikor Hades elrabolta, Demeter istennő szörnyekké változtatta, madártesttel és leányfejjel. Azóta az Italia és Sicilia között fekvő sziklás szigeteken laktak, búvós énekükkel magukhoz csalták a hajósokat, a kiket, ha a parton kikötöttek, megöltek, csontjaikat lakásuk körül felhalmozták. A végzet szerint addig kellett élniök, míg egyszer egy hajós dalukkal szemben érzéketlenül evez el mellettük. Odysseus szerencsésen megmenekült tőlük, úgy hogy társai fülét viaszszal tömte be, önmagát

B

Syrene.

pedig az árbóczfához kötötte. Az Argonautákat pedig Orpheus mentette meg, ki oly remekül énekelt, hogy a Seirenek a maguk énekével elhallgattak, a tengerbe dobták hangszereiket és aztán maguk is a vízbe ugortak, hol szirtekké alakultak át. Homeros csak két Seirent említ; nevük későbbi hagyomány szerint: Aglaopheme (= dicsőhangú) és Thelxiepeia (varázshangu); később hármat vagy négyet említettek különböző nevekkal. — Tartózkodási helyeik gyanánt említik még Anthemoes-

sát, Capreae (Capri) szigetét vagy Parthenope-t (a mai Nápolyt.) — Ma csak bájös énekükre gondolunk, ha nevüket említjük.

Seirios, Sirius (= fénylő) azon állócsillag, melynek feltüntével a legmelegebb időjárás kezdődött, vele együtt szárazság és különböző betegségek is felléptek, miért szerencsétlen égi jelnek tekintették.

Selene, a r. Luna, a hold istennője, Hyperion titán és Theia leánya, Helios napisten és Eos (hajnal) nővére. Szép, fiatal, szelidarczu nőnek képzelték. Az Okeanosban vett fürdője után csillogó ruhában, fején fátyollal két fehér lovával felhajt az égre; mellette elhomályosulnak a csillagok. Gyakran szárnyasan, kezében fáklyával is ábrázolták. Költők gyakran megénekelték, más művészek is ábrázolták Selene és Endymion mondáját. L. Endymion. — Egy

másik mythos szerint egyszer Pan egy hófehér bakkecske alakjában Selenét az erdőbe csalta, hol a megijedt istennőt karjaiba zárta.

Sellő (m.) A sellők a vizesések mellett lakó vízi tündérek.

Sellosok azon papok, kik Dodonában a szent tölgyfák zugásából jósoltak.

Semele, Kadmos thebai király és Harmonia egyik leánya, Bakchos tragikus sorsú anyja. Szépsége miatt Zeus megszerette, de a férjére féltékeny Hera elhatározta a leány elpusztítását. Semele öreg dajkájának alakját öltötte magára és elmondta neki, hogy hite szerint nem Zeus, hanem egy csaló látogatja meg, ki istennek mondja magát. Hera rábeszélésére Semele egy esküvel, mely szerint bármilyen kérését teljesíti, rábirta Zeust, hogy igazi alakjában, isteni fényében jelenjen meg előtte. Zeus erre kénytelen volt az ő villámával megjelenni kedvese előtt. A villám tüze rögtön megsemmisítette Semelet; csak a méhében levő Bakchost menthette meg Zeus. A villám, mely Semele testét széthasította, egyszersmind világra hozta, életre keltette Bakchost. — Mikor Bakchos felnőtt, anyját az alvilágból az Olymposba vitte, hol Thyone nevet nyert.

Serapis v. Sarapis (egy.), Egyiptom egyik legfőbb istene, kit későbbi időben Osirisnál is nagyobb tiszteletben részesítettek; végre teljesen annak helyét foglalta el. A termékenység védő szelleme, nap- és Nilusisten volt. Osiris ikertestvérének is mondják; Osiris halála után Isis az ő neje lett. Isis gyógyító tehetségét is Serapisra ruházták át; azért hasonlították össze a görög Asklepiossal. Feje körül sugarakkal, különben Zeushez hasonlóan ábrázolták. Tiszteletének középpontja Alexandria volt; meghonosodott Rómában is.

Set (egy.) I. Osiris.

Sibyllák (keleti, görög és r.) hosszú-életű jósnők, kik az istenek határozatait adták az emberek tudtára. Versben jósoltak és jóslataikat összegyűjtötték. 4—10 Sibyllát említenek: 1) A legrégebb lydiai eredetű, Zeus és Lamia Sibylla nevű leánya, ki után a többi jósnőt is Sibylláknak nevezték el. 2) a chaldaei (neve Sabba). 3) a delphii (Libyssa). 4) az erythraei (Herophile). 5) cumaei. 6) a samosi. 7) a phrygiai. 8) a hellespontosi. 9) tiburtini (Albuna). 10) a cimmeriumi. — L. Cumaei Sibylla.

Sif (ész.) Thor (l.) neje.

Sigfrid, Sigurd, Sigmund (ész.) l. Nibelungenmonda.

Sigyn (ész.) L. Loke. — **Silenos** l. Seilenos.

Silvanus (r.) = erdei; Itália ősrégi istene, különösen az erdőt, mezőt és nyájakat termékenyítő isten. Minthogy a szántóföldek között a határköveket ő helyezte el, a tulajdon istenévé is lett. Bort, árpalisztet és sertéshúst áldoztak neki, különösen az erdőkben, honnan hangja némelykor oly erősen hangzott, mint Pané, kivel később össze is tévesztették. Ruhanélküli, szakállas férfinak ábrázolták, fején fenyűágkoszorúval, jobbában sarlóval, baljában ággal.

Sinis, egy rabló, kit Theseus megölt.

Sinon l. Troiai háboru.

Sinto-vallás a japán államvallás. A legfőbb istent sokkal fenségesebbnek és szentebbnek tartják, semhogy közvetlenül érintkeznek az emberekkel. Közvetítőkül felvesznek 492 szent lényt és 2640 kegyes embert. Nagy szerepet játszanak a búcsúk, különösen a napistennő Izyában levő templomában.

Sjöfn, Sjöfn (ész.) a szerelemnek egy istennője, ki szerelmi sóvárgást kelt az emberekben.

Sirenek, l. Seirenek. — **Sirius** l. Seirios.

Sisyphos, Aiolos thessaliali király és Enarete fia. Neje Merope, Atlas egyik leánya volt, kitől Glaukos fia született. Korinthos fellegvárát, Ephyrát, ő építette. — Mikor Autolykosnál (l.) járt, viszonyt kezdett ennek leányával, Antikleiával, ki később Laertes neje és Odysseus anyja lett. A mythos általában sok gonosztettéről emlékszik meg: így, hogy elárulta az istenek titkait, kik lakomáikra hívták; hogy Thanatost (a halált) bilincsekre verte, úgyhogy senki meg nem halhatott; hogy halála előtt nejének megtiltotta az ő elhantolását; mikor aztán árnya lekerült Hadeshez, arra kérte, engedje vissza a földre, hogy megbüntethesse nejét, a ki temetetlenül hagyta; így rászedte Hades is, ki tényleg visszaküldte a földre, a hol ígérete ellenére még sokáig tartózkodott; végre Hermes erővel vitte vissza az alvilágba. Mondják azt is, hogy Asopos folyóisten, ki Sisyphos okosságáról hallott, kérdezte, ki rabolta el leányát, Aiginát. Sisyphos elmondta neki, hogy Zeus sas alakjában elvitte Aigina szigetére. Ezen árulása miatt vetette volna Zeus az ő villámával a Tartarosba, a hol büntetésül egy sziklát kell egy hegyre

hengerítene; a szikla azonban folyton visszagördül; Sisyphos újra visszahengeríti és örök ideig folytatja ezen „sisyphosi“ munkáját. — Az atheniek mythosa utonállónak mondja; később számoló művészsé és tervkovácsná, a korinthusi kereskedő mintájává, tették. — Eredetileg tengeri isten lehetett. Büntetése a tengerparti homoknak a habok által ide-oda gurításának képe.

Siva (ind) a teremtő Brahma és a megtartó Visnu mellett a trimurti (= háromság) harmadik tagja, a rombolás kegyetlen istene. De tisztelték mint a természet vad nemző, éltető erejének megszemélyesítését is, mert felfogásuk szerint a létezők elpusztulásuk után újra megélednek és újra alakulnak. Siva neve, mely azt jelenti „növe“, nem fordul elő a Vedákban. Főjelzői: az életet adó, megtartó és elvevő tűz; a nemző erő jelzésére a lingam (phallos) és a bika; mint romboló istené a halálfejekből álló nyakláncza. Lénye tehát ellentétekben nyilvánul: életet adó és halálhozó, áldásos és pusztító, boldogító és szerencsétlenséget okozó. — Lakóhelye a föld középpontján, Samban szigetén, egy teljesen ezüstből való meredek hegyen, a Kaysalan van, mely aranyos fényét az egész földre árasztja, ha a nap sugarai rásütnek; a hegy tetején van Siva palotája. — Neje Parvati v. Bhavani, kit férjéhez hasonlóan éltet adó és pusztító, bosszuló istennőnek is tartanak. Mint életet adó istennőt szép nőnek képelték, a kit férje, ha a világot a Nandi nevű, szentnek tartott bikán v. bivalyökrön bejárja, ölébe vesz és jobbjaival átkarol. Mint pusztító istennőt feketének és általában ijesztő külsővel ábrázolták: szakállal, három szemmel, kiálló fogakkal, kezében a halál szerszámaival: karddal és kötéllel. Hasonlóképen ijesztő külsejűnek képelték Sivát is mint romboló istent. — Siva és Bhavani fiai: Ganesa és Kartikeja, leánya a Siva fejből származó Ganga. L. ezeket.

Skeiron: 1) az északnyugati szél istene. 2) egy óriás, ki a lábát mosó idegeneket orozva megtámadta, lábával lelökte a mélységbe, a hol egy teknősbéka elnyelte őket. Theseus megölte.

Skoll és Hati (ész.), két óriás farkas, melyek folyton üldözik a napot és holdat, hogy elnyeljék. innen vannak a nap- és holdfogyatkozások. Az istenalkonykor a sötétség e daemonai el is érik céljukat.

Skrymir (ész.) egy óriás, ki egyszer Thor istent egy utján kísérte; egy zsákban ennivalót is vitt. Este az óriás elaludt, az isten pedig nem tudta felbontani a zsákot. Éheznie kellett. Haragjában kalapácsával homlokon ütötte az óriást. Ez azt hitte, hogy egy tölgyfalevél hullott reá és tovább aludt. Thor még kétszer ütött reá, de hiába.

Skylla és Charybdis, a tengerben levő szirtek és örvények vészes hatalmát érzékítő szörnyek. — Skylla Poseidon és Krataiis vagy Typhon és Échidna leánya, kinek 6 kutyafeje volt, melyek éhükben oroszlánok módjára folyton bőgtek; minden szájában hármassal fogsora s összesen 12 lába volt, a melyek azonban egy sziklához voltak lánczolva, úgyhogy csak felső testével támadhatta meg a hajókat, a melyekről az embereket elragadta és elnyelte. Így járt Odysseus hat embere is. Még iszonyúbb volt Charybdis, Poseidon és Gaia leánya, ki képes volt egy egész hajót is elnyelni. Arról, hogy milyen alakú volt, hallgat a mythos. Egy alacsony szirten egy fügefafa árnyékában lakott; naponta háromszor nyelte el a körülötte levő tenger vizét és ugyanannyiszor ki is adta magából. — Egyszerre mind a két szörnyet nem kerülhette ki az, ki közelükbe jutott. Incidit in Scyllam, qui vult evitare Charybdim (= cseberből vederbe jut). Odysseus is azért választotta a kevésbé veszélyes Skyllát. Későbbi írók szerint a messinai tengersizorokban laktak. Az ott látható szirtek ma már nem veszélyesek. Skylla származásáról l. Nisos.

Sleipnir (ész.) Odinnal nyolczlábú, szélnél gyorsabb lova, a mely sosem fáradt el, mert lábainak fele mindig pihent.

Sol (r.) a napisten, megfelel a görög Heliosnak (l.)

Soma (ind.) a Soma-növényből való részegítő ital, melyet az isteneknek áldozatul hoztak. A perzsáknál Hom a neve.

Somnus (r.) l. Hypnos.

Sosios (p.) a megváltó, ki akkor jelen meg, mikor Ormuzd végkép legyőzte Ahrimant; az embereket örök boldogságban részesíti.

Soter = mentő; Zeus és más istenek mellékneve; e szóval hívták segítségül.

Spartok l. Kadmos.

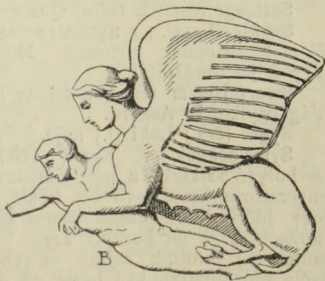
Spes (r.) a remény, eredetileg azonban a tavasz

és kert istennője. Azért volt temploma a zöldség-piaczon. Később több templomot építettek tiszteletére. Lábujjhegyen járó karcsú leánynak ábrázolták, jobb-jában granát-almavirággal; baljával kecesen emeli ruháját. Fején virágkoszorú van. Kezében a bőség szarvával v. kalászcsokkal is ábrázolják.

Sphinx, Typhon és Echidna szülöttje, felül leányalakú, alul oroszlántestű szárnyas szörnyeteg. Egyiptomban szobrait a templomok előtt állították fel és azok őreinek tekintették. — Hera elküldte a Sphinxet Thebaebe, mert e városra, mint Bakchos születéshelyére, haragudott. L. Oidipus!

Starkadr (ész.) harcos, kinek Ódin költői tehetséget adott, Thor pedig kieszközlötte, hogy mindent elfelejtsen, a mit

költött. Három emberöltőt élt, sok országot bejárt és hős tetteivel mindenféle nagy dicsőségre tett szert. Végre megunt az életet. Hogy megszabaduljon tőle, vállára arannyal telt zsákot akasztott, hogy vele megvásároljon olyan embert, a ki agyonüti. Ilyent talált

Sphinx.

is; bár fejét levágták, teste még egy ideig tovább élt.

Stata mater (r.) azon istennő, ki a tűz továbbterjedését megakadályozta. Vulcanus segítő társa.

Stentor, a troiai háborúban részt vett görög vitéz, kinek oly erős hangja volt, mint más 50 férfinak együttvéve. „Stentori hang“ alatt ma is erős, mennydörgő hangot értenek.

Stheneboia l. Bellerophon.

Stheneios több hős neve. A leghíresebb Kapaneus és Euadne fia, az epigonok egyike. L. Oidipus. Troia bevételében is volt része. — Egy másik Perseus és Andromeda fia, Eurystheus atyja.

Sthene l. Gorgok.

Strophios, Orestes (l.) nagybátyja, Pylades atyja.

Stymphalidák, ragadozó, érczestollú madarak, melyeket Herakles megölt.

Styx, az alvilág egyik folyója, a melyen Charon csónakon vitte át a halottakat. A Styx folyó istennője Okeanos elsőszülött leánya.

Suada (r.) l. Peitho.

Suometar (finn) a hajnal istennője.

Suravithi (ind.) = istenek útja, a tejút, mely Indra paradicsomába vezet: a halottat is ezen vitte végig egy tehén Jama országába.

Surya (ind.) l. Savitar.

Sushna v. **Vrita** (ind.), a gonosz szellemek vezére, ki az ég teheneit és a nap kincseit elrabolta, sötét barlangjába rejtette és mint Ahi nevű sárkány őrizte. A sötét zivatarfelhőt és a téli időt jelenti.

Suttungr (ész.) l. Odin, Quaser.

Svantevit (szl.), a nyugati szlávok legfőbb istene, főleg hadistennek tartották. Mindentudása jeléül négy fejjel ábrázolták.

Swartalfheim (ész.) a fekete Elfek hazája, a 9 világ egyike. l. Asgard.

Sygin (ész.) Loki (l.) neje.

Symplegadok v. **Kyani sziklák** v. **Plankták** (= bolygó sziklák), a mai Konstantinápoly melletti tengerszoros körül levő két szikla. Azt hitték róluk, hogy időről-időre összecsapnak és mindent összemorzsolnak, a mi közójük kerül. Először az Argonauták (l.) jutottak rajtuk szerencsésen keresztül. Azóta mozdulatlanokká lettek az addig élőknek gondolt sziklák.

Syrinx l. Pan.

Szebak és **Szechet** (egy.) l. Ammon.

Szélistenek. l. Aiolos, Boreas, Zephyros, Notos, Euros, Kaikias, Libs, Apeliotes, Skeiron, Marut, Anilák.

Szet (egy.), a rombolás istene; temploma a Deltától keletre fekvő Papremisben volt.

Szépasszony (m.), a hagyomány szerint az ég réme, ki a gyermekágyas asszony megrontására törekszik; általában ártalmas szellem. De az ősvallásban nem lehetett az. — A tejút, az egek országútja a székelyek szerint nem egyéb, mint a szépasszony vászna, melyet éjjelenként kiterít.

A **szlav mythologiara** vonatkozó ismereteink nagyon fogyatékosak. A VI. században élő Procopius szerint a Kárpátok megett lakó szlávok főleg egy istent imádtak: a villám és minden dolog legfőbb

urát: de tiszteltek számos más istent is. Hasonlót mond Helmholt (a XII. században.). Az isteneknek úgyszólván csak nevüket ismerjük. Orosz istennevek: Perun (a mennydörgés istene), Volosz, Dazsbog, Sztribog. — A magasabb isteneknek a kereszténység elterjedésekor csakhamar nyomuk veszett; az alsóbbak: az erdei és hegyi, vízi és légi s a házi szellemek maig is ismeretesek a nép előtt. Ilyenek a délszlávoknál a vilik, a keleti szlávoknál a ruszalkák (nymphák), rojeniczák és szojeniczák (születési- és sorsszellemek), a vampyrok, habléányok, koboldok stb. — Az Elba és Odera között lakó szlávok a hagyomány szerint megkülönböztették egymástól a fény és a sötétség isteneit: Belbogot és Csernobogot.

Tainaria, a Lakoniában Poseidon tiszteletére tartott ünnep neve.

Tainaros l. Hades.

Talos 1) egy csodás ember, kit Hephaistos érczből készített és Minos krétai királynak ajándékozott, a ki országa őrévé tette. Talos naponta háromszor körülfutotta Kréta partjait. Ha észrevette, hogy idegenek ki akarnak kötni a szigeten, karjait megtüzesítette és megölelte a partra szállókat, úgy-hogy azok kínos halált haltak. Medeia, a ki az Argonautákkal egyszer Krétába is jutott, tudta, hogy Talosnak csak egy ere van. a mely nyakától lábáig terjed, a hol dugaszszal van elzárva; ezt a dugaszt kihúzta, mire Talos elvérzett. Más mythos szerint Poiás hős ölte meg úgy, hogy nyilát megsebezhető részére vetette. 2) L. Daidalos.

Táltos (m.). A táltosok a pogány magyarok papjai voltak, a kik az áldozati állatot levágták, beleiből jósoltak, imádságokat mondtak, általában a vallásos szertartásokat végezték.

Tantalos, Lydia v. Phrygia dúsgazdag királya, Zeus v. Tmolos hegyisten és Pluto istennő fia. Neje Euryanassa, Paktolos folyóisten leánya, kitől három gyermeke született: Pelops, Broteas és Niobe. Mások szerint neje Dione v. Taygete, Atlas egy leánya volt. — Tantalos az istenek kedvence volt; részt vehetett az olymposi lakomákon is. Erre azonban nem volt méltó, mert elárulta az embereknek az istenek titkait, ambrosiát és nektart is elcsent az istenek asztaláról, sőt saját fiát, Pelopsot, is lemészárolta, husát megsütötte és feltálalta a nála meg-

jelent isteneknek, hogy mindentudásukat próbára tegye. Az istenek Pelopsnak visszaadták életét, Tantalost pedig a Hadesbe vetették, a hol gonosz tettéért megbűnhődött: örökös éhség és szomjuság gyötörte; pedig vízben állott, de, ha lehajolt, hogy szomját eloltsa, a víz rögtön eltűnt; feje felett a legszebb gyümölcsöt látta, de ezt eltávolította a szél, mihelyt utána nyúlt. — Családja is megbűnhődött az ő vétkéért, L. Pelops, Niobe, Thyestes, Orestes.

Tarnkappe (ész.) l. Nebelkappe.

Tartaros l. Hades.

Teiresias, Tiresias, híres thebaei jós, Eueres és Chariklo nymphea fia. A monda szerint öreg és vak, a miért leánya, Manto, vagy egy szolgája vezeti. Az istenek azért vakították meg, mert az embereknek elárulta titkaikat; mások szerint Pallas Athene vette el szeme világát, mert egyszer meztelenül látta az istennőt; barátnéja Chariklo, kedvéért azonban avval kárpótolta, hogy megtisztította füleit, úgyhogy a madarak nyelvét is megértette. Így lett Teiresias az őskor leghíresebb madárjósja. Oidipus (l.) származását is ismerte.

Telamon, Aiakos aiginai király fia, Peleus (l) testvére, kivel együtt száműzetvén Kychreus salamisi királyhoz került, a ki neki leányát, Glaukét v. Eriboiát (Periboiát) nőül adta. Tőle született a „nagyobbik“ Aias fia. Egy másik nőtől, Hesionetől, Laomedon troiai király szép leányától, Teukros (Teucer) nevű fia született. — Telamon barátja volt Heraklesnek, kit az Amazonok ellen és Troiába is kísért. L. Aias.

Telemachos, Odysseus és Penelope fia.

Telephos, Herakles és Auge fia. L. Auge, Troiai háború.

Telesphoros, a felgyógyulás istene. Széles köpenynyel fedett fiúnak ábrázolták. Asklepiossal és Hygieiával együtt egy templomban tisztelték.

Tellus (r.) l. Gaia.

Terensís (r.) a gabonacséplés istennője.

Tereus, l. Prokne.

Tering (m.) gonosz isten, a rossz szellem, ki a föld alatt lakik. Későbbi neve ördög. Tering-ette (= Tering-adta) = Ördög-adta.

Terminus (r.) a határ istene, kinek tiszteletét Numa Pompilius honosította meg Rómában. Képe, a Hermákhoz hasonlóan, négyszögletű, szent és

sérthetetlen kő, melyet a határokon való elhelyezése előtt olajjal öntöttek le. Ünnepe, a Terminaliát, február 23-án tartották. Ekkor zöld pázsitból oltárt építettek és gabonát, kalácsot és állatokat áldoztak neki és megkoszorúzták a határköveket.

Terpsychore (= a táncnak örvendő), a tánc muzsája. Kezében héthúrú lyrával és tánczó helyzetben ábrázolták.

Tethys, Okeanos (1.) nővére és neje, Uranos és Gaia leánya, a legősibb tengeri istennő.

Teukros, a r. **Teucer** 1) Telamon fia, ki mint ijász tünt ki a troiai háborúban. Féltestvére volt a nagyobbik Aiasnak, kit öngyilkossága után eltemetett, de meg nem boszúlt. Ezért hazatérése után atyja Salamisból száműzte. Kyprosba ment, hol Salamis városát alapította. 2) Troas legrégibb királya.

Teut (ész.) 1. Thuiskon.

Thaleia, **Thalia** 1) a vígjáték muzsája. Balkezében komikus álarczczal, jobbában görbe pásztorbottal ábrázolták. Tréfás megjegyzéseket, élceket szolgáltatott a vígjátékíróknak.

„Thalia papja“ ma = színész. 2) Egy Charis (l.) neve.

Thallo l. Hórák.

Thamyris, Philammon és Argiope fia, ki elbizakodottságában még a múzsákkal is mert versenyezni: a versenyben ő volt a vesztes, mire a múzsák az előre megállapított feltételek szerint hangjától és szeme világától is megfosztották.

Thanatos, a r. **Mors**, a halál istene, Hypnosszal együtt Nyx (éj) fia; az alvilág bejáratánál lakott. A művészek alvó fiúnak vagy ifjúnak ábrázolták, ki kezében megfordított és kialudt fáklyát tart, a mellyel egy halott mellére támaszkodik; szárnyasnak is

Thália.

ábrázolták. A költők kérlelhetetlenek mondják, kire sem áldozat, sem ima nem hat; ép azért tiszteletére oltárokat sem emeltek. Fáradhatatlanul bejárja a földet, levágja a haldokló haját, annak jelül, hogy az alvilági istenek hatalmába jutott. Gaia (Föld) és Tartaros gyermekének is mondták, bizonyára azért, mert az ember a halál által a földdel és az alvilággal elválaszthatatlan kapcsolatba jut. Halaványnak, fekete szárnyú óriásnak képzelték, ki éhesen, fogait csikorgatva rohan áldozataira.

Thaumas, tengeri szellem, a Harpyiák és Iris atyja, a tenger csodákban gazdag felületének megismerésére.

Theano l. Desmontes. — **Thebe**, Zethos neje.

Theia, titannő, Hyperion neje.

Themis titannő, Uranos és Gaia leánya, Zeus első neje, a Hórák és Moirák anyja. Anyjától örökölte a delphii jóshelyet, mely később Apollon birtokába jutott. — Themis a törvény, igazságosság és világrend istennője, Zeus trónja mellett ült; az Olympos felett is ő gyakorolta a felügyeletet, isteneket és embereket is ő hívott össze gyűlésre. Komoly, szigorú nőnek ábrázolták, kezében a bőség szarujával és a mérleggel, mint a mérlegelő igazság jelképével. — Egyik leánya, Dike, szintén az igazságosság istennője.

Thersites Agrios fia, Homeros szerint rút és rágalmazó ember, a ki a troiai háborúban is részt vett. Achilleus megölte.

Theseus (= alapító), Attika legünnepeltebb hőse, fia volt Aigeus attikai királynak és nejének, Aithrának, Pittheus troizeni király leányának. Troizenben bölcs nagyatyja házában nevelkedett. Korán edzette testét a versenytéren. Athenbe 16 éves korában tért vissza, mikor már fel tudta emelni azt a sziklát, mely alá atyja kardját és saruit rejtette. Atyja t. i. e feltételtől tette függővé visszatérését. Utközben több hőstettet vitt véghez. Megölte Periphetest, ki az utasokat vasbuzogányával ütötte agyon. A korinthusi földszoroson legyőzte Sinis rablógyilkost. Krommyon mellett leterített egy őt megtámadó borzasztó vadkant. Skeiron rablót letaszította a tengerbe, a hová addig maga a rabló dobta áldozatait. Megölte Kerkyon rablót és az iszonyú Prokrustest (l.) is. Athen kapuja előtt egyszerű emberek megtisztították a vértől. Mikor a nép leányos

arcza miatt gúnyolta, haragjában egy nehéz kocsi-
 ökröstől a levegőbe dobott. — Atyja neje ekkor
 már a varázsló Medeia volt, ki Theseust meg akarta
 mérgezni, de Aigeus a kardról megismerte fiát és
 Medeianak menekülnie kellett — Nem sokkal később
 megmentette atyja trónját Pallas ötven óriás erejű
 fia, a Pallantidák, támadásai ellen; megfékezte azt
 a bikát, melyet Herakles Kretából hozott s mely
 Marathon vidékét pusztította. — Leghíresebb tette
 a Minotauros megöletése volt. (L. Minos). Minthogy
 Minos krétai király fiát, Androgeost, Athenben
 megölték, a király Athen ellen vezette seregét és a
 várost a békekötéskor arra kötelezte, hogy kilencz
 évenként hét fiút és hét leányt küldjenek a Minotauros
 martalékaul. Theseus abban a biztos reményben
 csatlakozott áldozatul szánt földieiehez, hogy a
 szörnyet legyőzi. Krétába érve, megnyerte Ariadne
 királyleány szerelmét, az ő utmutatása mellett
 behatolt a Minotauros lakóhelyére, a labyrinthosba.
 Ariadne t. i. egy gombolyag-fonalat adott neki.
 Theseus ennek a végét az épület bejáratához kötötte
 s aztán a fonalat folyton legombolyítva, végre a
 labyrinthos közepére ért; ott találta a Minotaurost,
 melyet Ariadne utmutatása szerint megölt, aztán a
 gombolyagot ismét visszagombolyítva, szerencsésen
 kiért a tömkelegből. Megmentvén így hazáját
 az iszonyú emberadótól, megszabadított társaival és
 Ariadnéval titkon elhajózott és Athen felé tartott.
 Utközben azonban az alvó Ariadnét hűtlenül Naxos
 szigetén hagyta; az elhagyatottat Bakchos isten, kit
 utja a szigetre vezetett, meglátta és nőül vette. —
 Athenben türelmetlenül várta a hajót mindenki, de
 különösen maga Aigeus király, a kinek Theseus
 megígérte, hogy ha szerencsésen visszatér, fehér
 vitorlát tesz a hajóra, a fekete helyett, a melylyel
 elindult. Örömeiben azonban ezen ígérteréről meg-
 feledkezett. Mikor atyja egy hegyről a fekete vitorlás
 hajót meglátta, kétségbeesésében a róla elnevezett
 aegi tengerbe ugrott. Theseus ezen tette emlékére
 sok ünnepet alapított mindazon istenek tiszteletére,
 kik vállalkozásában megsegítették. Később részt vett
 az Argonauták vállalatában és szerencsésen harczolt
 kétszer is az amazonok ellen. Az első alkalommal
 az amazon Antiope v. Hippolyte szerelmét nyerte
 meg, ki Theseus rábeszélésére Athenbe is elkísérte.
 Erre az amazonok megtámadták Attikát, de Theseus

tönkre tette seregüket. — Hires Theseusnak a hős Peirithoos thessaliali fejedelemmel való benső barátsága. Mikor Peirithoos lakodalmát ülte, a kentaurosok megtámadták és el akarták rabolni ifju nejét, Hippodameiát; de Theseus megszalasztotta őket. — Peirithoossal együtt elszöktette Spartából a fiatal Helenát, a kit az attikai Aphidnába vitt, honnan testvérei, a Dioskurok, újra hazavitték. — Mikor Peirithoos örült szerelemre lobbant Persephone iránt, Theseus is leszállt vele az alvilágba, hogy elrabolja az istennőt; ekkor azonban mindaddig nem térhetett vissza a földre, míg Herakles meg nem szabadította a lánczoktól, a melyekkel egy sziklához volt kötve. Távollétében Menestheus foglalta el Athen trónját. Theseus Skyros szigetre ment, hol Lykomedes király orozva a tengerbe lökte. — Az atheniek az ő halála után a tiszteletére épített Theseion nevű, templomban félistenként imádták dicső királyukat. — Kr. e. 600—700 évvel a Minotaurosszal való küzdelmében vagy Ariadnével együtt ábrázolták; később pedig a bikával és amazonokkal való küzdelmében; még később Herakleshez hasonlóan buzogánnyal és állatbőrrel, de Heraklesnél fiatalabbnak, karcsubbna és szakáltalannak. Eredetileg napisten lehetett.

Thesmophoriák (= törvényhozó), az Athenben Demeternek, mint a renden és jogon alapuló mivéltetés istennőjének, tiszteletére októberben tartott ünnep, a melyen a nők körmenetben fejükön vitték a hagyományozott törvénytáblákat.

Thetis, Peleus (l.) neje, Achilleus (l.) anyja.

Thisbe. l. Pyramos.

Thoas, Tauris királya. L. Orestes, Iphigeneia, Hypsipyle.

Thor (ész.) Odin és Frigga fia, a mennydörgés és általában a zivatar istene, atyja után a leghatalmasabb és legerősebb isten, az emberek védője óriásokkal és gonoszokkal szemben. A felhőkön át egy bakkecskéktől vont, nehéz kocsin halad; a föld lángol alatta, a hegyek megremegnek. Mértéktelenül eszik és iszik; szenvedélyes, ha haragszik; haragjában úgy fúj, hogy azt hisszük, a menny dörög. A Mjólnir (Miölnir) nevü pörölylyel szétzuzza azt, a mire haragszik. Birodalmának neve Thrudheimr (= az erő világa); benne van a világ legnagyobb palotája, a Bilskirnir (= a fényes) 450

teremmel, egész labyrinthos. — Két neje volt: az egyik Sif, kitől két fia, Loride és Modi (= bátor) és egy leánya, Thrudr (= erő) született. Sif híres volt gyönyörű szőke hajáról, melyet a gonosz Loki, mikor az istennő aludt, levágott. Thor halállal fenyegette, ha a kárt meg nem téríti. Loki erre Iwalder művész fiaival hajzatot készíttetett, a mely Sif fejéhez hozzánőtt. — Második neje Jarnsaxa (= vaskövü) jota - leány, oly gyönyörű volt, hogy Thor nőül vette, bár neje összes rokonaival ellenséges viszonyban élt. Tőle született Magni (= erős) nevű kedvencz fia, ki már három éves korában segítette meg atyját Hrungnir jot ellen való küzdelmében. — Különösen Skandináviában tisztelték. Thornak egy másik neve Donar, innen a csütörtök német neve (Donnerstag), Latin feliratok Hercules Magusanusnak (= erős) hívják. Thor küzdelmeit az óriásokkal l. Geirrod, Thrym, Utgardaloki, Skrymir.

Thoth, Thuti (egy.) a tudomány istene, a szellemi élet megteremtője, a hieroglyphírás feltalálója. Osiris társának, a halottak kísérlőjének is mondták, a miért a görögök Hermesszel hasonlították össze. A neki szentelt Ibis (golyafajta madár) fejével ábrázolták. Szentelt városa a középegy. Hermopolis volt.

Thriák, a Parnassoson lakó három szárnyas nővér, kiknek Apollon rendeletéből Hermes elmondta a halandók előtt elrejtett titkokat.

Thrud és Thrudheim (ész.) l. Thor.

Thrymr (ész.) óriás (thurs), ki egyszer ellopta Thor isten kalapácsát és 8 mérföldnyi mélységben rejtette el a föld alatt. Csak akkor adja vissza, úgy mond, ha Freyát nőül kapja. Az istennő dühöngött, mikor erről hallott. Heimdal indítványára maga Thor jelent meg az óriásnál Freya menyasszonyi ruhájában és ékszereivel, vele együtt Loki is, mint az ő szolgálója. A menyasszony egy egész ökröt és nyolcz lazacot evett. Mikor az óriás ezen elámúlt, Loki megsugta neki, hogy menyasszonya 8 napig nem evett. — Erre Thrymr kissé fellebbentette állítólagos menyasszonyának fátyolát, de megijedt, mikor az isten tüzes szemét látta. Loki ismét megnyugtatta azt mondván, hogy a menyasszony nyolcz nap óta nem aludt. Thrymr végre visszaadta a kalapácsot, melylyel Thor rögtön agyonütötte. E mythos értelme: a téli vihar elrabolja a nyári zivatart, a mennydörgést és a téltre eltemeti. A napot egészen hatal-

mába akarja keríteni. Thor (a nap) végre felhőbe burkolózik és így szerzi vissza tavasszal a menydörgést (a kalapácsot).

Thuiskon v. Tuiscon (ész.), a germán nép istene és ősatyja. Aggastyánnak képzelték, kinek testét medvebőr fedi, jobbában kormánypálczát tart. Még Caesar idejében is embereket áldoztak neki. Nevének más alakjai: Tuisk, Tuit és Teut (= atya, király) vagy Teuto. Innen a németek Teutschen v. Deutschen neve. Fia Man, kit apjához hasonlóan tiszteltek.

Thursok v. **Thussok** (ész.), l. Jotok. — **Thuti** (egy.) l. Thoth.

Thyadok nők, a kik s Parnassoson orgiákat ünnepeltek. L. Mainadok. — **Tbyestes** l. Atreus. **Thyrsos**, Bakchos pálczája. **Tiberinus**, **Tibris** (r.), a Tibris folyó istene.

Tiresias, l. Teiresias. — **Tlsiphone** l. Erinysek.

Titánok és **Titaninák** (titánnők), Uranos és Gaia harmadik nemzedéke. Összesen 23-at, de többnyire csak 12-et említenek, még pedig 6 Titánt, nevük: Okeanos, Koios, Kreios, Hyperion, Iapetos és Kronos- és 6 Titán-nőt, nevük: Tethys, Theia, Phoibe, Mnemosyne, Themis és Rheia. — Mindannyian a természet hatalmas őserőinek (viz, tűz stb.) megszemélyesítései. Iszonyú harcz után (titanomachia) legyőzték a világ első urát, Uranost, kinek helyét a legifjabb Titán: Kronos, Zeus atyja, foglalta el. E harczban azonban Okeanos nem vett részt. — Gyermekük közül leghíresebbek: Helios, Selene, Eos, Prometheus, Hekate, Leto és Pyrrha. L. az egyes nevek alatt.

Tithonos, Laomedon troiai király fia, Priamos testvére, oly szép volt, hogy Eos férjéül választotta. Az istennő kérésére Zeus halhatatlanná tette Tithonost. Egy ideig boldogan éltek, házasságukból két gyermek: Memnon és Emathion. született. De, mivel Eos elfeledte férje számára kieszközölni az örök ifjúságot is, Tithonos csakhamar elaggott és végre annyira meguntta életét, hogy az istenek szánalomból tücsökké változtatták.

Tityos, Zeus vagy a Föld óriás fia, vakmerőségében Letóra vetette szemét, a miért Apollon és Artemis lenyilazták, az alvilágban Hades lánczra verette, két keselyű pedig folyton marczangolta máját, görög felfogás szerint a vágy székhelyét.

Törpék. L. Pygmaioiok. — Az ész. mythos szerint Ymir óriás holttestéből származtak. Törpéknek nem annyira kicsiségük, mint formátlan testalkatuk miatt mondják. Egyik-másik rendkívül erős, mint pl. azok, kik Odin parancsából az égboltozat négy szögletét tartják. A föld alatt vagy pedig sziklák között laknak, a napvilágot nem bírják el. Híresek művészi tehetségükről: kitűnő esztergályosok, építőmesterek és kovácsok. Ők készítették az istenek bűvös hatású fegyvereit, pl. Thor kalapácsát, a költői italt is. L. Quaser. — Hasonlóan szól a törpékről a magyar mythologia is.

Trimurti (ind) = a háromság, vagyis az ind. vallás három legfőbb istene: Brahma (teremtő), Visnu (megtartó) és Siva (pusztító).

Trinakria, Sicilia régi neve háromszögalakjáról. Heliosnak volt szentelve, kinek itt 350 marhából és juhból álló nyája volt, melynek őreileányai: Phaëtusa és Lampetia voltak.

Triptolemos, l. Démeter.

Triss (ind) a vágy istennője, Kama szerelem-isten leánya.

Triton; 1) Poseidon és Amphitrite fia, ki szüleinek a tenger fenekén lévő aranypalotájában lakik. 2) a libyai Triton-tó istene. E tóban született egy monda szerint Athene is, innen Tritogeneia neve. — A néphit szerint igen sok Triton volt, kik a tengeri istenek, különösen pedig Poseidon körül úsznak, kit csintalanságaikkal mulattatnak, mikor bejárja a tengert; kürtjük hangja végig zúg a tengeren. Alakjuk felül ember, alul halban végződik; néha lólábuaknak is mondják és Ictiokentaurosoknak (hal-kentaurosok) nevezik. A tenger zugásának megszemélyesítései.

Troiai háború. Peleus és Thetis lakodalmán megjelentek az összes istenek. Csak Eris, a viszály istennője, nem kapott meghívást, a miért boszúból czívódást keltett az istenek között úgy, hogy egy aranyalmát dobott a vendégek közé azon felirattal: a legszebbnek. Három istennő: Hera, Pallas Athene és Aphrodite követelte magának az almát. Minthogy nem tudtak megegyezni, Zeus Paris troiai királyfit jelölte ki bírónak, a ki Aphroditének ítélte oda, a miért ez már előre is a legszebb földi asszonyt ígérte neki. A legszebb nő akkor Helena, Menelaus spartai király neje, volt. Paris apjának, Priamos

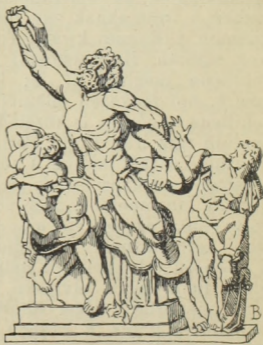
királynak követje gyanánt elment Spartába és Helenát könnyű szerrel bírta arra, hogy vele Troiába szökjék. Mikor Menelaus, ki ezen időben Kretában volt, visszatértekor meghallotta, hogy milyen gyalázat érte, boszúhadjáratra hívta fel Görögország összes királyait és hőseit. Ezek felhívásának már azért is megfeleltek, mert mint Helena volt kérői, kötelezték magukat arra, hogy férjét minden veszedelmében készségesen fogják támogatni. Csak Achilleust és Odysseust (l.) kellett kényszeríteni a háborúban való részvételre. — Sohasem gyűlt még össze ekkora hadsereg. Ezernél több hajó horgonyzott Aulis kikötőjében. A sereg fővezéréül Menelaus testvérét, Agamemnon mykenaei és argosi királyt választották. Indulásuk előtt egy csodajelel láttak: egy kigyó egy platánfa körül tekerődött, melyen egy veréb kilencz fiókjával fészkel. Valamennyit felfalta, végre az anyamadarat is, azután pedig kővé meredt. Kalchas jós magyarázata szerint a görögök kilencz évig hiába harcolnak Troia falai körül, de a tizedik évben elfoglalják a várost. Ezzel az előjellel indultak Troia felé; de Mysiába tévedtek s abban a hitben, hogy Troiában vannak, a vidéket pusztították. Az ország királya, Telephos, Herakles fia, azonban hajóikra űzte a görögöket. Ez alkalommal megsebesült Patroklos; sebét a Cheirontól az orvostudományra tanított Achilleus gyógyította meg. Ekkor fejlődött ki köztük híres barátságuk. — De megsebesült maga Telephos is épen Achilleus kezétől s sebe sehogyszem akart behegedni. Azt jövendölték neki, hogy az, a ki megsebezte, meg is fogja gyógyítani. Így is történt. — A görög hajóhad újra Aulisba tért vissza, hogy onnan másodszor is utra keljenek most már igazán Troia felé. De sokáig kellett Aulisban vésztegelniök. Artemis ugyanis megharagudott Agamemnonra, a ki egy kedvencz szarvasát lőtte le; elbizakodottságában az istennőnél is ügyesebb vadásznak mondta magát. Ezért Artemis avval büntette meg a vezérrel együtt az egész hadsereget, hogy hosszú időre teljes szélcsendet küldött. Csak akkor indulhatott el a sereg, mikor Agamemnon Artemis kiengesztelésére Kalchas jós utasítására feláldozta Iphigeneiát (l.), az ő legidősb leányát, és Telephos is megjelent, hogy egy jóslat szerint a sereg kalauza legyen. Előbb Achilleus még kigyógyította sebéből. — Utközben Lemnosben kikötöttek, hogy Herakles-

nek áldozatot mutassanak be. Az oltárnál Philoktetest, ki Herakles ijját és nyilait örökölte, megmarta egy kigyó; mivel sebe nem akart gyógyulni s dögleletes szag is áradt ki belőle, Philoktetest ott hagyták a szigeten; a többiek tovább hajóztak és végre megérkeztek Troiába. A troiaiak már rég hallottak a görögök vállalatáról és megerősített városukban hatalmas sereggel várták támadóikat. Vezérük a hős Hektor, Priamos legidősebb fia volt. A görögök hiába követelték Helena békés kiadását, hiába ostromolták a várost éveken keresztül. A troiaiak tudták, hogy nyílt mezőn nem mérkőzhetnek a görögökkel s így sokáig nem került döntő ütközetre a sor. — A görögök arra szorítottak, hogy Troia vidékét pusztítsák és a szomszéd városokat kirabolják. — Egy ily városnak, Pedasosnak elfoglalásakor Agamemnon a szép Chryseist, Apollon papjának, Chrysesnek, leányát kapta a zsákmányból jutalmul, Achilleus pedig az ép oly szép Briseist. E két leány miatt végzetes viszály tört ki Agamemnon és Achilleus között. Ezen viszályt, illetőleg Achilleus haragját és következményeit énekli meg Homeros az Iliasban. — Chryses pap ugyanis leánya kiváltása végett felkereste a görög hadsereget, de Agamemnon semmi áron sem akart lemondani a leányról, sőt szitkok között kergette el a papot. Chryses erre Apollont kérte, büntesse meg a könyörtelen görögöket. Az isten meghallgatta papja imáját és pestissel sújtotta a görög tábort. Erre Agamemnon népgyűlést hívott össze és azon először is megkérdezte Kalchast, hogyan lehetne az istent kiengesztelni. A jós először Achilleus védelmét szerezte meg a maga számára s csak azután jelentette ki a fővezér előtt, hogy Apollon az ő papjának megsértése miatt sújtja a görögöket. Agamemnon ezért iszonyúan megharagudott a jósra és a vele tartó Achilleusre is; visszaküldte ugyan Chryseist atyjának, de Achilleustól elvette Briseist és a maga sátorába vitte. Erre a hős megesküdött, hogy myrmidonjaival együtt többé nem vesz részt a csatákban; kérésére anyja, Thetis, Zeust arra bírta, hogy mindaddig, míg fia elégtételt nem kap, a troiaiaknak engedje át a győzelmet. — Agamemnon most párbaj útján szeretett volna véget vetni a háborúnak. Mindtávjára a két ellenfél megegyezett abban, hogy Paris és Menelaus párbaja döntse el, kié a győzelem.

A párbajban Paris volt a vesztes, de Aphrodite megmentette és eltüntette; a tróiai Pandaros nyíl-lövésére újra kitört a harcz. Ebben különösen kitűnt Diomedes, argosi király és Aias, a salamisai Telamon fia; de részt vettek benne istenek is. Mikor Agamemnon már azt hitte, hogy a győzelem az övé, Zeus Thetisnek adott ígérete szerint megtiltotta az isteneknek további részvételüket a harczban. Erre megfordult a szerencse: a troiaiak a görögöket már táborukig szorították vissza. Agamemnon most már azt indítványozta, hagyjanak fel a hiábavaló ostrommal és térjenek vissza hazájukba. De Diomedes és a bölcs Nestor ellenezték ezen indítványt. A görögök egyszer megütköztek, de teljes vereséget szenvedtek, maga Agamemnon is megsebesült. Hektor és a tróiaiak részén álló Apollon már a görög tábor is megtámadták s néhány hajót felégettek. Már csak Achilleus segíthetett. Maga még nem vett részt a harczban, de Patroklos barátjának megengedte, hogy az ő ruhájában, fegyvereivel és népével a görögök segítségére menjen. Patroklos vissza is verte a troiaiakat, de mikor Achilleus parancsa ellenére egészen a falakig üldözte őket, Hektor leszúrta. Achilleus barátja halálának hírére megfeledkezett minden egyéb sérelméről: kibékült Agamemnonnal, a ki visszaadta neki Briseist; csak arra gondolt, hogy Patroklosért boszút álljon. Anyja kérésére Hephaistos új fegyverzetet készített számára. Csakhamar találkozott Hektorral és heves küzdelem után megölte. Hektor előre érezte, hogy többé nem tér vissza övéihez, azért a csata előtt elbúcsúzott hű nejétől, Andromachetól és fiától, Astyanaxtól. Achilleus is tudta, hogy Hektor halála után már az ő élete sem tart sokáig; de most csak a boszú gondolatának élt; ellenfele holttestét sem kimélte meg: Hektor lábait harci kocsijához kötötte s úgy vonszolta háromszor is Troia falai körül. Az istenek azonban megóvták a holttestet az elrutitástól. — Mikor Priamos visszakérte Achilleustól fia holttestét, Zeus parancsára minden váltságdíj nélkül s biztos fedezet alatt visszaküldte Troiába. L. Polyxena. Patroklos és Hektor temetésével végződik az Ilias. — A troiaiak segítségére ekkor egy amazonsereg élén Penthesilea, Ares leánya, érkezett, ki égett a vágytól, hogy Achilleusszal összemérje kardját. Egy csatában meg is mérkőzött vele. Achilleus, bár kimélni

kivánta, végre leterítette a bátor hajadont, a ki karjai között lehelte ki lelkét. Görögök és troiaiak egyaránt tisztelték Achilleust nemes gyöngédsége miatt; csak a rút Thersites merte káromló szavakkal gyanusítani, a halott amazon szemébe pedig lándzsáját szúrta. Achilleus haragjában egy ökölcsepással agyonütötte a csúf rágalmazót. Tettét mindenki helyeselte, csak Diomedes, Thersites rokona, követelt érte kártérítést és Agamemnon sem fogta feltétlenül a pártját. Ezért Achilleus másodszor is ott hagyta a csatát és Lesbos szigetre evezett. De az okos Odysseus kibékítette, megtisztította a gyilkosságtól és visszahozta a görög táborba. E közben a troiaiaknak egy másik szövetségese, a hős Mnemon aithiopei király, Tithonos és Eos fia, jelent meg szintén Hephaistostól készített fegyverzettel. Achilleus megölte őt is; holttestét anyja elvitte keletre, hol fényesen eltemettette. — De most már Achilleus végórája is közeledett. Egy újabb csatában Apollon úgy irányította Paris nyilát, hogy Achilleus sebezhető sarkát találta. A hős holttestét a nagyobbik Aiasnak és Odysseusnak csak heves küzdelem után sikerült megmenteni; nagy pompával temették el. (L. Polyxena). Fegyverzetét ajándék gyanánt felajánlották azon két hősnek, kik holttestét megmentették. A többség Odysseusnak ítélte oda. Aias a mellőztetést nem bírta elviselni, egy monda szerint e miatt megőrült s véget vetett életének. — Egy ideig szünetelt a harcz. E közben Odysseus egy leshelyből elfogta Priamos egy fiát, a jóstehetséggel megáldott Helenost. Tőle tudták meg, hogy Troia bevétele három dologtól függ: 1) Achilleus fiának, Neoptolemosnak, is el kell jönnie a görög táborba. 2) Herakles nyilait kell megszerezni. 3) A Palladiont (l. kell megkeríteniök. Akkor majd csellel elfoglalhatják Tróiat. Achilleus fia szívesen ment Troiába, Odysseus átengedte neki atyja fegyvereit. Nehezebb volt Heraklesnek Philoktetes birtokában levő nyilait megszerezni. Philoktetes l.) még mindig Lemnos szigetén volt; sebe még mindig sanyargatta, haragja sem szűnt meg a görögök ellen, kik a puszta szigeten hagyták. Odysseus Neoptolemos társaságában megjött előtte. Philoktetes végre engedett és elment Troiába, hol Machaon meggyógyította. Első dolga volt azután Parist egy párbajban megölni. — Hátra volt még a Palladion elrablása.

Odysseus ravaszsága ezt is lehetővé tette. Koldusruhában belopódzott a városba és szerencsésen kitudakolta a szent szobor helyét. Csak Helena, kit Paris halála óta már semmi sem kötött Troiához, ismerte meg s vele megbeszélte a város elfoglalásának tervét is. A táborba visszatérve, felkereste Diomedest, kivel azután visszament a városba és ellopta a Palladiont. — Helenos minden feltétele teljesült, már csak az volt hátra, hogy a görögök csellel foglalják el a várost. Odysseus Athene sugallatára itt is segített. Epeios szobrászsal egy óriási falovat készíttetett, a melynek üregében elhelyezkedtek a legkiválóbb görög hősök. A többiek színleg elhajóztak, mintha haza mentek volna. A troiaiak erre tömegesen kitódultak a városból, bámulták a falovat, a melynek közelében egy Sinon nevű jajveszéklő görög azt mondta nekik, hogy honfitársai a sikeres hazatérés fejében fel akarták áldozni s ő csak szökéssel menthette meg életét; a falóról azt mondta, hogy Athene kiengesztelése végett hagyták ott, a ki a Palladion elrablása miatt reájuk megharagudott. Végül azt tanácsolta a troiaiaknak, hogy vigyék be a városba, mert ép úgy védi őket az ellenség ellen, mint a Palladion. Mindenki hitt a görögnek, csak Laokoon, Apollon papja nem, ki arra intette honfitársait, hogy ne bizzanak a görögök ajándékaiban, aztán dárdáját a ló hasába dőfte, mire mindenki hallhatta a benne rejtőző hősök fegyvereinek csörgését. Azonban ugyanekkor Tenedos szigete felől két óriási kigyó rontott a pap felé s őt is, két fiát is borzasztó marásaikkal megölték. (E jelenetet ábrázolja az ókorból ránk maradt világhírű Laokoon márványcsoportozat). E csodajelre még

Laokoon.

miatt reájuk megharagudott. Végül azt tanácsolta a troiaiaknak, hogy vigyék be a városba, mert ép úgy védi őket az ellenség ellen, mint a Palladion. Mindenki hitt a görögnek, csak Laokoon, Apollon papja nem, ki arra intette honfitársait, hogy ne bizzanak a görögök ajándékaiban, aztán dárdáját a ló hasába dőfte, mire mindenki hallhatta a benne rejtőző hősök fegyvereinek csörgését. Azonban ugyanekkor Tenedos szigete felől két óriási kigyó rontott a pap felé s őt is, két fiát is borzasztó marásaikkal megölték. (E jelenetet ábrázolja az ókorból ránk maradt világhírű Laokoon márványcsoportozat). E csodajelre még

inkább hittek Sinon szavaiban, örömrriadallal bevitték a lovat a városba; egész Troia vigadozott. Ekkor Sinon felnyitotta a faló ajtaját, a görög hősök ellep-
ték a várost, kinyitották a város kapuit, a melyeken görögök, kik egy tűzjelre visszajöttek, betódultak. Iszonyú vérfürdő következett. Elvérzetek a troiaiak majdnem mind. Csak Aineias (l.) menekült meg fiával, Askaniosszal és atyjával, Anchisesszel. — Menelaus visszakapta Helenát; az életben maradt troiai nők zsákmány gyanánt görög hősök kezébe kerültek. A görög hadsereg Troia kincseivel hazafelé iparkodott. De sokan épen nem látták viszont hazájukat, mások csak hosszú bolyongás után érkeztek haza (l. Odysseus); Agamemnon ugyan szerencsésen hazaért, de otthon hűtlen neje megölette.

Troilos, Priamos egyik fia, kit Achilleus egy csatában megölt.

Troll-ok (ész.) hegyi óriások; más néven: Jotok, Thursok, Thusok.

Trophonios. Agamedes (l.) testvére.

Tros, a troiaiak őse, kitől nevüket nyerték.

Tsandra (ind.) a „hidegsugaru“ hold istene, ki nőül vette a Brahma hüvelykújjából származott Daksa isten 27 leányát (a hold constellatióit).

Tsandragupta (ind.). Jama (l.) irnoka. — **Tsernebog** (szl.) l. Czernebog. — **Tuiscon** (ész.) l. Thuiskon.

Tuoni v. **Mana** (finn.) a halál istene, országának neve Tuonela.

Turnus (r.) a rutulok királya. L. Aineias.

Tündérek (m.) A tündérek nagyon hasonlítanak a görög nymphákhoz. „Tündéri“ szépek, fehér ruha van rajtuk, lábig érő aranyhajuk, karcsú termetük, lihegő hókeblük, dalolásra és kaczagásra kész ajkuk és kék szemük van. Örökké fiatalok, szeretik a tánczot, gondtalanul élnek. Különösen sokszor említik Tündér Ilonát.

Tűzisten (m.) a nap volt; a földi tűz, a napanya fia. A tűz istene a viz, szél és föld istenségeivel együtt a jótékony istenek közé tartozik.

Tyche, a r. **Fortuna**, Zeus leánya, a szerencse, a véletlen sors istennője, a ki kedve és szeszélye szerint megváltoztatja az emberek sorsát, egyszer szerencsésé, gazdaggá, máskor szerencsétlenné, szegénynyé teszi. Egyik kezében a bőség szarujával, fején a polos-szal, a bőség és gazdagság jelképével, másik kezében pedig kormányrúddal ábrázolták an-

nak jeléül, hogy az élet hajóját jó irányba tereli; lába alatt gyakran láthatni kereket v. gömböt állhatatlansága jeléül; némelykor szárnyasnak is ábrázolták, mert gyorsan változtatja az emberek sorsát. — Már a legrégebbi lyrikus költők is említik ugyan, de általánosabb tiszteletben csak akkor részesült, mikor a nagy istenek hatalmában való hit elgyengült. Különösen Rómában tisztelték és sok templomot és szobrot emeltek tiszteletére. Ugyanott mint Fortuna publicát május 25-én ünnepelték.

Tydeus, Oineus kalydoni király fia, Meleager mostoha testvére. Minthogy nagybátyjának, Melasnak fiait, kik atyja életére törtek, orozva megölte, el kellett hagynia hazáját. Argosba menekült, hol nőül kapta Deiphilet, Adrastos argosi király egyik leányát; másik leányát, Argeiát, Polyneikes, Oidipus fia, vette nőül. L. Oidipus.

Tyndareus v. **Tyndareos**, spártai király, Leda férje, Helena (l.) atyja.

Tyndaridák = Dioskurok (l.)

Typhon, **Typhoeus**, egy Tartarostól és Gaiától származó rettenetes szörny, melynek száz sárkányfeje volt, a melyek folyton tüzet hánytak. Nejével Echidnával (l.) számos szörnyet nemzett. Zeus, a kivel harczot kezdett, villámával az alvilágba vetette. — Talán a tűzhányóból kitóduló gőz megszemélyesítése.

Tyr, **Ziu** v. **Saxnot** (ész.), Odin és Frigga fia, a bölcsesség és harczyi erő istene. Jelképe a kard. Ő volt az egyedüli, a ki az iszonyú Fenris farkast táplálni, aztán lánczra verni merie; ekkor vesztette el félkezét, melyet a szörny leharapott. Az istenalkonykor Garmr pokolkutyával küzd majd s végre kölcsönösen megölik egymást. — Szent napja a kedd: Ziestag (Dienstag).

Tyro, Salmoneus (l.) és Alkidike szép leánya.

Ukko, **Ukkony** (finn) = agg (= ük), a főisten, a ki a fellegek felett, nem messze a naptól trónol. Az eső, hó, zivatarok és viharok ura.

Ulysses (r.) l. Odysseus

Unxia (r.) = kenő; Juno (Hera) mellékneve, mert az új házaspár előtt az ajtót keni.

Urania (= égi) 1) a csillagászat muzsája. Balkezeben a világ gömböt tartja, a melyen jobbával valami tárgyat mutat. Némelykor körzővel, feje körül csillagokkal is ábrázolják. 2) Aphrodite (l.) egyik jelzője.

Uranos, a r. **Coelus** (= a menny), a világ első uralkodója. L. Gaia, Kronos. Legifjabb fia, Kronos, az anyjától kapott ércszarlóval megcsonkította és letaszította trónjáról, melyet maga foglalt el. Az Uranoson ejtett seb véréből támadtak: az Erinysek, Gigasok és az erdei nymphák.

Ushas (ind.), a bajnal istennője.

Utgardaloki (ész.), egy a föld szélén (Utgard) lakó óriás, kit Thor isten Skrymir (l.) után meglátogatott. A vele jött Loki az evésben, Thjalfi a futásban, maga Thor az ivásban jeleskedett. Thor egy ivószaruból ivott, de, bármennyit ivott, az ital alig fogyott. Thor restelte a dolgot, abbahagyta az ivást és most erejét kívánta bemutatni. Ép akkor egy hatalmas macska közeledett feléjük. A házigazda azt mondta, hogy próbálja felemelni az állatot. Az isten azonban csak egyik lábát bírta felemelni. Mikor látta, hogy hiábavaló minden erőlködése, azt mondta, hogy birkózni szeretne, küldjék neki a legügyesebb birkozót. Utgardaloki azonban csak egy vén asszonyt, az ő dajkáját, Ellit, ajánlotta neki. Azonban Thor a birkózásban is vesztett, mire haragosan elhagyta az Utgardot. Ekkor Utgardaloki elmondta neki, hogy csak meg akarta tréfálni: ő maga nem más, mint Skrymir; az ivószarú vége a tengerben van, azért nem fogyott az ital, de a tengerparton látni lehet, hogy apály állt be; a macska a Midgard-kigyó volt, mely az egész földet öleli át; a vénasszony a vénség volt, még senki sem élt, kit vénkora el nem gyengített volna. — Thor agyon akarta ütni az óriást, de az hirtelen eltűnt.

Vaju v. Marut (ind.) L. Marut.

Varuna (ind.) eredetileg az ég, később a víz, a tenger istene, a Makara nevű szörnyön járja be a tengert. Neje Varunani, palotája a Vaz (= víz).

Vasorrú hábák (m.), kútakban lakó veszedelmes lények; magukhoz csalják a gyermekeket.

Veda (ind.) az indok szent könyve. — **Venus** (r.) l. Aphrodite. — **Vergiliae** (r.) l. Pleiadak. — **Veritas** (r.) l. Aletheia.

Vertumnus (r.) = a változás. — Majd az évszakok, majd a kereskedés és vándorlás istenének mondják. A kereskedők boltjai a római forumon álló szobra körül voltak. Az ősz istenének is mondják; ünnepét, a Vertumnaliát, augusztus 27-én ünnepelték. Neje Pomona, a kerti gyümölcs istennője.

Pomona eredetileg szép kertészleány volt, kinek keze után hiába vágyódtak a satyrok, faunok és más erdei istenek. Vertumnus is megszerette és különböző alakokban közeledett feléje: mint szántó-vető, szőlőműves, de eredmény nélkül. Végre matrona alakjában jött hozzá és arra kérte Pomonát, hogy ne ellenkezzék továbbra legbuzgóbb kérőjével. Evvel megnyerte, hirtelen igazi alakját öltötte magára és nejjévé tette Pomonát.

Vesta (r.) l. Hestia. — **Victor** (r.) = győző, Jupiter mellékneve. — **Victoria** (r.) l. Nike.

Világteremtés. A világ teremtéséről a görögök-nél négyféle monda terjedt el: 1) a legrégebb, hogy az Okeanosból, a földet körül folyó tengerből, azaz a vízből lett. Hogy hogyan, arról nem szólnak. Thales bölcsész ugyanezt tanította. 2) Az Éjből (Nyx) és a Sötétségből eredt a mindenség. 3) Hesiodos szerint a Chaosból, azaz rendezetlen, alakatlan tömegből, a melyből először Gaia (a föld) és Eros, a legszebb isten, alakult. A föld magától hozta létre az érczes Uranost (az eget), a hegyeket és a tengert. Uranos és Gaia Eros útján nemzették a titánokat, kyklopsokat és a hekatoncheirokat. 4) A világtojásból való eredetet már az ind. mythologia, de különösen az orphikus theogonia tanította. E szerint kezdetben csak chaos és sötétség volt. Az Éjből alakult azután a világtojás, melyből azután Eros keletkezett; a tojás két feléből pedig az ég és föld. — A többi népeknek a világ teremtésére vonatkozó mythosait l. Brahm, Brahma, Ymir, Kalevala.

Virbius (r.) egy erdei szellem, kit Aricia mellett az albai hegységben tiszteltek. — **Virtus** (r.) l. Honos.

Visnu (ind.) = a szerető; a Trimurti (l.) tagja; a Brahma által alapított világ isteni fentartója és oltalmazója. Emberi alakkal, fején tiarával és fekvő helyzetben ábrázolták; vánkosát egy óriási kígyó képezi, melynek 5 feje felette mintegy baldachint képez. Testét rózsák fedik, ujjain drágakövek vannak; köldökéből a Brahmát vivő lotos-ág fakad; neje, Laksmi, guggolva ül lábai előtt. — Utjain egy Garuda v. Garutmat nevű sasformájú óriási madár hátán repül. — Visnu nemcsak fentartja, hanem boldogítani és minden rossztól megszabadítani is akarja a világot. — Azért elhatározta, hogy tiz megtestesülésen, avatará-n megy keresztül. Kilenczet már végrehajtott: 1) Először mint hal ötezer éves

küzdelem után elvette a gonosz szellemektől a szent könyveket, melyeket azok elloptak és a vízbe rejtettek. 2) Mint teknősbéka megmentette az istenek számára az amritát (isteni italt.) 3) Mint vadkan a pokolból ragadta ki a földet, a hová Hiranjaksa óriási szellem elrejtette. 4) Mint oroszlán megölte Hiranjakasiput, a ki nem akart hinni Visnu mindenhatóságában. 5) Mint törpe brahman megjelent Bali királynál, a ki már Indra istennek képzelte magát, hirtelen égisz érő óriássá lett és a királyt az alvilágba taszította. 6) Mint egy brahmannak Rama nevű fia hosszú háborúban legyőzte a harcosok kasztját. 7) Mint Rama nevű királyfi mostohája ármányai által elveszti a trónhoz való jogát, mire feleségével, Szitával, a föld leányával, remete életet él. Mint remete megtisztítja az erdőt az óriásoktól. Ravana, az óriások királya, haragjában elrabolja nejét; de Rama két majomfejedeleme, Hanuman és Szigriva segítségével megöli Ravanát; Szita megszabadul, Ramával együtt egy ideig királyi trónon ül, majd mindketten az égbe térnek vissza. — E megtestesülésről szól a Ramajana cz. ind. epos. 8) Visnu leghíresebb átváltozása a nyolczadik, mikor mint minden szép, jó és nemes megtestesülése Krisna név alatt Vasadeva király és neje Devakni fiaként lépett fel. Kezdetben pásztor volt; később csodás hőstetteivel bebizonyította isteni származását. Nagybátyját, Kansa királyt, India egyik leggonoszabb zsarnokát, ki életére is tört, megölte; legyőzött egy óriási daemont és megszabadította a nála fogságban ülő 16 ezer fejedelmi leányt; feleségül vette őket, mindegyiknek Vizvakarma isteni építész által egy pillanat alatt, pompás palotát építtetett az ő székhelyén, Devarkában. Minden nejétől 10 fia született: Ezen 16 ezer nőn kívül már előbb is még nyolcz neje volt; az első Radha, a szépség istennőjének Laksminak, megtestesülése már pásztor korában lett nejévé. 125 éves korában halt meg. — Ez avatarát tárgyalja a Mahabharata cz. ind. epos, a melynek magva Kuru és Pandu (l.) fiainak harca. — 9) Mint Buddha (l.) testesült meg. 10) Tizedik megtestesülését, mikor az isten majd mint Kalighi lép fel, hogy megjutalmazza a jókat és megbüntesse a gonoszokat, még várják.

Vizözön l. Ogyges, Deukalion.

Völ (ész.) Balder (l.) egyik neve.

Volutina (r.) azon istennő, ki a gabonaszemek tokjait teremti.

Vrita (ind.) l. Sushna.

Vulcanal (r.) Vulcanus ősrégi cultushelye a római comitium mellett levő szabad téren, Romulus és Tatius rendes találkozó helye.

Vulcanus (r.) l. Hephaistos.

Waffhrudnir (ész.) egy bölcs óriás, kit Gagnradr név alatt Odin is meglátogatott. Az óriás versenyezni akart vele bölcseségével, de csakhamar belátta, hogy Odinnal nem bir mérkőzni.

Wala, Wola (ész.) egy jósnő, kit halála után Odin varázsszavakkal felkeltett, hogy megmondja neki, hol van Baldr.

Walhal v. Walhalla (ész.) = a csatamező csarnoka, az Asgard azon arany palotája, melyben a csatákban elesett hősök gyülekeznek. A csatamezőkről a szűzies Walkyrják viszik fel őket. Számtalan kapu vezet a Walhalla belsejébe, hol a hősöket Freya istennő fogadja, a Walkyrják pedig habzó méhserrel kedveskednek nekik, melyet Heidrun kecskének tőgye szolgáltat; ugyancsak a Walkyrják ölelő karjai között pihennek is éjjel. — A Walhallaban levő hősök neve: Einheriar (= borzalom hősei); hivatásuk, hogy az istenalkony beálltával Odin oldalán küzdjenek. E küzdelemre készülnek folytonos fegyvergyakorlataikon.

Wali (ész.): 1) Odin és Rinda (= a föld-kéreg) fia, a tavasz megszemélyesítése; megöli Hödert, a sötét évszak istenét és így megboszulja Baldr (a nyár) halálát. Ezért az Asok hálából a Walaskialf nevű palotát építették számára. 2) Loki (l.) és Sigyn fia.

Walkyrjak v. Walkürok (ész.) elmulthatatlan szépséggel és ifjúsággal megáldott isteni leányok. L. Walhalla. — A legelőkelőbb Walkür Hilde (= vitéz), ki minden éjjel megjelenik a csatamezőn, hogy az elesett hősöket csókjaival új életre ébreszsze. — Soknak volt szerelmi viszonya halandókkal. Így Brynhildnek is. L. Nibelungen-monda.

Wanaheim (ész.) l. Asgard.

Wanok (ész.) majd a varázslathoz értő népnek, majd isteneknek mondják. Hosszas küzdelmet folytattak az Asokkal és már az Asgardot is megtámadták, a mikor végre kibékültek. Ekkor az Asok és Wanok összeálltak és nyáluk összefolyásából a bölcs Quasirt teremtették, ki viszályukat véglegesen kiegyen-

lítette: a Wanok Hönirt és Mimert, az Asok pedig Njordrt és gyermekeit, Freyrt és Freyat kapták kezesül. A Wanaheimban laktak.

Wara (ész.) az eskü istennője, ki megbünteti az esküszegőket.

Weleda v. **Velleda** (ész.) híres jósnő, ki a Kr. u. első században élt és Tacitus szerint Westfalenben egy magas toronyról hirdette jóslatait, melyekben mindenfelé biztak. Vespasianus császár idejében római fogságba került.

Widar (ész.) Odin erős és hallgatag fia, ki a Vidr-ben (az erdőben) lakik. Csak az istenalkonykor kezdődik az ő szerepe. Boszút áll Odinért. Vascszimás lábával a Fenris-farkas torkára lép, állkapcsánál foga és szétszakítja. Widar azután Odin trónjának örököse lesz.

Windswaler (ész.) = szélhűsítő; a tél. hó és fagy ura. Uralma váltakozik a szelid Swasuderéval, a kinek sarjadéka a nyár.

Wodan, Wuotan (ész.) l. Odin.

Xanthos: 1) egy Troia melletti folyó neve. 2) Achilleus egyik lovának neve, melynek emberi hangja és jósló tehetsége volt; urának is megjósolta közeli halálát.

Xenios. Zeus mellékneve, mint a vendégbarátság védőjéé.

Xuthos l. Ion.

Ygdrasil, Yggdrasell, (ész.) a világfa, egy kőrisfa, melynek ágai nemcsak az egész földet árnyékolják be, hanem elnyulnak mind a kilencz világra, az Asgardnak (l.) legmagasabb csúcsa fölé is terjednek; három gyökere közül az egyik a Midgard azon helyén van, a hol az Urdarborn fényes hullámai folynak, a mely mellett egy diszes teremben a Nornák (l.) laknak, a kik arról gondoskodnak, hogy a fa el ne száradjon. Ezt már azért is kell tenniök, mert a fa ágaiban fészkelő szarvasok folyton rágják leveleit; második gyökerét pedig, mely a ködös Niflheimben a Hwergelmer forrásnál van, folyton aláássák a Nidhoggr kigyó és rút gyermekei, hogy a fát ledöntsék. A világfa harmadik gyökere Jotunheimban van Mimer (a bölcsesség) kutja mellett, melyből birtokosa mindennap iszik. — A fa tetején egy tudós sas trónol; szemei között pedig Wedurföllner keselyű ül; egy Rataatöskur nevű mókus pedig folyton fel s alá mászik a törzsön, hogy a

kigyó és sas között viszályt támaszszon, úgy hogy mindegyiknek elmondja, hogy mit beszélt egyik a másikról. — Az Asgard istenei mindennap az Yggdrasell árnyékában gyűlnek össze, ott van birói székük is. — A fa, bármennyire is bántják ellenségei, a Nornák gondozása folytán örökké zöld és az egyik monda szerint még az istenalkony sem árthat neki, a viharhoz hasonlóan csak megrázza; mások szerint elpusztul akkor Yggdrasell is.

Ymir (ész.) egy óriás, ki akkor élt, mikor még sem ég, sem föld nem volt, hanem csak valami chaotikus nedvesség forrongott, az ugynevevett Ginnungagap. Ez az erjedő ősanyag magában foglalt minden ősanyagot. Belőle fejlődött északon a hideg és sötét Niflheim (= Nebelheim), délen pedig a forró és világos Muspelheim. Niflheimben volt a Hwergelmir-forrás, egy zugó medencze, melyből az Eilivagar tizenkét ága ömlött az ürbe. A féktelenül háborgó vizek a hideg Niflheimben hóvá és jéggé fagytak, lassanként betöltötték az űrt és mindinkább délfelé hatoltak. Muspelheim forrósága a jeget felolvasztotta és a lecsurgó vizcseppekből származott Ymir óriás. Férfi és női lény egyesült benne s mikor egyszer álomba merült, több óriásnak adott életet. Ezek a Hrimthursok, az érlelő és fagyasztó óriások. (Jelentése: az északi sarkon óriási jéghegyek alakulnak, délfelé hatolnak, a nyári nap heve felolvasztja s lehetővé teszi az állatok és növények életét). — Ymirrel egyidőben keletkezett a jégcseppekből egy dústejű tehén: Audhumbla is: tőgyéből négy tejforrás fakadt s belőlük táplálkozott Ymir. A tehén a sós jéghegyeket nyalta s erre az első napon emberhaj, a másodikon emberfej, a harmadikon az egész ember, a szép és erős testalkatu Buri keletkezett. Fia, Bőr, (a szülött) nőül vette Bestlát (a körülövezőt), az óriásleányt, kinek három fia született: Odin, Wili és We. Bőr ezen fiai megölték Ymirt, kinek sebeiből annyi vér fakadt, hogy a Hrimthursok egész nemzedéke belefűlladt; csak Bergelmir menekült meg családjával együtt egy csónakon. Tőle származtak az ifjabb óriások, a kik szintén ellenségeivé lettek Odinnak és testvéreinek. A meggyilkolt Ymir holttestéből teremtették az istenek az egész világot. Véréből eredt a víz, a tenger, husából a föld, hajából a fák, csontjaiból a hegyek, fogáiból és állkapcsából a sziklák és

szirtek, szemöldökeiből a Midgard, koponyájából az ég, mely négy végével a földdel érintkezik. E négy vég őreivé az istenek négy törpét tettek: keleten Austrit, nyugaton Westrit, északon Nordrit és délen Sudrit. — Az óriás agyvelejéből a levegő és a felhők keletkeztek. Végre meglelt az ember is: l. Odin.

Zagreus, az alvilági Bakchos. Az orphikus theologia tanítása szerint Zeus és Persephone fia, kit a titánok a féltékeny Hera parancsára szétszakítottak; szívét azonban a mythos egy változata szerint Pallas elragadta tőlök és Zeusnek vitte, a ki belőle szerelmi italt főzött, a melyet Semelének adott, ki ennek következtében Bakchost szülte. A mythos

értelme, hogy a természet termékenysége őszszel megszűnik, de tavasszal újra életre kel.

Zephyros.

Zarathustra
(persa) l.
Perzsa mythologia.

Zelos, Pallas titán és Styx fia, a hév, a buzgalom megszemélyesítése.

Zemargla (szl.) az oroszoknál a tél istennője, ki hóból való köpenyt és jégesőből való fénykoronát viselt. Dért lehelt a mezőkre; erősebb leheletére beállott a fagy is.

Zephyros, a r. **Favonius**, Astraios és Eos fia, a nyugati szél istene, a ki fuvallatával tavaszi, általában kellemes, meleg időjárást hozott. Az atheni zéltornyon könnyű lepellel volt ábrázolva, a melyen virágokat vitt. — Neje Chloris, (l.), a r. Flora e szerette Hyakinthost (l.) is. — A ménalakot felvett Zephyros és Podarge harpyia sarjalekai voltak Achilleus halhatatlan lovai.

Zetes, Boreas és Orithyia fia, Kalais (l.) testvére.

Zethos, Amphion (l.) ikertestvére.

Zeus, a r. **Jupiter**, eredetileg az ég és különösen a zivatar istene volt, később a világ ura, az istenek és emberek királya és atyja, a családi és állami életben nyilvánuló rend, a jog és eskü isteue lett. — Zeus Kronos és Rhea legifjabb fia; innen Kronion v. Kronides neve. Krétában született; Amaltheia (l.) kecske táplálta. — Testvérei segítségével már ifjúkorában letaszította trónjáról atyját, Kronost (= az őszi zivatar felváltotta a száraz, érlelő nyarat), leteperte és börtönre vetette a Titánokat és Gigásokat

Zeus.

(a vészes zivatarfelhőket), végre fitestvéreivel sorsvetés útján felosztotta a viláგuralmat: maga Zeus az ég, általában a felvilág, Poseidon a tenger és Hades az alvilág ura lett: a föld a három testvér közös birtoka volt, de Zeus fensőbbiségét két testvére itt is elismerte. — Első neje Metis (okosság) volt, de mivel egy jóslat szerint ettől születendő gyermeke megfosztotta volna trónjától, elnyelte a gyermekét, Athenét, saját fejéből önmaga

hozta a világra. L. Athene. — Második neje Themis, az igazságosság istennője volt, ki a Hórákat és Moirákat szülte. — Harmadik neje, kivel aztán állandó, bár féltékenységtől gyötört frigyben élt, Hera (l.) volt. — De számos monda szól Zeus szerelmi viszonyairól más istennőkkel és szép halandó nőkkel is. L. Leto, Io, Maia, Semele. Néha más alakban közeledett ezekhez. L. Leda, Danaë, Europa, Alkmene. E mondák szerint érzéki, kicsapongó istennek látszik, de eredetileg nem tartották annak, mert minden vidék, minden törzs csak egy nejét ismerte; csak akkor keletkezett az érzékiségről köztünk is

elterjedt hit, mikor a különböző vidékek és törzsek mondáit egyesítették. — Működése, mint legfőbb istené kiterjed az egész természetre és az emberi élet minden viszonyára. Akarata szerint váltakozik a nap és az éj, neki engedelmeskednek a szelek, ő gyűjti és oszlatja el a felhőket s öntözi termékeny esővel a föld vetéseit; ő a zivatar ura is. — Ő védi az állami rendet, a jogot és törvényt; tőle nyerik a királyok hatalmukat. Általában védi az emberek között a becsületességet, a hűséget, a kegyességet, a hontalan koldust, az idegent és bünteti a jogsértőséget, hűtlenséget és kegyetlenséget, különösen a vendégbarátság megsértőit. L. Philemon és Baucis, Lykaon. — Mint a zivatarban győzelmes istenség a földön duló háborúk vezetőjévé is lett, a ki a győzelmet (Nike-t) tartja kezében. Fia Ares, kizárólag a háború istenévé lett. — Ismeri a jelent és a jövőt, az epeirosi Dodonában lévő szent tölgyfájának susogása közvetítette az ő szavait az emberekkel. — Görögországban mindenütt a legnagyobb buzgalommal imádták; de legszebb temploma az elisi Olympiában volt, benne Zeusnak Pheidiastól faragott szobra. Zeus tiszteletére tartották Olympia mellett minden negyedik évben az olympiai játékokat is, hol a görögök testi erejükkel versenyeztek egymással, Nemeában pedig minden harmadik évben voltak az ő tiszteletére játékok. A rómaiaknál is a Zeusnek megfelelő Jupiter volt a legfőbb isten. Minthogy a villám volt fegyvere, Fulgurnak is nevezték. A villámok által adott jeleiből és a madarak repüléséből magyarázták az augurok az ő akarátát. Minthogy esőt ad, J. Pluviusnak mondták, nagy szárazság idején Elicius (kicsaló) néven kérték esőért. Mivel az eső által a termékenység és bőség adományozója volt, Libernek (szabadon adakozónak) mondták. Az emberre nézve vészes zivatart okozó istent elkülönítették tőle és Veiovisnak v. Vediovisnak (= gonosz Jupiter) hívták. Summanusnak a sub mane = reggel felé keletkező zivatarkor mondták. Lucetius (fénylő) neve az égi ényre vagy a villámlásra vonatkozik. Minthogy a csatában megállítja a menekülőket és győzelmet ad, J. Statornak hívták. J. Feretriusnak hozza áldozatul a hadvezér az általa elejtett ellenséges vezér fegyvereit. Az ő szolgálatában álltak a fetiales nevű papok, kik sérelmekért elégtételt kívántak,

háborút üzentek és szerződéseket kötöttek. Mint a hűségnek, az eskü szentségének istenét *Dius Fidius*nak hívták, kit *Jupiter* geniusának is tartottak. *Fides* név alatt a hűség később önállóvá lett istennőjének szentélye *Jupiter capitoliumi* temploma mellett volt. *Terminus*nak, a határ és birtok oltalmazójának jelképe a szent határkő, magában *Jupiter fényes* templomában volt. Mint *J. Capitolinus v. optimus maximus* uralkodott égen és földön. — Tiszteletére alapították a *ludi magni*kat, melyekből később a *ludi Romani* és *Plebei* fejlődtek. Első papja a *flamen Dialis* volt, a ki minden iduson (a holttölte napján), a melyek *Jupiter*nek voltak szentelve, és általában az isten minden ünnepén áldozatot hozott neki. — Az állatok közül neki volt szentelve a sas, mely úgy csap le a magasból, mint a villám, a növények közül a tölgyfa, melybe magasságánál fogva legtöbbször üt a villám. Az istent trónon ülve ábrázolták erős és szakállas ember alakjában, magas homlokkal, sörényalakú hajfürtökkel, kezében az *aegisszel* (kecskebőr, a zivatarfelhőnek a villám kigyóitól keresztül cikázott képe); mellette látható gyakran a sas is. — Leghíresebb ránk maradt szobra a vatikáni *Zeus*.

Zeuxippe, *Pandion* (l.) neje, *Prokne* és *Philomele* anyja.

Ziu (ész.) l. *Tyr*. **Zoroaster** (p.) l. *Perzsa mythologia*.

* * *

Helyreigazításul: **Brisingamen** után l. *Freya* helyett l. **Frigga**. — **Bubastis** után l. *Sechet* helyett l. **Ammon**. — **Einheriek** cz. a. l. *Walhalla* után törlendő: *Odin*. — **Garmr** cz. a. a végén törlendő: l. *Hel*.

Pótlásul: **Erysichthon** thessaliali fejedelem kivágta egy *Demeter*nek szentelt liget fát. Ezért az istennő csillapíthatatlan éhséggel büntette. Mikor már egész vagyonát elköltötte, végre saját húsából evett és így halt meg kínos halállal. Hasonló okból hasonló módon bűnhődött már atyja, *Triopas* is, a ki *Helios* vagy *Poseidon* fia volt. — **Holzy. Holesy** (szl.), a *Dioskurok*hoz hasonló két bálvány. *Tacitus* *Alzes*nek nevezi. — **Melissa** nympha a méz élvezetére tanította az embereket. — **Melissák** 1) méhekké átváltozott nymphák. 2) *Demeter* papnői. A méz és a méh a *Demeter* által nyújtott táplálék jelképei.

Stampfel Károly kiadásában Pozsonyban

megjelent és tőle, valamint minden hazai könyvárustól megszerezhető a

Tudományos zseb-könyvtár.

Minden egyes füzet ára: 60 fillér. = 30 kr.

A „Tudományos zseb-könyvtár“ időhöz nem kötött, filléres kis füzetekben jelenik meg s a tudományok minden ágára kiterjeszkedik.

A „Tudományos zseb-könyvtár“ idővel mindazt felöleli, mi az általános műveltség körébe tartozik. A csinos külsejű füzeteket, rendkívüli olcsóságukra való tekintettel, bárki könnyen megszerezheti. A ki a hasznos tudnivalók ismeretét a legkényelmesebb módon akarja eljuttítani, az föltétlenül vegye meg a „Tudományos zseb-könyvtárt“. A jó magyarsággal és eleven stílusban írt füzetek főbb vonásokban világos képet adnak az illető tudományról és megismertetik az olvasót mindazzal, amit az illető szakmából okvetlenül tudnia kell.

Eddigélé a következő füzetek jelentek meg:

1. **Földrajzi és statisztikai tabellák.** Összeállította Hickmann A. és Péter J.
2. **Arithmetikai és algebrai példatár.** Irta D. Lévay E.
3. **Kis latin nyelvtan.** Irta Dr. Schmidt Márton.
4. **Magyar irodalomtörténet.** Irta Gaal Mózes.
5. **Görög nyelvtan.** Irta Dr. Schmidt Márton.
6. **Franczia nyelvtan.** Irta Dr. Pröhle Vilmos.
7. **Angol nyelvtan.** Irta Dr. Pröhle Vilmos.
8. **Római jog. I. Institutiók.** Irta Dr. Bozóky Alajos.
9. **Római jog. II. Pandekták.** Irta Dr. Bozóky Alajos.
10. **Egyházjog. (Kathol.)** Irta Dr. Bozóky Alajos.
11. **Magyar nyelvtan.** Irta Gaal Mózes.
12. **Magyar stilisztika.** Irta Gaal Mózes.
13. **Magyar retorika.** Irta Gaal Mózes.
14. **A sík trigonometriája.** Irta Dr. Lévay Ede.
15. **Római régiségek.** Irta Dr. Schmidt Márton.
16. **Magyarok oknyomozó története.** Irta Cseh Lajos.
17. **Kereskedelem története.** Irta Dr. Stirling Sándor.
- 18—20. **Egyetemes irodalomtörténet.** Irta Hamvas József.
21. **Nemzetközi jog.** Irta Dr. Gratz Gusztáv.
22. **Magyar poétika.** Irta Gaal Mózes.
23. **Planimétria példatárral.** Irta Dr. Lévay Ede.
24. **A római nemz. irod. tört.** Irta Márton Jenő.
25. **Német nyelvtan.** Irta Albrecht János.
26. **Oszmán-török nyelvtan.** Irta Dr. Pröhle Vilmos.
27. **30. Árúisme-lexikon.** Irta Dr. Koós Gábor.
31. **34. Magyar magánjog.** Irta Dr. Katona Mór.
32. **Számítan.** Irta Dr. Lévay Ede.
33. **Logarithmustáblák.** Összeállította Polikeit Károly.

- 37—38. Magyarország öskora. Irta Darnay Kálmán.
 39—40. Magyar büntetőjog. Irta Dr. Atzél Béla.
 41—42. Bünvádi perrendtartás. Irta Dr. Atzél Béla.
 43. Kis növénygyűjtő. Összeállította Cserey Adolf.
 44. Algebra. Irta Dr. Lévy Ede.
 45. A magyar helyesírás törvényei. Irta Gaal Mózes.
 46. Ábrázolástan. I. füzet. Irta Dr. Kolbaí Arnold.
 47. Ábrázolástan. II. füzet. Rajzok az ábrázolástanhoz.
 48—49. Növényhatározó. Irta Cserey Adolf.
 50. Stereometria. Irta Dr. Lévy Ede.
 51. Világtörténelem. I. rész. Irta Cseh Lajos.
 52—53. Stilisme. Irta Boros Rudolf.
 54. Levelező gyorsírás. Irta Bódogh János.
 55. Magyar közigazgatási jog. Irta Dr. Falcsik Dezső.
 56. Alkotmányi politika. Irta Dr. Gratz Gusztáv.
 57, 57a. Magyar pénzügyi jog vázlata. Irta Dr. Bartha Béla.
 58. Általános földrajz. Irta Hegedűs István.
 59. Ethika. Irta Dr. Somló Bódog.
 60. Ásványhatározó. Irta Cserey Adolf.
 61. Zeneműszótár. Irta Goll János.
 62. A görög irod. tört. Irta Márton Jenő.
 63—64. A Zománcz. Irta Mihalik József.
 65. Vita-gyorsírás. Irta Bódogh János.
 66. A magyar váltójog. Irta Dr. Berényi Pál.
 67. Világtörténelem. II. rész. Irta Cseh Lajos.
 68—69. A rajzolás vezérfonala. Irta Boros Rudolf.
 70—72. Mythologia. Irta Dr. Losonczy Lajos.
 73. Általános zenetan. Irta Goll János.

A „Tudományos zsebkönyvtár-“ban legközelebb, de időhő nem kötötte, a következő kötetek megjelenése van tervbe véve:

Aesthetika	Jogtörténet	Paedagógia
Államszámviteltan	Kereskedelem-isme	Pénzügytan
Anthropologia	Keresk. földrajz	Polg. perrendtartás
Áruisme és vegytan	Kereskedelmi jog	Phys. repertorium
Astronomia	Keresk. szokások	Mechanika és akusztika
Chémia (szerves)	ismert.	Optika és hőtan
Chémia (szervetlen)	Közjog	Elektromosság és mágnesség
Dramaturgia	Lélektan	A kosmograh. elemek
Egyházjog (Prot.)	Logika	Statisztika
Egyháztörténet	Művelődéstörténet	Természetrjz:
Észjog	Német helyesírás	Állattan
Fejlődéstan	Német irod.-tört.	Bogárgyűjtő
Fogalmazványok	Nemzetgazdaságtan	Rovargyűjtő
Földrajz (politikai)	Népisme	Lepkegyűjtő
Földtan	Oktatási módszertan	Növénytan
Geológia	Olasz nyelvtan	Gombaisme
Geometria (analytica)	Orosz nyelvtan	Ásványtan
Görög régiségek	Ötvösség	Tornatanítás.

Minden egyes füzet 60 fillér.

